

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 338.48:327:913](100)

Бейдик Олександр Олексійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: beydik@mail.ru

Корома Наталія Степанівна,
кандидат географічних наук

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: geo.nkoroma@gmail.com

Сировець Сергій Юрійович,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

СВІТОВИЙ ТУРИСТСЬКИЙ РУХ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗАГРОЗ

Мета. Враховуючи геополітичні чинники дати аналіз сучасного розвитку туристської індустрії (стан світового туризму, тенденції та перспективи його розвитку в розрізі головних туристських регіонів), виявити спільні риси та відмінності в туристській політиці країн – лідерів туризму.

Методика. Використані аналітичний, синтетичний, дедуктивний, індуктивний, статистичний, монографічний, порівняльно-географічний методи.

Результати. Проаналізований стан розвитку світового туризму (дані 2013 року як відносно стабільного в контексті геополітичних загроз), виявлено його основні тенденції та закономірності, лімітуючи та стимулюючи чинники, сформульовано головні висновки та пропозиції.

Наукова новизна. Узагальнена статистика діяльності світової туріндустрії, виявлені її тенденції, закономірності, тренди, висвітлено основні геополітичні загрози, суспільно-географічні чинники функціонування туристської субгалузі.

Практична значимість. Матеріали публікації, висновки можуть бути використані та використовуються в навчальному процесі ВНЗ, що здійснюють підготовку кадрів для національної туріндустрії, практичній діяльності турпідприємств, для популяризації суспільної географії та туризму.

Ключові слова: туристський регіон, турпотоки, геополітичні загрози, геополітична ситуація, туріндустрія, регіон, тенденції, перспективи.

УДК 338.48:327:913](100)

Бейдык Александр Алексеевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: beydik@mail.ru

Корома Наталья Степановна,
кандидат географических наук

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: geo.nkoroma@gmail.com

Сыровец Сергей Юрьевич,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

МИРОВОЕ ТУРИСТСКОЕ ДВИЖЕНИЕ: СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ УГРОЗ

Цель. С учетом геополитических факторов дать анализ современного развития туристской индустрии (состояние мирового туризма, тенденции и перспективы его развития в разрезе главных туристских регионов), выявить общие черты и различия в туристской политике стран – лидеров туризма.

Методика. Использованы аналитический, синтетический, дедуктивный, индуктивный, статистический, монографический, сравнительно-географический методы.

Результаты. Проанализировано состояние развития мирового туризма (данные 2013 года как относительно стабильного в контексте геополитических угроз), выявлены его основные тенденции и закономерности, лимитирующие и стимулирующие факторы, сформулированы основные выводы и предложения.

Научная новизна. Обобщена статистика мировой туристской индустрии, выявлены ее тенденции, закономерности, тренды, основные геополитические угрозы, общественно-географические факторы функционирования туристской суботрасли.

Практическая значимость. Материалы публикации, выводы и предложения могут быть использованы и используются в учебном процессе вузов, осуществляющих подготовку кадров для национальной туристской индустрии, в практической деятельности турпредприятий, для популяризации общественной географии и туризма.

Ключевые слова: туристский регион, турпотоки, геополитические угрозы, геополитическая ситуация, туристская индустрия, регион, тенденции, перспективы.

UDC 338.48:327:913](100)

Beidyk Oleksandr Oleksiiovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Koroma Nataliya Stepanivna,
Candidate of Geography Sciences
Syrovets Serhii Yuriiovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: beydik@mail.ru
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: geo.nkoroma@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: lgtinfo@ukr.net

TOURIST WORLD MOVEMENT: STATE, TRENDS AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF CURRENT GEOPOLITICAL MENACES

Goal. Considering the geopolitical factors the analysis of the modern development of the tourism industry (the state of global tourism trends and prospects of its development in the context of the main tourism regions) to identify similarities and differences in the tourism policies of countries - the leaders of tourism - is given.

Method. The analytical, synthetic, deductive, inductive, statistical, monographic, comparative geographical methods were used.

Results. The state of the development of the global tourism (2013 data as relatively stable year in the context of geopolitical menaces) was analyzed; its trends and patterns, limiting and stimulating factors were revealed; the main conclusions and suggestions were formulated.

Scientific novelty. Statistics of the global tourism industry was generalized, its trends, patterns were found, the main geopolitical menaces, socio-geographical factors of operating of tourism subindustry were explained.

The practical significance. Materials of the article can be used in the learning practice of universities in Ukraine who are preparing personnel for national tourism industry, in practical activities of tourism enterprises and to promote human geography and tourism.

Key words: tourism region, tourist flow, geopolitical menaces, geopolitical situation, tourism industry, region, trends, prospects.

Постановка проблеми. Сучасний туристський рух, його причини та наслідки, внутрішні та зовнішні чинники розвитку були та залишаються одним із основних джерел грошових надходжень як в іноземній, так і в національній валюті для економік багатьох країн світу. Для ряду держав (Іспанія, Франція, Греція, Домініканська республіка, Монако, Мальдіви) туризм залишається одним з основних чинників зайнятості населення та іновалютних надходжень. Об'єктом аналізу стану світової туристської індустрії був обраний 2013 рік як один з останніх відносно стабільних періодів життя світової спільноти, адже, як показав подальший історичний хід, 2014-2017 роки характеризувалися суттєвою суспільно-політичною та економічною нестабільністю (Схід та Південь України, Близький Схід, Сирія, Ірак, Лівія, Південний Ємен, Венесуела). Туристська галузь є однією з ключових галузей світової економіки, що підтверджується як значними інвестиціями в туризм, так і щорічним виникненням нових туристських напрямів. Крім того, туристська сфера є рушійною силою соціально-економічного прогресу (доходи від експорту, створення нових робочих місць і підприємств, розвиток інфраструктури). Туризм продовжує розширюватись і диверсифікуватись (виникнення нових видів туризму), перетворюючись в один із провідних секторів світової економіки.

Незважаючи на періодичні геополітичні потрясіння, що відбуваються в світі, міжнародні туристські поїздки показали практично безперервне зростання світового туризму: з 25 мільйонів в 1950 р. до 278 млн. у 1980 р., з 528 млн. в 1995 р. до 1,1 млрд. у 2013 р. В період 2010-2030 рр. міжнародні туристські прибуття в усьому світі збільшуватимуться щорічно на 3,3%. Згідно прогнозу ВТО до 2030 р. кількість туристів досягне 1,8 млрд. У цей же період в країнах, що розвиваються, кількість в'їзних туристів щорічно збільшуватиметься на 4,4 %, а у країнах з розвиненою економікою – на 2,2%.

Частка туристичного ринку країн, що розвиваються зросла з 30% в 1980 р. до 47% в 2013 р. (очікується, що ця частка досягне 57% до 2030 р., що еквівалентно 1 млрд. міжнародних туристських прибуттів).

Аналіз досліджень та публікацій. Економічні та суспільно-політичні аспекти розвитку світового туризму були та залишаються предметом досліджень ряду провідних фахівців – як вітчизняних, так і зарубіжних (роботи М.С. Мироненка, П.М. Зачиняєва, М.С. Фальковича, В.О. Квартальнова, А.Ю. Парфіненка, М.Б. Біржакова, О.О. Любіцевої, М.П. Мальської, І.Г. Смирнова) [1-10]. Крім того, суттєвим джерелом інформації виступають електронні джерела сайту ВТО [11-13].

Мета статті – висвітлити стан та тенденції розвитку міжнародного туризму на основі показників 2013 р. як одного з найбільш стабільних періодів розвитку світогосподарської системи в контексті існуючих геополітичних загроз (війни, військові конфлікти, теракти).

Виклад основного матеріалу. Динамізм розвитку туризму у новому тисячолітті потребує глибокого осмислення і постійного аналізу, узагальнення тенденцій, що виникають не лише у «світі подорожей», а й у «світі геополітики». Поряд з прагненням до пізнання нового, до зближення людей різних соціальних та релігійних категорій, людина має відчувати себе в безпеці протягом поїздки. Глобалізація на фоні позитивних досягнень, викликала і негативні наслідки, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток туризму в тій чи іншій країні. Зокрема, йдеться про екологічні загрози (деградація екосистем, техногенні аварії і катастрофи в районах традиційної рекреації), гуманітарні загрози (спалахи захворювань, голод та епідемії) і, найбільш несприятливі для розвитку туризму, геополітичні загрози (війни, політичні конфлікти, терористичні акти, територіальні суперечки). Останні є прямим бар'єром для розвитку туризму в країнах – як конфліктуючих, так і сусідніх. Тривала дестабілізація часто призводить до суттєвої руйнації індустрії туризму (Сирія, Ліван, Єгипет, Індія, Кенія, Перу, ПАР, Філіппіни, Туреччина, Афганістан, республіки колишньої Югославії, Ірак, Ізраїль). Окремі прояви насильства та релігійного екстремізму створюють середовище постійної напруженості та невизначеності у туристській індустрії, що призводить до дестабілізації і перерозподілу турпотоків в бік більш спокійних країн.

Війни в Іраку, Афганістані, конфлікти у Македонії та Південній Сербії, палестино-ізраїльський конфлікт, російсько-грузинська війна, громадянські війни у Лівії та Сирії (з 2011 р.), війна на сході України (з 2014 р.), військова операція проти «Ісламської держави» - це далеко не повний перелік зіткнень, що відбуваються на політичній та релігійній основі. Наскільки вражаюче-руйнівним може бути вплив геополітики на найвеличніші творіння цивілізації демонструють події в Афганістані (розстріл талібами безцінних статуй доісламської доби в урочищі Баміан), Сирії (знищення давнього полісу Пальміра), Малі (руйнація Тімбукту). Можна пригадати ще сотні інших прикладів знищення культурного надбання країн в результаті бойових дій та військових конфліктів. Але, якщо територію війни або військового конфлікту турист ще може зорієнтуватися до подорожі, то теракт має інший вимір і причини. Основна його характеристика – це неможливість його передбачити. Залишається лише аналізувати частоту їх здійснення в конкретній країні. На жаль, в переліку країн, де були здійснені найбільші теракти ХХІ ст., перебуває ряд світових туристських лідерів з туризму (США, Франція, Великобританія, Туреччина та ін.) (табл. 1.). Наведені в таблиці приклади наймасштабніших за людськими та матеріальними втратами терактів охоплюють далеко не всі країни, які відчули на собі наслідки терористичних актів і нині всі вони належать до терористично-

потенційних, що утримує певну частину латентних туристів від подорожей як з цих країн, так і до них.

Таблиця 1.

Найбільші теракти ХХІ століття

Країна, що потерпіла від теракту	Місце здійснення теракту	Дата здійснення теракту	Число жертв теракту	Виконавці теракту
США	Всесвітній торговий центр в Нью-Йорку та будівля Пентагону у Вашингтоні	11 вересня 2001 р.	загинуло близько 3000 людей, під час рятувальної операції загинуло ще понад 300 пожежників і співробітників поліції	терористи з Аль-Каїди.
Індонезія	місто Кута, острів Балі	12 жовтня 2002 р.	загинули 202 людини і більше 300 отримали поранення	азіатська фундаменталістська організації «Джемаа Ісламія», пов'язана з Аль-Каїдою
Росія	музичний театр на Дубровці в Москві	23 жовтня 2002 р.	заручниками терористів стали глядачі, понад 700 осіб, актори і персонал театру, загинуло близько 130 заручників, 41 терорист	група в складі близько 50 озброєних чеченських сепаратистів
Іспанія	теракт у вагонах на трьох вокзалах у Мадриді	11 березня 2004 р.	загинули 192 особи, близько 2000 осіб отримали поранення	ісламські фанатики, пов'язані з Аль-Каїдою, на знак протесту проти участі Іспанії у війні в Іраку
Великобританія	вибух бомби в метро і міському автобусі в Лондоні	7 липня 2005 р.	загинули 52 людини і щонайменше 700 осіб отримали поранення	-
Індія	серії з 10 нападів на два готелі і єврейський культурний центр в Мумбаї	26 - 29 листопада 2008 р.	загинули щонайменше 195 осіб, близько 300 отримали поранення	-
Білорусь	напад на метро в Мінську	11 квітня 2011 р.	загинуло 15 людей і 204 отримали поранення	-
Франція	збройний напад на редакцію сатиричного тижневика «Charlie Hebdo», відомий своїми карикатурами на пророка Мухаммада, Париж	7 січня 2015 р.	загинули 12 осіб, у т. ч. вісім журналістів	-
Туніс	теракт в музеї Бардо	18 березня 2015 р.	загинуло понад 20 людей і 50 отримали поранення	-
Франція	три вибухи та захоплення заручників у театрі «Bataclan» в Парижі і	13 листопада 2015 р.	загинуло 137 осіб, понад 300 людей отримали поранення	«Ісламська держава»

	Сен-Дені			
Туреччина	підбив замінованого автомобіля біля рейсового автобуса в Анкарі	13 березня 2016 р.	загинули 27 людей, 75 осіб отримали поранення	-
Бельгія	серія з трьох вибухів в брюссельському аеропорту та станції метро Мелбік в Брюсселі	22 березня 2016 р.	загинуло 26 осіб, 146 отримали поранення	
Туреччина	терористичний акт у Міжнародному аеропорту Ататюрк, Стамбул	28 червня 2016 р.	загинули 31 людина, 147 поранено	
Франція	вантажівка врізалася в натовп людей на Англійській набережній під час святкування Дня взяття Бастилії в Ніцці	14 липня 2016 р.	загинули 80 людей, 100 отримали поранення	«Ісламська держава»
Туреччина	вибух на весільній церемонії в місті Газіантеп	20 серпня 2016 р.	загинули 30 людей, близько 94 поранених	Курдистанська політична партія ХДП
Туреччина	терористичний акт в Стамбулі	10 грудня 2016 р.	загинули 38 осіб (30 з них - поліцейські), поранені 166 осіб	

Більшість із перерахованих прикладів збройних суперечок має регіональний характер, але глобалізація «примушує» реагувати на них всю світову індустрію туризму [9]. І не просто реагувати, а ставати співучасником: «автори» терактів «обирають» місцем його здійснення союзників другої сторони – непрямих учасників конфлікту. У всіх міжнародних документах, які стали підсумками нарад з питань міжнародного туризму (Манільська декларація зі світового туризму (1980 р.), Хартія туризму і Кодекс туриста (1985 р.), Гаазька декларація з питань туризму (1989), Монреальська декларація (1996 р.), Глобальний етичний кодекс з туризму (1999 р.) та ін.) вказано на необхідність проведення ефективних заходів щодо безпеки і захисту туристів, формування ефективної політики, спрямованої на гарантування безпеки і захисту туристів та туристських об'єктів. Людина в туристичній подорожі має змогу розраховувати на міжнародно-правовий захист своїх прав і свобод, статус міжнародного гостя.

Міжнародний туризм – 2013: основні тенденції та перспективи розвитку. Для аналізу світо туристської ситуації був обраний 2013 рік як відносно стабільний та позбавлений гучних геополітичних катаклізмів (табл.1). Проведений аналіз показав, що міжнародні туристські в'їзди в 2013 році зросли на 5%, досягнувши рекордних 1,1 млрд. Загальний «зріз» щодо в'їзного туризму віддзеркалюють (рис. 1,2). В Азійсько-Тихоокеанському регіоні, Європі та Африці спостерігалось найбільше зростання кількості в'їзних туристів, відповідно + 6%, + 5%, + 5%. У Північній та Південній Америці частка в'їзних туристів зросла на 3%, а на Близькому Сході цей показник знизився. Надходження від міжнародного

туризму у 2013 р. досягли 1 159 млрд. дол. США, а частка в'їзних туристів зросла до 4,5%.

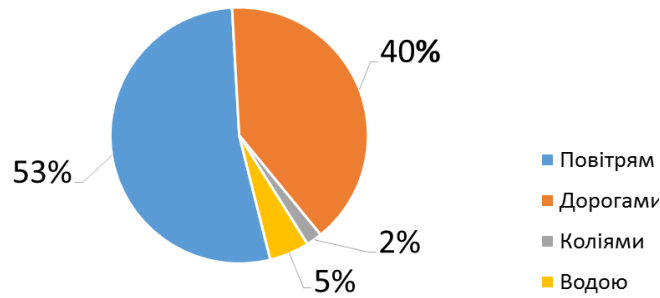

Рис. 1. В'їзний туризм за видами транспорту, 2013 р.

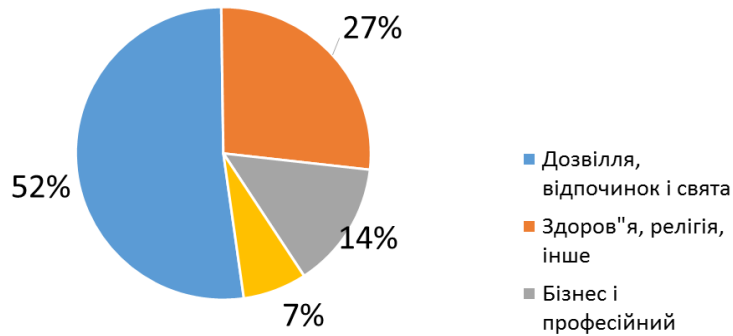

Рис.2. В'їзний туризм за метою поїздки, 2013 р.

Надходження від міжнародного туризму. Відомо, що зростання доходів в туризмі пропорційно зростанню обсягів міжнародних в'їзних туристів. У 2013 р. надходження від міжнародного туризму зросло на 5% (з урахуванням обміну рахунків, коливання курсу та інфляції) і досягли 1,2 трлн. дол. США (близько 900 млрд. євро). Зростання доходів віддзеркалюється в міжнародних туристських прибуттях, що підтверджує щільний зв'язок між цими двома індикаторами міжнародного туризму (зростання виручки до 81 млрд. дол. США). Ситуацію зростання обсягів туристських надходжень в розрізі основних регіонів світу віддзеркалює таблиця 2.

Таблиця 2.

Показники розвитку туризму в розрізі основних регіонів світу

№	Регіон	Частка регіону в світовому доході від туризму, %	Зростання надходжень від туризму, млрд. дол. США, 2013/2012	Дохід від туризму, млрд. дол. США
1	Європа	42	35	489
2	Азійсько-Тихоокеанський	31	30	359
3	Північна і Південна Америка	20	16	229
4	Близький Схід	4	47	34

В 2013 р. на подорожі та рекреацію припадало 52% або 568 млн. чол. всіх міжнародних в'їзних туристів, з них - близько 14% - ділові міжнародні туристи, 27% - «чисті» туристи (релігійний туризм і паломництво,

курортно-лікувальний, родинний та ін. туризм, решта туристів щодо мотиву подорожі – не визначена. Найбільшими темпами зростання доходів від туризму характеризується Азійсько-Тихоокеанський регіон (+8%), за ним ідуть Південна Америка (+6%) та Європа (+4%), в Африці доходи не змінилися, а на Близькому Сході вони зменшились на 2% в порівнянні з 2012 р.

Міжнародний туристський дохід формується в країні-реципієнті (витрати візних туристів на проживання, харчування, напої, місцевий транспорт, розваги, шопінг та на інші послуги і товари). З макроекономічної точки зору витрати міжнародних відвідувачів вважаються експортом для країни призначення (країні-реципієнта) та імпортом – для країни постійного місця проживання в'їзного туриста. Для багатьох країн туризм є важливим джерелом валютних надходжень, чинником пожвавлення та розвитку економіки (створення нових робочих місць, пошук нових можливостей економічного розвитку).

Крім надходжень в пункти призначення, туризм генерує і доходи від експорту за рахунок міжнародних пасажирських перевезень (надаються нерезидентам). У 2013 р. вартість експорту міжнародних пасажирських перевезень оцінюється в US \$ 218 млрд, в результаті чого загальний обсяг експорту доходів від туризму досяг \$ 1,4 трлн (1,0 трлн євро) або US \$ 3,8 млрд (2,8 млрд євро)/день.

На міжнародний туризм (подорожі та пасажирські перевезення) припадає 29% світового експорту послуг і 6% загального обсягу експорту товарів і послуг. Як світова категорія експорту, туризм посідає п'яте місце за доходами, поступаючись лише доходам від експорту енергоносіїв, продукції хімічної, харчової промисловості та автомобілебудування.

Топ-напрями світового туризму. В 2013 р. відбулися дві суттєві зміни в топ-десятці рейтингу міжнародних туристських прибуттів і доходів від туризму: Іспанія (61 млн. прибуттів) повернула собі третю позицію, яку вона втратила в 2010 р., Таїланд увійшов в топ-10 рейтингу за прибуттями, посівши 10 місце. При визначенні рейтингу провідних туристських гравців світу, в першу чергу, слід враховувати два основні показники – міжнародні туристські прибуття і надходження від міжнародного туризму. Слід зазначити, що вісім з десяти провідних напрямів потрапили в обидва списки (прибуття та надходження), незважаючи на ряд відмінностей в термінах перебування, структурі туристського потоку, витратах. Зміни в надходженнях від міжнародного туризму відображають і коливання обмінного курсу між національними валютами і доларом США. Франція продовжує очолювати рейтинг міжнародних туристських прибуттів (83 млн. відвідувачів у 2012 р.) і посідати третю сходинку в рейтингу міжнародних туристичних надходженнях (\$ 56 млрд. 2013 р.). США займає 1 місце в надходженнях з \$ 140 млрд і 2 - за кількістю прибуттів (70 млн. осіб). Іспанія утримує друге місце в Європі за кількістю туристських прибуттів і займає перше місце в Європі за надходженнями в іноземній валюті (60 млрд доларів

США), і відновила своє 3-є місце в світі за кількістю прибуттів (61 млн. осіб). Китай перемістився на 4 місце за кількістю прибуттів (56 млн. осіб) і залишається на 4 місці за надходженнями (\$ 52 млрд. 2013 р.).

Італія не тільки підтвердила, але й посилила 5 місце за туристськими прибуттями (48 млн. відвідувачів) і 6 – в надходженнях від туризму (\$ 44 млрд), а Туреччина, відповідно, посіла 6 та 12 місця. Таїланд піднявся на дві позиції в рейтингу за міжнародними надходженнями (7 місце, - \$ 42 млрд.) та увійшов в топ-10 за прибуттями (10 місце,- 27 млн. осіб). Німеччина і Велика Британія залишилися, відповідно, на 7 і 8 місці за туристськими прибуттями та на 8 і 9 місці – за надходженнями, а Російська Федерація посідає 9 місце за прибуттями. Варто зазначити, що два унікальні китайські анклав (спеціальні адміністративні райони КНР) – Макао та Гонконг за надходженнями від туризму займають 5 і 10 місця відповідно. Огляд розвитку міжнародного туризму за регіонами світу має наступний вигляд:

Європа. Незважаючи на те, що Європа – найбільш популярний серед туристів регіон, міжнародні туристські прибуття в цьому субконтиненті в 2013 р. виросли лише на 5% і склали 563 млн. осіб (52% всіх міжнародних прибуттів) (збільшення на 29 млн. осіб порівняно з 2012 р.). Надходження від туризму виросли на 4% і склали 368 млрд. євро (42% світових туристських надходжень). Найбільше зростання (7%.) було зафіксовано в Центральній і Східній Європі. В ряді країн туристський попит значно збільшився: в Грузії та Білорусі на 15%, Вірменії – на 14%, Казахстані – на 11%, Росії – на 10%, Україні та Польщі на 7% (в останніх двох збільшення пов'язане з Євро-2012). Абсолютне зростання було відмічено в Південній Європі та Середземномор'ї, які у 2013 р. прийняли близько 11 млн. міжнародних туристів (+ 6%). Найбільша кількість прибуттів було відмічено в Іспанії - 61 млн. міжнародних туристів (зростання на 6%). В Греції цей приріст склав 16%, Португалії – 8%, Туреччині – 6% і Хорватії – 6%. Країни Європейської Півночі збільшили кількість туристських прибуттів на 6% (Ісландія – на 20%, Норвегія – на 8%, Великобританія - на 6%). У Західній Європі число міжнародних прибуттів зросло на 4% (у Франції - на 8%, Нідерландах, Швейцарії - на 5%, Німеччині на - 4%, Австрії на – 3%, Бельгія– на 1%.

Азія і Океанія. Цей найбільший за площею регіон світу посів четверте місце за обсягами туристських надходжень (прийнято 248 млн. іноземних туристів, що на 15 мільйонів або 6% більше, ніж в 2012 р.) У 2013 р. доходи від туризму зросли до 359 \$ млрд. що на \$30 млрд. (8%) більше від 2012 р., а кількість прибуттів склала 23%, а надходження - 31% загальносвітових показників. В 2013 р., як і в 2012 р., Південно-Східна Азія була найбільш швидкозростаючим регіоном (зростання склало понад 11%). Відчутне зростання мали Таїланд - 19% (прийнято 27 млн. туристів - на 4 млн. більше, ніж у 2012 р.), М'янма - 42% , Східний Тимор - 52%, Камбоджа - 18%, В'єтнам - 11%, Філіппіни - 10%, Індонезія - 9%. Впевнене зростання (6 %) продемонструвала також Південна Азія. В 2013

р. Шрі-Ланка прийняла на 27% туристів більше, ніж у 2012 р., Мальдіви – на 17%. Найбільш популярною дестинацією стала Індія (7 млн. прибуттів), продемонструвавши зростання на 4%. У Східній Азії відмічено понад 50 % азійсько-океанійських прибуттів (збільшення на 4 %). Суттєве збільшення продемонстрували Японія - 24%, Тайвань - 10%, Республіка Корея - 9%. В той же час, результати, які демонструють Гонг-Конг - 8%, Макао - 5%, абсолютно не корелюються з рештою території Китаю, де спостерігалось зниження на 4% прибуттів у порівнянні з 2012 р. В Океанії було відмічено зростання на 5% туристських прибуттів, де провідне місце займає Австралія із своїми 6%.

Північна та Південна Америка в 2013 р. прийняли на 5 млн. міжнародних прибуттів більше ніж у 2012 р. (3%), досягнувши 168 млн. туристських прибуттів. Надходження від міжнародного туризму досягли \$ 229 млрд. (у США зростання склало 6%). Регіон зберіг свою частку в загальносвітовому розподілі прибуттів міжнародних туристів (15%), а дохідна частина склала 20%. На Північну Америку припадає 2/3 загальної кількості прибулих туристів (зростання на 3%; США - на 5%, Канада - на 2%, Мексика – на 1%). У Центральній Америці зростання міжнародних прибуттів зупинилось на позначці 4% (Коста-Ріка, Сальвадор і Нікарагуа - на 4%,. Беліз - на 6%, Гондурас - на 5%, Гватемала і Панама - на 3%. В Південній Америці зростання міжнародних прибуттів склало 3% (в Перу – на 11%, Еквадорі - на 7%, Парагваї та Колумбії - на 5%). Серед країн басейну Карибського моря збільшення міжнародних прибуттів склало 2% (Пуерто-Ріко - 4%, Домініканська Республіка - 3%, Аруба - 8%, Кайманові острови та Ангілья - 7% і Кюрасао - 5%).

Африка в 2013 р. продемонструвала стійке зростання за більшістю «статистичних туристських напрямів». Туристське керівництво африканських країн, які популярні серед іноземних відвідувачів, останні роки проводить політику, спрямовану на заохочення зарубіжних гостей (відмічено 5 % приріст (3 млн. осіб) зарубіжного турпотoku). В 2012 р. до Африки прибуло 50 млн.туристів, а в 2013 р. - 56 млн.туристів (5% світового турпотoku) що забезпечило надходження від міжнародного туризму до національних скарбничок в розмірі \$ 34 млрд. Серед регіонів Африканського макрорайону спостерігається наступна картина: у Північній Африці частка в'їзного туристського потоку зросла на 6% (у Марокко - на 7%, у Тунісі – на 5%); зростання надходжень у регіоні Південної Сахари оцінюється на 5%, хоча окремі напрями, по яких є дані, показують змішану картину; у Південній Африці – найбільшому субрегіоні (мезарайоні) чисельність туристських прибуттів зросла на 4%; відчутне зростання продемонстрували Сейшельські острови – 11%, Гамбія – 9%, незначне – Маврикій (3%), Зімбабве (2%), Уганда (1%).

Близький Схід. На розвиток всіх складових туризму в цьому регіоні має геополітична ситуація, тому на Близькому Сході іноді важко виділити певні акцентовані туристські тенденції. Міжнародні туристські прибуття залишилися на рівні 52 млн. осіб, тоді, як доходи знизилися на 2% (\$ 47

млрд.) Частка в'їзних туристів складає 5%. Відзначається помітна варіативність результатів туристського руху в залежності від того чи іншого напрямку. Так, в ряді країн регіону спостерігалось відчутне зростання: в ОАЕ (Дубаї) на 11%, в Палестині на 11%, в Омані на 8%. В той же час, у інших напрямках зафіксовано зниження туристських надходжень (наприклад, у Саудівській Аравії туристський потік зменшився на 7%). У Єгипет відмічено зростання надходжень в першій половині року, але значне зниження – у другій, що було пов'язане з політичною нестабільністю у країні (загальне зниження на 18%). У Лівані кількість туристів, що прибули, зменшилася на 7%, у Йорданії – на 5%. Ці країни, як і раніше потерпають від конфлікту в сусідній Сирії.

Виїзний туризм у 2013 р. характеризувався наступними тенденціями: більшість туристів відвідували туристські та курортні центри в межах свого регіону. Джерела ринку для міжнародного туризму традиційно були зосереджені в основному в розвинених країнах Європи, Америки та Азії і Тихого океану. Проте, багато країн з економікою, що розвивається, в останні роки показали швидке зростання, особливо на ринках Азії, Центральної та Східної Європи, Близького Сходу, Африки і Латинської Америки. Європа, як і раніше, є найбільшим регіоном, що генерує близько 50 % міжнародних світових прибутків, далі розташувались Азія і Тихоокеанський регіон (23%), Північна і Південна Америка (16%), Близький Схід (3%) і Африка (3%).

ТОП країн, які витрачають найбільше на міжнародний туризм. Китай зміцнив лідерство у світовому міжнародному рейтингу туристських витрат, посівши перше місце. Російська Федерація піднялася на один щабель у 2013 р. і зайняла 4 місце за величиною ринку виїзного туризму (частка виїзного туризму збільшилася на 25% і склала \$ 54 млрд.). Російський ринок став другим за динамікою зростання туристським ринком після китайського, який подвоїв в 2010 р. свої туристські витрати. Як наслідок, показники Великобританії знизились на одну позицію, країна посіла 5 місце за витратами (її частка збільшилася на 4%, що дорівнює \$ 53 млрд.). Аналогічні показники мають Франція - 5%, Канада - 3%, Австралія - 9%, рейтинг яких, відповідно знизився до рівня 6, 7 і 8 місць, з витратами в \$ 42 млрд. Італія піднялася на одне місце і посіла 9 із витратами в \$ 27 млрд. Бразилія увійшла в топ-10 країн за витратами і посіла 10 місце (\$ 25 млрд.) Істотне зростання продемонстрували Норвегія, Тайвань, Кувейт, Катар, Туреччина і Україна.

Висновки та пропозиції:

- висвітлено геополітичні чинники впливу на світову туріндустрію, проаналізовано її сучасний стан, тенденції та перспективи її розвитку в розрізі основних рекреаційно-туристських регіонів, виявлено їх спільні риси та відмінності та специфіку туристської політики країн – лідерів туризму;
- збройні протистояння різного масштабу та сили завжди мають пропорційний «ефект» щодо розвитку туризму (країна, регіон,

група країн), що полягає в зниженні іміджу країни, руйнуванні туристської інфраструктури та призводить до знищення історичної та природної спадщини;

- в сучасному світі, коли загострюється протистояння країн, що мають тип «західної» чи «східної», «християнської» чи «мусульманської» цивілізації, необхідне більш толерантне, гнучке та адекватне осмислення категорій - «міжнародний туризм» і «міжнародна безпека»;
- аналіз сучасної світової туристської статистики, яка базується на традиційних методиках та віддзеркалює сучасні геополітичні та суспільно-географічні реалії, показав її недосконалість і, отже, необхідність впровадження принципів і критеріїв, адекватних відповідним суспільним змінам (міграційні та туристські потоки, вимушені переселенці, біженці, аналіз мотиваційної структури потоку).

Список використаних джерел:

1. Зачиняев П.Н., Фалькович Н.С. География международного туризма / Под ред. Ф.Г. Пископпеля. - М.: Мысль, 1972. - 263 с.
2. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Туристский терминологический словарь: Справочно-методическое пособие. - М.: Советский спорт, 1999. - 664 с.
3. Квартальнов В.А. Теория и практика туризма: Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 672 с.
4. Квартальнов В.А. Туризм. - М.: Финансы и статистика, 2000 - 314 с.
5. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти): Навч. посібник. 3-є вид., перероб. та доп. - К.: Альтерпрес, 2005. - 432 с.
6. Мальська М.П., Антонюк Н.В. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. Затверджено МОН— К., 2008. — 661 с.
7. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. - 208 с.
8. Парфіненко А.Ю., Сідоров В.І., Любіцева О.О. Туристичне країнознавство. Підручник - 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2015. - 551 с.
9. Смаль І.В. Особливості і проблеми розвитку міжнародного туризму у контексті глобалізаційних процесів // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2008. - Вип.24. - С.327-335.
10. Смирнов І.Г. Логістика туризму: Навч. посіб. — К.: Знання, 2009. — 444 с.
11. UNWTO Tourism Highlights, 2014 Edition// <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284416226>
12. World Heritage List // <http://whc.unesco.org/en/list/&order=country#alphaD>
13. Yearbook of Tourism Statistics, Data 2010 – 2014, 2016 Edition // <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284417612>.

Список использованных источников:

1. Зачиняев П.Н., Фалькович Н.С. География международного туризма / Под ред. Ф.Г. Пископпеля. - М.: Мысль, 1972. - 263 с.
2. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Туристский терминологический словарь: Справочно-методическое пособие. - М.: Советский спорт, 1999. - 664 с.
3. Квартальнов В.А. Теория и практика туризма: Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 672 с.
4. Квартальнов В.А. Туризм. - М.: Финансы и статистика, 2000 - 314 с.
5. Любіцева О.А. Рынок туристических услуг (геопространственные аспекты): Учеб. пособие. Третий изд., Перераб. и доп. - К.: Альтерпрес, 2005. - 432 с.
6. Мальська М.П., Антонюк Н.В. Международный туризм и сфера услуг: Учебник. Утвержден МОН – К., 2008. - 661 с.

7. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 208 с.
8. Парфиненко А.Ю., Сидоров В.И., Любичева О.А. Туристическое страноведение. Учебник – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Знания, 2015. – 551 с.
9. Смаль И.В. Особенности и проблемы развития международного туризма в контексте глобализационных процессов // Вестник Львовского университета. Серия международные отношения. 2008 – Вип.24. – С. 327-335.
10. Смирнов И. Логистика туризма: Учеб. пособие. – К.: Знания, 2009. - 444 с.
11. UNWTO Tourism Highlights, 2014 Edition// <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284416226>
12. World Heritage List // <http://whc.unesco.org/en/list/&order=country#alphaD>
13. Yearbook of Tourism Statistics, Data 2010 – 2014, 2016 Edition // <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284417612>.

References:

1. Zachyniaev P.N., Falkovych N.S. Heohrafiya mezhhdunarodnoho turyzma / Pod red. F.H. Pyskoppelia. - M.: Mysl, 1972. – 263 s.
2. Zoryn Y.V., Kvartalnov V.A. Turystskyi termynolohycheskyi slovar: Spravochno-metodycheskoe posobyie. – М.: Sovetskyi sport, 1999. – 664 s.
3. Kvartalnov V.A. Teoriya i praktyka turyzma: Uchebnyk. – М.: Fynansy I statystyka, 2003. – 672 s.
4. Kvartalnov V.A. Turyzm. – М.: Fynansy i statystyka, 2000 – 314 s.
5. Liubitseva O.O. Rynok turystychnykh posluh (heoprosorovi aspekty): Navch. posibnyk. 3-ye vyd., pererob. ta dop. – K.: Alterpres, 2005. – 432 s.
6. Malska M.P., Antoniuk N.V. Mizhnarodnyi turyzm i sfera posluh: Pidruchnyk. Zatverdzheno MON— K., 2008. — 661 s.
7. Myronenko N.S., Tverdokhlebov Y.T. Rekreatsyonnaia heohrafiya. – М.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1981. – 208 s.
8. Parfinenko A.Yu., Sidorov V. I., Liubitseva O.O. Turystychnе krainoznavstvo. Pidruchnyk – 2-he vyd., pererob. i dop. – K.: Znannia, 2015. – 551 s.
9. Smal I.V. Osoblyvosti i problemy rozvytku mizhnarodnoho turyzmu u konteksti hlobalizatsiinykh protsesiv // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia mizhnarodni vidnosyny. 2008. - Vyp.24. - С.327-335.
10. Smyrnov I.H. Lohistyka turyzmu: Navch. posib. — K.: Znannia, 2009. — 444 s.
11. UNWTO Tourism Highlights, 2014 Edition// <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284416226>
12. World Heritage List // <http://whc.unesco.org/en/list/&order=country#alphaD>
13. Yearbook of Tourism Statistics, Data 2010 – 2014, 2016 Edition // <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284417612>.

УДК 339.9 (075.8)

Безуглий Віталій Вікторович,
кандидат педагогічних наук, доцент

Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна,
e-mail: vetalbezugly@ukr.net

ТУРИЗМ ЯК ГАЛУЗЬ ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

Мета: дослідження внеску туристичної сфери в економіку країн ЄС.

Наукова новизна: дана вузька тематика не знайшла широкого відбитку у наукових працях вітчизняних дослідників. Нині в Україні спостерігається тенденція до розгляду загальних питань міжнародного туризму.

Результати: проаналізовано та закартографовано особливості розвитку туристичної галузі в загальному господарському комплексі країн Європейського Союзу. Визначено країни-лідери ЄС за щорічною відвідуваністю, розвитком внутрішнього і виїзного туризму, за кількістю витрат громадянами під час подорожей. Розглянуті основні особливості геопросторового поширення готельної індустрії в країнах ЄС та визначені основні пріоритети їх розвитку.

Практична значимість: наведена класифікація країн ЄС за рівнем розвитку туристичної галузі, в результаті чого з'ясовано, що серед лідерів – переважно країни з високим рівнем економіки, що свідчить про певний вплив туристичної сфери на економічний розвиток країн.

Ключові слова: туризм, туристичні потоки, господарський комплекс, готельна інфраструктура, країни Євросоюзу.

УДК 339.9 (075.8)

Безуглый Виталий Викторович,
кандидат педагогических наук, доцент

Днепропетровский национальный университет
имени Олеся Гончара, г. Днипро, Украина,
e-mail: vetalbezugly@ukr.net

ТУРИЗМ КАК ОТРАСЛЬ ЭКОНОМИКИ СТРАН ЕВРОСОЮЗА

Цель: исследование вклада туристической сферы в экономику стран ЕС.

Научная новизна: данная узкая тематика не нашла широкого отпечатка в научных трудах отечественных исследованиях. Сейчас в Украине наблюдается тенденция к рассмотрению общих вопросов международного туризма.

Результаты: проанализированы и закартографированы особенности развития туристической отрасли в общем хозяйственном комплексе стран Европейского Союза. Определены страны-лидеры ЕС по ежегодному посещению, развитию внутреннего и выездного туризма, по количеству затрат гражданами во время поездок. Рассмотрены основные особенности геопространственного распределения отельной индустрии в странах ЕС и определены основные приоритеты их развития.

Практическая значимость: приведена классификация стран ЕС по уровню развития туристической отрасли, в результате чего выявлено, что среди лидеров – преимущественно страны с высоким уровнем экономики, что свидетельствует об определенном влиянии туристической сферы на экономическое развитие стран.

Ключевые слова: туризм, туристические потоки, хозяйственный комплекс, отельная инфраструктура, страны Евросоюза.

UDC 339.9 (075.8)

Bezuhlyi Vitalii Viktorovych,
Candidate Of Pedagogical Sciences,
Associate Professor

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University,
Dnipro, Ukraine, e-mail: vetalbezugly@ukr.net

TOURISM AS A BRANCH OF THE ECONOMY OF THE EUROPEAN UNION

Purpose research the contribution of the tourism sector in the economy of the EU countries.

Scientific novelty: It narrow themes did not find wide footprint in the scientific works of domestic research. Now in Ukraine there is a tendency consideration of the overall questions of international tourism.

Results: the features of the development of the tourism industry in the general economic complex of European Union countries were mapped and analyzed. EU leaders according to the annual visits, development of domestic and outbound tourism, the number of the costs which citizens spend while traveling, are determined. The main features of geospatial distribution of hotel industry in the EU countries and the main priorities of their development are considered.

The practical significance: The classification of EU countries in terms of the development of tourism area was given, as a result it was revealed that the leaders are mainly the countries with high rates of the economy, indicating that there is a certain impact of the tourism sector on the economic development of countries.

Keywords: tourism, tourist flows, economic complex, hotel infrastructure, the European Union countries.

Актуальність теми. Туризм на сучасному етапі стає дуже важливою галуззю, що найшвидше розвивається не лише в європейській, а й у світовій економіці. Він має власну ієрархічну структуру, перспективи розвитку, додатково наповнює бюджет тощо. Все це відчувається завдяки багатству і розмаїттю рекреаційних ресурсів. Туризм відіграє важливу роль у сучасному житті людства та економіці кожної країни. У туристичній сфері працюють сотні тисяч осіб і їх кількість поступово збільшується. Актуальність теми полягає в тому, що в умовах зростаючої глобалізації та інтеграції, туризм як галузь посідає чинну роль в економіці та суттєво поповнює ВВП країн Євросоюзу. Він розвиває торгівлю, транспортні шляхи, зв'язок та комп'ютерні технології, спонукає до розбудови туристично-рекреаційних баз, розвитку міцних ринкових відносин, а також міжнародного співробітництва тощо. Тому майже всі європейські країни вбачають цю сферу найперспективнішою і намагаються розвивати її в усіх напрямках.

Вихідні передумови. Дана вузька тематика не знайшла широкого відбитку у наукових працях вітчизняних дослідників. Нині в Україні спостерігається тенденція до розгляду загальних питань міжнародного туризму, зокрема у працях Любіцевої О.О., Бейдика О.О., Мальської М.П., Антонюк Н.В., Панкової Є.В., Ганича Н.М., є певні наробки щодо цієї тематики й у таких російських та західних фахівців, як Сенін В.С.,

Александрова А.Ю., Воскресенський В.Ю., Гайдукевич Л.М., Годфрі Харріс, Кеннет М. Кау та ін.

Метою роботи є дослідження внеску туристичної сфери в економіку країн ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм є одним із ключових видів економічної діяльності в Європейському Союзі. За даними Всесвітньої ради з туризму та подорожей, у 2014 р. прямий внесок індустрії туризму і подорожей до сукупного ВВП країн ЄС становив 3,6 %, а повний – 9,7 %[3]. Однак незважаючи на високий рівень розвитку іноземного туризму, більшість туристів-резидентів ЄС обирають для подорожі саме власну країну помешкання. Внутрішній туризм у 2014 р. генерував 68,6 % прямого внеску сектору туризму і подорожей до сукупного ВВП країн ЄС, а нерезиденти – лише 31,4 %. Країни ЄС приваблюють потужні потоки туристів із США, Росії, Китаю, Японії, Австралії, Канади тощо. Виїзні туристичні потоки з країн ЄС в основному спрямовані усередині Союзу, традиційно – з Німеччини, Данії, Бельгії, Нідерландів, Швеції, Фінляндії до країн Південної Європи. Громадяни ЄС також активно подорожують до Туреччини, США, Росії, Китаю, Індії, Канади, Мексики, Японії та ін.

Важливим показником, що характеризує розвиток туризму як галузі економіки, є прямий внесок в економіку туризму в абсолютних показниках (млрд. дол.) та його частка в економіці країни (рис. 1).

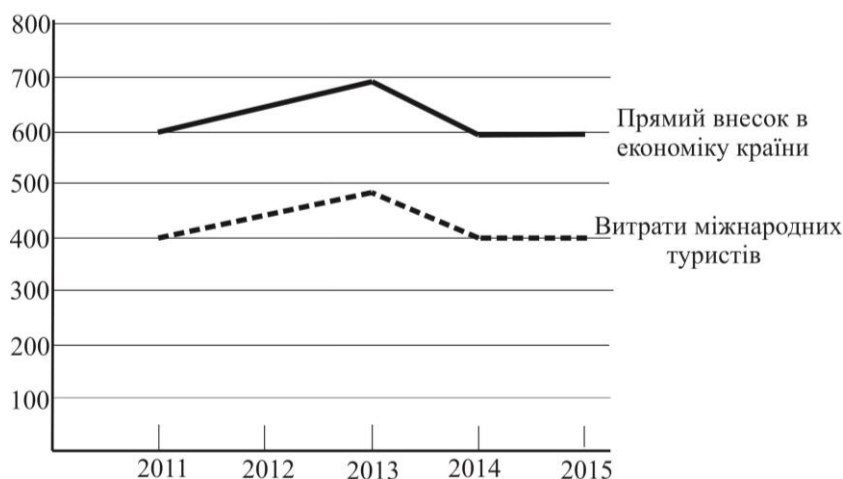

Рис. 1. Прибутки від міжнародного туризму в Євросоюзі, млрд. дол.(за [5])

За 2011–2015 рр. прямий внесок туризму в економіку ЄС оцінювався на рівні 600–700 млрд. дол. Максимальний показник відмічався в 2013 р. і становив 690 млрд. дол., а мінімальний – у 2014 р. (605 млрд. дол.). Чітко прослідковується динаміка збільшення прямого внеску в економіку ЄС з 2011 по 2013 рр. та його незначне падіння в 2014 р., що пов'язане з кризовими явищами в економіці світу та зменшенням загального туристичного потоку.

Важливим показником є частка туристичних надходжень до економіки країни. Так, на першому місці з часткою в 15 % перебуває Мальта, туризм в якій є однією з визначальних галузей господарства, так як відсутність ресурсів не дає змогу розвивати промисловість, незначна площа держави не сприяє розвитку сільського господарства, а теплий середземноморський клімат дозволяє розвивати пляжний туризм. Також більше 10 % в економіку дає туристична галузь в Хорватії, яка останнім часом дуже активно розвивається. Серед найбільших країн за абсолютними показниками (більше 5 % в економіці країни) відзначається лише Іспанія, так як місцева туристична галузь дуже популярна за рахунок поєднання як історико-культурних, так і природних ресурсів, особливо ресурсів для пляжного туризму. Країнами-аутсайдерами є Нідерланди, Люксембург, Польща, Литва та Румунія (рис. 2).

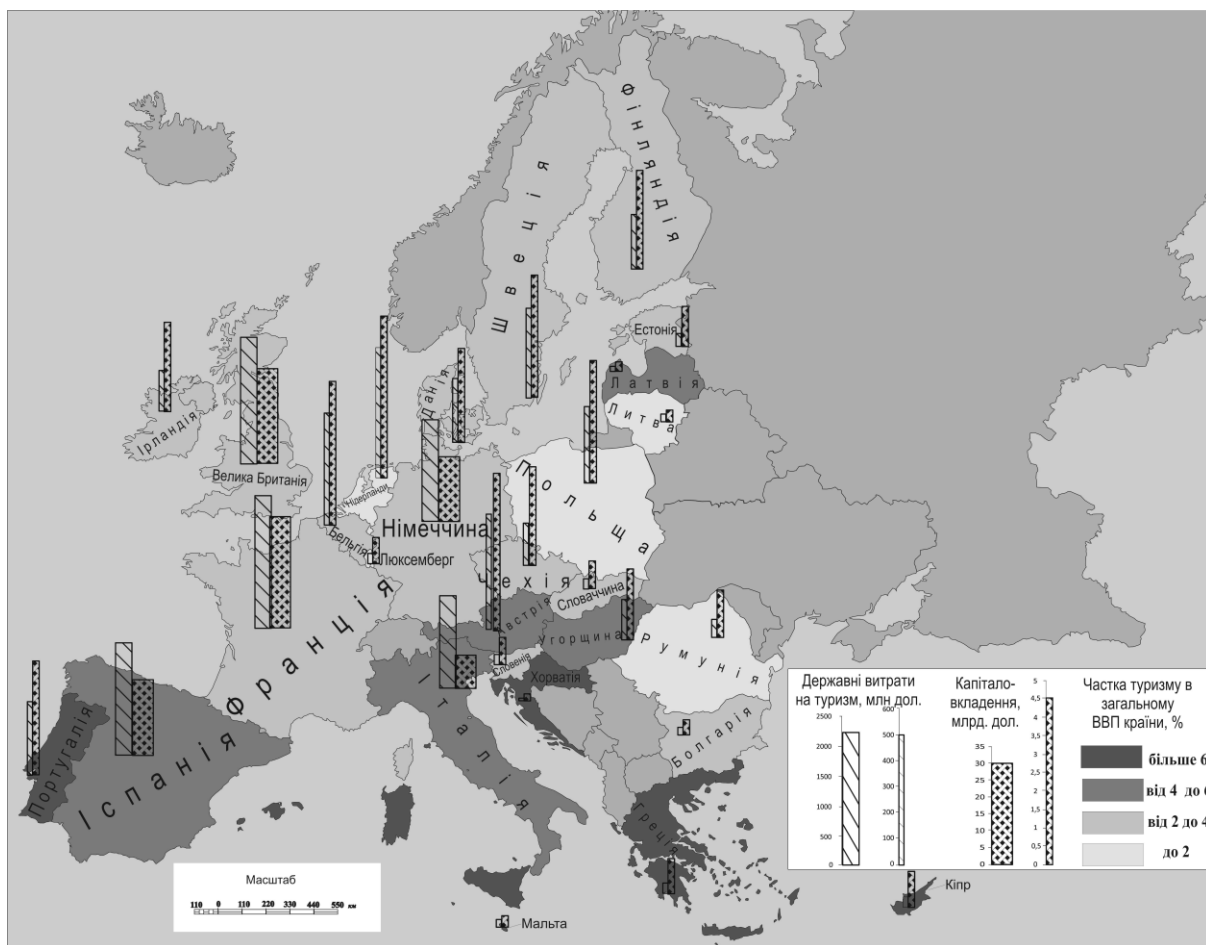

Рис. 2. Частка туристичних надходжень у загальному ВВП країн ЄС, на 2015 р.

Також важливим економічним показником є витрати міжнародних туристів. У цілому в Євросоюзі протягом останніх 5 років цей показник був на рівні 400–500 млрд. дол. Як і з прямим внеском в економіку, найбільше значення припадає на 2013 р. і становить 476 млрд. дол., а найменше – на 2014 р. (415 млрд. дол.). Традиційно найбільше іноземні

туристи витрачають в Іспанії, де цей показник становить більше 60 млрд. дол. (рис. 3). Також до першої п'ятірки потрапили Велика Британія, Франція, Німеччина та Італія, де витрати міжнародних туристів становлять більше 40 млрд. дол. До першої десятки входять також Австрія, Нідерланди, Греція, Португалія і Швеція. Разом ці десять країн отримують від іноземних туристів практично 80% фінансових надходжень від туристської діяльності в ЄС.

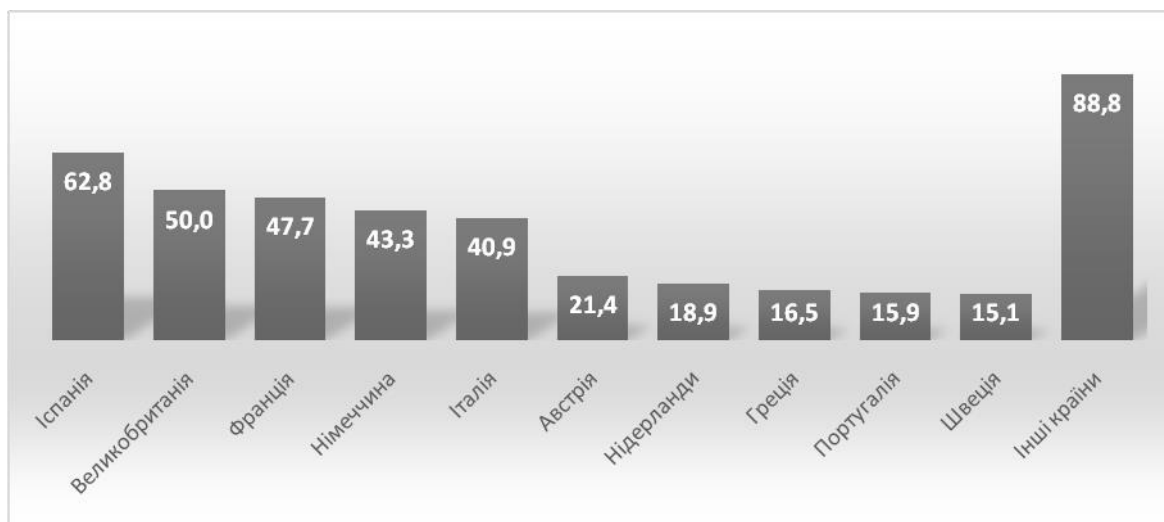

Рис. 3. Сумарні витрати міжнародних туристів в країні, млрд. дол. (за [4])

Розвиток будь якої галузі неможливий без значних інвестицій та капіталовкладень. Протягом 2011–2015 років капіталовкладення в туристичну галузь в ЄС становили щорічно понад 160 млрд. дол. Максимальний показник спостерігався в 2013 р. (172 млрд. дол.), а мінімальний – в 2014 р. (152 млрд. дол.). Найбільше витрачає Франція (33,1 млрд. дол. у 2015 р.), Велика Британія (28 млрд. дол.), Іспанія (22 млрд. дол.), Німеччина (19 млрд. дол.) та Італія (10 млрд. дол.). Разом на ці країни припадає практично 75 % витрат на туризм в ЄС. Менше 1 млрд. дол. становлять витрати в Словаччині, Словенії, Литві, Болгарії, Люксембурзі, Мальті, Латвії та Хорватії. Характерною особливістю країн ЄС є незначна частка державних інвестицій в туризм, яка становить близько 10 %. Тобто туристична галузь фінансується переважно недержавними установами, що відповідає сучасній ринковій моделі економіки.

Туристична галузь ефективно розвивається у найбільших за площею, населенням та економічним потенціалом державах ЄС (Німеччині, Франції, Великій Британії, Італії та Іспанії). Досвід країн ЄС свідчать про унікальну та універсальну роль туризму як потужного чинника економічного розвитку, створення нових робочих місць, пропаганді власної культури та розвитку міцних економічно-торгових зв'язків між країнами [1].

За даними ВТО, кількість міжнародних туристичних прибуттів у світі поступово зростає і за підсумками 2014 р. досягла вже 1133 млн. За останні 20 років абсолютна кількість туристичних прибуттів до Євросоюзу збільшилася в 1,7 рази, проте внаслідок швидких темпів розвитку туризму в інших регіонах світу частка ЄС скоротилася на 10,7 % (табл. 1).

Таблиця 1

Місце ЄС на світовому ринку туристичних послуг (за [6])

	Міжнародні туристичні прибуття (млн осіб)					
	1995	2000	2005	2010	2013	2014
Світ	527	674	809	949	1087	1133
ЄС-28	268,0	330,5	367,9	384,3	433,8	455,1
<i>Частка ЄС у світі (%)</i>	50,9	49,0	45,5	40,5	39,9	40,2

Якщо розглядати туристичні прибуття по країнам ЄС, то можна прослідкувати певну тенденцію. Більше за все туристів приймає Франція, в 2015 р. їх кількість становила 83 млн осіб, що становить більше ніж населення самої країни. На другому місці перебуває Іспанія, яку в 2014 р. відвідало практично 65 млн осіб. Також високий показник в Італії (близько 50 млн осіб). По 32 млн туристів відвідали Німеччину та Велику Британію. Тобто країни, які отримують найбільші прибутки від туризму, мають і найпотужніші в'їзні потоки. Ці п'ять країн разом створюють 57 % в'їзного потоку в ЄС.

Більше 20 млн туристів відвідали Австрію та Грецію. В Австрії популярним є гірськолижний туризм, в Греції – культурно-історичний, пізнавальний, пляжний. Польщу, Нідерланди, Угорщину, Хорватію, Чехію та Данію відвідало більше 10 млн туристів. Менше 2 млн туристів відвідало Мальту, Люксембург та Латвію і це є найнижчими показниками в ЄС.

Важливою складовою характеристики розвитку туристської індустрії та взагалі туристсько-рекреаційної сфери виступає коефіцієнт відвідування іноземними туристами певної країни. Він визначається співвідношенням кількості прибулих іноземних туристів до загальної кількості жителів в країні. За цим показником лідирує Мальта, в якій він становить 4,1, тобто кількість іноземних туристів в 4,1 рази є більшою, ніж населення країни. Також високий показник в Австрії та на Кіпрі (3), Хорватії, Естонії, Люксембурзі та Ірландії (більше 2). Більше іноземних туристів, ніж власного населення, в таких країнах, як Греція, Данія, Іспанія, Франція, Словаччина, Угорщина, Словенія та Чехія. Серед лідерів за абсолютними показниками лише Франція та Іспанія приймають туристів більше, ніж власного населення країни. А от в Німеччині цей показник найнижчий в ЄС і становить 0,4.

Одним із визначальних факторів інтенсивного розвитку туристської галузі в країнах ЄС виступає розвинута мережа готельної індустрії, роль якої у наповненні бюджетної сфери європейських країн постійно збільшується. Саме готелі найчастіше є визначальним фактором у виборі країни відпочинку.

Із приходом масового туризму було створено чимало різновидів ночівлі. Вони дуже різняться у різних країнах ЄС, навіть у межах одного регіону. В Євросоюзі створено майже 570 тис. колективних засобів розміщення [2]. Наймасовим видом туристської інфраструктури є готелі, які представлені у кожній країні Євросоюзу, загальною кількістю 202 тис. у 2015 р. Причому їх загальна чисельність щороку збільшується у середньому на 0,3 % і в майбутньому прогнозується збільшення готелів, пансіонатів, переважно за рахунок східноєвропейських країн-членів ЄС. Нині понад 20 % загальної кількості готелів ЄС припадає на Велику Британію (40 тис.), Італію і Німеччину (по 33 тис.), Іспанію (19 тис.) та Францію (17 тис.).

В цілому по ЄС спостерігається збільшення кількості сплачених готельних місць, яке в 2015 р. зросло на 3,1 % у порівнянні з 2014 р. і досягло рекордної позначки у 1,57 млн койка/місць (ночей, проведених у готелях). При цьому кількість проживання у готелях резидентами європейських країн збільшилася на 3,6 % і досягла 856 млн розміщень у готелях. Високі показники оренди готельних місць і проживання у готелях серед країн ЄС були зафіксовані в Іспанії (273 млн), Італії (250 млн), Німеччині (215 млн), Франції (204 млн) і Великій Британії (178 млн).

Таблиця 2

Бальна шкала економічних показників розвитку туризму в ЄС

ББал	Витрати міжнародних туристів усередині країни (млрд. дол.)	Прямий внесок (млрд. дол.)	Прямий внесок (частка, %)	Капітало-вкладення (млрд. дол.)	Державні витрати (млрд. дол.)	Частка державних капітало-вкладень (%)
115			Більше 140,0			
114		Більше 130,0	130,0-139,9			
313		120,0-129,9	120,0-129,9			
112		110-119,9	110-119,9			
111		100,0-109,9	100,0-109,9			
110		90,0-99,9	90,0-99,9			
99		80,0-89,9	80,0-89,9			
88		70,0-79,9	70,0-79,9			
77	Більше 60,0	60,0-69,9	60,0-69,9			
56	50,0-59,9	50,0-59,9	50,0-59,9			
65	40,0-49,9	40,0-49,9	40,0-49,9			
54	30,0-39,9	30,0-39,9	30,0-39,9	Більше 30,0	Більше 2,00	Більше 15,0
43	20,0-29,9	20,0-29,9	20,0-29,9	20,0-29,9	1,00-1,99	10,0-14,9
32	10,0-19,9	10,0-19,9	10,0-19,9	10,0-19,9	0,10-0,99	5,0-9,9
11	Менше 9,9	Менше 9,9	Менше 9,9	Менше 9,9	Менше 0,09	Менше 4,9

До колективних засобів розміщення відносять ще спеціалізовані заклади, до яких належать табори, наметові містечка, будинки відпочинку, невеликі котеджі, сільські будиночки (переважно у Франції), бунгала, таймшери, а також житла з короткостроковою орендою. В ЄС їх нараховується близько 368 тис. Переважна більшість знаходиться в Італії (125 тис.), Хорватії (66 тис.) та Великій Британії (46 тис.).

Отож, сучасна європейська індустрія гостинності є потужною системою господарства, важливою складовою економіки країн Євросоюзу. Готельний бізнес виступає чинним каталізатором економічного росту європейських країн, оскільки є каналом перерозподілу валового національного продукту між країнами, що не супроводжується вивозом (імпортом) товарів і послуг.

Для проведення класифікації країн Європейського Союзу було обрано економічні показники розвитку туризму та для приведення їх до однакових значень був обраний метод бальної оцінки (табл. 2).

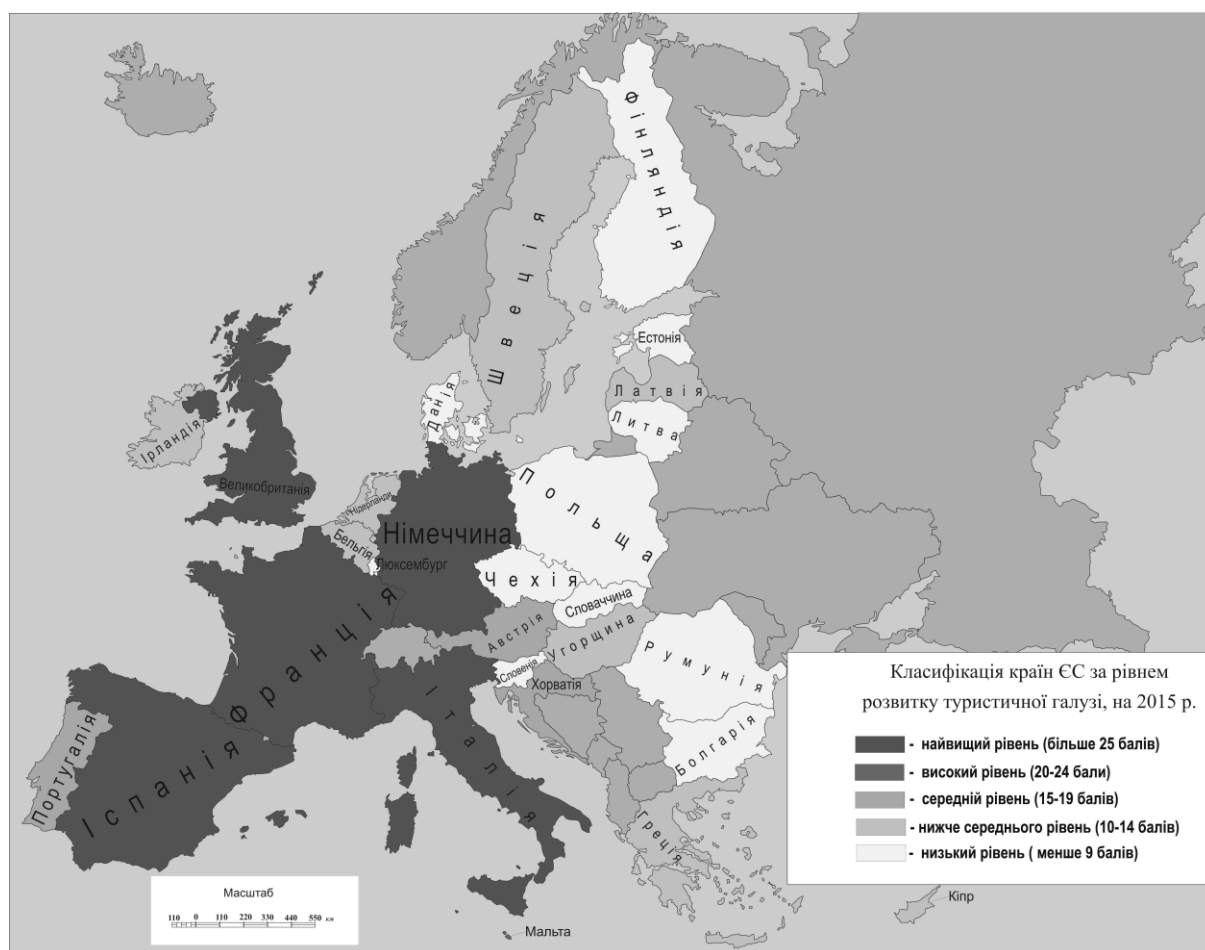

Рис. 4. Класифікація країн ЄС за рівнем розвитку туристичної галузі

За цим методом 28 країн-членів ЄС були розподілені наступним чином:

- до групи з найвищим рівнем розвитку туризму (більше 25 балів) потрапили 5 країн – Німеччина, Велика Британія, Іспанія, Франція та Італія (рис. 4). Ці країни мають високі показники прибутків від туризму, що

пов'язане з високими туристичними потоками до даних країн. Тут розгалужена мережа готелів та інших місць розселення, що дає змогу приймати чимало туристів, які відповідно і витрачають значні кошти у цих країнах;

- до групи з високим рівнем розвитку туризму (20–24 бали) потрапила лише Мальта. Маючи незначну площу та малу кількість населення, досить обмежені мінерально-сировинні ресурси, туризм у цій країні став одним із визначальних джерел наповнення бюджету;

до групи з середнім рівнем розвитку туризму (15–20 балів) потрапили Австрія, Хорватія, Португалія. Ці країни є стабільними «середняками» в туристичній галузі країн ЄС. Практично по всіх показниках вони йдуть відразу після країн з найвищим рівнем розвитку. Для Австрії характерні високі доходи від туризму за рахунок розвитку гірськолижного туризму, який має дуже розвинену інфраструктуру, яка є однією з найкращих у світі. Португалія вже тривалий час розвиває туризм за рахунок сприятливих природних умов, які поєднані з наявними історико-культурними визначними об'єктами. Хорватія – це відносно молода туристична країна, яка приваблює сюди любителів пляжного відпочинку;

- до групи з нижче середнього рівня розвитку (10–14 балів) потрапили Греція, Бельгія, Швеція, Нідерланди, Угорщина, Кіпр, Латвія, Ірландія. У цій групі є і високорозвинені країни Європи, які мають ресурси для розвитку туризму, отримують чималі прибутки, але туризм не є однією з визначальних галузей економіки в цих країнах (Бельгія, Швеція, Нідерланди). Греція останнім часом через економічну кризу значно втратила свої позиції у туристичній сфері, хоча туризм завжди тут був одним із популярних серед європейців. Угорщина та Латвія – це країни колишнього соцтабору, які також активно розвивають туристичну сферу;

- до групи з низьким рівнем розвитку туризму (менше 9 балів) потрапили Данія, Фінляндія та Люксембург, для яких туризм не є головною галуззю сфери послуг, а крім того незначні ресурси та інші фактори не дають змоги їм конкурувати з іншими країнами ЄС.

Висновки наукового дослідження. Туристська індустрія нині стала потужним фактором розвитку соціально-економічної сфери. Країни Євросоюзу є найрозвинутішим туристичним регіоном у світі, особливо це стосується країн Західної й Південної Європи, як за популярністю, так і за різноманіттям рекреаційних ресурсів. Провідне положення країн ЄС у міжнародному туризмі визначається не лише кількістю іноземних відвідувачів і сумою валютних надходжень, а й потужною матеріально-технічною базою, що значною мірою перевершує можливості туристської індустрії інших регіонів світу, зокрема, засобами пасажирського транспорту, готельного розміщення, екскурсійними і видовищними об'єктами.

Список використаних джерел:

1. Мальська М.П., Антонюк Н.В. Міжнародний туризм і сфера послуг. – К., 2008. – 661 с.
2. Світовий банк статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>
3. Офіційний сайт Всесвітньої ради з туризму та подорожей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org>
4. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org>
5. Офіційний сайт Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>
6. UNWTO TourismHighlights, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>

Список использованных источников:

1. Мальска М.П., Антонюк Н.В. Международный туризм и сфера услуг. – К., 2008. – 661 с.
2. Мировой банк статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldbank.org>
3. Официальный сайт Всемирного совета из туризма и путешествий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wttc.org>
4. Официальный сайт Всемирной туристической организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-unwto.org>
5. Официальный сайт Евростату [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu>
6. UNWTO TourismHighlights, 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>

References:

1. Mal's'ka M.P., Antonyuk N.V. Mizhnarodnyy turyzm i sfera posluh. – K., 2008. – 661 s.
2. Svitovyy bank statystyky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.worldbank.org>
3. Ofitsiynny sayt Vsesvitn'oyi rady z turyzmu ta podorozhey [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.wttc.org>
4. Ofitsiynny sayt Vsesvitn'oyi turystychnoyi orhanizatsiyi [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.e-unwto.org>
5. Ofitsiynny sayt Yevrostatu [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ec.europa.eu>
6. UNWTO TourismHighlights, 2015 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леоніла Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: inohodez@ukr.net

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ

Через посилення політичної нестабільності нині сектор туризму стикається з серйозними викликами.

Мета статті – проаналізувати вплив політичної нестабільності на розвиток туристичної дестинації.

Методика полягає в аналізі динаміки основних показників розвитку туризму: кількості міжнародних прибуттів, доходів від туризму, обсягів капіталовкладень у сектор туризму і подорожей. Порівняльний аналіз змін у показниках роботи сектора туризму в різних країнах у періоди політичної нестабільності дозволив виявити найбільш ефективні методи антикризового управління. Політична стабільність і безпека є необхідними умовами для розвитку туризму; навіть загроза таких подій як громадські заворушення і тероризм може змусити туристів переглянути своє рішення відвідати країну. Вплив політичної нестабільності на сектор туризму у приймаючій країні є безпосереднім і потенційно довготривалим. Крім того, в окремих випадках, нестабільність в одній країні, може вплинути на туризм у сусідніх. Країни, уражені політичними хвилювання, неминуче зазнають зниження кількості міжнародних туристичних прибуттів і надходжень від туризму.

Новизна підходу, реалізованого в даному дослідженні, полягає у визначенні основних проблем, з якими стикається туристичний бізнес у періоди політичної нестабільності. Зокрема, досі не досліджувалося, що основними каталізаторами втілення політичного безладу у спад в'їзного туристичного потоку є характер висвітлення політичних подій засобами масової інформації та негативні відгуки про ситуацію у країні, що надходять до потенційних туристів від сім'ї і друзів.

Практичний аспект дослідження дозволяє виявити найбільш ефективні заходи з розбудови туризму під час політичних криз і в посткризовий період. Зокрема, заходи з відродження туристичного сектору приймаючої країни повинні охоплювати чотири напрями: управління кризовими явищами, управління сприйняттям, створення стимулів для туристів і туристичного бізнесу, ребрендинг дестинації.

Ключові слова: політична нестабільність, туристична дестинація, кризовий менеджмент.

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леоніла Николаевна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: inohodez@ukr.net

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ НА РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ

В эпоху растущей политической нестабильности сектор туризма переживает значительные испытания.

Цель статьи – проанализировать влияние политической нестабильности на развитие туристической дестинации.

Методика состоит в анализе динамики основных показателей развития туризма: количества международных прибытий, поступлений от туризма, объемов

капиталовложений в индустрию туризма и путешествий. Сравнительный анализ изменений в показателях работы сектора туризма в разных странах в периоды политической нестабильности позволил выявить наиболее эффективные методы антикризисного управления. Политическая стабильность и безопасность являются необходимыми условиями для развития туризма; даже угроза таких событий, как гражданские беспорядки и терроризм может заставить туриста передумать посещать страну. Влияние политической нестабильности на сектор туризма в принимающей стране является непосредственным и потенциально длительным. Кроме того, в некоторых случаях, нестабильность в одной стране, может оказать влияние на сектор туризма соседних. Страны, затронутые политическими волнениями, неизбежно испытывают снижение числа международных туристических прибытий и поступлений от туризма.

Новизна подхода, реализованного в данном исследовании, заключается в определении проблем, с которыми сталкивается туристический бизнес в периоды политической нестабильности. В частности, до сих пор не рассматривалось, что основными катализаторами претворения политической турбулентности в стране в спад въездного туристического потока являются: характер освещения политических событий средствами массовой информации и негативные отзывы о ситуации в стране, исходящие от семьи и друзей потенциальных туристов.

Практический аспект исследования позволяет обозначить наиболее эффективные меры по перестройке туризма во время политических кризисов и в посткризисный период. В частности, меры по возрождению туристического сектора принимающей страны должны реализовываться в четырех направлениях: управления кризисными явлениями, управления восприятием, создание стимулов для туристов и турбизнеса, ребрендинг дестинации.

Ключевые слова: политическая нестабильность, туристическая дестинация, антикризисное управление.

UDC 911.3:379.85

Tkachuk Leonila Mikolayvna,
Candidate Of Geography Sciences, Associate
Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
inohodez@ukr.net

THE IMPACT OF POLITICAL INSTABILITY ON TOURIST DESTINATION DEVELOPMENT

In an era of growing political turmoil, the tourism sector is facing significant challenges.

The purpose of this article is to analyze the impact of political instability on tourism destination development. To do this, the following methodology is used: analysis of dynamics of the main indicators of tourism sector development: tourist arrivals, tourism receipts and capital investment in travel and tourism industry. The comparative analysis of the changes in the indices of the tourism sector operation in different countries in terms of political instability has allowed identifying the most effective methods of crisis management. Political stability and safety are prerequisites for tourism; even the threat of events such as civil unrest and terrorism can cause tourists to rethink their decision to visit a destination. The impact of political instability on a destination's tourism sector is both immediate and potentially long-lasting. In addition, in some circumstances, instability in one country may have an impact on the tourism sector of neighboring countries. Countries affected by political unrest inevitably experience a decline in the number of international tourists and tourism receipts.

The novelty of the approach implemented in the study is in determining the main challenges which hamper tourism business in times of political turbulence. In particular, yet

had not been considered, that the main factors translating political turbulence into a decline in international tourist arrivals relate to media reporting of political conflict, as well as any accounts of negative experiences from family and friends.

The practical aspect of this study allows designating the effective measures to revamp the tourism during and in the post-crisis period. So, the course of action for reviving tourism industry of host country should be targeted at four key fields: crisis management, perception management, incentives for tourists and business, rebranding of the tourism destination.

Keywords: political instability, tourist destination, crisis management.

Постановка проблеми. Туризм, як явище глобального масштабу, відрізняють стабільність і динамічність. Незважаючи на повільне економічне зростання у постіндустріальних країнах і геополітичну напруженість у багатьох регіонах світу, кількість міжнародних мандрівок продовжує збільшуватися з року в рік і вже перевищує 1 трлн. Сектор туризму і подорожей забезпечує 9,8% світового ВВП (7,2 трлн. дол., 2015 р.) і 9,5 % зайнятості (284млн. робочих місць, 2015 р.). За прогнозами експертів Всесвітньої радб з туризму і подорожей, темпи економічного приросту у галузі туризму становитимуть 3,5-3,9% у рік протягом наступного десятиріччя, що швидше, ніж у секторі фінансових послуг, транспорту і виробництва. Однак на регіональному і національному рівні попит на туристичні послуги є вкрай нестабільним, що зумовлює трансформації у географії міжнародних подорожей. Останні декілька років багато лідерів туристичного ринку зазнають суттєвих втрат через політичну нестабільність, загострення етнонаціональних проблем та релігійних протиріч, тероризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження впливу політичних процесів і явищ на розвиток міжнародного туристичного обміну мають зазвичай описовий і ситуаційний характер, активізуються в періоди політичної нестабільності, масштабних заворушень та терактів з численними жертвами, особливо якщо вони відбувалися у популярних туристичних центрах. Так існує чимало наукових публікацій, у яких описано як терористичні акти вплинули на розвиток окремої дестинації чи туристичного регіону (Азіз Х., 1995, Мансфілд Й., 1996, Дракос К., 2003, Метревелі М. та Тімоті Д., 2010). Окремо слід відзначити дослідження Лінди Ріхтер (1989р., 1992р.), Севил Сонмез (1998р.) [3], та Девіда Бекера (2014р., 2015 р.) [1], у яких автори здійснили спробу комплексно описати різні аспекти взаємного впливу політичних процесів і туристичної діяльності. В Україні дана проблематика розкривається у працях Бейдика О.О., Винниченка І.І., Кіптенко В.К., Парфіненко А. Ю.. Однак питання про особливості розвитку туризму в умовах політичної нестабільності та ефективні механізми антикризового менеджменту туристичних дестинацій, зокрема методи подолання наслідків терактів, міжнародних та внутрішніх конфліктів для туристичної індустрії окремих країн та регіонів залишаються висвітленими недостатньо.

Формулювання цілей статті. У статті розглядаються викликані політичною нестабільністю ризики для туристичного бізнесу разом з інструментами та підходами до управління обумовленими ними кризовими

явищами. Її метою є обґрунтування геостратегічного підходу до менеджменту туристичної дестинації в умовах глобальної політичної нестабільності та зростання міжнародного тероризму. Для цього: 1) описано наявну геополітичну ситуацію; 2) виявлено особливості розвитку туризму в умовах політичної нестабільності; 3) наведені приклади ефективного кризового менеджменту туристичних дестинацій.

Виклад основного матеріалу. Світ вступає в нову еру нестабільності та стратегічного суперництва між світовими державами. Розчарування у глобалізації веде до більш прагматичної зовнішньої політики у поєднанні зі зростанням націоналістичних настроїв, які у багатьох країнах підживлюються соціальним тиском. Наявність неврегульованих міжнародних конфліктів та поява нових зон напруження у світі визначають неефективність існуючих механізмів підтримання міжнародної безпеки. На тлі поступового ослаблення впливу США, як світового лідера, і назріваючого розколу в Європі все виразнішими стають розбіжності у позиції партнерів по Трансатлантичному альянсу (зокрема по Сирії, Україні), який виглядає безпорадним перед традиційними для нього загрозами. Європа, ослаблена виходом Великобританії та ідеологічними розбіжностями з приводу вимог більш закритої і прагматичної політики, все ще продовжує нести тягар війни на Близькому Сході, що спричиняє загострення проблем біженців та тероризму. Підйом ІДІЛ, зростання впливу Китаю, неврегульовані територіальні суперечності у Південно-Китайському морі, триваючий конфлікт на південному сході України, політична нестабільність в Бразилії і Туреччині, альянс між непередбачуваними лідерами впливових регіональних держав В.Путіним та Т. Ердоганом і активізація таких недержавних акторів міжнародних відносин, як політично активні технологічні корпорації та хакерські групи, тільки доповнюють список можливих ризиків і причин нестабільності сучасної світосистеми. Міжнародні компанії, що займаються дослідженням і оцінкою ризиків по всьому світу, у своїх звітах з 2014 р. у якості найбільш ймовірних і значущих ризиків відзначають ризики політичного насильства.

Статистичні данні зібрані експертами Стокгольмського інституту дослідження миру свідчать, що кількість міжнародних конфліктів у світі поступово зменшується, у той же час смертність, зокрема у результаті внутрішніх збройних конфліктів, зростає. Військові дії змушують переміщатися, полишаючи домівки та майно, більше людей ніж будь-коли з часів Другої світової війни. Наразі, у світі відбувається 40 збройних конфліктів, що забрали життя 167 тис. людей у 2015 р., а кількість осіб змушених мігрувати склала 12,1 млн. Дуже серйозною проблемою сьогодення є тероризм. У 2014 р. загальна кількість смертей в результаті дій терористів становила 32685 (найвища за всю історію спостережень), що на 80% більше, ніж у 2013 р., коли число жертв склало 18111. У 2015 р. в 11774 терористичних актах загинули 28328 людей і 35 тис. були поранені. Хоча осередки тероризму сконцентровані переважно в декількох

країнах, кількість держав, у яких відбуваються теракти зростає: у 2014 р. атак бойовиків зазнали 93 країни. Найбільше смертей у результаті терактів (близько 74%) було зафіксовано в п'яти країнах: Іраку, Нігерії, Афганістані, Пакистані та Сирії. Серед решти лідирують: Індія, Ємен, Сомалі, Лівія, Єгипет, Філіппіни, Бангладеш, Таїланд, Туреччина. Слід зазначити, що спостерігається тенденція до скорочення кількості країн не уражених тероризмом та іншими формами збройних конфліктів, зокрема зумовлених політичною нестабільністю, соціальними суперечностями, протиріччями етнорасового чи релігійного характеру.

Політична стабільність і безпека є необхідними умовами для розвитку туризму; навіть сама загроза таких подій, як порушення громадського порядку і тероризм може привести до того, що туристи переглянуть своє рішення відвідати туристичну дестинацію, навіть за умови передплаченого пакету послуг. Вплив політичної нестабільності у секторі туризму країни призначення є безпосереднім і потенційно довготривалим. Крім того, в окремих випадках, нестабільність в одній країні, може позначитися на туризмі у сусідніх. Країни, уражені політичними хвилюваннями, неминуче відчують зниження міжнародних туристичних відвідувань та надходжень.

Показовим є досвід Єгипту, де туристичний сектор буквально став ареною боротьби за політичну владу. У середині 90-х рр. XX ст. діяльність угруповання «Аль-Гамаа аль-Ісламія» з пропаганди цінностей мусульманства набула форми радикального ісламізму. З метою привернути максимальну увагу влади та дискредитувати її у період 1992-1995 рр. угруповання провело терористичну кампанію, організувавши ряд замахів як на представників єгипетської інтелігенції, так і на туристів. Наймасштабніші теракти направлені проти туристів відбулися 28.04.1996 р. у Каїрі (18 загиблих туристів), та 17.11.1997 р., на початку зимового туристичного сезону, в день відкриття тогорічної Усесвітньої туристичної біржі у Лондоні, у Луксорі (58 жертв). Дії «Аль-Гамаа аль-Ісламія» нанесли значних збитків туризму – провідній галузі єгипетської економіки – у 1998 р. надходження від туризму скоротилися на 43% порівняно з 1997р., а кількість туристичних відвідувань на 23 % (за даними міністерства туризму Єгипту). Наступний спад показників туристичних прибуттів до Єгипту, зафіксований на межі 2001-2002 рр., теж пов'язаний з тероризмом і міжнародним збройним конфліктом. Теракт 11.09.2011 р. у США зчинив негативний вплив на сферу подорожей у всьому світі – міжнародні туристичні прибуття з вересня по грудень скоротилися на 9,2% порівняно з аналогічним періодом 2000 р. (за цілий рік спад склав 0,7%)[4]. Для Єгипту наслідки були суттєвішими: спад у туристичних прибуттях за рік склав 1,3%, а за останні чотири місяці 2001р. прибуття скоротилися на 11%, а надходження від туризму – на 16% у порівнянні з аналогічним показником 2000 р.[4]. Уповільнення темпів приросту туристичних прибуттів та надходжень у 2005 р. та на початку 2006 р. було спричинено терактами у м. Таба і м. Нуейба (7.10.2004 р. 34 загиблих), у Каїрі

(7.04.2005 р., 30.05.2005 р. 6 загиблих, всі іноземні туристи), у Шарм-ель-Шейху (23.07.2005 р. 88 загиблих, з них 20 іноземці), м. Дахаб (24.04.2006 р. 19 загиблих, з них 6 іноземці). Чергове зменшення в'їзного потоку на 32% відбулося у 2011р. (у 2010 р. країну відвідали 14,1 млн. туристів, у 2011 р. – 9,5 млн.) і було пов'язане з поваленням режиму Х. Мубарака [5]. У 2012 р. приток туристів відновився до 11,2 млн., але заколот проти нового президента М. Мурсі та спричинений цим військово-політичний конфлікт у 2013 р. завдав туристичному сектору Єгипту нового удару – кількість іноземних туристів знов скоротилася до 9,2 млн. У 2010 р. на іноземному туризмі Єгипет заробив 12,5 млрд. дол., а у 2013 р. – у два рази менше – 6,0 млрд. дол. [5]. У другій половині 2014 р., після чергових позачергових президентських виборів, внутрішньополітична ситуація стабілізувалася і на курортах країни туристів побільшало, це дало змогу зафіксувати 5% зростання туристичного потоку [6]. Однак очікування повноцінного відновлення у 2015р. не виправдалися. Внутрішньополітична нестабільність, терористичні напади за участі бойовиків ІДІЛ та авіакатастрофа російського лайнера з туристами на борту спричинили скорочення показників туристичних відвідувань до 9,3 млн. (9,6 млн. у 2014 р.), а туристичних доходів – до 6,1млрд. дол. (7,2 млрд. у 2014 р.) [7].

Втрати у туризмі через політичну нестабільність, війни та теракти спостерігаються і в інших країнах Близькосхідного регіону: Тунісі, Сирії, Лівані, Туреччині. Аналогічні приклади є і в інших регіонах світу. Так, поступальний розвиток в'їзного туризму у Таїланді за останні 20 років переривався декілька разів. Найсуттєвіше зниження показників міжнародних туристичних прибуттів та доходів (на 3% та 12 % відповідно) зафіксовано у 2009 р. і було спричинено внутрішньополітичним конфліктом у формі масштабних масових протестів [5]. Негативний ефект політичної нестабільності тривав і в 2010 р., що дозволило сусіднім Малайзії та Індонезії отримати вигоду від переорієнтації частини туристичного потоку на їх користь. З кінця листопада 2013 р. по травень 2014 р. (високий туристичний сезон у Таїланді) країну знов поглинули безперервні антиурядові демонстрації, було введено військовий стан та здійснено державний переворот, що викликало 6,6% спад у міжнародних туристичних прибуттях та 5,8% у доходах від туризму [6]. Зменшення туристичного потоку у кінці 2015 р. було обумовлено низкою терактів, що відбулися у Банкоку 17-18 серпня 2015 р. (унаслідок вибуху у храмі Ераван в центрі міста загинули 22 особи, з них 8 іноземців, 120 людей отримали поранення). Серед інших країн, де туристичний сектор зазнав збитків через політичні заворушення чи теракти, такі популярні DESTINATIONI як Індонезія (о.Балі 2002р., 2005р., Джакарта 2009 р.) Греція (Афіни 2008 р.), США (Нью-Йорк 2001р.), Іспанія (Мадрид 2004 р.), Великобританія (Лондон 2005 р.), Франція (Париж 2015р., Ница 2016 р.)

Головними проявами негативного впливу політичної нестабільності у туризмі, окрім зменшення притоку подорожуючих, є скорочення прибутковості сектору. Найбільш чутливими до фактору безпеки є

заможніші туристи, тому у кризові періоди показник витрат на одну поїздки скорочуються, аналогічно економлять в умовах невизначеності і внутрішні туристи. Серед чинників, які конвертують політичну нестабільність у спад в туристичних прибутках і доходах, важливу роль грають ЗМІ. Створений ними негативний образ туристичної дестинації може зберігатися протягом багатьох років і стримувати туристичний попит на відпочинок у країні, навіть якщо теракти або політичні заворушення відбувалися в окремому її регіоні. Туроператори і турагенти можуть згорнути операції в результаті недостатньої кількості замовлень або ризику відповідальності за позовами. Наприклад, у 2012 р. компанія TUI звітувала про втрату за рік 46,4 млн. євро в основному через слабкий попит на поїздки до уражених конфліктами центрів Північної Африки. Нині ж TUI Group і німецька асоціація туризму повідомляють, що кількість заброньованих у Туреччину турів у першому кварталі 2016 р. знизилася на 40% порівняно з 2015р. Після того, як РФ анексувала Крим у березні 2014 р., одразу кілька круїзних ліній змінили маршрути, виключивши з них Одесу, Севастополь і Ялту [2]. В результаті виникає небезпечне порочне коло: політична нестабільність призводить до зниження попиту, приватні інвестиції скорочуються через те, що інвестори втрачають інтерес недотримуючи прибуток, а держава переорієнтовується на підтримку більш чутливих у часи нестабільності сфер. Це може спричинити недостатню готовність країни як туристичного напрямку та зумовити подальше зниження його популярності серед туристів.

Отже, постає питання про цілеспрямовану політику з підтримки сектора туризму під час та після періоду політичної нестабільності. Головною її метою має бути нейтралізація негативного впливу геополітичного чинника та відновлення інтересу з боку туристів, а конкретні напрями мають включати: ефективне антикризове управління, управління сприйняттям, заходи з стимулювання попиту та ребрендінг туристичної дестинації. Першочерговим завданням антикризового управління є забезпечення безпеки туристів, що включає в себе ефективні пошуково-рятувальні роботи, надання надійного притулку, посилення охорони туристичних районів і сприяння у поверненні туристів на Батьківщину. Успіх у стримуванні паніки і врегулюванні кризових ситуацій може мати позитивний вплив на імідж туристичної дестинації і, отже, на майбутні прибуття, тому надзвичайно важливим є попереджувальне планування дій у відповідь на ситуації, що можуть загрожувати життю та безпеці туристів. Прикладом, можуть бути узгоджені дії британських силових структур, ЗМІ та місцевої влади по нейтралізації терористичної атаки 2005 р. у лондонському метрополітені, в результаті зазначені події не мали ніякого помітного подальшого впливу на туризм.

Також важливо нейтралізувати вплив ЗМІ, які часто перебільшують масштаби загрози безпеці і комфорту туристів. Для відновлення довіри подорожуючих варто ініціювати сильні, ефектні інформаційні кампанії, які

мають чітко окреслити межі конфліктних регіонів, а також підкреслити безпеку інших туристських районів і центрів.

З метою стимулювання попиту у післякризовий період ефективним є зниження цін на туристичні продукти і послуги. Наприклад, у період після терактів на о. Балі 2002 р. ціни у більшості готелів впали у середньому на 37%. У Таїланді, щоб стимулювати туристичний попит у наступному за буремним 2014р. (роком військових протистоянь і масових протестів) національна туристична адміністрація організувала акцію «Дивовижний Таїланд: великий розпродаж», у рамках якої суттєві знижки пропонували туристам у більш ніж 15000 торговельних центрів, ресторанів та розважальних закладів провідних курортних регіонів країни [2]. З іншого боку, політична нестабільність часто корелюється із соціально-економічними проблемами, що може призводити до девальвації національної валюти, що у свою чергу робить дестинацію дешевшою для туристів. На о. Балі у 2005 р. переваги різкої девальвації рупії для туристів було підкреслено рекламною кампанією під гаслом «Наша втрата – ваша вигода!».

Заходи державної підтримки туристичних підприємств у післякризовий період передбачають податкові пільги, зниження процентних ставок по кредитах і фінансування рекламних поїздок для зарубіжних туроператорів і турагентів, щоб відновити їхню довіру до безпеки туристичної дестинації. Наприклад, уряд Македонії запропонував субсидії авіаперевізникам, які бажають ввести нові напрямки для пасажирів. Зокрема, за відкриття кожного нового пункту призначення в країні, ті отримали 40тис. євро, плюс комісію від семи до дев'яти євро за кожен квиток, куплений на ці нові рейси. В результаті, кількість рейсів виконаних бюджетними авіаперевізниками у 2014 р. з/до аеропортів Македонії збільшилися вдвічі. У Єгипті у 2013 р. тимчасово скасували збори з неповністю заповнених рейсів, щоб утримати авіакомпанії від скорочення кількості рейсів до Єгипту. У Таїланді, після заворушень у травні 2010 р. у Бангкоку, уряд започаткував податкові пільги для компаній, які проводять внутрішні або міжнародні торгові виставки та навчальні семінари.

І хоча збільшення внутрішнього туризму, зазвичай, не може компенсувати втрати, зумовлені скороченням міжнародного потоку, через різницю у обсязі витрат, переорієнтація на внутрішніх туристів є загальноприйнятим методом втриматися на плаву у періоди політичної турбулентності та тероризму. У Таїланді у 2009 р. національна туристична адміністрація у співпраці із зацікавленими бізнесовими структурами провела масштабну акцію – «Тайський туристичний ярмарок», у рамках якої місцеві авіакомпанії і готелі пропонували свої послуги за зниженими, спеціально призначеним для внутрішнього ринку, цінами. Одним з найефективніших методів ребрендингу туристичної дестинації на міжнародному ринку є переорієнтація на нові (менш чутливі до впливу фактору політичної нестабільності) споживацькі сегменти. Це можуть бути

туристи з сусідніх країн, які зазвичай мають більш реалістичне уявлення про серйозність політичної ситуації в країні, а також споживачі, для яких ціна є ключовим мотиваційним чинником при виборі місця відпочинку. Наприклад, через спад попиту, обумовлений терористичними актами в 2002 р. і 2005 р., туристична адміністрація Балі переадресувала свою увагу з традиційних західних на регіональний ринок, зокрема Японію і Тайвань. Заходи з охоплення нових туристичних сегментів мають включати в себе більш широке використання електронних каналів дистрибуції та збуту, рекламні компанії в соціальних медіа, що дозволить туристам отримати максимум необхідної інформації і більш впевнено себе почувати у країні призначення. Інша ефективна стратегія забезпечує зниження ризикованості туристичного продукту, у результаті фізичного ізолювання туристичні дестинації від областей, уражених хвилюваннями. В Єгипті у кризовий період окремі курорти стали являти собою анклав на березі Червоного моря – огорожені, добре захищені і повністю закриті для місцевих жителів за винятком персоналу. На територію ізолюваного на півострові курорту Лабаді на Гаїті, туристи можуть потрапити (чи залишити його) тільки за допомогою круїзних суден, таким чином вони захищені від хвилювань і злочинності характерної для столиці і багатьох міст країни [2].

Висновки. В епоху зростаючої політичної нестабільності, сектор туризму переживає значні випробування. Незважаючи на те, що втрати, викликані політичною турбулентністю і тероризмом, є значними, а відновлення може бути тривалим і складним, масштаби економічних вигод роблять інвестування у сектор туризму і подорожей вартим ризику. Усвідомлення вагомості геополітичного чинника у розвитку сучасного туризму призводить до того, що Всесвітня туристична організація рекомендує країнам розробити національну політику в області безпеки туризму, з акцентом на запобігання ризиків для відвідувачів, а також сформувати спеціальні органи (національні туристичні ради з виконавчими комітетами), що відповідатимуть за управління ризиками в ключових сферах, відповідно до потреб кожної туристичної дестинації.

Список використаних джерел:

1. Baker D. The Effects of Terrorism on the Travel and Tourism Industry / D. Baker // International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage. – 2014. – Volume 2(1). – Pp. 57-67.
2. How to Re-emerge as a Tourism Destination after a Period of Political Instability / Haddad C., Nasr A., Ghida E., Al Ibrahim H. // Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. – Geneva: SRO- Kundig, 2015. – Pp. 53-57.
3. Sönmez S.F., Tourism, Terrorism and Political Instability/ S.F Sönmez // *Annals of Tourism Research*. – 1998. – Vol. 25:2. – Pp. 416-456.
4. UNWTO Tourism Highlights, 2002 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284406890>
5. UNWTO Tourism Highlights, 2013 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415427>
6. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>

7.UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>

References:

1. Baker, D., (2014). The Effects of Terrorism on the Travel and Tourism Industry. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, Volume 2(1): 57-67.
2. Haddad, C., Nasr, A., Ghida, E., Al Ibrahim, H. , (2015). How to Re-emerge as a Tourism Destination after a Period of Political Instability. In *Travel & Tourism Competitiveness Report 2015*. Geneva: SRO- Kundig, 53-57.
3. Sönmez, S.F., (1998). Tourism, Terrorism and Political Instability. *Annals of Tourism Research* 25:2: 416-456.
4. UNWTO Tourism Highlights, 2002 Edition. Available at: <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284406890>
5. UNWTO Tourism Highlights, 2013 Edition. Available at: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415427>
6. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition. Available at:: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>
7. UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. Available at: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>

УДК 338.48 – 6:641/642

Басюк Дарія Іванівна,
доктор економічних наук, доцент

Національного університету харчових
технологій, м. Київ, Україна,
e-mail: daruna.b@gmail.com

Примак Тетяна Юхимівна,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент

Національного університету харчових
технологій, м. Київ, Україна,
e-mail: prymak17@yandex.ru

ГАСТРОНАЦІОНАЛІЗМ – ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ

Мета. Метою статті є розробка пропозицій щодо популяризації національних гастрономічних традицій, в тому числі за допомогою гастрономічного туризму, на основі вивчення досвіду країн Європейського Союзу.

Методика. У статті розглянуто соціальні аспекти гастроціоналізму як актуального тренду глобальної економіки і можливості його розвитку в українських реаліях, зокрема, в харчовій промисловості і в галузі гостинності та подорожей. На базі вивчення нормативно-правового регулювання захисту традиційних продуктів, аналізу практики захисту типових національних або регіональних продуктів, досліджено перспективи підтримки виробництва типових продуктів, що дає можливість використовувати природні речовини і енергію, створювати традиційні технологічні ланцюги, пристосовані до життя людини та природного оточення даної місцевості.

Результати. Незважаючи на наявність багатих національних традицій та визнане місце України як потужного виробника продуктів харчування, популяризації харчової національної ідентичності українців не приділялося достатньо уваги навіть у період незалежності. Проаналізовано сучасні підходи до формування гастроціоналізму як політики захисту місцевих товаровиробників та як методу спеціального стимулювання об'єктів туристичного інтересу. Також описано особливості типових продуктів харчування в контексті якісного аналізу можливостей гастрономічного туризму.

Наукова новизна. Національні та регіональні продукти ніколи не розглядалися в якості унікальних та таких, чий назви та технології виготовлення потребують захисту, а можливість їхнього використання для створення туристичних атракцій тільки починає визнаватися актуальною і потребує подальшого вивчення та розвитку, ґрунтуючись на досвіді країн Європейського Союзу. Особливо важливими ці завдання стають у світлі підписання Угоди про асоціацію з ЄС, де існує чітке нормативно-правове регулювання питань якості сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Практична значимість. Запропоновано практичні заходи з розвитку гастрономічного туризму в Україні на основі використання національних кулінарних традицій, світового досвіду та європейських нормативів.

Ключові слова: гастроціоналізм, гастрономічний туризм, типові продукти, географічне походження продуктів.

УДК 338.48 – 6:641/642

Басюк Дарья Ивановна,
доктор экономических наук, доцент

Национального университета пищевых
технологий, г. Киев, Украина,
e-mail: daruna.b@gmail.com

Примак Татьяна Ефимовна,
кандидат физико-математических наук,
доцент

Национального университета пищевых
технологий, г. Киев, Украина,
e-mail: prymak17@yandex.ru

ГАСТРОНАЦИОНАЛИЗМ - ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНСКОГО ТУРИЗМА

Цель. Целью статьи является разработка предложений по популяризации национальных гастрономических традиций, в том числе с помощью гастрономического туризма, на основе изучения опыта стран Европейского Союза.

Методика. В статье рассмотрены социальные аспекты гастроционализма как актуального тренда глобальной экономики и возможности его развития в украинских реалиях, в частности, в пищевой промышленности и в отрасли гостеприимства и путешествий. На базе изучения нормативно-правового регулирования защиты традиционных продуктов, анализа практики защиты типичных национальных или региональных продуктов, исследованы перспективы поддержки производства типичных продуктов, что дает возможность использовать природные вещества и энергию, создавать традиционные технологические цепочки, приспособленные к жизни человека и природного окружения данной местности.

Результаты. Несмотря на наличие богатых национальных традиций и признанное место Украины как мощного производителя продуктов питания, популяризации украинской пищевой национальной идентичности не уделялось достаточно внимания даже в период независимости. Проанализированы современные подходы к формированию гастроционализма как политики защиты местных товаропроизводителей и как метода специального стимулирования объектов туристического интереса. Также описаны особенности типичных продуктов питания в контексте качественного анализа возможностей гастрономического туризма.

Научная новизна. Национальные и региональные продукты никогда не рассматривались в качестве уникальных и таких, чьи названия и технологии изготовления нуждаются в защите, а возможность их использования для создания туристических достопримечательностей только начинает признаваться актуальной и требует дальнейшего изучения и развития, основываясь на опыте стран Европейского Союза. Особенно важными эти задачи становятся в свете подписания Соглашения об ассоциации с ЕС, где существует четкое нормативно-правовое регулирование вопросов качества сельскохозяйственной продукции и продуктов питания.

Практическая значимость. Предложены практические меры по развитию гастрономического туризма в Украине на основе использования национальных кулинарных традиций, мирового опыта и европейских нормативов.

Ключевые слова: гастроционализм, гастрономический туризм, типичные продукты, географическое происхождение продуктов.

UDC 338.48 – 6:641/642

Basyuk Dariya Ivanivna,
Doctor of Science in Economics, Professor
Prymak Tetyana Yukhymivna,
PhD in Physics and Mathematics, Associate
professor

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine, e-mail: daruna.b@gmail.com

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine, e-mail: prymak17@yandex.ru

GASTRONATIONALISM - CHALLENGES AND PROSPECTS FOR UKRAINIAN TOURISM

The aim. The aim of the article is to develop proposals for promotion of the national gastronomic traditions, by means of gastronomic tourism as well, by studying the experience of the European Union countries.

Methods. The article is devoted to the social aspects of gastronationalism as the current trend of the global economy and the possibility of its development in the Ukrainian realities, particularly in the food industry and in the industry of hospitality and travel. Based on the study of legal regulation of the traditional products, analyzing the practice of protecting the typical national or regional products, the possibilities to support the production of standard products is investigated. Such support enables the use of natural substances and energy to create traditional process chains, adapted to the human life and the natural environment of the area.

Results. Despite the presence of rich national traditions and acknowledged Ukraine's place as a major food producer, Ukrainian food national identity was not given enough attention even in the period of independence. Modern approaches to the formation of gastronationalism as a protection policy of local commodities and as a method of the special incentives for tourist attractions are analyzed. Also the characteristics of typical foods in the context of a qualitative analysis of gastronomic tourism opportunities are described.

Scientific novelty. National and regional products never seen as unique and those whose names and production technology need protection. The possibility of their use for the creation of tourist attractions is only beginning now to be recognized as a relevant and requires further study and development, based on the experience of the European Union. These problems are particularly important due to the Association Agreement with the EU, where there is a clear legal regulation of quality of agricultural products and foodstuffs.

The practical importance. Practical measures to promote gastronomic tourism in Ukraine are proposed based on the use of national culinary traditions, world experience and European standards.

Keywords: gastronationalism, gastronomic tourism, typical products, the geographical origin of products.

Постановка проблеми. У сучасному світі набирає актуальності тенденція підкреслення національної ідентичності та позиціонування нації на міжнародному рівні за допомогою активної популяризації національних харчових практик і традицій. У сфері харчування переплітаються різні сторони життя того чи іншого етносу: економічні макро- і мікропроцеси, суспільне і приватне, елітарне і масове, офіційне і повсякденне. Крім того, їжа та харчові традиції виходять за рамки матеріальної культури і значним чином пов'язуються з духовною та ментальною сферою життя суспільства, співвідносяться з основними досягненнями в національному мистецтві, літературі, архітектурі, науці і техніці. Оскільки уявлення про національні харчові традиції змінюються в різні періоди часу, можна стверджувати, що вони віддзеркалюють домінуючий в даний історичний момент не тільки тип харчування, але й характер сприйняття і оцінки народом навколишнього середовища та свого місця в ньому, репрезентуючи міцний багатовекторний зв'язок між національною економікою, місцевою кухнею, національною ідентичністю і формуванням державної ідеології та політики. Тому гастроціоналізм можна розглядати як відповідь сучасного суспільства на виклики часу і бажання зберегти власну культурну спадщину, а також вийти на більш високий рівень міжнародної присутності та впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Портал української мови та культури СЛОВНИК.НЕТ. тлумачить націоналізм як ідеологію і

політику в національному питанні, яка проповідує зверхність національних інтересів над загальнолюдськими, а також рух за збереження і та розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва і т. ін.; патріотизм [1]. В політичному сенсі націоналізм трактується як ідеологія і напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі [2]. Відповідно термін «гастрономічний націоналізм» або «гастронаціоналізм» позначає систему уявлень про національну кухню як видатне культурне досягнення нації, а також рух за популяризацію національних страв, традиційних продуктів і систем харчування в сучасному світі.

Як зазначає Е. Муркотт у статті «Їжа як вираз ідентичності», «ми використовуємо їжу і харчові звичаї для вираження національної ідентичності в силу схожості внутрішньої природи цих двох явищ [3]. Природа національної ідентичності пластична і модальна, а сфера харчування, якщо розглядати її як засіб комунікації, також надзвичайно гнучка і стосується багатьох сторін життя» [3;4]. Отже, їжа є частиною національної ідентичності, а також важливою частиною національної внутрішньої політики держави і міжнародних відносин.

Гастронаціоналізм в багатьох країнах почав формуватися в другій половині 1980-тих років. Це було викликано з одного боку посиленням процесів глобалізації, поширенням ідей космополітизму в усьому світі, а з іншого - переоцінкою і переосмисленням ціннісного ставлення до національних традицій і автентичної культури в цілому, та до національної їжі зокрема. Наукову дослідження в цьому напрямку проводили А. Муркотт, М. Осетрова, О. Мінц, А. Тосато, С. Кац, Д. Локи, В. Обусіна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність багатих національних традицій та визнане місце України як потужного виробника продуктів харчування, популяризації харчової національної ідентичності українців не приділялося достатньо уваги навіть у період незалежності. Національні та регіональні продукти ніколи не розглядалися в якості унікальних та таких, чиї назви та технології виготовлення потребують захисту, а можливість їхнього використання для створення туристичних атракцій тільки починає визнаватися актуальною і потребує подальшого вивчення та розвитку, ґрунтуючись на досвіді країн Європейського Союзу. Особливо важливими ці завдання стають у світлі підписання Угоди про асоціацію з ЄС, де існує чітке нормативно-правове регулювання питань якості сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка пропозицій щодо популяризації національних гастрономічних традицій, в тому числі за допомогою гастрономічного туризму, на основі вивчення досвіду країн Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правовий захист географічних назв був поширений на продукти харчування та іншу сільськогосподарську продукцію з 1992 р. На законодавчому рівні були захищені назви вин, сирів, шинки, ковбаси, морепродуктів, оливок, оливкової олії, пива, бальзамічного оцту і навіть регіональних хлібів, фруктів, сирого м'яса і овочів. Такі назви продуктів і напоїв, як горгонзола, пармезан, п'яве, азіаго, камамбер, херве, коньяк, арманьяк і шампанське та інші можуть бути використані тільки тоді, коли продукцію виготовлено у відповідному регіоні за традиційною технологією. Наприклад, для того, щоб кваліфікувати сир як рокфор, сир повинен бути зроблений з молока певної породи овець і витриманий в природних печерах поблизу міста Рокфор-сюр-Сульзон в регіоні Франції Аверон, де поширена колонія грибка *Penicillium roqueforti*, який росте в цих печерах.

У всьому світі використовується система назв, контрольованих за походженням. Вона була започаткована у Франції перш за все для контролю якості вин щодо визначення конкретної території вирощування винограду (Appellation), відповідно продукт, вирощений і виготовлений на певній території має маркування АОС (Appellation d'Origine Contrôlée), яке використовується у Франції. Аналогічно система маркування Denominazione di Origine Controllata (DOC) використовується в Італії, Denominação de Origen Controlada (DOC) - в Португалії, Denominación de Origen (DO) - в Іспанії, Denumire de Origine controlată (DOC) – в Румунії.

На початку 2013 р. у країнах ЄС вступило в дію нове Положення Європейського парламенту і Ради Європи від 21 листопада 2012 року № 1151/2012 про схеми контролю якості сільськогосподарської продукції та продуктів харчування. Воно здійснює регулювання контролю якості сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів в рамках країн ЄС і поступово поширюється в міжнародному масштабі за допомогою двосторонніх угод між ЄС і країнами, що не входять в ЄС [7]. У преамбулі до Положення визначено перелік цілей для режимів захисту і заохочення якості сільськогосподарської продукції. Зокрема:

- просування продуктів із специфічними характеристиками, особливо тих, які виробляються у менш сприятливих або сільських районах;
- збільшення доходів фермерів, в обмін на реальні зусилля щодо поліпшення якості;
- збереження населення в сільській місцевості;
- надання ясної і вичерпної інформації для споживачів про походження товару.

Для захисту якості продуктів, що пов'язані з територією його походження та традиційними технологіями, використовуються три системи сертифікації:

- PDO (Protected Designation of Origin) - продукт, пов'язаний з його територією; охоплює сільськогосподарські продукти і харчові

продукти, які виробляються, обробляються і підготовляються даної географічної області, використовуючи визнані ноу-хау;

- PGI (Protected Geographical Indication) - захищене географічне походження продукту; охоплює сільськогосподарські продукти і харчові продукти, тісно пов'язані з географічним регіоном. Як мінімум, один з етапів виробництва, переробки або підготовки продукту відбувається в цьому регіоні;
- TSG (Traditional Speciality Guaranteed) - традиційність продукту гарантована, продукт підкреслює традиційну особливість, або в композиції, або в способі та засобі виробництва [7;8].

Для того, щоб претендувати на PDO, продукт повинен володіти якостями і характеристиками, які є по суті пов'язаними з регіоном свого виробництва: він також має бути отриманим, обробленим та підготовленим до торгівельної мережі виключно в цьому регіоні.

Вимоги для продуктів PGI є менш суворими; захищене географічне походження є ім'ям області, певної місцевості або населеного пункту або, у виняткових випадках, назвою країни, що використовується в якості опису сільськогосподарської продукції або продукту харчування. Тобто продукт, маркований PGI:

- походить, вирощений, виготовлений у певній визначеній зоні, місці, населеному пункті або країні,
- має певну якість, ділову репутацію або інші характеристики виробництва, що співвідносяться з його географічним походженням,
- його виробництво, обробка або підготовка відбувається в межах певної географічної зони.

Іншими словами, щоб отримати статус PGI, весь продукт або його складові повинен бути традиційно або щонайменше частково виготовлений (отриманий, оброблений або вироблений) в межах певної області, що таким чином забезпечує його унікальні властивості, відповідність хорошій репутації продукту з даного регіону (а не об'єктивно різних характеристик). Також будь-яка з стадій виробництва, переробки та підготовки продукту може мати місце в межах регіону. Для того, щоб претендувати на маркування TSG продукт харчування повинен мати "специфічний характер" і/або його сировина, спосіб виробництва або переробки повинні бути традиційними. Відповідно до статті 3 Правил 1151/12, "специфічний характер" визначається як "сукупність характерних ознак виробництва, які чітко відрізняють продукт від інших подібних продуктів тієї ж категорії", а поняття "традиційний" трактується як "перевірений використанням на внутрішньому ринку протягом періоду, що дозволяє передавати технологію між поколіннями; цей період повинен бути не менше 30 років". Тобто для того, щоб продукт був зареєстрований за схемою TSG, він повинен виготовлятися за сталою технологією у певній місцевості. TSG створює виняткове право над зареєстрованим найменуванням продукту і використовується у випадках традиційного

позначення для конкретного продукту або щоб визначити традиційний характер або специфічний характер продукту. Відповідно, зареєстрована назва продукту може бути використана тільки для тих виробників, які задовольняють вимогам стандарту зареєстрованого специфічного методу виробництва продукції.

"Юридична функція TSG засвідчує, що конкретний сільськогосподарський продукт об'єктивно має специфічні властивості, які відрізняють його від всіх інших в своїй категорії, і що його сировина, склад або метод виробництва стали протягом як мінімум 30 років. Таким чином, харчові деномінації TSG є зареєстрованими торговими знаками з відмітними функціями." [7]

Зазначимо, що у багатьох випадках система ЄС щодо контролю якості PDO / PGI / TSG працює паралельно з національними системами конкретної країни, а в деяких випадках - підпорядковується національному законодавству.

Для України зміна вектору в дискурсі національної їжі і розширення області її символічних значень, вивчення та популяризація національних гастрономічних традицій є результатом глибоких змін в національній самосвідомості, усвідомленні своєї культури і ширше – захисті національних інтересів та розбудові економічної та культурної політики.

Аналізуючи економічний вектор гастронаціоналізму, перш за все відмітимо його вплив на збалансування політики продовольчої безпеки. Як зазначають фахівці, задоволення потреб населення у продовольстві в Україні здійснюється в основному за рахунок продукції вітчизняного виробництва, разом з тим за певними позиціями спостерігається значна імпортозалежність.

Як видно з таблиці 1, найбільш уразливими позиціями є «риба та рибопродукти», «плоди, ягоди та виноград», «олія рослинна всіх видів», частка імпорту за цими групами складає відповідно 71,1%, 49,1%, 39,1% відповідно при 30-ти відсотковому бар'єрі даного індикатора. Також можна відмітити зростання імпортозалежності за такими групами продовольчих товарів як «м'ясо і м'ясопродукти», «молоко і молокопродукти» і навіть «хліб і хлібопродукти». Також можна відзначити зростання імпорту вин та інших алкогольних напоїв.

Таким чином, можна констатувати досить високу імпортозалежність українського ринку продовольчих товарів та актуальність заходів підтримки національних товаровиробників на усіх рівнях, в тому числі дрібних підприємців у фермерських та підсобних господарствах, що виготовляють унікальні традиційні продукти.

Проблема виготовлення та споживання традиційних продуктів харчування є сьогодні дуже важливою та актуальною за своїм впливом на здоров'я нації. Велика частина харчових продуктів, що пропонується українському споживачеві на полицях супермаркетів, виготовлена за кордоном, не відповідає стандартам якості та безпеки, і тому загрожує здоров'ю та життю людини, та негативно впливає на стан оточуючого

середовища. Підтримка виробництва типових продуктів дає можливість використовувати природні речовини і енергію, створювати традиційні технологічні ланцюги, пристосовані до життя людини та природного оточення даної місцевості, що дає мінімум шкідливих наслідків.

Таблиця 1

Імпортозалежність продовольчого ринку України за групами продовольчих товарів

№	Продукти споживання	Імпорт продуктів у 2014 році у перерахунку на основний продукт(за даними Держстату)	Ємність внутрішнього ринку у 2014 році (за даними Держстату)	Відсоток імпортозалежності, %			
				2014 р.	Довідково:		
					2013 р.	2012 р.	2011 р.
1.	Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	130	6264	2,0	2,4	2,8	1,7
2.	М'ясо і м'ясопродукти	201	2325	8,6	13,0	17,1	10,4
3.	Молоко і молокопродукти	357	9581	3,7	5,5	4,2	2,7
4.	Риба і рибопродукти	361	479	75,4	73,0	71,1	66,7
5.	Яйця (млн. шт.)	7	771	0,9	0,6	0,5	0,4
6.	Овочі та баштанні	225	7019	3,2	3,2	2,9	3,8
7.	Плоди, ягоди та виноград	856	2249	38,1	45,8	48,1	48,3
8.	Картопля	40	6061	0,7	0,4	0,4	0,6
9.	Цукор	7	1559	0,4	0,7	0,6	15,3
10.	Олія рослинна всіх видів	223	561	39,8	49,0	39,1	39,8
11.	Олія соняшникова	1	500	0,2	0,2	0,2	0,2

Джерело: [5]

Сьогодні, за даними академіка НААНУ О.Шпичака, в особистих селянських господарствах та фермерських підприємствах виробляють близько 80% молока, 95% картоплі, 80 % овочів, 50 % м'яса та фруктів з досить високими показниками якості та екологічної безпеки [6].

Тому державна підтримка повинна бути спрямована на виробництво типових продуктів, яка створена в екологічно безпечному середовищі без хімічно синтезованих препаратів та з дотриманням традиційних способів і технологій. На нашу думку, типовими можуть називатись продукти виробництва яких здійснюється локально у певному регіоні кустарним методом за традиційними рецептурами з використанням натуральної сировини. Серед переваг типових продуктів можна зазначити:

- типові продукти виготовляються в конкретному регіоні, в унікальному природно-географічному середовищі (рельєф, клімат, температурний та водний режим) з місцевої сировини, завдяки чому мають унікальні органолептичні властивості;

- типові продукти мають властивість позитивно впливати на організм людини та поліпшувати стан здоров'я за рахунок високої якості та корисності;
- завдяки традиційним технологіям переробки типові продукти зберігають свою безпечність, натуральний склад, поживні властивості, смакові якості, не містять синтетичних ароматизаторів, консервантів, харчових добавок та пакуються в натуральні матеріали;
- типові продукти не містять генетично-модифікованих організмів та речовин;
- типові продукти безпечні для навколишнього середовища, їх виготовлення та вживання позитивно впливає на відновлення природної рівноваги, що в свою чергу сприяє збереженню навколишнього середовища;
- типові продукти безпечні для людини, бо вирощуються за традиційними технологіями без використання отрутохімікатів, мінеральних добрив синтетичного походження, тощо; для живлення ґрунтів та рослин використовуються органічні добрива, або ефективна сівозміна;
- при вигодовуванні худоби не застосовують неорганічні корми, стимулятори росту, гормони і антибіотики, тварини утримуються в умовах близьких до природних, з вільним доступом до сонця і свіжого повітря; при лікуванні застосовуються гомеопатичні препарати, профілактичні заходи.

Недоліками типових продуктів є:

- типові продукти можна придбати зазвичай лише у певному регіоні, у обмеженій кількості виробників, вони пропонуються для продажу у невеликих обсягах;
- типові продукти мають вищі ціни, в порівнянні з тими, що виготовлені за виробничими технологіями, і потребують значно більшого використання людської праці;
- типові продукти швидше псуються, частіше вражаються шкідниками, оскільки не мають хімічного захисту;
- продуктивність виробництва типових продуктів харчування не є високою, оскільки не застосовуються сучасні технології.

Зауважимо, що типові продукти можуть бути органічними, але науково обґрунтований висновок про це повинен надати орган сертифікації. Разом з тим, типові продукти є елементом національної культурної спадщини і повинно активно використовуватись і пропагуватись у сучасному харчуванні.

Покращити стан формування громадської думки щодо правильного і здорового харчування на основі типових продовольчих продуктів, що виробляються в Україні національними виробниками, фермерськими та підсобними господарствами, забезпечити об'єктивну оцінку реальної харчової якості продуктів, виховати смак до натуральної і корисної їжі, яка

типова для України, допоможе популяризація національних гастрономічних традицій України з активним включенням в цей процес засобів масової інформації, соціальних мереж та органів державної влади.

Досвід країн світу свідчить про великий потенціал вивчення та популяризації національних гастрономічних традицій за допомогою гастрономічного туризму. В Європейському Союзі виробництво і споживання продуктів харчування, харчова поведінка і традиції розглядаються як важливий аспект соціальної та економічної політики. Зокрема, у діяльності Всесвітньої туристичної організації, Всесвітньої асоціації гастрономічного туризму, Європейської комісії EDEN, Міжнародної федерації з органічного сільськогосподарського руху, значної уваги надають принципам взаємодії конструкцій часу, середовища, екологічної безпеки та національних традицій харчування.

Зокрема, в Італії виробництво національних типових продуктів є предметом державної опіки і підтримки, суворо регламентуються вимоги до якості продуктів харчування та напоїв, що несуть відбиток національної ідентифікації (прошутто, оливкова олія, сири та вина). Для ознайомлення з ними у країні функціонує понад 130 винно-гастрономічних маршрутів, які так і називаються: STRADA DEL VINO E DELL'OLIO, STRADA DEL VINI CHIANTI CLASSICO, STRADA DEL VINO COLLI DEL TRASIMENO, STRADA DEL VINI DEL CANTICO та інші.

Значний вплив має включення гастрономічних об'єктів до туристичних атракцій та маршрутів. До прикладу, в Японії «кулінарний туризм» зайняв почесне місце серед інших видів розваг. Популярність цього хобі в основному пов'язана з двома факторами: стиранням культурних відмінностей між внутрішніми районами країни, і боротьбою регіонів, які перебувають за межами великих міст, за прибуток а також поширенням нової парадигми їжі, що отримала назву гототі - пошук найкращих делікатесів в кожному регіоні країни. У сьогоdnішній Японії споживання їжі стало свого роду елементом популярної культури, і пошук нових делікатесів перетворився в загальнонаціональне хобі. В результаті протягом 20 років концепція унікальних місцевих смаків на більшій частині території країни є фактором туристичної та інвестиційної привабливості території.

В Україні розроблено унікальні еногастрономічні тури по Закарпаттю, Галичині, Буковині. Особливо привабливими для туристів є відвідання дегустацій та фестивалів вина, кави та шоколаду, баношу, борщу, дерунів, галушок, вареників, свинини, юшки, сиру, кавунів, які протягом року відбуваються у різних регіонах держави. Регіональними брендами можуть стати херсонські кавуни, ніжинські огірки, полтавські галушки, мелітопольські черешні, львівський шоколад тощо.

Висновки. З метою популяризації національних гастрономічних традицій є доречним розпочати національний проект «Смачна Україна», в рамках якого створити Національний реєстр типових продуктів, страв та етноресторанів, які б пропонували страви національної кухні,

гастрономічний путівник українськими регіонами, календар гастрономічних фестивалів, започаткувати семінари, конференції, майстер - класи з вивчення національних гастрономічних традицій для науковців та практиків, створити тематичний сайт.

Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування повинні підтримувати виробництво типових продуктів у регіоні та створення об'єктів гастрономічного туризму - етноресторанів, дегустаційних залів, музеїв гастрономії, етнічних селищ та містечок а також спеціалізованих атракційних заходів та винних та гастрономічних екскурсійних маршрутів, що будуть сприяти конкурентоспроможності місцевого туристичного продукту, підвищенню туристичної привабливості регіону та популяризації вітчизняних виробників продуктів і напоїв.

Таким чином, національний еногастрономічний туризм повинен стати важливим елементом національної політики та національного туристичного продукту.

Список використаних джерел:

1. СЛОВНИК.НЕТ - Великий тлумачний словник сучасної української мови онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://links.i.ua/site/2054786703?p=1>. – Назва з екрану.
2. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрибна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна – Х. : Право, 2015. – 816 с.
3. Murcott A. Food as an Expression of Identity / A. Murcott // The Future of the Nation State: Essays on cultural pluralism and political integration; ed. By S. Gustavsson and L.Lewin. - London: Routledge, 1996. - p.69.
4. Осетрова М.Е. Национальная кухня и корейский национализм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://koryo-saram.ru/m-e-osetrova-natsionalnaya-kuhnya-i-korejskij-natsionalizm>.
5. Звіт про стан продовольчої безпеки у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.me.gov.ua / Documents/Download?id=c06d7392](http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=c06d7392). – Назва з екрану.
6. Сіднева Ж.К., Рибачук-Ярова Т. В. Проблеми якості і безпечності харчових продуктів в контексті забезпечення продовольчої безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15763/1/4.problemu.pdf>
7. Regulation (EU) No 1151/2012 of the European Parliament and of the Council of 21 November 2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs // Official Journal L 343, 14.12.2012, p. 1–29.
8. Geographical indications and traditional specialities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm. – Назва з екрану.
9. Mintz S. Tasting Food, Tasting Freedom: Excursions into Eating, Power, and the Past / S. Mintz. - Boston: Beacon Press, 1996. - 104 p.
10. Katz S. Encyclopedia of Food and Culture / S. Katz, W. Weaver. - New York: Scribner, 2003. - p.550-551.
11. Tosato A. The Protection of Traditional Foods in the EU: Traditional Specialities Guaranteed / A. Tosato // European Law Journal. -2013. - № 19 (4). - p.545–576.
12. Басюк Д.І. Теоретичні і прикладні основи формування DESTИНАЦІЙ винного туризму: монографія. / Д. І. Басюк. – Кам'янець-Подільський, 2014. – 272с.

Список использованных источников:

1. СЛОВНИК.НЕТ – Большой толковый словарь современного украинского языка онлайн [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://links.i.ua/site/2054786703?p=1>. – Название с экрана.
2. Политологический энциклопедический словарь / состав.: [Л. М. Герасина, В. Л. Погрибна, І.О. Полищук и др.] ; Под ред. М. П. Требина. – Х . :Право, 2015. – 816 с.

3. Murcott A. Food as an Expression of Identity / A. Murcott // The Future of the Nation State: Essays on cultural pluralism and political integration; ed. By S. Gustavsson and L.Lewin. - London: Routledge, 1996. - p.69.
4. Осетрова М.Е. Национальная кухня и корейский национализм [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://koryo-saram.ru/m-e-osetrova-natsionalnaya-kuhnya-i-korejskij-natsionalizm/>.
5. Отчет о состоянии продовольственной безопасности в 2014 году [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=c06d7392>. - Название с экрана.
6. Сиднева Ж.К., Рыбачук-Яровая Т. В. Проблемы качества и безопасности пищевых продуктов в контексте обеспечения продовольственной безопасности [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15763/1/4.problemu.pdf>.
7. Regulation (EU) No 1151/2012 of the European Parliament and of the Council of 21 November 2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs // Official Journal L 343, 14.12.2012, p. 1–29.
8. Geographical indications and traditional specialties [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm. - Название с экрана.
9. Mintz S. Tasting Food, Tasting Freedom: Excursions into Eating, Power, and the Past / S. Mintz. - Boston: Beacon Press, 1996. - 104 p.
10. Katz S. Encyclopedia of Food and Culture / S. Katz, W. Weaver. - New York: Scribner, 2003. - p.550-551.
11. Tosato A. The Protection of Traditional Foods in the EU: Traditional Specialities Guaranteed / A. Tosato // European Law Journal. -2013. - № 19 (4). - p.545–576.
12. Басюк Д.И. Теоретические и прикладные основы формирования дестинаций винного туризма: монография. / Д. И. Басюк. – Камянец-Подольський, 2014. – 272с.

References:

1. SLOVNYK.NET - Big Dictionary of Modern Ukrainian online. [Electronic resource]. - Access mode: <http://links.i.ua/site/2054786703?p=1>. - Title screen. (Ukrainian)
2. Political Science Encyclopedic Dictionary / Ed: [L. M. Herasina, V.L. Pohribna, I.A. Polishchuk et al.] ; Ed. M.P. Trebina. – Kh . : Law, 2015. – 816 p.(Ukrainian)
3. Murcott A. Food as an Expression of Identity / A. Murcott // The Future of the Nation State: Essays on cultural pluralism and political integration; ed. By S. Gustavsson and L.Lewin. - London: Routledge, 1996. - p.69.
4. Osetrova M.E. Ethnic cuisine and Korean nationalism. [Electronic resource]. - Access mode: <http://koryo-saram.ru/m-e-osetrova-natsionalnaya-kuhnya-i-korejskij-natsionalizm>.(Russian)
5. Report on Food Security in 2014. [Electronic resource]. - Access mode: www.me.gov.ua/Documents/Download?id=c06d7392. - Title screen. (Ukrainian)
6. Sidnyeva Zh.K., Rybachuk-Yarova T.V. Issues of quality and food safety in the context of food security. [Electronic resource]. - Access mode: <http://enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15763/1/4.problemu.pdf> (Ukrainian)
7. Regulation (EU) No 1151/2012 of the European Parliament and of the Council of 21 November 2012 on quality schemes for agricultural products and foodstuffs // Official Journal L 343, 14.12.2012, p. 1–29.
8. Geographical indications and traditional specialties. [Electronic resource]. - Access mode: http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm. - Title screen.
9. Mintz S. Tasting Food, Tasting Freedom: Excursions into Eating, Power, and the Past / S. Mintz. - Boston: Beacon Press, 1996. - 104 p.
10. Katz S. Encyclopedia of Food and Culture / S. Katz, W. Weaver. - New York: Scribner, 2003. - p.550-551.
11. Tosato A. The Protection of Traditional Foods in the EU: Traditional Specialities Guaranteed / A. Tosato // European Law Journal. -2013. - № 19 (4). - p.545–576.
12. Basyuk D.I. Theoretical and applied guidelines for the development of wine tourism destinations: monograph. / D. I. Basyuk. – Kamenets-Podilskiy, 2014. – 272p. (Ukrainian)

УДК 911.3

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Бондарчук Юлія Сергіївна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ЛОГІСТИЧНИЙ, ГЕОГРАФІЧНИЙ ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мета. Метою статті є комплексна оцінка розвитку сільського туризму в контексті його сталості з урахуванням логістичного, географічного та маркетингового аспектів.

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного авторами літературного та статистичного матеріалу. При цьому застосовувались табличний та графічний методи.

Результати. Виконана комплексна характеристика розвитку сільського туризму в контексті його сталості з урахуванням логістичного, географічного та маркетингового аспектів.

Наукова новизна полягає в комплексній характеристиці сталого розвитку сільського туризму з розкриттям логістичного, географічного та маркетингового аспектів.

Практична значимість дослідження визначається його актуальністю для практичного розвитку сільського туризму на засадах сталості з урахуванням логістичного, географічного та маркетингового аспектів.

Ключові слова: сільський туризм, сталий розвиток, агротуризм, екотуризм, природничий туризм, туристична потужність, зонінг.

УДК 911.3

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Бондарчук Юлия Сергеевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина

ЛОГИСТИЧЕСКИЙ, ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ И МАРКЕТИНГОВЫЙ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА В КОНТЕКСТЕ ЕГО УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Цель. Целью статьи является комплексная оценка развития сельского туризма в контексте его устойчивости с учетом логистического, географического и маркетингового аспектов.

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного авторами литературного и статистического материала. При этом применялись табличный и графический методы.

Результаты. Выполнена комплексная характеристика развития сельского туризма в контексте его устойчивости с учетом логистического, географического и маркетингового аспектов.

Научная новизна заключается в комплексной характеристике устойчивого развития сельского туризма с раскрытием логистического, географического и маркетингового аспектов.

Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для практического развития сельского туризма на основе устойчивости с учетом логистического, географического и маркетингового аспектов.

Ключевые слова: сельский туризм, устойчивое развитие, агротуризм, экотуризм, естественный туризм, туристическая мощность, зонинг.

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
smyrnov_ig@ukr.net

Bondarchuk Yuliia Serhiivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine

LOGISTICAL, MARKETING AND GEOGRAPHICAL ASPECTS OF RURAL TOURISM IN THE CONTEXT OF ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Goal. The article aims to assess the development of rural tourism in the context of its sustainability considering the logistics, geographic and marketing aspects.

Method. Methodical bases of research lie in the synthesis and analysis of literary and statistical material which was collected by authors. This applied to tabular and graphical methods.

Results. Comprehensive description of rural tourism is completed in the context of its sustainability given the logistical, geographical and marketing aspects.

Scientific novelty is the complex characteristics of sustainable development of rural tourism with the opening up of logistical, geographical and marketing aspects.

The practical significance of the study is defined by its practical relevance for the development of rural tourism based on sustainability considering logistical, geographical and marketing aspects.

Keywords: rural tourism, sustainable development, agro-tourism, eco-tourism, natural tourism, tourist capacity, zoning.

Постановка наукової проблеми. Серед найпопулярніших видів туризму в Україні та світі нині все частіше згадується сільський туризм, який з позицій сталого розвитку є тісно пов'язаним з агротуризмом, екотуризмом, природничим туризмом тощо. Забезпечити сталий розвиток сільського туризму та його похідної форми – агротуризму – одне з найактуальніших завдань сучасного етапу розвитку туризму в Україні та світі. Свій вагомий внесок у вирішення цього завдання може внести застосування логістичних, географічних, маркетингових та регіональних підходів, про що йдеться у даній статті.

Літературна база дослідження включає, передусім англомовні джерела, що належать С.Пейджу та Д.Гетцу [1], Л. Робертсу та Д.Голлу [2], Д. Голлу, І. Мораг [3], Л.Ломіне та Дж.Едмундсу [5], П.Мейсону [4], автору [8; 9; 10; 11] та інтернет-джерела [6; 7] та україномовні автори – Мальська М.П., Рутинський М.Й. та Зінько Ю.В.

Метою статті є розкрити місце, особливості та взаємозв'язки сільського туризму у системі сталого туризму та роль логістичних, географічних, маркетингових та регіональних підходів у забезпеченні сталого розвитку сільського та агротуризму.

Виклад основного матеріалу. Сільський туризм (Rural Tourism) передбачає використання сільської місцевості у якості туристичної дестинації. Для міських мешканців сільська місцевість репрезентує спокій та автентичність, можливості насолоджуватися сільськими краєвидами та відпочинку на природі з такими видами рекреації як хайкінг (прогулянки), рибалка, їзда на конях тощо. Сільська місцевість є не єдиним туристичним ресурсом для розвитку сільського туризму, є декілька напрямків сільського туризму - за ступенем «віддаленості від цивілізації» - від дуже сільського (extremely rural) – у дуже віддалених місцевостях, наприклад, у гірських регіонах, до приміського (є часто близьким до рекреації екскурсійного типу). Зміст та різновиди сільського туризму залежать від ступеню доступності території для туристів та різноманітності туристичної пропозиції. Сільський туризм тісно взаємодіє з агротуризмом та природничим туризмом (nature – based tourism), хоча останній більше акцентований на знайомство з флорою і фауною. У розвитку сільського туризму важливе значення мають маркетинг, менеджмент та логістика, що пояснюється необхідністю врахування впливу сільського туризму не тільки на навколишнє сільське середовище, але також впливу на економічне та соціальне життя сільських громад (рис. 1).

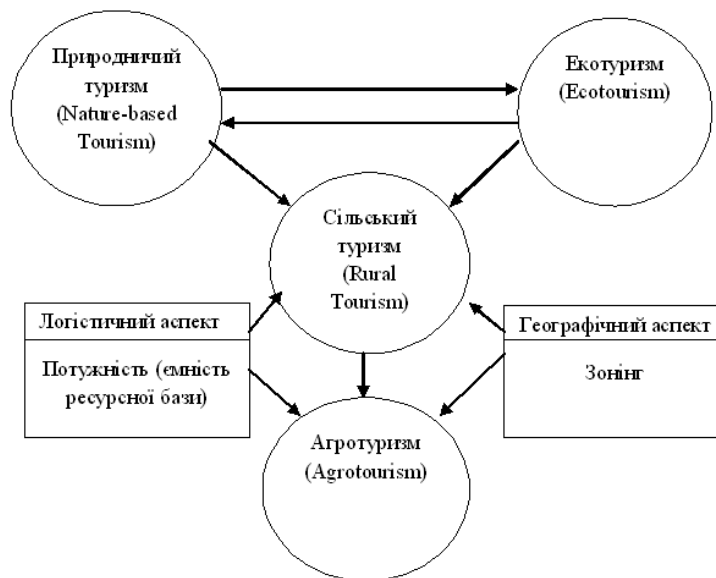

Рис. 1. Сільський туризм та його взаємозв'язки у системі сталого туризму з виділенням логістичного та географічного аспектів (авторська розробка за [8])

Агротуризм (або агрітуризм, фермерський туризм) є формою сільського туризму, який має своєю ресурсною базою працюючі фермерські господарства. Агротуристи – це звичайно міські мешканці, що хочуть відпочити в сільській місцевості, на фермерських обійстях, можливо, щоб пригадати свої призабуті сільські коріння або допомогти дітям познайомитися з свійськими тваринами та взнати про сільськогосподарське виробництво. Проживання агротуристів може бути у

будинку фермера (система проживання та харчування «ліжко-сніданок» (bed&dreakfast) або у кемпінгу. Агротуризм може включати деякі види активної діяльності туристів – хайкінг (прогулянки), їзда на конях, а також тзв. «фермерські тури» чи допомогу фермерам у їхній праці залежно від спеціалізації ферм та сезону. Нині агротуризм особливо розвинутий у Середземноморському регіоні, а також у США – у формі «туризму на ранчо». Агротуристичний бізнес може бути вагомим додатком до доходів фермерів, а також впливати позитивно на регіональний та місцевий економічний розвиток. Тому нині набуває популярності бізнесова концепція агротуризму в сенсі диверсифікації туристичного продукту. У багатьох регіонах організації з розвитку сільського господарства та туристичні організації активно пропагують та підтримують агротуризм, хоча фермери не завжди мають час, кошти, необхідні знання та навички для розвитку туристичного потенціалу свого основного бізнесу.

Екотуризм – тут є певні труднощі з точним визначенням через значну кількість різних думок та спроб визначень. У 2001 р. Д. Феннел знайшов біля 80 варіантів визначень екотуризму – з академічних та промислових джерел [5, 60]. Міжнародне товариство екотуризму визначає його, як «ековідповідальну (екосвідому) подорож у природні території, яка зберігає навколишнє середовище та підвищує заможність місцевого населення» [5, 61]. Інші визначення поділяють подібну думку та підтримують турботу про місцеві громади та природне середовище туристичних дестинацій, але вони також підкреслюють думку про екотуризм, як форму альтернативного туризму з фокусом на екологію та сталий розвиток, консервацію незайманої природи тощо. У туристичній практиці екотуризм перегукується з іншими видами туризму, зокрема, з природничим (nature – based tourism). Екотуризм часто відзначають, як один з найдинамічніших видів туризму, хоча його точна статистична база відсутня через різні визначення та трактування сутності поняття «екотуризм». Хоча екотуризм є нині дуже популярним та приносить очевидні користі туристичним дестинаціям, є його критики, які вказують на надзвичайну вразливість ресурсної бази екотуризму (наприклад, Амазонської сільви, Галапагоських островів, чи Антрактиди), яка легко може бути пошкоджена навіть екосвідомими, обережними щодо природи мандрівниками. Крім цього, віддалені та екзотичні локації екотуризму, так як і значна вартість подорожей до них, створюють думку про екотуризм, як про коштовний туристичний продукт, доступний в основному для еліти (або тзв. еготуризм).

Природничий (nature-based) туризм (його іноді називають просто природний (nature) туризм) надає можливість познайомитись з рослинним та тваринним світом у їхньому природному середовищі. Природничий туризм може існувати в багатьох формах, починаючи від м'якого варіанту сільського туризму (поблизу урбанізованих ареалів) і закінчуючи пригодницьким варіантом «туризму в джунглях» (у більш небезпечному середовищі). Вплив природничого туризму на навколишнє середовище

залежить від якості управління туристичними ресурсами (атракціями) та туристичною діяльністю: в одних випадках це може сприяти консервації та захисту дикої природи, але в багатьох інших – призвести до негативного впливу, навіть за умови екосвідомої, відповідальної, з повагою до природи поведінки туристів. Тому обов'язковою умовою сталого розвитку природничого туризму є визначення та контроль поточної ємності його ресурсної бази, що може страждати (чи ні) від візитерів (туристів). Вимога сталого розвитку природничого туризму ставить на чільне місце питання біорізноманітності, екології, сталості, але зростаючий туристичний попит утруднює знаходження збалансованого рішення (рівняння) проблеми. Так, національні, регіональні природні парки чи тзв. «Території надзвичайної природної краси» у Великій Британії (англ. “Areas of Outstanding Natural Beauty”, AONB) можуть мати більш м'який режим для відвідування туристами, ніж, приміром, заповідники (більшість AONB у Великій Британії заселені) [7]. Нині існує значна кількість літературних джерел з природничого туризму, включаючи кейси (практичні ситуації), які охоплюють як традиційні види туристичної активності (приміром, сафарі-туризм), так і більш просунуті види (спостереження за китами чи дельфінами). Зрозуміло, що природничий туризм тісно пов'язаний з концепцією екотуризму.

Як показує світова туристична наука і практика, забезпечити сталий характер розвитку сільського туризму можливо шляхом застосування принаймні двох основних логістичних та географічних понять: потужність (ємність) та зонінг. *Концепція потужності* (ємності) в туризмі (англ. Capacity) означає певний обсяг туристичної активності (певний туристопотік), що може бути здійснений у певному місці (дестинації) без нанесення їй шкоди. Ця шкода може проявлятися у негативному впливі, по-перше, на ресурсну базу туризму (ресурсний аспект); по-друге, на навколишнє середовище (екологічний аспект); по-третє, на соціо-культурне середовище (соціо-культурний аспект); по-четверте, на економічне середовище (економічний аспект) (рис. 3). Як правило, потужність (ємність) у туризмі асоціюється з певним пороговим значенням. Наприклад, це може бути *мінімальна* чи *максимальна* кількість відвідувачів за день, місяць, сезон, рік. Важливість першого показника пояснюється бізнесовими причинами туристичного підприємництва у сільському туризмі (визначення точки беззбитковості та відповідної мінімальної кількості туристів, що забезпечить бізнесову прибутковість підприємницької діяльності у сільському туризмі; як забезпечити цей мінімальний туристопотік є завданням маркетингу та його інструментів згідно маркетингового міксу). Визначити точку беззбитковості (англ. Breakeven point) у сільськотуристичному підприємстві допомагає застосування відповідної концепції [5, 17]. Вона пояснює, коли організація починає покривати усі свої витрати (які включають постійні та змінні) за рахунок отримуваного доходу, тобто, іншими словами, коли підприємство

стає прибутковим. Графічний вираз цієї концепції і спосіб визначення точки беззбиткової (ТБ) показано на рис.2.

Отже, точка беззбитковості в сільському туризмі вказує те мінімальне число туристів (T_{min}), яких треба прийняти й обслужити в агрооселі, щоб отриманий дохід (D_{min}) повністю компенсував усі витрати (постійні та змінні – детальніше див. посібник автора [11, 61]) та у подальшому розвитку бізнесу забезпечував би прибуток. У туристичній індустрії, особливо в готельному бізнесі та транспортному сервісі, визначення точки беззбитковості має проблеми, пов'язані з високим рівнем постійних витрат (володіння та утримання готелю чи транспортного засобу). Розуміючи, як досягається точка беззбитковості, та які потужності є у розпорядженні, менеджери можуть регулювати ціну послуги (транспортний тариф чи вартість проживання) з метою збільшення загального доходу компанії (це тзв. «управління доходом», англ. «yield management»). Що стосується логістичного підходу до сталого розвитку сільського туризму, то значення концепції точки беззбитковості полягає саме у можливості визначення мінімального обсягу туристопотоку, який має бути забезпечений для бізнесової прибутковості агрооселі, що спеціалізується на наданні туристичних послуг.

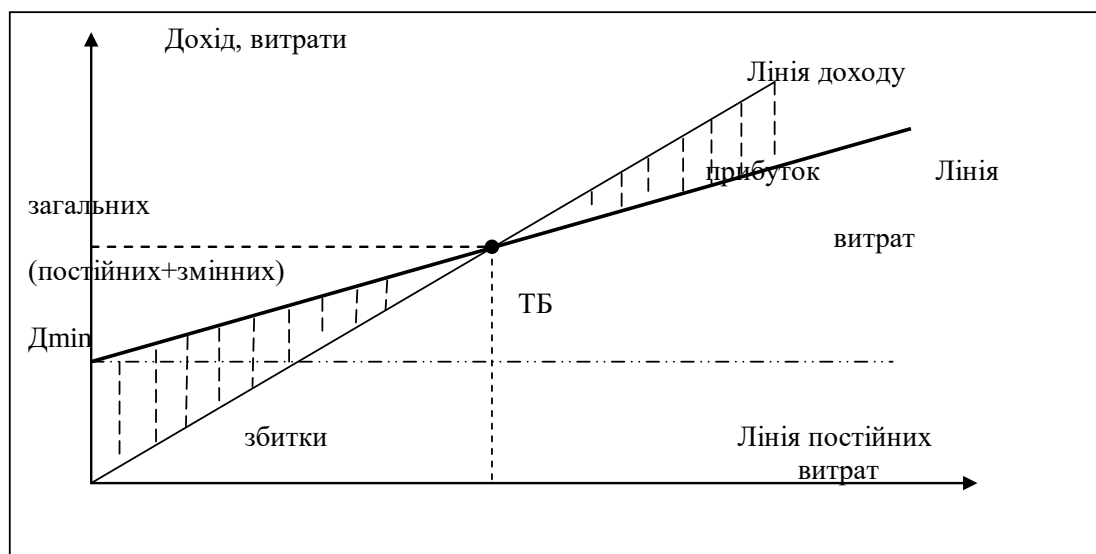

Рис. 2. Визначення точки беззбитковості у сільському туризмі

Важливість другого показника зумовлюється тим, що певним чином визначені *максимальні* порогові значення туристичної потужності (ємності ресурсної бази) є підставою для формування політики сталого розвитку у сільському туризмі на регіональному чи національному рівнях. Є певні труднощі у визначенні кількісних значень потужності (ємності) для різних видів туризму та туристичних ресурсів. Тут можуть стати у нагоді нормативи (параметри), розроблені різними проектними організаціями, що усуває претензії щодо суб'єктивності. У той же час багато фахівців погоджуються, що визначення туристичної потужності (ємності ресурсної бази) для різних видів туризму вимагає застосування різних підходів у

кожному конкретному випадку, оскільки параметри та вимоги (рівні) задовільності відповідно можуть вар'юватися під впливом багатьох чинників та змінних. Але певним чином визначені порогові значення потужності (ємності ресурсної бази) є підставою для формування політики сталого розвитку у туризмі, а на цій основі – визначення стратегії управління і планування розвитку «сталого туризму», у т.ч. сільського туризму.

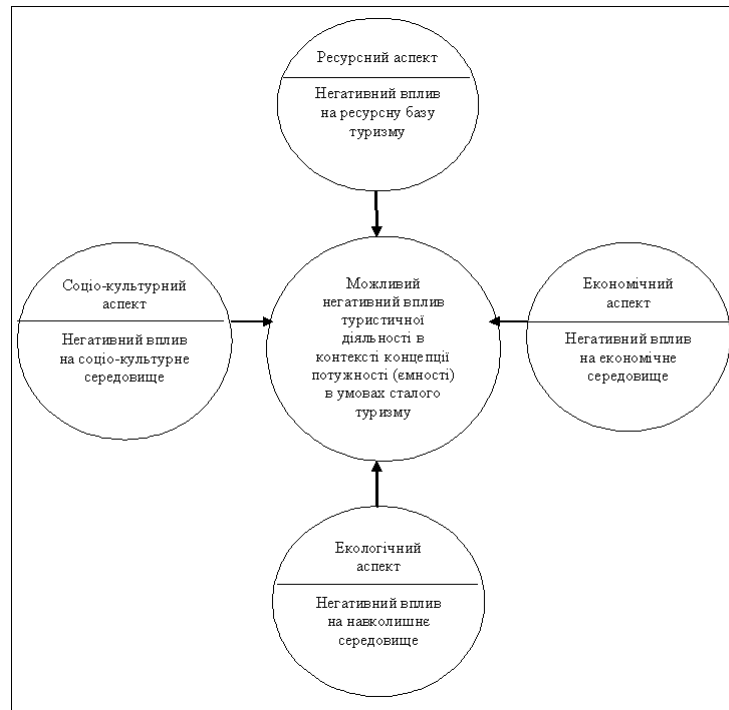

Рис. 3. Аспекти негативного впливу туристичної діяльності в контексті концепції потужності (ємності) сталого туризму (авторська розробка за [9])

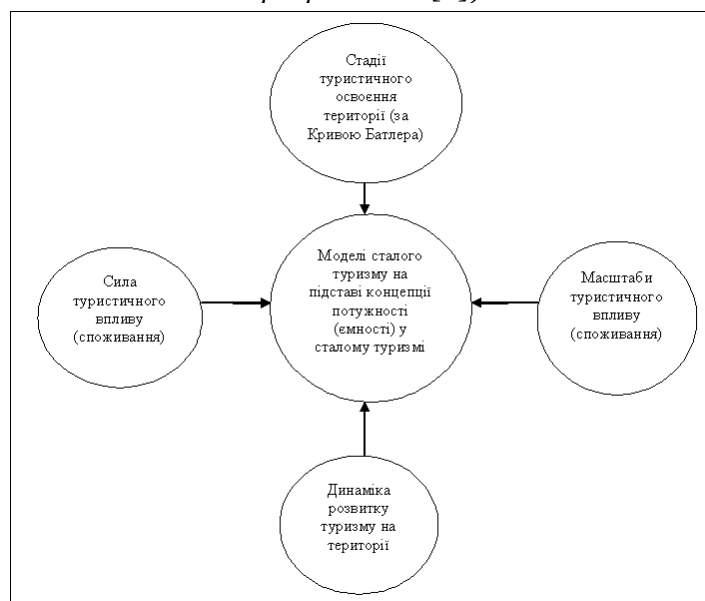

Рис. 4. Чинники моделей сталого туризму на підставі концепції потужності (ємності) у сталому туризмі (авторська розробка за [10])

Потужність (ємність) у туризмі є динамічною величиною і може змінюватися з часом, тому після її визначення, впровадження, контролю, моніторингу та зворотнього від неї впливу, необхідно постійно коригувати значення порогового рівня з метою його актуалізації. Нині розроблені моделі, що пов'язують стадії туристичного освоєння ресурсної бази (згідно «Кривої Батлера»), силу туристичного впливу (споживання) на ресурс, масштаби такого впливу (наприклад, слабкий (дисперсний) вплив у великому масштабі, сильний (концентрований) вплив у великому масштабі, сильний (концентрований) вплив у малому масштабі, слабкий (дисперсний) вплив у малому масштабі), динаміку розвитку туризму на території тощо (рис. 4).

Але одночасно це ще поки недостатньо досліджений напрямок як щодо теорії, так і методології. Враховуючи вимоги економічної та екологічної безпеки сільського туризму, в межах науково-обґрунтованих норм рекреаційного навантаження на природне середовище туристичні ресурси повинні зберігати здатність до самовідтворення. Практично рекреаційне навантаження виражається максимально можливим числом туристів, що перебувають на даній території, не призводячи до деградації природних екосистем, тобто з точки зору логістики туризму – це логістичний потенціал ресурсної бази туризму. На відміну від екології та рекреалогії, які зупиняються на визначенні ємності ресурсної бази туризму, логістика туризму порівнює цей показник з існуючим туристопотоком і, відповідно, визначає логістичні стратегії безпечного управління туризмом з метою забезпечення його сталого характеру. Ці стратегії зводяться до двох основних типів – подальшого розвитку туристичної діяльності на певній території чи обмеження цієї діяльності з метою збереження ресурсної бази туризму. Рекреаційне (туристичне) навантаження – це той показник, який відображає вплив туристичної діяльності на ресурсну базу туризму (ландшафтний комплекс), виражений кількістю туристів або туристо-днів на одиницю площі або на туристичний об'єкт за відповідний проміжок часу (день, місяць, сезон, рік). Розрізняють фактичне, допустиме (максимально допустиме) та деструктивне (небезпечне) туристичне навантаження. Останнє може призвести рекреаційну територію або ресурсну базу туризму до знищення. Отже, залежно від інтенсивності туристичної діяльності ресурсна база туризму певною мірою змінюється – у процесі туристичного споживання. Перебування великої кількості туристів впливає на весь рекреаційний комплекс дестинації як у цілому, так і за окремими його компонентами. При цьому найбільш вразливим елементом навоколишнього середовища є рослинність, окрім цього значні зміни можуть відбуватися з ґрунтовим покривом, водними об'єктами, атмосферним повітрям тощо. Отже, коли організатори туризму прагнуть якомога швидше і більше отримати доходів за рахунок збільшення числа туристів і відповідного туристичного навантаження на ресурсну базу, може спостерігатися порушення якості лісів і вод, псування ландшафтів,

руйнування культурної спадщини тощо як на регіональному, так і на національному рівнях.

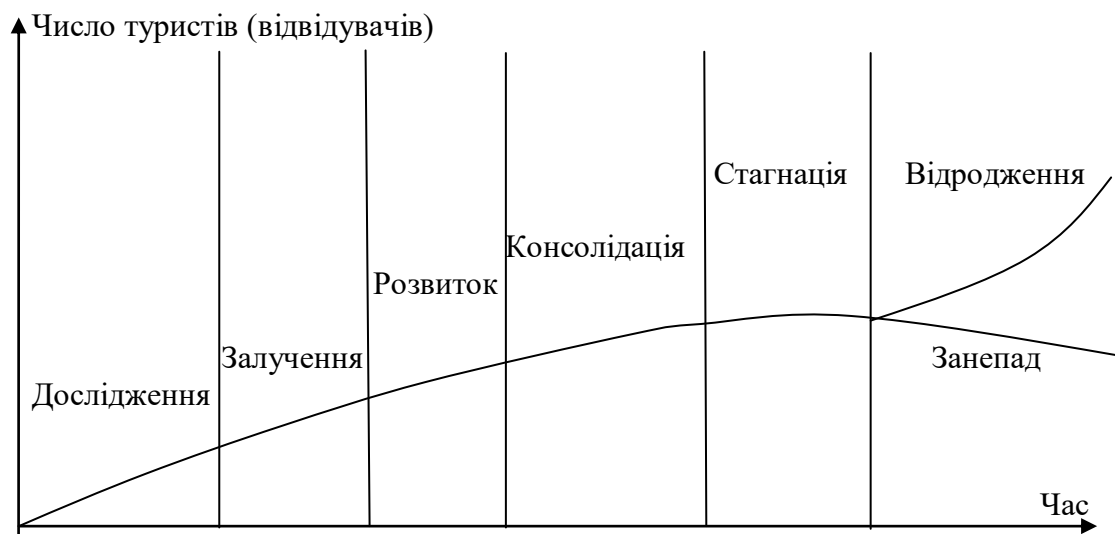

Рис. 5. «Крива Батлера» та стадії розвитку туризму у сільському туризмі (авторська розробка за [5])

Зонінг (англ. Zoning) – система, що допомагає визначити (ідентифікувати) та взяти під захист вразливі території. Зонінг існує у двох формах: а) просторова; б) часова. За допомогою зонінгу визначаються території (зони), ресурсний, природний, економічний, соціальний потенціал яких дозволяє активно розвивати туризм та витримувати відповідне туристичне навантаження, та ті чутливі території (зони), які неконтрольований розвиток туризму може просто знищити. Прикладом застосування зонінгу у Великій Британії є створення мережі вже згадуваних «Територій надзвичайної природної краси» та національних парків; у Австралії – Морського парку «Великий бар'єрний риф», де ще у 1975 р. був прийнятий відповідний закон, що проголосив політику зонінгу з диференціацією (поділом) зон на: а) вільного доступу туристів; б) обмеженого доступу туристів, де дозволені лише деякі види туризму; в) із заборонаю усякої людської діяльності, у т.ч. наукових досліджень [6]. Концепція зонінгу є тісно пов'язаною з поняттям потужності (ємності) у туризмі і вважається одним із методів забезпечення сталого розвитку сільського туризму та збалансованості інтересів щодо захисту навколишнього середовища та економічного розвитку туристичних територій.

У розвитку сільського туризму також слід враховувати *модель життєвого циклу туристичної дестинації*, запропоновану Р. Батлером у 1980 р. (у статті в науковому журналі *Canadian Geographer*) [5, 19]. Ця модель допомагає синтезувати та конкретизувати процеси, через які проходить дестинація у ході її туристичного освоєння та розвитку. Це є, власне, прикладання відомої маркетингової концепції «життєвого циклу товару»

до «туристичного життя» дестинації, коли остання переживає стадії зародження, зростання, зрілості, занепаду і, навіть, «смерті» (зникнення).

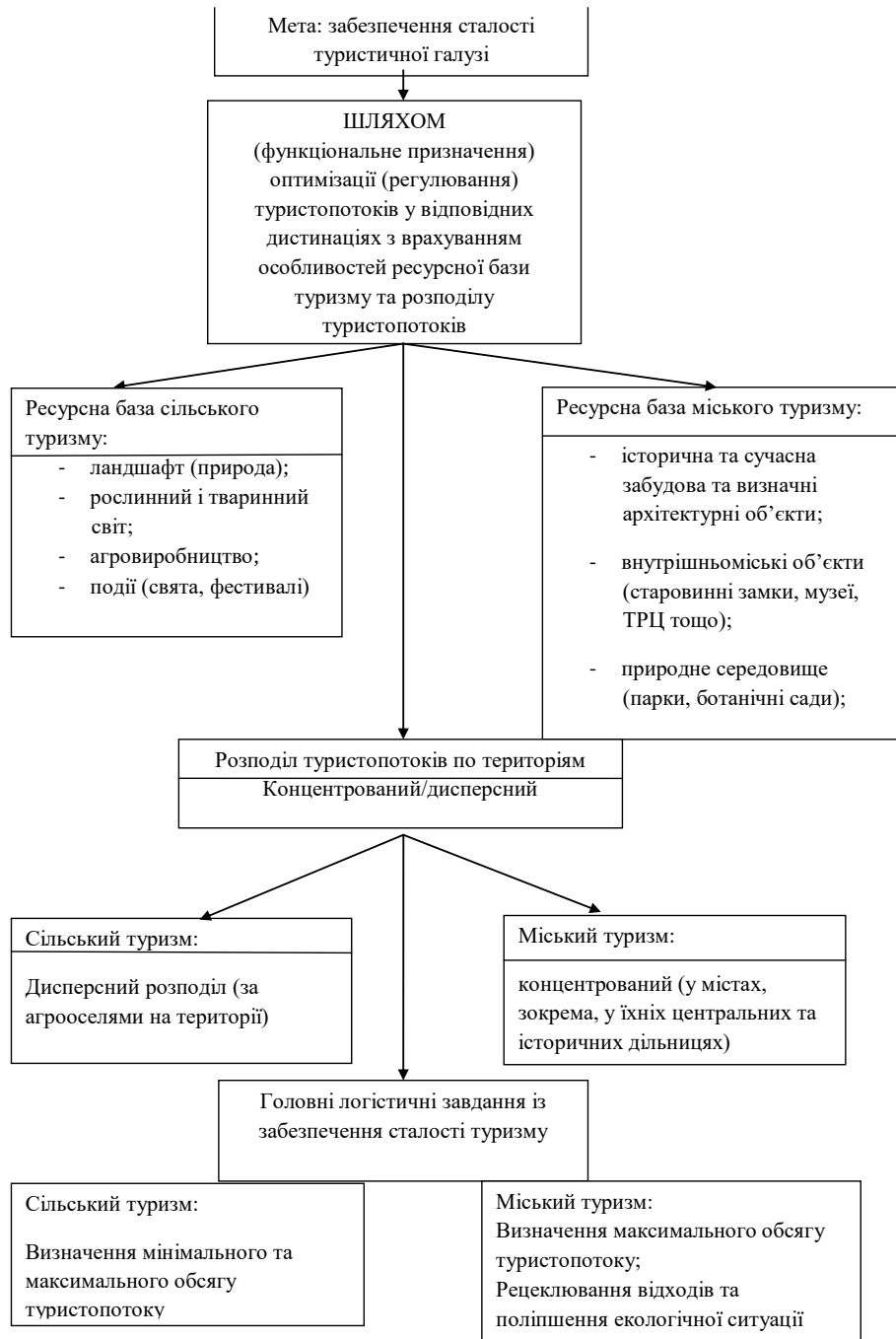

Рис. 6. Спільне та відмінне у логістичному забезпеченні сталого розвитку сільського та міського туризму

Модель використовує два показники, а саме, час та число туристів (відвідувачів), так як і дві осі, у яких зображується крива розвитку туристичної дестинації у вигляді S-кривої з відповідними стадіями (рис. 5). Ця послідовність, запропонована Р.Батлером, набула міжнародного визнання та стала класичною у туристичному менеджменті та маркетингу. До її популярності сприяли два чинники: по-перше, її простота та

зрозумілість, що забезпечує її сприйняття фаховою аудиторією; по-друге, її пасування до переважної більшості туристичних дестинацій – як у розвинутих країнах, так і у тих, що розвиваються. Головна теза «Кривої Батлера» полягає у тому, що в умовах вільних ринкових відносин без впливу форс-мажорних внутрішніх та зовнішніх чинників (як, наприклад, несподіваний спад попиту чи такі ж політичні обмеження на розвиток туризму) туристичні дестинації проходять через такі стадії розвитку: а) дослідження (англ. Exploration); б) залучення (англ. Involvement); в) розвиток (англ. Development); г) консолідація (англ. Consolidation); д) стагнація (англ. Stagnation) (також має назву «насичення»), за якою може слідувати - е) стадія відродження (англ. Rejuvenation) або занепаду (англ. Decline). Емпіричні дослідження підтвердили коректність «Кривої Батлера», хоча були зафіксовані і деякі винятки (наприклад, по відношенню до Ніагарського водопаду чи Великих Кайманових островів).

Цю модель можна вважати корисною для застосування і у сільському туризмі, його менеджменті, хоча тут слід враховувати додатковий вплив на сільський туризм багатьох чинників (внутрішніх та зовнішніх), у т.ч. актуальної туристичної політики держави чи регіону, яка може стимулювати попит чи обмежувати його, а також природних катастроф (на кшталт ураганів, циклонів, цунамі, виверження вулканів, землетрусів тощо), що можуть призупинити розвиток сільського туризму в певній дестинації на певний час, чи припинити взагалі.

Висновки. Сільський туризм та його похідна форма – агротуризм займають центральне місце у системі сталого туризму та є тісно пов'язаними з екотуризмом, природничим туризмом тощо. У забезпеченні сталого характеру розвитку сільського туризму важливе місце займають концепції та поняття, що пов'язані з маркетинговим та логістичним підходами. Зокрема, це відноситься до концепції туристичної потужності (або туристичної ємності ресурсної бази), що в англійській мові перекладається одним словом – «sarasity», та концепції зонінгу, а також моделі Батлера, що ідентифікує та характеризує різні стадії «життєвого циклу» туристичної дестинації.

Сільський туризм має свої відмінності у логістичному забезпеченні його сталого розвитку, наприклад, у порівнянні з міським туризмом, при цьому можна виділити спільні риси та відмінні. Так, спільним у логістичному забезпеченні сталого розвитку сільського та міського туризму є, по-перше, мета, яка полягає у забезпеченні сталості туристичної галузі; по-друге, це – шлях досягнення цієї мети (функціональне призначення), який полягає у оптимізації (регулюванні) туристопотоків у відповідних дестинаціях з врахуванням особливостей ресурсної бази туризму та розподілу туристопотоків. Але при цьому розрізняється ресурсна база сільського та міського туризму. Для сільського туризму це, по-перше, ландшафт (природний комплекс), по-друге, рослинний та тваринний світ, по-третє, агро виробництво, по-четверте, різноманітні події (свята, фестивалі тощо). Для порівняння для міського туризму

ресурсною базою є, по-перше, історична та сучасна забудова та визначні архітектурні об'єкти, по-друге, внутрішньоміські об'єкти (старовинні замки, музеї, ботанічні сади, торговельно-розважальні центри тощо), по-третє, природне середовище (парки), по-четверте, події (свята, фестивалі, інші суспільно-культурні заходи). Також відрізняється сільський туризм і особливостями розподілу туристопоків по території: для нього характерний дисперсний розподіл туристопотоків (за агрооселями на території), у той час як, міський туризм відрізняє концентрований розподіл туристопотоків, які концентруються у містах, зокрема, у їхніх центральних та історичних ділянках. Відповідно сільський туризм відрізняється і за головним логістичним завданням із забезпечення сталості туризму. Для сільського туризму – це визначення мінімального та максимального обсягу туристопотоку, а для порівняння у міському туризмі – це по-перше, визначення максимального порогу туристичного потоку, а по-друге, забезпечення сприятливої екологічної ситуації та, як показує досвід Львова, сучасні технології рециркулювання (переробки) відходів, обсяг яких у місті закономірно зростає із збільшенням кількості туристів.

Список використаних джерел:

1. Page S. Business of Rural Tourism: International Perspectives / S.Page, D.Getz. – London: Thomson, 1997. – 283 p.
2. Roberts L. Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice / L.Roberts, D.Hall. – London: CABI, 2001. – 401 p.
3. Hall D.K. Rural Tourism and Sustainable Business / D.K. Hall, I.Morag, – London: Channel View, 2005. – 343 p.
4. Mason P. Tourism Impacts, Planning and Management / P.Mason. – Oxford: Butterworth Heinemann, 2003. – 303 p.
5. Lomine L. Key Concepts in Tourism / L.Lomine, J.Edmunds. – N.Y.: Palgrave Macmillan, 2007. – 230 p.
6. Great Barrier Reef Marine Park Authority [електронний ресурс] // www.gbrmpa.gov.au
7. UK Department for Environment, Food and Rural Affairs [електронний ресурс] // www.defra.gov.uk
8. Смирнов І.Г. Логістичний чинник сільського туризму в контексті його сталого розвитку / І.Г. Смирнов // Науковий потенціал сучасної економічної науки: матеріали міжн.наук.-практ.інтернет-конф. – Тернопіль, 2016. – С. 36-41.
9. Смирнов І.Г. Географічний та логістичний чинники сталого розвитку сільського туризму / І.Г. Смирнов // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Матеріали XIII Міжн.наук.-практ.інтернет-конф.: Зб.наук.праць. – Переяслав-Хмельницький: П-Х ДПУ імені Григорія Сковороди, 2016. – Вип. 13. – С. 31-34.
10. Смирнов І.Г. Сільський туризм у контексті сталого туризму: поняття, концепції, терміни / І.Г. Смирнов // Актуальные научные исследования в современном мире: XII Межд.науч.конф. // Сб. научных трудов. – Вып. 12. Часть 5. – Переяслав-Хмельницький: iScience, 2016. – С. 108-114.
11. Смирнов І.Г. Маркетинг у туризмі: навч.пос. / І.Г. Смирнов. – К.: КНУ ім.Тараса Шевченка, 2016. – 251 с.

Список использованных источников:

1. Page S. Business of Rural Tourism: International Perspectives / S.Page, D.Getz. - London: Thomson, 1997. - 283 p.
2. Roberts L. Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice / L.Roberts, D.Hall. -

- London: CABI, 2001. - 401 p.
3. Hall D.K. Rural Tourism and Sustainable Business / D.K. Hall, I.Morag - London: Channel View, 2005. - 343 p.
4. Mason P. Tourism Impacts, Planning and Management / P.Mason. - Oxford: Butterworth Heinemann, 2003. - 303 p.
5. Lomine L. Key Concepts in Tourism / L.Lomine, J.Edmunds. - N.Y .: Palgrave Macmillan, 2007. - 230 p.
6. Great Barrier Reef Marine Park Authority [электронный ресурс] // www.gbrmpa.gov.au
7. UK Department for Environment, Food and Rural Affairs [электронный ресурс] // www.defra.gov.uk
8. Смирнов И. Логистический фактор сельского туризма в контексте его устойчивого развития / И. Смирнов // Научный потенциал современной экономической науки: материалы межд.наук.-практ.интернет-конф. - Тернополь, 2016. - С. 36-41.
9. Смирнов И. Географический и логистический факторы устойчивого развития сельского туризма / И.Г. Смирнов // Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации: Материалы XIII Межд.наук.-практ.интернет-конф .: Зб.наук.прац. - Переяслав-Хмельницький: П-Х ГПУ имени Григория Сковороды, 2016. - Вып. 13. - С. 31-34.
10. Смирнов И. Сельский туризм в контексте устойчивого туризма: понятие, концепции, сроки / И.Г. Смирнов // Актуальные научные исследования в современном мире: XII Межд.науч.конф. // Сб. научных трудов. - Вып. 12. Часть 5. - Переяслав-Хмельницький: iScience, 2016. - С. 108-114.
11. Смирнов И. Маркетинг в туризме: навч.пос. / И. Смирнов. - М .: КНУ им, 2016. - 251 с.

References:

1. Page S. Business of Rural Tourism: International Perspectives / S.Page, D.Getz. - London: Thomson, 1997. - 283 p.
2. Roberts L. Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice / L.Roberts, D.Hall. - London: CABI, 2001. - 401 p.
3. Hall D.K. Rural Tourism and Sustainable Business / D.K. Hall, I.Morag - London: Channel View, 2005. - 343 p.
4. Mason P. Tourism Impacts, Planning and Management / P.Mason. - Oxford: Butterworth Heinemann, 2003. - 303 p.
5. Lomine L. Key Concepts in Tourism / L.Lomine, J.Edmunds. - N.Y .: Palgrave Macmillan, 2007. - 230 p.
6. Great Barrier Reef Marine Park Authority [электронный ресурс] // www.gbrmpa.gov.au
7. UK Department for Environment, Food and Rural Affairs [электронный ресурс] // www.defra.gov.uk
8. Smyrnov I.H. Lohistychnyi chynnyk silskoho turyzmu v konteksti yoho staloho rozvytku / I.H. Smyrnov // Naukovyi potentsial suchasnoi ekonomichnoi nauky: materialy mizhn.nauk.-prakt.internet-konf. – Ternopil, 2016. – S. 36-41.
9. Smyrnov I.H. Neohrafichnyi ta lohistychnyi chynnyky staloho rozvytku silskoho turyzmu / I.H. Smyrnov // Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii: Materialy KhIII Mizhn.nauk.-prakt.internet-konf.: Zb.nauk.prats. – Pereiaslav-Khmelnitskyi: P-Kh DPU imeni Hryhoriia Skovorody, 2016. – Vyp. 13. – S. 31-34.
10. Smyrnov I.H. Silskyi turyzm u konteksti staloho turyzmu: poniattia, kontseptsii, terminy / I.H. Smyrnov // Aktualnye nauchnye issledovaniya v sovremennom myre: KhII Mezhd.nauch.konf. // Sb. nauchnykh trudov. – Vyp. 12. Chast 5. – Pereiaslav-Khmelnitskyi: iScience, 2016. – S. 108-114.
11. Smyrnov I.H. Marketynh u turyzmi: navch.pos. / I.H. Smyrnov. – K.: KNU im.Tarasa Shevchenka, 2016. – 251 s.

УДК 91.379.85 (477)

Устименко Леся Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Київський національний університет
культури і мистецтв м. Київ, Україна
e-mail:ustilesia@gmail.com

РЕКРЕАЦІЙНІ ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ КУРОРТНОЇ СПРАВИ

Мета дослідження - аналіз та систематизація рекреаційних інновацій в організації курортної справи.

Методика. Проаналізовано основні дефініції рекреаційної діяльності. Систематизовано рекреаційні інновації з урахуванням їх основних критеріїв. Охарактеризовано основні рекреаційні інновації, їх форми, види та специфіку.

Результати. Визначено термін «рекреаційна інновація». Обґрунтовано основні критерії класифікації рекреаційних інновацій. Запропоновано класифікацію рекреаційних інновацій. Обґрунтовано доцільність використання відповідних рекреаційних інновацій в роботі оздоровчих комплексів України. Окреслено стратегію подальшого розвитку українських курортних комплексів в контексті інноваційної рекреаційної діяльності.

Наукова новизна. Запропоновано до вживання термін «рекреаційна інновація». Визначено основні критерії класифікації рекреаційних інновацій та запропоновано класифікацію рекреаційних інновацій.

Практична значимість. Окреслено основні напрями оптимізації діяльності санаторно-курортних комплексів України шляхом впровадження рекреаційних інновацій. Запропоновано орієнтовні рекреаційні інновації, що базуються на використанні закордонного досвіду в організації курортної справи.

Ключові слова: рекреаційна інновація, курортні комплекси, оптимізація, стратегія розвитку курортної справи.

УДК 91.379.85 (477)

Устименко Леся Николаевна,
кандидат педагогических наук, доцент

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина
e-mail:ustilesia@gmail.com

РЕКРЕАЦИОННЫЕ ИННОВАЦИИ В ОРГАНИЗАЦИИ КУРОРТНОГО ДЕЛА

Цель исследования - анализ и систематизация рекреационных инноваций в организации курортного дела.

Методика. Проанализированы основные дефиниции рекреационной деятельности. Систематизированы рекреационные инновации с учетом их основных критериев. Охарактеризованы основные рекреационные инновации, их формы, виды и специфика.

Результаты. Определен термин «рекреационная инновация». Обоснованы главные критерии классификации рекреационных инноваций. Предложена классификация рекреационных инноваций. Обоснована целесообразность использования соответствующих рекреационных инноваций в работе оздоровительных комплексов Украины. Определена стратегия дальнейшего развития украинских курортных комплексов в контексте инновационной рекреационной деятельности.

Научная новизна. Предложено к употреблению термин «рекреационная инновация». Определены основные критерии классификации рекреационных инноваций и предложена классификация рекреационных инноваций.

Практическая значимость. Определены основные направления оптимизации деятельности санаторно-курортных комплексов Украины путем внедрения рекреационных инноваций. Предложены ориентировочные рекреационные инновации, основанные на использовании зарубежного опыта в организации курортного дела.

Ключевые слова: рекреационная инновация, курортные комплексы, оптимизация, стратегия развития курортного дела.

УДК 91.379.85 (477)

Ustymenko Lesia Mykolayivna,
PhD of Pedagogic, Associate Professor

Kyiv national university of culture and arts,
Kyiv, Ukraine, e-mail: ustilesia@gmail.com

RECREATIONAL INNOVATIONS IN THE ORGANIZATION OF THE RESORT BUSINESS

The purpose of research - analysis and systematization of innovations in the organization of recreational of resort business.

Methods. Analyzes the basic definitions of a recreational activity. Systematized recreational innovation with regard to their basic criteria. It describes the main recreational innovation, their shapes, types and specifics.

Results. Defined term "recreational innovation". Substantiates the main criteria for classifying of recreational innovation. The classification of recreational innovation presented. The expediency of the use of appropriate recreational innovations in the health systems of Ukraine. Defined a strategy for further development of the Ukrainian resorts complexes in the context of an innovative recreational activities.

Scientific novelty. Proposed to use the term "recreational innovation". The main criteria for classifying of recreational innovation and classification of recreational innovation are presented.

Practical significance. The main directions of optimization of the spa resorts of Ukraine through the introduction of a recreational innovation. Proposed indicative recreational innovation, based on the use of foreign experience in the organization of resort business.

Keywords: recreational innovation, resorts complexes, optimization, development of resort business strategy.

Реаліями сьогодення, що вже охопили більшість країн світу стали урбанізація, технологізація, зменшення частки природного середовища в основних місцях проживання та погіршення екологічного стану, а також зростаючий темп життя. Все це зумовлює гостру потребу людини у відновленні своїх фізичних сил та психоемоційного стану. Враховуючи вище сказане постає необхідність удосконалення роботи рекреаційно-оздоровчих закладів. По-перше, необхідно оптимізувати використання традиційних форм та методів роботи рекреаційно-оздоровчих комплексів. По-друге активно впроваджувати рекреаційні інновації в роботу вище названих закладів. Сучасні тенденції розвитку рекреаційної діяльності потребують таких інновацій які б забезпечили споживачів різноманітними та якісними послугами з одного боку, а підприємствам, що надають ці послуги дали б можливість бути економічно ефективними та відповідними вимогам часу.

Постановка проблеми. Вивчивши досвід зарубіжних країн (Австрія, Андорра, Італія, Норвегія, Словаччина, Литва та Естонія), ґрунтуючись на відповідних даних можна визначити систему пріоритетних рекреаційних інновацій, що не потребують великих матеріальних витрат на впровадження, але значно посилять привабливість та ефективність роботи рекреаційно-оздоровчих комплексів України та, найголовніше, зможуть задовольнити потребу населення широким спектром доступних форм по відновленню життєвих сил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рекреаційні інновації розглядалися такими зарубіжними авторами як: Dalley, T., Case, C., Edwards, D., Killick, K., Schaverien, J., Hill, A., де висвітлено відповідні інноваційні форми роботи в рекреаційній діяльності курортних комплексів. Загальні питання щодо сучасного стану розвитку рекреаційно-оздоровчих комплексів та класифікації послуг, що вони надають розкрито у роботах таких науковців як О.О. Бейдик, Н.Н. Малахова. О.О. Любіцева, А.И. Копитін, В.І. Стафійчук та М.В. Одрехівський. Попри наявність значного масиву досліджень та публікацій, присвячених різним аспектам розвитку курортно-рекреаційної діяльності недостатньо вивченим залишається сучасний зарубіжний досвід та ряд рекреаційних інновацій, що вже зарекомендували свою ефективність як в медичному, так і в економічному аспектах.

Метою дослідження є – аналіз та систематизація рекреаційних інновацій в організації курортної справи, що й обумовлює наступні *завдання*: проаналізувати основні дефініції рекреаційної діяльності; систематизувати рекреаційні інновації з урахуванням їх основних критеріїв; охарактеризувати основні рекреаційні інновації, їх форми, види та специфіку; обґрунтувати доцільність використання рекреаційних інновацій в роботі оздоровчих комплексів України.

Виклад основного матеріалу. Згадавши історію давніх цивілізацій, зокрема Стародавню Грецію та Рим, слід відмітити, що вже тоді люди використовували всі доступні ресурси, які їх оточували для відновлення своїх життєвих сил. Тобто рекреаційна діяльність має глибоке коріння, широкий спектр використання різноманітних рекреаційних ресурсів.

Рекреація (recreatio – відтворення, лат.) – це діяльність, що направлена на відновлення здоров'я та працездатності шляхом відпочинку в сприятливих кліматичних умовах. Сучасна рекреація передбачає також самореалізацію особистості, фізичне, інтелектуальне та духовне вдосконалення. Адже це дуже важливо для психоемоційного стану людини.

Для реалізації цієї мети туристам-рекреантам на курортах надаються різноманітні рекреаційні послуги. Вони базуються на відповідних ресурсних складових. Перше – це природно-рекреаційні ресурси (кліматичні, бальнеологічні, біотичні тощо). Друге – це трудові ресурси (персонал з відповідною освітою). Третє – це технологічні ресурси (різноманітні устаткування для проведення процедур та, власне, самі рекреаційні заклади з відповідною інфраструктурою). Вище згадані

ресурси використовують в оздоровчих цілях для підвищення загального психофізичного потенціалу та відновлення окремих функціональних систем організму.

В світі зростає кількість людей, які хочуть підтримувати добру фізичну форму та потребують відновлювальних антистресових програм. В основному це люди середнього віку. В умовах курортних комплексів для цих категорій рекреантів можливе проведення дуже широкого спектру рекреаційних програм та послуг. Реалізувати ці запити можливо за допомогою рекреаційного туризму.

Рекреаційний туризм – найбільш масовий вид туризму, метою якого є відпочинок, оздоровлення та відновлення життєвих сил людини. Може реалізовуватись у двох формах: активній, що передбачає певні фізичні навантаження, та пасивній, що передбачає задоволення основних потреб людини без відповідних навантажень.

Інновація – це впровадження нововведення, що забезпечує якісне зростання ефективності процесів або продукції, затребуване ринком та є кінцевим результатом інтелектуальної діяльності людини, творчого процесу, відкриттів, винаходів та раціоналізації.

Відповідно рекреаційна інновація – це новітня форма роботи по відновленню життєвих сил людини, що використовується, як правило, в рекреаційно-оздоровчому закладі.

Основними критеріями щодо систематизації рекреаційних інновацій можуть бути відповідні туристсько-рекреаційні ресурси, використання яких покладено в основу реалізації рекреаційної інновації оздоровчим закладом. Враховуючи вище вказане всі рекреаційні інновації можна класифікувати наступним чином:

- рекреаційні інновації, що базуються на використанні арт-терапії (основним ресурсом тут виступає сама людина зі своїми мистецькими вміннями);
- рекреаційні інновації, що базуються на використанні зоотерапії (основним ресурсом тут є певні представники фауни);
- рекреаційні інновації, що базуються на використанні фітотерапії (основний ресурс – відповідні рослини);
- рекреаційні інновації, що базуються на використанні технічних пристроїв.

А тепер розглянемо ті рекреаційні інновації, що добре зарекомендували себе в практиці оздоровлення людини та не потребують особливих фінансових витрат.

Арт-терапія (лат. *ars* - мистецтво, грец. *therapeia* - лікування) являє собою методику лікування за допомогою художньої творчості. Арт-терапія сьогодні вважається одним з найбільш м'яких, але ефективних методів, що використовуються в роботі психологами та психотерапевтами. Дана методика належить до найдавніших і природних форм корекції емоційних станів. Дуже важливо відзначити, що дана методика не має протипоказань й обмежень.

Якщо говорити про класичну арт-терапію, то вона включає в себе тільки візуальні види творчості, такі, як: живопис, графіка, фотографія, малювання та ліплення. Але сучасна арт-терапія налічує більше видів. До неї відносять також бібліотерапію, маскотерапію, казкотерапію, орігамі, драмотерапію, музикотерапію, кольоротерапію, відеотерапію, пісочну терапію, ігротерапію тощо. Був розроблений і комплексний метод - арт-синтезтерапія. Він заснований на використанні поєднання живопису, віршування, драматургії та театру, риторики й пластики, музики та кольору. Причому, кількість методик весь час збільшується. Техніки арт-терапії застосовуються при досить широкому спектрі проблем. Це можуть бути психологічні травми, втрати, кризові стани, внутрішньо-та міжособистісні конфлікти, пост-стресові, невротичні та психосоматичні розлади, екзистенційні та вікові кризи [9]. Всі ми чули про те, що тварини здатні виліковувати деякі захворювання людей. Подібне явище має кілька назв: зоотерапія, анімалотерапія. Спрямована терапія на використання образів тварин або їх самих як ліків від певних хвороб. Зазвичай для таких цілей вибирають тільки доброзичливо налаштованих по відношенню до людини істот. І, залежно від того, яка це буде тварина, анімалотерапію ділять на певні види.

Іпотерапія – це оздоровчий процес, що відбувається в результаті спілкування з конем, заняття верховою їздою за спеціально розробленою інструктором програмою. Спілкуючись з конем, людина отримує надзвичайне заспокоєння, відчуття емоційної задоволеності та гармонії зі світом, а верхова їзда виступає своєрідним тренуванням тіла, в результаті чого відбувається тонізація внутрішніх органів.

Дельфінотерапія. При цьому виді зоотерапії основний акцент робиться на ультразвукову дію "писку" дельфіна на кожен клітинку людського організму. Плюс до всього, дуже велика користь від плавання та рухової діяльності у воді. Подібне лікування показане тим, хто страждає психічними захворюваннями, сколіозом, артритом, церебральним паралічем.

Іхтіотерапія - лікування за допомогою спостереження за плаваючими рибками або шляхом занурення в басейн з рибами. Просто спостерігаючи за рибками в акваріумі, люди з захворюваннями нервової системи, гіпертонії, епілепсії отримують позитивний ефект.

Орнітотерапія – лікування співом птахів. Залежно від того, яку пташку ви будете слухати, можна отримати як заряд бадьорості, так і повне розслаблення, а також полегшення при аритмії та безсонні.

На сьогодні найпопулярнішою та добре зарекомендованою за кордоном рекреаційною інновацією, що базуються на використанні фітотерапії є винотерапія. Тобто - це комплекс заходів, спрямованих на підвищення резервів здоров'я людини, профілактику ряду захворювань з використанням продуктів виноробства. Ці продукти використовуються для проведення процедур, з них виготовляються різні косметичні засоби, харчові добавки. Ванна з вином є однією з ключових процедур винотерапії.

Залишки м'якоті винограду мікронізують і отримують найтонший порошок, який використовують для обгортань. Подібні обгортання мають потужну антиоксидантну дію, сприяють підвищенню еластичності шкірних покривів, забезпечують дренаж і детоксикацію. Вони ефективні для профілактики хронічної венозної недостатності, допомагають відновитися після пологів, надають омолоджуючу дію [6].

До рекреаційних інновацій, що базуються на використанні технічних пристроїв відносяться процедури з застосуванням електричного струму, гідромасажі пристрої в басейнах та ваннах, різнокольорове освітлення релаксаційних зон та інше.

Всі вище вказані рекреаційні інновації можна поділити на дві групи: ті, що використовують природні ресурси та ті, що використовують соціально-технологічні ресурси, тобто продукуються людською діяльністю.

Дуже вдалим прикладом застосування рекреаційних інновацій може бути рекреаційно-оздоровчий комплекс «СПА Вільнюс», що розташований в зоні литовського курорту Друскінінкай. Серед його рекреаційних послуг крім, звісно, традиційних процедур цей заклад пропонує наступне.

Арфотерапію. Гра на арфі впродовж 35 хвилин застосовується для розслаблення, зниження болю, при лікуванні від переляку, депресії, безсоння. Ця процедура підвищує життєвий і психічний тонус.

Бурштинову кімнату - приміщення, яке декороване натуральним бурштином. Перебування у бурштиновій кімнаті в першу чергу сприяє релаксації, оскільки вважається, що бурштин має властивість чинити позитивну дію на енергетику людини. Крім того, при невеликому нагріванні бурштин починає випаровувати фітонциди, що позитивно впливають на органи дихання. Відвідування бурштинової кімнати рекомендується пацієнтам, які мають захворювання нервової системи.

Соляну печеру, основним чинником якої є вдихання вологого іонізованого повітря, збагаченого мінералами та мікроелементами, що містяться в солі. Повітря в соляній печері позитивно впливає на дихальні шляхи, на шкірні захворювання (екзема, псоріаз), щитовидну залозу, усі види алергії, артеріальний тиск. Релаксаційна зона з акваріумом та панорамними вікнами з видом на природний ландшафт (долина річки Ретніці) – зразок відеоекологічної рекреації (споглядання сприятливих з точки зору відеоекології середовищ), що в даному прикладі може виступати як відеоекологічна терапія [13].

Цікавим та вдалим прикладом залучення додаткових туристичних потоків на курорт може бути досвід Андорри, де крім катання на лижах і використання бальнеологічних ресурсів зробили ставку на шопінготерапію. Вся територія країни – це зона duty free.

В ході проведення дослідження було вивчено пропозицію рекреаційно-лікувальних послуг кращих 70-ти курортних закладів України за 2016 рік. Рейтинг було складено на основі відгуків експертів та споживачів, що оцінювали відповідні заклади за наступними критеріями:

лікування, сервіс, ціна, якість, місцезнаходження, інфраструктурна доступність [5]. Результати дослідження показали, що більшість курортних закладів України працюють за традиційними формами роботи, а саме спектр лікувально-оздоровчих послуг це традиційний пакет (консультація лікаря, медично-оздоровчі процедури: ванни (знову ж таки традиційні), масаж, фізкультура, відповідне харчування). Більшість закладів немає гнучкої системи обслуговування щодо харчування, надання процедур та терміну перебування, що, безумовно, є недоліком в роботі, адже так не можуть отримати рекреаційні послуги туристи вихідного дня та ті споживачі, що не готові платити за 5-ти разове харчування або встановленні закладом мінімальні терміни перебування. Відомо, що для вживання певної води потрібен контроль фахівця, але це стосується в основному мінеральної води, що вживається всередину але більшість термальних вод, що використовуються для зовнішнього використання мають досить мале коло обмежень, якщо дотримуватись стандартних вимог. Зрозуміло, що таку політику слід віднести до слабких сторін в роботі санаторно-курортних закладів України.

На Закарпатті налічується понад 50 термальних джерел різної мінералізації. Найпопулярнішими центрами термальних купалень є місто Берегово, села Косино та Велятино. Також відомі своїми цілющими водами село Довге та місто Мукачеве. Але якщо порівняти сервіс в Берегово з сучасними термальними курортами Європи, то слід зазначити, що цим вимогам термальний комплекс, що належить спортивно-оздоровчій базі «Закарпаття» не відповідає. На порядок вище сервіс та політика щодо відвідувачів в термальних комплексах сіл Косино та Велятино, але і цим рекреаційним закладам ще слід втілити багато вдосконалень [2]. В Іршавському районі Закарпатської області розташоване одне з найбільших родовищ термальних метанових йодо-бромних вод типу Хайдусобосло, що в Угорщині, з численними виходами цих вод в селах Велика Розтока, Мала Розтока, Дубрівка, Гребля, Кам'янське. Прямих аналогів термальним метановим йодо-бромним водам цього родовища в Україні немає [4].

Саме на основі вище вказаного ресурсного потенціалу можна побудувати один із найбільших термальних комплексів України. Прикладами для наслідування можуть бути термальні комплекси «Кальдеа» (Андорра), «Аквадом» (Австрія) та інші. Наступне, більшість рекреаційно-оздоровчих закладів України мають свою територію, розміщені в гарному природному середовищі, тобто відповідному відеоекологічним вимогам. Природне візуальне середовище знаходиться у повній відповідності з фізіологічними нормами зору людини, там вона перебуває в комфортному психологічному стані. Якщо ж говорити про рукотворне середовище, то відеоекологічними є будівлі з дерева, каміння прикрашені різьбленням, як правило, це архітектурні споруди, що побудовані в національному стилі. Цю ситуацію слід віднести до

позитивних сторін вітчизняних закладів оздоровлення, тим паче, що нові будівлі стали будувати з урахуванням відеоекологічних вимог.

Висновки. Що стосується інновацій в роботі оздоровчих закладів України, то вони торкнулися більшою мірою ремонтів, облаштування територій та інтер'єрів, басейнів, але і тут не повною мірою використовується ресурс, яким володіє заклад. Бальнеоресурси, як правило, використовуються для лікувальних процедур (мінеральні ванни), тобто ними можуть скористатися тільки ті клієнти закладу, що придбали пакет лікувальних послуг, а от рекреанти які приїжджають на короткий термін доступ до цього ресурсу мають не завжди. Відповідно викладеному, однією із важливих стратегій розвитку вітчизняних оздоровчих закладів має стати гнучка політика та оптимізація стратегії рекреаційної діяльності.

Враховуючи вище викладене слід зазначити, що найоптимальнішими рекреаційними інноваціями, що можуть бути впроваджені в практику роботи українських здравниць та не потребують великих витрат можуть бути; арт-терапія (майже всі види), іпотерапія, іхтіотерапія, орнітотерапія, винотерапія, бурштинотерапія тощо. Підтвердженням цьому може стати успішна рекреаційна діяльність та економічна рентабельність аналогічних українським закордонних курортних комплексів.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навч. пос. / О. О. Бейдик - К.: «Альтерпрес», 2010.- 404 с.
2. Інноваційна діяльність в умовах конкурентного середовища санаторно-оздоровчих та курортних закладів Закарпатської області [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Мигалина // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011 . - Випуск I (41). – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/mygalyna.htm.
3. Любіцева О.О. Рекреаційна географія і розвиток туризму Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля // Міжнародна науково-практична конференція (4-6 червня 2004 р.). – К.: КНУКІМ, 2005. – С. 54-62.
4. Одрехівський М. В. Маркетингово-орієнтоване управління рекреаційними інноваційними підприємствами: монографія / М. В. Одрехівський. – Дрогобич: РВ ДДПУ, 2009. – 488 с.
5. Рейтинг санаторіїв України [Електрон. ресурс]. – К., 2016. Спосіб доступу: <http://www.naftusia.com/ru/ukraine/vse-sanatorii/rejtingi/>- Назва з екрана.
6. Продвигаемся в СПА. Ежемесячный информационный вестник Союза профессионалов СПА, отелей и Wellness-курортов, SPA SPaCe: Все о современном СПА, всеукраинский информационный вестник для профессионалов и клиентов СПА, №8 май-июль 2012. - Режим доступа: http://soyuz.most-inform.com/files/spa_space_07.pdf. - Название с экрана.
7. Стафійчук В. І. Рекреалогія: Навч. пос. / В. І. Стафійчук.- К.: «Альтерпрес», 2006.- 264 с.
8. Edwards, D. "Art, therapy, and Romanticism". Sage Publications Ltd., London, 2004. – 280 с.
9. Jones. P. "The Arts Therapies. A Revolution in Healthcare". Brunner-Routledge, New York, 2005. – 326 с.
10. Killick, K & Schaverien, J. "Art, Psychotherapy and Psycosis". Routledge, New York, 1997. – 310 с.
11. Český statistický úřad [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.czso.cz>
12. Statistical Office of the Republic of Slovenia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stat.si>
13. Druskininkaj/spa-vilnius-druskininkai [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sanatoriums.com/ru/>

Список использованных источников

1. Бейдик О.О. Рекреационные ресурсы Украины: Учеб. пос. / А. Бейдик - К.: «Альтерпрес», 2010.- 404 с.

2. Инновационная деятельность в условиях конкурентной среды санаторно-оздоровительных и курортных заведений Закарпатской области [Электронный ресурс] / Ю. Ю. Мигалина // Вестник Черновицкого торгово-экономического института. - 2011. - Выпуск I (41). - Режим доступа: http://tourlib.net/statti_ukr/mygalyna.htm.
3. Любичева А.А. Рекреационная география и развитие туризма Педагогические и рекреационные технологии в современной индустрии досуга // Международная научно-практическая конференция (4-6 июня 2004). - М.: КНУКИМ, 2005. - С. 54-62.
4. Одрехивский М. В. Маркетингово-ориентированное управление рекреационными инновационными предприятиями: монография / В. Одрехивский. - Дрогобыч: РО ДДПУ, 2009. - 488 с.
5. Рейтинг санаториев Украины [Электрон. ресурс]. - М., 2016. Способ доступа: <http://www.naftusia.com/ru/ukraina/vse-sanatorii/rejtingi/> - Название с экрана.
6. Продвигаемся в СПА. Ежемесячный информационный вестник Союза профессионалов СПА, отелей и Wellness-курортов, SPA SPАce: Все о современном СПА, всеукраинский информационный вестник для профессионалов и клиентов СПА, №8 май-июль 2012. - Режим доступа: http://soyuz.most-inform.com/files/spa_space_07.pdf. - Название с экрана.
7. Стафийчук В. И. Рекреология: Учеб. пос. / В. И. Стафийчук. - К.: «Альтерпрес», 2006. - 264 с.
8. Edwards, D. "Art, therapy, and Romanticism". Sage Publications Ltd., London, 2004. - 280 с.
9. Jones. P. "The Arts Therapies. A Revolution in Healthcare". Brunner-Routledge, New York, 2005. - 326 с.
10. Killick, K & Schaverien, J. "Art, Psychotherapy and Psycosis". Routledge, New York, 1997. - 310 с.
11. Český statistický úřad [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.czso.cz>
12. Statistical Office of the Republic of Slovenia [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.stat.si>
13. Druskininkaj/spa-vilnius-druskininkai [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.sanatoriums.com/ru/>

References:

1. Beydik O.O. Rekreatsionnyie resursy Ukrainyi: Ucheb. pos. / A. Beydik -K., 2010. - 404 s.
2. Innovatsionnaya deyatel'nost' v usloviyah konkurentnoy sredy sanatorno-ozdorovitel'nykh i kurortnykh zavedeniy Zakarpatskoy oblasti [Elektronnyy resurs] / Yu. Yu. Migalina // Vestnik Chernovitskogo torgovo-ekonomicheskogo instituta. - 2011. - Vyipusk I (41). - Rezhim dostupa: http://tourlib.net/statti_ukr/mygalyna.htm.
3. Lyubitseva A.A. Rekreatsionnaya geografiya i razvitie turizma Pedagogicheskie i rekreatsionnyie tehnologii v sovremennoy industrii dosuga // Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya (4-6 iyunya 2004). - M.: KNUKIM, 2005. - S. 54-62.
4. Odrehivskiy M. V. Marketingovo-orientirovannoe upravlenie rekreatsionnyimi innovatsionnyimi predpriyatiyami: monografiya / V. Odrehivskiy. - Drogobych: RO DDPU, 2009. - 488 s.
5. Rejting sanatoriev Ukrainyi [Elektron. resurs]. - M., 2016. Sposob dostupa: <http://www.naftusia.com/ru/ukraina/vse-sanatorii/rejtingi/> - Nazvanie s ekrana.
6. Prodвигаeмsya v SPA. Ezheмесячный informatsionnyy vestnik Soyuzа professionalov SPA, oteley i Wellness-kurortov, SPA SPАce: Vse o sovremennom SPA, vseukrainskiy informatsionnyy vestnik dlya professionalov i klientov SPA, #8 may-iyul 2012. - Rezhim dostupa: http://soyuz.most-inform.com/files/spa_space_07.pdf. - Nazvanie s ekrana.
7. Stafiychuk V. I. Rekrealogiya: Ucheb. pos. / V. I. Stafiychuk. - K.: «Alterpres», 2006. - 264 s.
8. Edwards, D. "Art, therapy, and Romanticism". Sage Publications Ltd., London, 2004
9. Jones. P. "The Arts Therapies. A Revolution in Healthcare". Brunner-Routledge, New York, 2005. - 326 с.
10. Killick, K & Schaverien, J. "Art, Psychotherapy and Psycosis". Routledge, New York, 1997
11. Český statistický úřad [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.czso.cz>
12. Statistical Office of the Republic of Slovenia [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.stat.si>
13. Druskininkaj/spa-vilnius-druskininkai [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.sanatoriums.com/ru/>

УДК 911.3

Долгова Катерина Сергіївна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: kate.dolhova@gmail.com

ДИТЯЧИЙ ТУРИЗМ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета: систематизувати здобутки іноземних географів, економістів та туризмознавців щодо дитячого оздоровлення та відпочинку.

Методика: для досягнення поставленої мети було використано метод контент-аналізу закордонних публікацій.

Результати: встановлено, що дослідна проблематика охоплює такі напрями, як: ставлення дитини до відпочинку та оздоровлення, туристична поведінка дитини, послуги дитячого туризму, місце та простір в дитячому туризмі, відношення дитина-дорослий в туристичному процесі.

Наукова новизна: нерозглянуті раніше здобутки закордонних досліджень з дитячого туризму збагатять теоретичні та методичні аспекти вивчення вітчизняного дитячого оздоровлення та відпочинку відповідним міждисциплінарним інструментарієм.

Практична значимість: такий інструментарій надасть можливість вдосконалити практику вивчення дитячого туризму українськими дослідниками.

Ключові слова: дитина/діти, юний турист (дитина-турист), географія дитинства, відпочинок, дозвілля, подорож, туризм.

УДК 911.3

Долгова Екатерина Сергеевна

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail:
kate.dolhova@gmail.com

ДЕТСКИЙ ТУРИЗМ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Цель: систематизировать достижения иностранных географов, экономистов и туризмоведов по детскому оздоровлению и отдыху.

Методика: для достижения поставленной цели был использован метод контент-анализа зарубежных публикаций.

Результаты: установлено, что исследовательская проблематика охватывает такие направления, как: отношение ребенка к отдыху и оздоровлению, туристическое поведение ребенка, услуги детского туризма, место и пространство в детском туризме, отношение ребенок-взрослый в туристическом процессе.

Научная новизна: нерассмотренные ранее достижения зарубежных исследований по детскому туризму обогатят теоретические и методические аспекты изучения отечественного детского оздоровления и отдыха соответствующим междисциплинарным инструментарием.

Практическая значимость: такой инструментарий позволит усовершенствовать практику изучения детского туризма украинскими исследователями.

Ключевые слова: ребенок/дети, юный турист (ребенок-турист), география детства, отдых, досуг, путешествие, туризм.

UDC 911.3

Dolhova Kateryna Serhiivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: kate.dolhova@gmail.com

CHILDREN'S TOURISM: RESEARCH EXPERIENCE ABROAD

Purpose: classify the achievements of foreign Geographers, Economists and Tour Guidance Experts on children's health improvement and recreation.

Methods: there was used the inclusive/evaluative review of foreign publications of foreign publications.

Results: there were revealed that research issues covers areas, such as: the children's attitude to health improvement and recreation, the children's tourist behavior, the services of children's tourism, the place and space in the children's tourism, relationship between child and adult in tourism.

Scientific novelty: the foreign research achievements of children's tourism, which were previously unexplored, will enrich theoretical and methodological aspects of studies national children's health improvement and recreation with relevant interdisciplinary tools.

The practical significance: these interdisciplinary tools will enable to improve the practice of children's tourism research for Ukrainian scientists.

Keywords: child/children, child-tourist, geography of children, holidays, leisure, recreation, travel, tourism.

Постановка проблеми. Історія розвитку дитячого туризму бере свій початок з кінця XIX ст., а саме з появи на території Європи та США перших дитячих літніх таборів [24]. Масового характеру цей вид туризму набуває вже після Другої світової війни. Тоді заклади дитячого відпочинку та оздоровлення почали з'являтися на території країн Азії, а саме в Японії, Малайзії та Китаї [23; 25]. Однак вивчення феномену дитячого туризму серед науковців країн світу (зокрема, Великобританія, Ізраїль, Китай, США, Канада, Австралія та Нова Зеландія) стає популярним лише у 1980-ті у площині географії, туризму, економіки, психології та педагогіки. В Україні такі дослідження беруть свій початок з 2000-х.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематизація й узагальнення досвіду зарубіжних досліджень з дитячого туризму представлені у працях науковців з Ізраїлю та Канади Яніва Порья та Даллена Тімоті [16-17], а от у вітчизняній науковій літературі фактично відсутні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ознайомлення з науковою літературою, в якій розглядають дитячий туризм в Україні, виявило, що методика дослідження такого виду туризму повністю не розкриває специфіку даного явища. Основний недолік вивчення дитячого туризму полягає в тому, що вітчизняні науковці здебільшого вивчають проблеми, які пов'язані з об'єктом дитячого туризму, а саме: ресурсно-туристським потенціалом певної території, кадровим потенціалом системи дитячого туризму, інфраструктурою дитячого туризму, органами управління системою дитячого туризму

відповідного рівня [1-6]. Знайомство із зарубіжними джерелами встановило, що площина наукових інтересів включає дослідження суб'єкта дитячого туризму. Тим самим, аналіз закордонного досвіду дослідження такого виду туризму дозволить українським науковцям розширити теоретико-методологічні засади й практичні підходи з даної проблематики.

Мета дослідження - систематизувати й узагальнити основні напрями дослідження дитячого оздоровлення та відпочинку за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Огляд закордонних публікацій з проблематики дитячого туризму здійснювався за допомогою методики контент-аналізу літератури [21, с.128]. Інформаційною базою дослідження слугували пошуковий ресурс «Google Scholar» (www.scholar.google.com) та спеціалізована база даних «ScienceDirect» (www.sciencedirect.com). Запити для пошуку публікацій були сформовані на основі таких ключових слів, як: «child/children», «child-tourist», «geography of children», «holidays», «leisure», «recreation», «travel» та «tourism».

Дане дослідження допомогло встановити, що закордонні публікації за тематикою «дитячий туризм» - це статті в періодичних наукових журналах міжнародного рівня за такими напрямками: туризм («Annals of Tourism Research», «Hospitality & Tourism Administration», «Tourism & Hospitality Research», «Tourism Geographies», «Tourism Management»), суспільна географія («Children's Geographies»), педагогіка («Leisure Studies»), психологія («Journal of Environmental Psychology») та інші («Qualitative Research»). Основними напрямками закордонних досліджень в сфері дитячого туризму є: ставлення дитини до відпочинку та оздоровлення, туристична поведінка дитини, послуги дитячого туризму, місце та простір в дитячому туризмі, відношення дитина-дорослий в туристичному процесі [7; 9; 11-12; 16-17; 18; 20; 22].

До недавнього часу закордонні науковці не розглядали дитину як повноцінний об'єкт наукових досліджень. Дослідники здебільшого вивчали дитяче життя через призму поглядів їх батьків або відповідальних за них осіб [11, с.122; 8, с.80]. У сучасних закордонних публікаціях можна побачити, що дитину все частіше розглядають як окремий та дуже важливий об'єкт наукового дослідження [13, с.71; 15, с.498]. Обґрунтовуються спеціальні методики проведення досліджень з дітьми та підходи до вивчення дитинства [7, с.208; 13, с.71]. Вважається, що діти як соціальні суб'єкти мають власний досвід, можуть його обговорювати та формувати власні думки щодо розвитку світу, в якому вони живуть [13, с.72; 16, с.94].

Дослідженням дитинства займається низка академічних дисциплін (соціологія, психологія, педагогіка та ін.), в тому числі, географія. Перші кроки щодо вивчення дитинства в суспільній географії зробили американець Леонард Боуден та британець Колін Уорд, які впродовж 1970-их досліджувати відносини між дітьми та географією [7, с.209]. Згодом географи почали цікавитись питаннями впливу екології на дитяче благополуччя на різних територіях, де вони проживають, а також впливу

географії на дитяче розуміння оточуючого світу. Останнє десятиліття ХХ ст. було відзначене стрімким зростанням географічного дослідження дитинства, зокрема вивчалася соціопросторова нерівність та поведінка дитячого населення. Вже на початку ХХІ ст. висувуються ідеї про новий напрям наукових досліджень в суспільній географії, який називають географією дитинства [19, с.80]. Для цієї дисципліни характерним стає вивчення місць та просторів, в яких живуть діти, у яких саме простір та місце розглядають як ті, за допомогою яких суспільство організовує себе та поширює ресурси [7, с.211].

В свою чергу, закордонні науковці, які вивчають сферу туризму, почали замислюватися над тим, що необхідно вводити в науковий обіг поняття «юний турист» («дитина-турист»), оскільки дитина, якій згідно Конвенції ООН «Про права дитини» (1989) ще не виповнилося 18 років, як соціальний суб'єкт споживає туристичні послуги та по-своєму розуміє процес відпочинку і оздоровлення. Так, британський освітянин Седрік Каллінгфорд наголосив на тому, що діти здатні формувати власну точку зору щодо туризму, якщо ними не маніпулюють батьки [11, с.123].

Однак публікацій, в яких дитячий туризм розглядається з точки зору дитини, відносно не багато, оскільки дослідження мають спиратися на дані, отримані безпосередньо від дітей, а збір такої інформації є досить складним процесом й має низку етичних застережень. Наприклад, ізраїльські науковці Янів Порья, Наама Атзаба-Порья та британський вчений Мартін Баррет досліджували вплив дитячої практики подорожування на їх знання з географії [17]. Це кількісне дослідження вважається одним з перших та чи не єдиним в основному потоці наукової літератури, яке повідомило первинні дані, що були зібрані шляхом опитування дитячої аудиторії.

На відміну від наукового середовища, індустрія туризму за кордоном визнає цінність дитячих потреб та бажань у здійсненні подорожей, а також займає більш активну позицію щодо них. Термін «дитячий туризм» здебільшого використовується на ринку міжнародного туризму, а наукова спільнота розглядає такий вид туризму через призму послуг, які орієнтовані на дитячу аудиторію, тому чіткого визначення для такого виду туризму немає, на відміну від української літератури [1, с.8; 4, с.3; 5, с.22].

Не дивлячись на виклики ринку туризму, лише деякі дослідження орієнтовані на дитячу думку. Так, ізраїльтянин Янів Порья та канадець Даллен Тімоті наголошують на тому, що цей недолік обмежує можливості дослідників осмислити соціальні, економічні та культурні концепції туризму [16, с.94]. Також науковці виділяють можливу причину виникнення такого недоліку: «дослідження, які стосуються опитувань дітей та спостережень за ними, мають проводитися тими дослідниками, які знайомі зі специфічними методами (наприклад, рольова гра, розповідь, ілюстровані запитання) та методиками (наприклад, Лялькове інтерв'ю Берклі), що використовуються у вивченні дітей на різних стадіях розвитку» [16, с.94]. Крім того, у багатьох країнах вчені, які бажають залучити дітей у свої

дослідження повинні отримати дозвіл не тільки від батьків, але й від державних органів, комітетів з етики всередині та за межами університету [7, с.211; 16, с.95]. Додатковим фактором, який стримує вчених від вивчення дитячої точки зору, є сучасний стан базових туристичних знань та необізнаність у теоріях, які необхідні для розуміння дитячого населення. Більшість точок зору в туристичних дослідженнях базуються на припущенні, що туристи незалежні суб'єкти, які можуть обрати з широкого спектру туристичних послуг. Однак таке припущення часто не спрацьовує при аналізі досвіду дитячих подорожей, оскільки діти здебільшого залежні від своїх батьків або відповідальних за них осіб [16, с.95].

Водночас, Порья та Тімоті говорять про шляхи вирішення проблеми, яка склалася: «дослідникам слід розглянути питання про поєднання вже знайомих туристських знань з психологією розвитку та безпосередньо соціальною теорією розвитку. Психосоціальні стадії когнітивного розвитку Еріксона, наприклад, могли б допомогти в розумінні змін туристичних уподобань в дитинстві. Теорія поетапного розвитку Піаже може пояснити наслідки відвідування музеїв на різних стадіях розвитку дитини» [16, с.95]. Оскільки методи дослідження - міждисциплінарні, вченим слід розглядати вік дітей та інші демографічні відмінності, включаючи їхній культурний осередок, не наближаючи їх до однорідної групи. Зокрема, віковий розвиток дитини є критичним при розробці методології або розкритті питання дослідження. Найбільш поширені етапи розвитку дитини: дитинство (від народження до 2-х років), раннє дитинство (від 3 до 6 років), діти середнього віку (від 7 до 10 років), підлітковий вік (від 11 до 18 років). За допомогою виділення етапів розвитку дитини дослідники можуть визначити у якому віці діти самостійно заповнюють анкету або які інструменти та методи слід використати, щоб полегшити опитування конкретної вікової групи [16, с.94; 17, с.390].

Не дивлячись на складність та багатоаспектність дослідження дитячого туризму, спілкуючись напряду з дитячою аудиторією, більшість закордонних науковців сходяться в одному, що емпіричне дослідження дитячої точки зору є надзвичайно важливим, оскільки за його допомогою можна виявити суто дитячий досвід підготовки та здійснення подорожі, який дорослі не можуть ні відчувати, ні описати [16, с.95; 18, с.775; 22, с.186]. Крім того, такі емпіричні дослідження є цінними, оскільки допоможуть осмислити особисте ставлення дитини до туризму, її вподобання та бажання під час подорожі. Також науковці зазначають [11, с.125-126; 16, с.95; 14, с.499; 18, с.776], що спостереження (структуроване, неструктуроване спостереження або спостереження за учасником) та опитування різних типів могли б стати ключовими методами для вивчення процесу дитячого відпочинку та оздоровлення, а також створити базу знань для формування теорій в цій площині, яка б забезпечила ґрунтовний кількісний аналіз. З іншого боку, Седрік Каллінгфорд [11] та американські науковці Норма Нікерсон, Клавдія Юровські [16] в своїх роботах основну увагу приділяли

вивченню дитячої поведінки під час подорожей на канікулах, використовуючи для цього методи якісного аналізу. Розглядаючи поведінку дитини на відпочинку в середині країни та за її межами, британський професор Нейл Карр висунув гіпотезу, що на туристичну поведінку дитини впливає відстань, на якій знаходиться туристична дестинація по відношенню до її постійного місця проживання [9, с.323]. Ті юні туристи, які подорожують на довгу відстань (зазвичай виїзний туризм) схильні проявляти «аллоцентричну» поведінку, в той час ті, які подорожують відносно недалеко (здебільшого внутрішній туризм) поведуть себе у «психоцентричній» манері. Аллоцентричний турист проявляє себе як пасивний, невпевнений в собі індивід, який є протилежністю психоцентричному туристу. Тобто, чим більшою є відстань між місцем постійного проживання дитини та місцем її відпочинку, тим зростає ймовірність того, що вона буде виявляти «пасивну» поведінку під час канікул. Тому науковці стверджують [9, с.324], що при дослідженні сфери дитячого туризму слід не лише враховувати ставлення дитини до відпочинку, подорожей та туристичної дестинації, а й вивчати туристичну поведінку дитини під час відпочинку [9, с.326; 10, с.309; 20, с.3].

Аналізуючи закордонні наукові публікації, можна виділити ще один напрям вивчення дитячого туризму, який полягає в тому, що об'єктом дослідження виступають не лише діти, а й їх батьки або відповідальні за них особи. Оскільки в процесі дитячого оздоровлення та відпочинку юні туристи лише озвучують власні бажання, а батьки чи відповідальні за дітей особи, прислухаючись до них, приймають остаточне рішення щодо характеру їх подорожі. В такому випадку при дослідженні дитячого туризму науковці вивчають не лише дитячу точку зору щодо подорожей та поведінку дітей під час відпочинку і оздоровлення, а й беруть до уваги думку дорослих щодо послуг дитячого туризму. Дослідження британки Софі Тюрлі щодо ролі дітей у попиті на туристичні послуги (на прикладі зоопарків, шляхом опитування відвідувачів) показали, що діти безпосередньо впливають на вибір їх батьками туристичної дестинації або атракції [7].

На думку іноземних дослідників [12, с.87; 22, с.189], для дитячого туризму дуже важливим є задоволення як дитячого потенційного попиту, так і платоспроможного попиту їх батьків на туристичні послуги. Тим самим, крім зазначених вище напрямів вивчення дитячого туризму за кордоном, науковці вивчають характер попиту на туристичні послуги як дітей, так і їх батьків. Так, група вчених Обернського університету (США), яка займалася дослідженням дитячих програм відпочинку та оздоровлення у закладах готельно-курортної справи, висунула наступну гіпотезу: діти – це найперший чинник, який впливає на попит в дитячому туризмі та прийнятті купівельних рішень їх батьками [12, с.98].

Висновки. Аналіз закордонних публікацій показав, що сучасні науковці, вивчаючи дитячий туризм, приділяють увагу питанням, які пов'язані з суб'єктом даного виду туризму, а саме з «юним туристом», й

охоплюють такі напрями, як: ставлення дитини до відпочинку та оздоровлення, туристична поведінка дитини, послуги дитячого туризму, місце та простір в дитячому туризмі, відношення дитина-дорослий в туристичному процесі.

Крім того, закордонні дослідники наголошують на тому, що вивчення дитячого туризму має включати збір та аналіз як вторинної, так і первинної інформації, тим самим, поглиблюючи теоретичну базу знань. В той же час, науковці зазначають, що проблематика дослідження дитячого оздоровлення та відпочинку в подальшому має стосуватися ринку дитячого туризму, яке покаже рівень обслуговування дітей, дитячий потенційний попит та платоспроможний попит їх батьків на послуги дитячого туризму.

В закордонних дослідженнях дитячого відпочинку та оздоровлення використовують методи та методики, які запозичені з методологій різних наук, а саме: психології, соціології, педагогіки, економіки, маркетингу, культурології, демографії та географії, тим самим, відбувається формування специфічного інструментарію вивчення такої проблематики. Так, на основі соціологічних, психологічних методів дослідження дитячий туризм намагаються розглядати в розрізі вікових етапів розвитку дитини (дитинство, раннє дитинство, діти середнього віку, підлітковий вік), також вивчають дитячі думки, погляди щодо їх відпочинку та оздоровлення, їх поведінку під час подорожей та в ході підготовки до них. Використовуючи педагогічні методики роботи з дітьми, кількісними та якісними методами дослідження (спостереження, експеримент, опитування) стають рольові ігри, розповіді, ілюстровані запитання та лялькові інтерв'ю. За допомогою методик маркетингових досліджень дослідники аналізують пропозицію на ринку дитячого туризму та попит на відповідні послуги.

Новими напрямками закордонних досліджень дитячого туризму є вивчення ролі місця та простору в дитячому відпочинку та оздоровленні, а також географічних аспектів туристичної поведінки дитини, в яких використовують теоретико-методологічні засади суспільної географії, а саме методологію географії дитинства та поведінкової географії.

За рахунок запровадження визначених підходів, методик та напрямів дослідження дитячого туризму, географічні зокрема, можуть бути збагачені у методичному плані відповідним міждисциплінарним інструментарієм.

Список використаних джерел:

1. Кашуба Я.М. Формування системи дитячого оздоровлення і туризму: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.01 / Я.М.Кашуба. - Львів, 2006. – 21 с.
2. Колотуха О.В. Географія дитячо-юнацького туризму в Україні: Навчальний посібник. - К.:Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2008. - 278 с.
3. Колотуха О.В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку: автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / О. В. Колотуха. - К., 2005. - 20 с.

4. Малиновська О.Ю. Географія дитячого туризму / О.Ю.Малиновська, Ю.О.Іванова // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. - № 44. – С. 3–5.
5. Свірідова Н. Д. Аналіз сутності основних дефініцій дитячого туризму / Н. Д. Свірідова, Д. В. Чертовська // Наукові вісті Далівського університету: зб. наук. праць. - Луганськ, 2012. - № 6. – С.21-24.
6. Чертовська Д.В. Проблеми розвитку дитячого туризму в Україні / Д.В. Чертовська // Географія та Туризм. – 2012. - № 23. – С.86-93.
7. Barker, J. & Weller, S. Never work with children?: the geography of methodological issues in research with children // Qualitative Research. – 2003 – P. 207–227.
8. Bouchier, A., Barret, M. & Lyons, E. The predictors of children's geographical knowledge of other countries // Journal of Environmental Psychology. – 2002 – V.22 – P. 79–94.
9. Carr, N. A comparative analysis of the behavior of domestic and international young tourists // Tourism Management. – 2002 – V.23 – #3 – P. 321-325.
10. Carr, N. The young tourist: a case of neglected research // Progress in Tourism and Hospitality Research. – 1998 – V.4 – #4 – P. 307–318.
11. Cullingford, C. Children's attitudes to holidays overseas // Tourism Management. – 1995 – V.16 – #2 – P. 121–128.
12. Gaines, B. L. & Hubbard, S. S. et al. An analysis of children's programs in the hotel and resort industry market segment // International Journal of Hospitality & Tourism Administration. – 2004. – V.5 – # 4 – P. 85–99.
13. Horton, J. & Kraftl, P. What Else? Some More Ways of Thinking and Doing 'Children's Geographies' // Children's Geographies. – 2006 – V.4 – #1 – P. 69-95.
14. Jeffrey, C. Geographies of children and youth: eroding maps of life // Progress in Human Geography. – 2010 – V. 34 - # 4 – P. 496–505.
15. Nickerson, N. & Jurowski, C. (2001). The influence of children on vacation travel patterns // Journal of Vacation Marketing. – 2001 – V.17 – P.19–30.
16. Poria, Y. & Timothy, D. J. Where are the children in tourism research? // Annals of Tourism Research. – 2014 – V.47. – P. 93-95.
17. Poria, Y., Atzaba-Poria, N. & Barrett, M. The relationship between children's geographical knowledge and travel experience: An exploratory study // Tourism Geographies. – 2005 – V.7 - #4 – P. 387–397.
18. Small, J. The absence of childhood in tourism studies // Annals of Tourism Research. – 2008 – V. 35 – #3 – P. 772–789.
19. The Dictionary of Human Geography / edited by Derek Gregory et al. – Wiley-Blackwell, 2009. – 1052 p.
20. Turley, S. Children and the demand for recreational experiences: the case of zoos // Leisure Studies. – 2001 – V.20 – #1 – P. 1-18.
21. Veal, A. Research methods of leisure and tourism. 3rd edn. – Sydney: University of Technology. – 2006. – 421 p.
22. Wang, K. C. et al. Who is the decision-maker: the parents or the child in group package tours? // Tourism Management. – 2004 – V.25 – #2 – P. 183-194.
23. American Camp Association: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acacamps.org>
24. Summer Camps in the USA: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.campleaders.com/nl/summer-camps/about-summer-camps/>
25. Summer Camps: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.campaignforsummercamps.org.uk>

Список использованных источников:

1. Кашуба Я.Н. Формирование системы детского оздоровления и туризма: автореф. дис. канд. эконом. наук: 08.09.01 / Я.Н.Кашуба. - Львов, 2006. – 21 с.

2. Колотуха А.В. География детско-юношеского туризма в Украине: Учебное пособие. - К.:Украинский государственный центр туризма и краеведения учащейся молодёжи, 2008. – 278 с.
3. Колотуха А.В. Детско-юношеский туризм в Украине как территориальная социально-экономическая система: проблемы и перспективы развития: автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / А. В. Колотуха. - К.,2005. - 20 с.
4. Малиновская О.Ю. География детского туризма / О.Ю.Малиновская, Ю.О.Иванова // Краеведение. География. Туризм. – 2008. - № 44. – С.3–5.
5. Свиридова Н. Д. Анализ сущности основных дефиниций детского туризма / Н. Д. Свиридова, Д. В. Чертовская // Научные вести университета имени Владимира Даля: зб. научн. работ. - Луганск, 2012. - № 6. – С.21-24.
6. Чертовская Д.В. Проблемы развития детского туризма в Украине / Д.В. Чертовская // География и Туризм. – 2012. - № 23. – С.86-93.
7. Barker, J. & Weller, S. Never work with children?: the geography of methodological issues in research with children // Qualitative Research. – 2003 – P. 207–227.
8. Bouchier, A., Barret, M. & Lyons, E. The predictors of children's geographical knowledge of other countries // Journal of Environmental Psychology. – 2002 – V.22 – P. 79–94.
9. Carr, N. A comparative analysis of the behavior of domestic and international young tourists // Tourism Management. – 2002 – V.23 – #3 – P. 321-325.
10. Carr, N. The young tourist: a case of neglected research // Progress in Tourism and Hospitality Research. – 1998 – V.4 – #4 – P. 307–318.
11. Cullingford, C. Children's attitudes to holidays overseas // Tourism Management. – 1995 – V.16 – #2 – P. 121–128.
12. Gaines, B. L. & Hubbard, S. S. et al. An analysis of children's programs in the hotel and resort industry market segment // International Journal of Hospitality & Tourism Administration. – 2004. – V.5 – # 4 – P. 85–99.
13. Horton, J. & Kraftl, P. What Else? Some More Ways of Thinking and Doing 'Children's Geographies' // Children's Geographies. – 2006 – V.4 – #1 – P. 69-95.
14. Jeffrey, C. Geographies of children and youth: eroding maps of life // Progress in Human Geography. – 2010 – V. 34 - # 4 – P. 496–505.
15. Nickerson, N. & Jurowski, C. (2001). The influence of children on vacation travel patterns // Journal of Vacation Marketing. – 2001 – V.17 – P.19–30.
16. Poria, Y. & Timothy, D. J. Where are the children in tourism research? // Annals of Tourism Research. – 2014 – V.47. – P. 93-95.
17. Poria, Y., Atzaba-Poria, N. & Barrett, M. The relationship between children's geographical knowledge and travel experience: An exploratory study // Tourism Geographies. – 2005 – V.7 - #4 – P. 387–397.
18. Small, J. The absence of childhood in tourism studies // Annals of Tourism Research. – 2008 – V. 35 – #3 – P. 772–789.
19. The Dictionary of Human Geography / edited by Derek Gregory et al. – Wiley-Blackwell, 2009. – 1052 p.
20. Turley, S. Children and the demand for recreational experiences: the case of zoos // Leisure Studies. – 2001 – V.20 – #1 – P. 1-18.
21. Veal, A. Research methods of leisure and tourism. 3rd edn. – Sydney: University of Technology. – 2006. – 421 p.
22. Wang, K. C. et al. Who is the decision-maker: the parents or the child in group package tours? // Tourism Management. – 2004 – V.25 – #2 – P. 183-194.
23. American Camp Association: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acacamps.org>.
24. Summer Camps in the USA: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.campleaders.com/nl/summer-camps/about-summer-camps/>
25. Summer Camps: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.campaignforsummercamps.org.uk>.

References:

1. Kashuba Ia.M. Formuvannia systemy dytiachoho ozdorovlennia i turyzmu: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.09.01 / Ia.M.Kashuba. - Lviv,2006. – 21 p.

2. Kolotukha O.V. Heohrafiia dytiachko-iunatskoho turyzmu v Ukraini: Navchalnyi posibnyk. - K.:Ukrainskyi derzhavnyi tsentr turyzmu i kraieznavstva uchnivskoi molodi, 2008. - 278 p.
3. Kolotukha O.V. Dytiachko-iunatskyi turyzm v Ukraini yak terytorialna sotsialno-ekonomichna systema: problemy ta perspektyvy rozvytku: avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 / O. V. Kolotukha. - K., 2005. - 20 p.
4. Malynovska O.Iu. Heohrafiia dytiachoho turyzmu / O.Iu. Malynovska, Iu.O. Ivanova // Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm. - 2008. - № 44. - P.3-5.
5. Sviridova N. D. Analiz sutnosti osnovnykh definitsii dytiachoho turyzmu / N. D. Sviridova, D. V. Chertovska // Naukovi visti Dalivskoho universytetu: zb. nauk. prats. - Luhansk, 2012. - № 6. - P.21-24.
6. Chertovska D.V. Problemy rozvytku dytiachoho turyzmu v Ukraini / D.V. Chertovska // Heohrafiia ta Turyzm. - 2012. - № 23. - P.86-93.
7. Barker, J. & Weller, S. Never work with children?: the geography of methodological issues in research with children // Qualitative Research. - 2003 - P. 207-227.
8. Bouchier, A., Barret, M. & Lyons, E. The predictors of children's geographical knowledge of other countries // Journal of Environmental Psychology. - 2002 - V.22 - P. 79-94.
9. Carr, N. A comparative analysis of the behavior of domestic and international young tourists // Tourism Management. - 2002 - V.23 - #3 - P. 321-325.
10. Carr, N. The young tourist: a case of neglected research // Progress in Tourism and Hospitality Research. - 1998 - V.4 - #4 - P. 307-318.
11. Cullingford, C. Children's attitudes to holidays overseas // Tourism Management. - 1995 - V.16 - #2 - P. 121-128.
12. Gaines, B. L. & Hubbard, S. S. et al. An analysis of children's programs in the hotel and resort industry market segment // International Journal of Hospitality & Tourism Administration. - 2004. - V.5 - # 4 - P. 85-99.
13. Horton, J. & Kraftl, P. What Else? Some More Ways of Thinking and Doing 'Children's Geographies' // Children's Geographies. - 2006 - V.4 - #1 - P. 69-95.
14. Jeffrey, C. Geographies of children and youth: eroding maps of life // Progress in Human Geography. - 2010 - V. 34 - # 4 - P. 496-505.
15. Nickerson, N. & Jurowski, C. (2001). The influence of children on vacation travel patterns // Journal of Vacation Marketing. - 2001 - V.17 - P.19-30.
16. Poria, Y. & Timothy, D. J. Where are the children in tourism research? // Annals of Tourism Research. - 2014 - V.47. - P. 93-95.
17. Poria, Y., Atzaba-Poria, N. & Barrett, M. The relationship between children's geographical knowledge and travel experience: An exploratory study // Tourism Geographies. - 2005 - V.7 - #4 - P. 387-397.
18. Small, J. The absence of childhood in tourism studies // Annals of Tourism Research. - 2008 - V. 35 - #3 - P. 772-789.
19. The Dictionary of Human Geography / edited by Derek Gregory et al. - Wiley-Blackwell, 2009. - 1052 p.
20. Turley, S. Children and the demand for recreational experiences: the case of zoos // Leisure Studies. - 2001 - V.20 - #1 - P. 1-18.
21. Veal, A. Research methods of leisure and tourism. 3rd edn. - Sydney: University of Technology. - 2006. - 421 p.
22. Wang, K. C. et al. Who is the decision-maker: the parents or the child in group package tours? // Tourism Management. - 2004 - V.25 - #2 - P. 183-194.
23. American Camp Association: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.acacamps.org>
24. Summer Camps in the USA: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.campleaders.com/nl/summer-camps/about-summer-camps/>
Summer Camps: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.campaignforsummercamps.org.uk>

УДК 338.48

<i>Королук Юлія Анатоліївна</i>	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєверодонецьк, Україна, e-mail: Korolyuk93@mail.ru
<i>Заваріка Галина Михайлівна</i> кандидат географічних наук, доцент	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєверодонецьк, Україна, e-mail: Dgalina_10@mail.ru

ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ВАРІАНТ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ У ТУРИЗМІ

Мета: ознайомитися з новітніми розробками доповненої реальності. Показати важливість інновацій та використання доповненої реальності в туристичній індустрії.

Методика: в статті були використані методи порівняння, експертних оцінок. Застосовувався метод аналізу і прогнозування. Для більшого розкриття теми використовували також метод абстрагування та інші.

Результати: в поданій статті було здійснено аналіз інновацій в туризмі. Була досліджена ніша доповненої реальності. Виявлені перспективи. Запропоновані можливості використання даної інновації для туристичної індустрії.

Наукова новизна: розкриті можливості та показані варіанти використання інновацій в туристичній галузі.

Практична значимість: було наведено практичні рекомендації по використанню доповненої реальності в туризмі. Розроблені варіанти щодо впровадження сучасних інновацій в життя туристів.

Ключові слова: інновації, технології, туристичні послуги, туристичний продукт, доповнена реальність.

УДК 338.4

<i>Королук Юлия Анатольевна</i>	Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: Korolyuk93@mail.ru
<i>Заварика Галина Михайловна,</i> кандидат географических наук, доцент	Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: Dgalina_10@mail.ru

ДОПОЛНИТЕЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ КАК ВАРИАНТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ В ТУРИЗМЕ

Цель: ознакомиться с современными разработками дополнительной реальности. Показать важность инноваций и использования дополнительной реальности в туристической индустрии.

Методика: в статье были использованы методы сравнения, экспертных оценок. Применялся метод анализа и прогнозирования. Для большего раскрытия темы использовали также метод абстрагирования и другие.

Результаты: в данной статье был проведён анализ инноваций в туризме. Была исследована ниша дополненной реальности. Выявлены перспективы. Предложены возможности использования данной инновации для туристической индустрии.

Научная новизна: раскрыты возможности и показаны варианты использования инноваций в туристической сфере.

Практическая значимость: были приведены практические рекомендации по использованию дополненной реальности в туризме. Разработаны варианты по внедрению современных инноваций в жизнь туристов.

Ключевые слова: инновации, технологии, туристические услуги, туристический продукт, дополненная реальность.

UDC 338.48

Koroliuk Iuliia Anatolievna

East Ukrainian National University nabbed after
Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine,
e-mail: Korolyuk93@mail.ru

Zavarika Halyna Mykhailivna,
candidate of geographical sciences,
associate professor

East Ukrainian National University nabbed after
Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

THE AUGMENTED REALITY AS A VARIANT OF USING INNOVATIONS IN TOURISM

Purpose: introduce the latest developments augmented reality. Show the importance of innovation and the use of augmented reality in the tourism industry.

Methods: in articles were used methods of compare, expert estimates. We used a method of analysis and forecasting. To heighten the theme used the method of abstraction and others.

Results: in this article was made the analysis of innovation in tourism. Was explored niche of augmented reality. The identified prospects. The offered the use of the innovation opportunities for the tourism industry.

Scientific innovation: uncovered opportunities and options shown of innovation in the tourism industry.

Practical significance: suggesting practical recommendations for using augmented reality in tourism. Developed options for the introduction of modern innovations in the life of tourists.

Keywords: innovation, technology, tourism services, tourism product, augmented reality.

Постановка проблеми. Сьогодні у всьому світі можна помітити активні дії по переходу на інноваційний шлях розвитку економіки. Особливу увагу останнім часом стали звертати на вдосконалення інноваційних процесів в області науки і техніки, сфери туризму та розваг. Також глобалізація суспільних процесів, активна інтеграція України у світову економічну систему зумовлює появу потреби використання прогресивних інновацій та технологій в розвитку туристичної галузі. Тому тема інновацій сьогодні є актуальною, а процес впровадження та використання різноманітних варіантів інновацій в туристичній галузі є найбільш значимою проблемою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку вітчизняних та зарубіжних вчених організації, які не впроваджують інновації є менш ефективними. Зокрема Д.Хассі обґрунтовано переконує, що не займаючись інноваціями, будь-яка організація досить довго може продовжувати свою

діяльність, але не відкриваючи нічого нового, «...вона несе в собі сім'я своєї смерті». К.Хаксевер, Б. Рендер, Р.Рассел і Р.Мердик наголошують, що організація, яка здатна створити нові знання та застосувати їх до виробництва нових товарів або послуг, необхідних споживачу, зможе вижити та процвітати у ХХІ ст. Також інновації породжують конкуренцію, яка в свою чергу сприяє виникненню нових продуктів. М.Портер називає нововведення засобами формування конкуренції, а Р. Доул називає інновації стратегічною зброєю глобальної конкуренції. Все це свідчить про інноваційну спрямованість майбутнього, а отже доцільність подальшого розвитку теорії проектування та управління інноваційними процесами, постійного відстеження та оцінки інноваційних змін на практичну діяльність суб'єктів господарювання [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ефективний та стійкий розвиток підприємств у різних сферах бізнесу в сучасних умовах господарювання досягається за рахунок використання ними інновацій, що забезпечують стратегічні конкурентні переваги на ринку. Тому, ми вважаємо інновації необхідним процесом в створенні нового привабливого турпродукту, формуванні сприятливих умов для активізації діяльності інвесторів у туристичній сфері країни, який необхідно й подалі досліджувати та вдосконалювати.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне дослідження доповненої реальності як варіанту застосування інновацій у туризмі.

Виклад основного матеріалу. Під інновацією розуміється не просто об'єкт, який був впроваджений у виробництво, а успішно впроваджений об'єкт, який приносить прибуток, в результаті проведеного наукового дослідження або зробленого відкриття, який якісно відрізняється від попереднього аналогу. Тому, на нашу думку, інновації варто розглядати не тільки як деякі матеріальні або інформаційні об'єкти, але і як процеси постійних змін у технологічній, економічній, соціальній, управлінській сферах. Тобто, інновація – це комплексний процес створення, розповсюдження і використання новинок для задоволення відповідних потреб. Сукупність науково-технічних і технологічних змін які відбуваються під час реалізації інновацій, можна визначити як інноваційний процес, а період створення і розповсюдження інновацій називають інноваційним циклом [3].

Залежно від об'єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати: як процес (Твіст, Койре, Інінгс, Раппопорт, Санто, Кабанов, Гвішніані, Макаров та ін.); як систему (Лапін, Шумпетер); як зміни (Валента, Яковець, Вода чек та ін.); як результат (Левінсон, Бешелев, Гувріч) [5].

У загальному вигляді цілями інновацій є: нові продукти, послуги і методи, необхідні для ліквідації технологічного відставання, успішного просування продукції на ринках, підтримки конкурентоздатності в науково-технічній сфері тощо; нові види сировини, матеріалів,

устаткування, технологічних процесів, що відповідають вимогам НТП; соціальні нововведення, які дозволяють узгодити економічні та соціальні потреби суспільства; управлінські нововведення, що дозволяють адекватно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі.

Кожен технологічний здобуток прискорює нові винаходи. Наприклад, за останні 10 років мобільні пристрої дуже змінилися: з монохромних кнопочкових телефонів перетворилися на сенсорні і "розумні". Інтерфейс між користувачем і комп'ютером став простіше і продовжує удосконалюватися. Паралельно розвиваються технології, які спрощують взаємодію людини з навколишнім світом. Це так звана доповнена реальність - коли в реальне навколишнє середовище, в якому знаходиться користувач, виводяться створені комп'ютером дані або об'єкти. Це – ще один новий тренд, який додасть багато роботи дослідникам майбутнього — віртуальна (virtual reality або VR) та доповнена (augmented reality або AR) реальності.

Вперше про технології доповненої реальності згадали на початку 90-х, але широко відомі вони стали всього пару років тому, після появи "розумних" окулярів Google Glass. Розробка Google, по суті, являє собою компактний переносний комп'ютер з вбудованою камерою. Він видає на дисплей інформацію про об'єкти, з якими користувач візуально контактує. Наприклад, теоретично можна, гуляючи по місту в окулярах, побачити розташування найближчих ресторанів, прочитати меню та відгуки, замовити столик.

Одні розробляють свій стартап у цих галузях, інші інвестують. А треті вже думають, як використати ці технології в своєму бізнесі. Експерти говорять що ще 3-4 роки і вже будуть готові справді корисні гаджети чи програми, що почнуть дуже швидко змінювати світ навколо нас.

Що пропонує віртуальна реальність і чим вона буде відрізнятись від доповненої, можна зрозуміти одразу з назви. Доповнена реальність потенційно може вплинути і на торгівлю, і на виробничу сферу. За допомогою доповненої реальності можна полегшити виконання і поліпшити результат буквально будь-якої роботи. Доповнена реальність може бути не тільки розвагою, але і цілком ефективним інструментом підвищення продажів. Наприклад, шведський виробник меблів ІКЕА ось уже кілька років випускає каталоги з меблями, де на сторінках проставлені "маркери".

Якщо запустити на смартфоні програму і навести камеру на каталог, на екрані з'явиться 3D-модель стільця, ліжка, крісла або іншої меблів. Таким чином, ще до покупки можна перевірити, чи вписується вибраний продукт в інтер'єр. Українські компанії також намагаються застосовувати технології доповненої реальності в маркетингу. Наприклад, компанія Roshen встановлює інтерактивні вітрини в магазинах: люди, що проходять повз них, можуть бачити себе на екрані, але у них над головами з'являються "хмари" з написами, що закликають придбати продукцію. Чи, наприклад, віртуальні примірочні. У 2012 р. компанія "МТС Україна" в рамках промо свого нового тарифу встановила таку примірочну на

Ukrainian Fashion Week. Відвідувачі могли "міряти" одяг одним рухом руки, просто стоячи перед екраном. До речі, це не єдиний проект оператора з використанням доповненої реальності. В тому ж 2012 р. спільно з ресурсом «Цікавий Київ» і сервісом Historypin він запустив проект "Доповнена реальність", який охопив історичні частини Києва, Львова, Донецька і Харкова. За допомогою програми для смартфонів можна було подивитися, як виглядала та або інша будівля в минулому, достатньо було просто навести на неї камеру. А навесні цього року, під час запуску 3G в Харківському метро, "МТС Україна" спільно з Харківською муніципальною галереєю організувала в підземці віртуальну виставку. Якщо запустити на мобільному спеціальну програму і навести камеру на букви з назвою станції, можна побачити, як на стіні тунелю "висять" картини харківських художників.

До того ж ця технологія неймовірним чином збагатить наше життя, розваги і взагалі людське суспільство.

Наприклад, в музеї можна буде переходити від експоната до експоната під керівництвом віртуального гіда, який докладно розповість вам про найцікавіші об'єкти, за допомогою контактної лінзи доповнить експонати у вітринах цікавими відеороликами та іншими матеріалами. Вам покажуть повну реконструкцію будівель і пам'ятників, а заодно потішать історичними анекдотами. Римську імперію, наприклад, ви «побачите» не у вигляді зламаних колон і зарослих бур'янами руїн, а як ніби відроджену; зможете побродити по форуму, почуєте коментарі фахівців, отримаєте будь-яку інформацію.

Вчені Пекінського технологічного інституту вже роблять перші кроки в цьому напрямку. Вони відтворили в кіберпросторі легендарний Юаньмінюань - Сад досконалої ясності, знищений франко-британськими військами під час Другої опіумної війни 1860 р. До наших днів від цього знаменитого ансамблю залишилися одні руїни. Але якщо ви подивитесь на руїни зі спеціальної платформи, ви побачите перед собою сад у всій його красі. У майбутньому такі видовища стануть звичними.

Ще більш цікаву систему - пішу екскурсію по швейцарському місту Базелю - створив винахідник Ніколас Некк (Nikolas Neecke). Можна вдягти спеціальні окуляри і гуляти по вуличках древнього міста; при цьому одночасно з реальним зображенням бачити тривимірні древні будівлі і навіть людей. Турист цілком може уявити себе мандрівником у часі. Комп'ютер сам визначає ваше місцезнаходження і показує вам через окуляри картини давніх часів, як ніби ви перенеслися в Середньовіччя. Сьогодні для того, щоб ця система працювала, вам доведеться надіти великі окуляри і нести на собі важкий рюкзак з GPS-обладнанням та комп'ютерами. Але, індустрія не стоїть на місці і ми вже на порозі часу нової реальності, де все це вільно вміститься в контактних лінзах.

Такі технології потрібні будуть наразі багатьом туристам. Наприклад, якщо під час подорожі в іншій країні мандрівнику доведеться водити машину, то в контактній лінзі всі прилади і написи на панелі керування він

зможе бачити на своїй, а не на місцевій мові. Це дуже зручно бачити і дорожні знаки, і, якщо необхідно, опис довколишніх об'єктів, таких як, наприклад, туристичні визначні пам'ятки. Переклад дорожніх знаків і оголошень також не складе труднощів.

Турист, який подорожує пішки, зможе в будь-який момент дізнатися про координати свого місцезнаходження в чужій країні, а й назви всіх місцевих рослин і тварин, зможе поглянути на карту і дізнатися прогноз погоди. Побачить він і стежки, приховані рослинністю, і місця стоянок.

Людина, зайнята пошуками житла, проходячи або проїжджаючи на машині по вулиці, побачить навколо будинку або квартири, що вони виставлені на продаж або ті, що здаються в оренду. Його лінза покаже вартість квартири або будинку, наявність зручностей і т.п.

Поглянувши на нічне небо, ви побачите не тільки зірки і сузір'я, а й межі між ними, як в планетарії, і назви зірок - і все це на тлі справжнього неба. Ви побачите, де знаходяться на небі галактики, далекі чорні діри та інші цікаві астрономічні об'єкти, зможете скачати лекції на вподобану тему.

Доповнена реальність не тільки дає можливість бачити крізь непрозорі об'єкти і відвідувати екзотичні місця; вона прийде на допомогу, якщо терміново потрібна спеціалізована інформація.

Це означає, що людині вже не будуть потрібні ні стільниковий телефон, ні годинник, кімнатний або наручний, ні MP3-плеєр. Всі іконки різних гаджетів, якими ми раніше користувалися, відобразяться в лінзі, і комп'ютер забезпечить нам доступ до цих приладів в будь-який час. Таким чином можна буде телефонувати, відвідувати музичні сайти і т.п. Доповнена реальність візьме на себе більшість функцій домашньої техніки.

Серед вчених, що розсовують рамки доповненої реальності, можна назвати Петті Маєс (Pattie Maes) з медіалабораторії MIT. Замість того щоб використовувати особливі контактні лінзи або окуляри, вона планує проектувати екран комп'ютера на звичайні об'єкти навколишнього світу. Її проект під назвою SixthSense («Шосте почуття») передбачає носіння крихітної камери і проектора на шиї у вигляді своєрідного медальйона, здатного проектувати зображення комп'ютерного екрану на будь-який відповідний предмет, наприклад на стіл або стіну. Натискання уявних клавіш дозволить друкувати, немов би ви друкуєте на звичайній механічній клавіатурі. А оскільки екран комп'ютера можна спроектувати на будь-яку рівну і тверду поверхню, одночасно в такі екрани можна буде перетворити сотні самих різних предметів.

Це означає також, що під час походу по магазинах ваш комп'ютер буде сканувати продукти, зчитувати інформацію з упаковки і видавати вам її в зручному вигляді: це може бути повний склад продукту, калорійність, а також відгуки інших споживачів. А оскільки відповідні мікросхеми будуть коштувати дешевше, ніж наклейки зі штрих-кодами, кожен комерційний продукт буде забезпечений власною розумною біркою, яку зможе без жодних проблем прочитати ваш комп'ютер.

Шлеми віртуальної реальності (такі, як Oculus Rift, Project Morpheus, Gear VR, HTC Vive тощо) повністю змінюють візуальне, чуттєве, слухове сприйняття. За допомогою цих пристроїв можна відтворити будь-що — від американських гірок і польотів до космосу. Наразі йдеться лише про тимчасовий досвід використання віртуальної реальності для ігор, подорожей, навчання тощо. Але не виключене її постійне використання для тих, кому звичайна реальність стане повністю нецікава.

Як з вогнем і динамітом, є зворотня сторона винаходу — новий вид залежності для тих, хто біжить від справжньої реальності та хоче швидких результатів. Більше жодної радості від процесу. Економія часу на спроби та пошуки того, що потрібно. Зміна парадигми мотивації. Доповнена реальність більш проста і доступна. Вона є в кожному смартфоні або спеціальних окулярах. Ця технологія дозволяє бачити трохи більше. Наприклад, гуляти по супермаркету і, дивлячись на товар, без приглядання до упаковки бачити його склад, калорійність та термін придатності. Або кинувши погляд на людину в трамваї, одразу побачити її сторінку в соціальній мережі. Ми зможемо бігати і одразу бачити свої показники перед очима, прокладати туристичні маршрути, розуміти всі мови світу.

Ось якими пристроями і додатками користуються вже сьогодні:

Layar — дозволяє побачити додаткову інформацію на друкованих предметах.

RideOn — захисні окуляри для зимових видів спорту з додаванням VR.

Студенти-медики мають бути просто в захваті — Anatomy 4D.

Virtuali-Tee — спеціальна футболка і додаток, які дозволяють заглянути всередину тіла.

Висновок. Отже, можна сказати з впевненістю, що інноваційна діяльність дуже важлива на туристичному підприємстві, оскільки в сучасних умовах успішна діяльність підприємств неможлива без інновацій. Вивчення інвестиційних процесів, що відбуваються на підприємствах різних форм власності, а також розробка їх прогнозів набувають більшої актуальності в наші дні.

Галузей, які чекають на ці технології та всіляко стимулюють їх розвиток, дуже багато. Основними є ігрова індустрія, медицина, туризм, комерція. Ми вважаємо, що вже через 15-20 років використання доповненої реальності стане повсякденним явищем, як свого часу стали інтернет, мобільний телефон, соціальні мережі.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 року № 40-IV.
2. Закон України “Про наукову та науково-технічну діяльність” від 1 грудня 1998 року.
3. Захарченко В., Албул А. Інноваційний процес, процесс, досвід та перспективи / В. Захарченко, А. Албул // Бізнес Інформ. – 2000. – № 3. – С. 29–32.

4. Богданова О. Інноваційна діяльність: проблеми та становлення / О. Богданова // Регіональні становлення. – 2002. – № 1. – С. 126–127.
5. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко. – К.: ІЕП НАНУ, 1999. – 254 с.

Список использованных источников

1. Закон Украины « О инновационной деятельности» от 4 июля 2002 года № 40-IV.
2. Закон Украины «О научно-технической деятельности» от 1 декабря 1998 года.
3. Захарченко В., Албул А. Инновационный процесс, опыт и перспективы / В. Захарченко, А. Албул // Бизнес Информ. – 2000. – № 3. – С. 29–32.
4. Богданова О. инновационная деятельность: проблемы и становление / О. Богданова // Региональные становления. . – 2002. – № 1. – С. 126–127.
5. Лапко О. Инновационная деятельность в системе государственного регулирования / О. Лапко. – К. :ИЭП НАНУ, 1999. – 254 с.

References:

1. Law of Ukraine "Innovation Activity" July 4, 2002 № 40-IV.
2. Law of Ukraine "Scientific and Scientific-Technical Activities" from 1 December 1998.
3. V. Zakharchenko, Albul A. Innovation Process, Experience and Prospects / V. Zakharchenko, A. Albul // Business inform. - 2000. - № 3. - P. 29-32.
4. A. Bogdanov Innovative activity: problems and establishment / A. Bogdanov // Regional development. - 2002. - № 1. - P. 126-127.
5. A. Lapko Innovative activity in system of regulation / O. quotes. - K.: IEF NASU, 1999. - 254 p.

УДК 338.48(477.83)(045)

Чабан Тетяна Юріївна

Мазуркевич Ірина Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент

Вінницький торговельно-економічний
інститут Київського національного
торговельно-економічного університету, м.
Вінниця, Україна, e-mail: Ryushka78@mail.ru
Вінницький торговельно-економічний
інститут Київського національного
торговельно-економічного університету, м.
Вінниця, Україна, e-mail: Ryushka78@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою статті є дослідження сучасного стану туристського потенціалу Львівської області, визначення основних перешкод, які негативно впливають на розвиток туристичної галузі в регіоні та обґрунтування пропозицій щодо їх розв'язання.

Методика. В статті використано аналітичні методи досліджень, що дозволили проаналізувати стан та динаміку розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Львівської області, виявити основні проблеми та запропонувати перспективні напрямки розвитку туризму.

Результати. Визначено основні перешкоди розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу та з метою ефективного використання потенціалу туризму Львівщини запропоновано використання можливостей Львівської області як туристичного регіону в подальші роки.

Наукова новизна. Полягає в систематизації аналітичних даних щодо особливостей розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Львівщини та пропонуванні стратегічних орієнтирів його розвитку.

Практична значимість. Запропоновані напрямки розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу сприятимуть формуванню на території області конкурентоспроможної туристично-рекреаційної галузі, що сприятиме значному соціально-економічному розвитку регіону за рахунок збільшення дохідної частини обласного й муніципального бюджетів, припливу інвестицій, збільшення кількості робочих місць, поліпшення здоров'я населення, збереження й раціонального використання культурно-історичної й природної спадщини.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, ресурси розміщення, культурно-історична спадщина, бальнеологічні ресурси.

УДК 338.48(477.83)(045)

Чабан Татьяна Юрьевна

Мазуркевич Ирина Александровна,
Кандидат экономических наук, доцент

Винницкий торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-
экономического университета, г. Винница,
Украина, e-mail: Ryushka78@mail.ru
Винницкий торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-
экономического университета, г. Винница,
Украина, e-mail: Ryushka78@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ТУРИСТИЧЕСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи является исследование особенностей туристического потенциала Львовской области, определение основных препятствий, которые негативно влияют на развитие туристической отрасли в регионе и обоснование предложений по их решению.

Методика. В статье использованы аналитические методы исследований, с помощью которых проанализировано состояние и динамика развития туристическо-рекреационного потенциала Львовской области, выявлено основные проблемы и предложено перспективные направления развития туризма.

Результаты. Определены основные препятствия развития туристическо-рекреационного потенциала и в целях эффективного использования потенциала туризма в регионе предложено использование возможностей Львовской области как туристического центра в последующие годы.

Научная новизна. Заключается в систематизации аналитических данных особенностей развития туристическо-рекреационного потенциала Львовской области и предложении стратегических ориентиров ее развития.

Практическая значимость. Предложенные направления развития туристическо-рекреационного потенциала будут способствовать формированию на территории области конкурентоспособной туристическо-рекреационной отрасли, что, в свою очередь, будет способствовать значительному социально-экономическому развитию региона за счет увеличения доходной части областного и муниципального бюджетов, притока инвестиций, увеличения числа рабочих мест, улучшения здоровья населения, сохранения и рационального использования культурно-исторического и природного наследия.

Ключевые слова: туристическо-рекреационный потенциал, ресурсы размещения, культурно-историческое наследие, бальнеологические ресурсы.

UDC 338.48(477.83)(045)

Chaban Tatiana Yuriyevna

Vinnitsa trade and economic institute KNTEU,
Vinnitsa, Ukraine, e-mail: Ryushka78@mail.ru

Mazurkievich Irina Oleksandivna,
PhD in Economics, Associate Professor

Vinnitsa trade and economic institute KNTEU,
Vinnitsa, Ukraine, e-mail: Ryushka78@mail.ru

FEATURES OF TOURIST AND RECREATIONAL POTENTIAL OF LVIV REGION

The aim of the article is to study the characteristics of the tourist potential of the Lviv region, the definition of the main obstacles that negatively affect the development of the tourism industry in the region and support of proposals to address them.

Methods. In this article used analytical research methods that allow to analyze the status and dynamics of the tourism potential of Lviv region, identify key problems and suggest promising areas of tourism development.

Results. The main barriers to the development of tourist and recreational potential and the effective use of the potential offered Lviv tourism use of Lviv region as a tourist region in the following years.

Scientific novelty. Is to systematize analytical data on characteristics of the tourism potential of Lviv and offering strategic orientations of its development.

The practical significance. Proposed areas of tourist and recreational potential will contribute to the formation of the region competitive tourism and recreation industry that will contribute to a significant socio-economic development of the region by increasing the revenues of the regional and municipal budgets, investment, more jobs, improved health, conservation and sustainable use of cultural, historical and natural heritage.

Keywords: tourist and recreational potential, resources, accommodation, cultural and historical heritage, balneological resources.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день туризм набуває не просто масового характеру, а стає однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей світового господарства. Специфічною рисою туристичної сфери є те, що вона не лише сприяє підвищенню зайнятості населення та розвитку ринкових відносин, а й сприяє залученню громадян до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини, формуванню екологічної свідомості та культури нації. Львівщина традиційно характеризувалась високим туристським потенціалом, що є недостатньо освоєним, характеризується низькою ефективністю використання та потребує впровадження багаторічного досвіду в сфері рекреації. Стратегічною метою розвитку туристично-рекреаційної сфери є обґрунтування та розробка практичних заходів щодо формування та зміцнення конкурентоспроможності туристських ресурсів регіону.

За наявністю природних рекреаційних ресурсів Львівська область займає одне з провідних місць в державі. Природні лікувальні ресурси Львівщини представлені мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, кліматичними, водними, лісовими об'єктами. Частка природно-рекреаційного потенціалу Львівщини у сумарному природно-ресурсному потенціалі України складає 5,377%. Серед карпатських областей за сумарним потенціалом природних рекреаційних ресурсів вона поступається лише Закарпаттю (7,036%). В структурі рекреаційних ресурсів області 70% припадає на ресурси відпочинку і туризму і 30% - на ресурси санаторно-курортного лікування [2, с. 103]. У сумарному природно-ресурсному потенціалі Львівської області природні рекреаційні ресурси становлять 14,3%, що значно вище відповідного показника по Україні (9,5%) [2, с. 124].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним та специфічним питанням розвитку туризму та сфери рекреаційних послуг присвячені наукові доробки багатьох вітчизняних вчених. Проте, характеристика шляхів вирішення проблем розвитку туризму окремого регіону, дослідження потенціалу регіональної туристично-рекреаційної сфери представлені саме в працях О.О. Бейдик, В.Ф. Кифяк, О.В. Колотуха, О.Д. Король, О.О. Любіцева, М.П. Мальська, А.В. Мокляк, М.М. Покоłodна, І.М. Філоненко, Г.В. Чернова, І.М. Яковенко.

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень вказує на те, що недостатньо вивчено особливості формування та ефективного використання туристсько-рекреаційних ресурсів Львівщини.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сучасного стану туристського потенціалу Львівської області, визначення основних перешкод, які негативно впливають на розвиток туристичної галузі в регіоні та обґрунтування пропозицій щодо їх розв'язання. Теоретичною та

методологічною основою роботи є наукові напрацювання вітчизняних вчених, які мають відношення до галузі туризму, періодична література, підручники та монографії, ресурси Інтернету тощо, а також статистичні дані Головного управління статистики у Львівській області, в яких відображається характеристика туристичної галузі Львівщини.

Виклад основного матеріалу. За своєю економічною результативністю рекреація є цілком конкурентоздатною галуззю. Ефективна політика освоєння потенціалу природних рекреаційних ресурсів може стати дієвим інструментом екологізації господарського комплексу області, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку й оздоровлення населення. Близько 7% території Львівської області займають об'єкти природно-заповідного фонду, включаючи об'єкти, що відносяться до включені до міжнародної екомережі [3]. Слід зазначити, що область входить до п'ятірки найбільш привабливих та популярних туристично-рекреаційних регіонів України і володіє одним з найбільших в Україні потенціалом рекреаційних ресурсів, що сприяє можливості для всесезонного функціонування туристично-рекреаційних об'єктів. Він базується на ландшафтній привабливості гірських територій, рельєфних та кліматичних можливостях розвитку як літнього, так і зимового туризму, включаючи гірськолижний, запасам лікувальних мінеральних вод. В області налічуються близько 4 тис. історико-культурних й архітектурних пам'яток (25% від зареєстрованих в Україні), з них понад 800 загальнонаціонального значення, які приваблюють туристів [4].

Природний рекреаційний потенціал Львівщини представлений лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, кліматичними, водними та лісовими ресурсами. На базі цих унікальних ресурсів розвиваються відомі в Україні та за кордоном курорти Трускавець, Східниця, Моршин, Немирів, Великий Любінь, Шкло, де створені умови для профілактики і лікування органів дихання, шлунково-кишкового тракту, нервової та серцево-судинної систем, опорно-рухового апарату. Значну частину області займають гори Карпати з мальовничими краєвидами в будь-яку пору року, гірськими хребтами, стрімкими потоками, кліматичними умовами, придатними для гірського туризму та гірськолижного відпочинку [4].

Львівщина славиться водоспадами, ріками, озерами, які мають можливості для водних видів відпочинку, оздоровлення і туризму. Найвідомішими серед них є річки Дністер, Стрий, Західний Буг, Свіча, штучні водойми в околицях Львова та на Яворівщині, а також водоспади Кам'янка, Гуркало, Лазний. Всього мережа санаторно-курортних і оздоровчих закладів Львівської області станом на 2015 р. налічує 102 суб'єкти господарювання, з яких – 47 санаторії (з них 5 дитячих), 8 санаторіїв-профілакторіїв, 6 пансіонатів відпочинку, 9 пансіонатів з лікуванням, 32 бази відпочинку. За кількістю санаторно-курортних і оздоровчих закладів за регіонами України у 2015 р. Львівська область

займає сьоме місце, на її території знаходиться 3,6 % таких закладів в Україні [3].

Дослідження ринку туристичних послуг Львівщини відображено на рисунку 1.

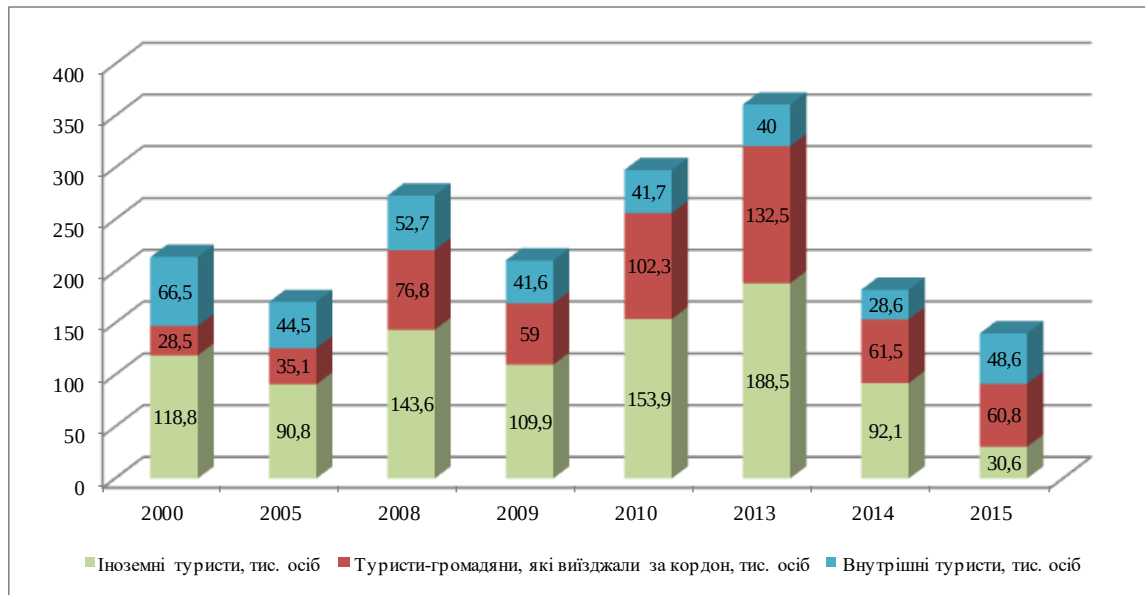

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків Львівської області за 2000 – 2015 рр. [Сформовано автором на основі джерел 1, 5]

Отримані результати показали, що протягом останніх трьох звітних періодів спостерігається тенденція до зменшення туристичних потоків. Так, в 2013 р. суб'єкти туристичної діяльності Львівської області надали послуги 188,5 тис. особам, в той час як в 2014 р. – 92,1 тис. особам, а в 2015 році – 30,6 тис. особам. Найбільш негативними зрушеннями є зменшення кількості туристів, що виїжджали за кордон – на 61,5 тис. осіб. Кількість іноземних туристів в 2014 р. також характеризується зменшенням майже вдвічі порівняно із значенням 2013 р. В цілому за обсягами туристичних потоків України на Львівщину припадає близько 5,5%. Оцінка розподілу туристичного потоку за метою відвідування в 2015 році показала, що саме природно-рекреаційні ресурси є визначальними. Так, в 2015 р. користувались попитом такі види туризму, які пов'язані з відпочинком – 86,2 тис. осіб (76,7% від загальної кількості туристів), а саме: туристсько-рекреаційний, пізнавальний, екскурсійний, екологічний, культурно-пізнавальний тощо. Близько 22% туристів відвідували регіон з лікувальною метою, що стосується таких видів туризму як рекреаційний, бальнеологічний, лікувально-оздоровчий.

Все більшого розвитку набувають альтернативні форми туризму: екстремальний, конгресовий, елітарний, зелений. Найбільшу популярність серед них у Львівській області отримав зелений туризм, який розвивається у традиційних туристичних зонах – Карпати, Передкарпаття, Розточчя. В

області діє Львівський осередок спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму. Згідно його даних, на Львівщині нараховується понад 200 власників агроосель.

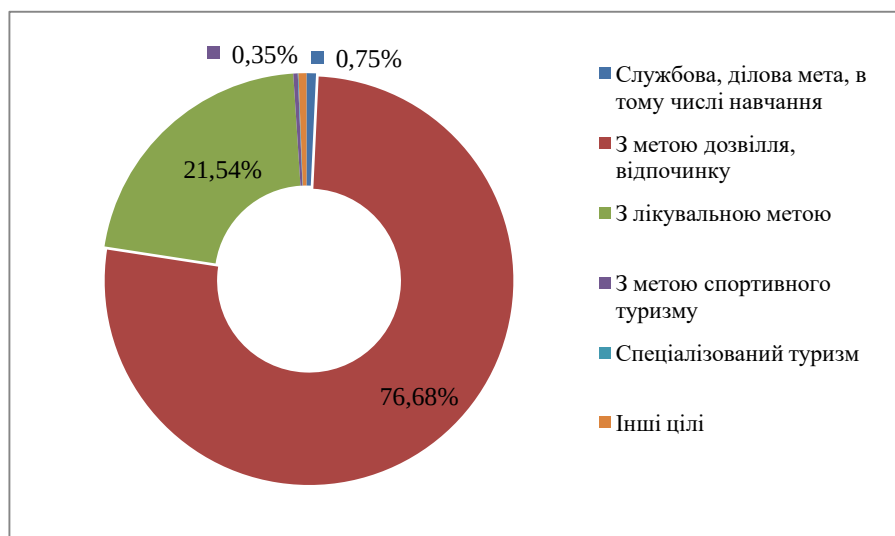

Рис. 2. Структура розподілу туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності за метою поїздки та видами туризму (2015 р.)
[Сформовано автором на основі джерел 1, 5]

З метою ефективного використання потенціалу туризму Львівщини слід Активізувати діяльність з популяризації можливостей і переваг туристично-рекреаційного комплексу Львівської області шляхом ширшої участі у регіональних, національних та міжнародних виставках, салонах, ярмарках, форумах представників туристичного бізнесу, готельно-ресторанного господарства, санаторно-курортних закладів, закладів культури та мистецтва, що сприятиме збільшенню потоку внутрішніх та іноземних туристів, залученню інвестиційних ресурсів для реалізації нових проектів у сфері туризму і рекреації на Львівщині.

Висновки. Аналіз туристичної діяльності у Львівській області показав, що об'єктивно область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів і т.д. Проте існує і ряд факторів, які перешкоджають ефективному розвитку цього виду діяльності на сучасному етапі. При визначенні проблем розвитку галузі та шляхів їх вирішення слід оптимально поєднати соціальні потреби населення на оздоровлення та відпочинок із економічними вигодами. Тому туристичну індустрію необхідно розглядати як сферу задоволення важливих суспільних потреб, яка до того ж є ефективною в еколого-економічному плані і повинна поступово зайняти одне із перших місць в економічній структурі області. Саме розвиток туризму та рекреації стимулюватиме економічну активність, розвиток малого й середнього

бізнесу, створить робочі місця в різних секторах економіки, зменшить відтік кадрів за кордон.

Список використаних джерел

1. Рекреаційний потенціал Львівщини / Статист. збірник. - Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2012. – 96 с.
2. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник. - К.: ВД "К. - М.Академія" – Чернівці: Зелена Буковина, 2013. - 568 с
3. Смаль О.О. Території та об'єкти природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення у Львівській області / О.О. Смаль / Розвиток заповідної справи в Україні і формування Пан'європейської екологічної мережі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Рахів, 11–13 листопада 2008). – Рахів, 2012. – С. 371–375.
4. Стратегія розвитку Львівської області до 2020 року. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/
5. Електронний ресурс. – режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

Список использованных источников

1. Рекреационный потенциал Львовщины / Статист. сборник. - Львов: Главное управление статистики во Львовской обл., 2012. - 96 с.
2. Руденко В.П. География природно-ресурсного потенциала Украины. В 3-х частях: Учебник. - М.: ИД "К. - М.Академия" - Черновцы: Зеленая Буковина, 2013. - 568 с.
3. Смаль А.А. Территории и объекты природно-заповедного фонда Украины общегосударственного значения в Львовской области / А.А. Смаль / Развитие заповедного дела в Украине и формирование Панъевропейской экологической сети: Материалы международной научно-практической конференции (Рахов, 11-13 ноября 2008). - Рахов, 2012. - С. 371-375
4. Стратегия развития Львовской области до 2020 года. - [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/
5. Электронный ресурс. - Режим доступа: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Recreational potential of Lviv / extras. collection. - Lviv: Department of Statistics in the Lviv region., 2012. - 96 p.
2. Rudenko VP Geography natural resources of Ukraine. In 3 parts: Textbook. - K.: Publishing House "Karl - M.Akademiya" - Chernivtsi: Green Bukovina, 2013. - 568 p.
3. Smal AA Territories and objects of nature reserve fund of national importance Ukraine in Lviv region / AA Smal / Development of Reserves in Ukraine and formation of pan-European Ecological Network: Proceedings of the International Scientific Conference (Rahim, 11-13 November 2008). - Rachel, 2012. - P. 371-375
4. Strategy of Lviv region by 2020. - [Electronic resource] - Access: http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/
5. Electronic resource. - Access mode: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

УДК 910:246/247(477.81)

Кучер Павло Вікторович

Львівський державний університет
фізичної культури імені Івана Боберського, м.
Львів, Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com

ГЕОПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА САКРАЛЬНИХ СПОРУД РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета. Вивчити геопросторове поширення дерев'яних та кам'яних сакральних споруд Рівненської області. Виконати туристичне районування Рівненської області (за показниками кількості та коефіцієнтом насиченням сакральних споруд). Виконати статистичні розрахунки відсоткового співвідношення сакральних об'єктів та коефіцієнтів насичення. Стаття написана з метою вивчення геопросторового поширення сакральних пам'яток Рівненської області.

Методика. Створено картосхему геопросторового поширення сакральних споруд Рівненської області. Виконано розрахунки кількості сакральних споруд, відсоткового співвідношення та коефіцієнтів насичення. Виконано районування Рівненської області та виділено три сакрально-туристичні регіони.

Результати. За результатами дослідження було встановлено, що сакральні дерев'яні та кам'яні споруди у Рівненській області розміщені нерівномірно. Основна їх кількість зосереджена у Південному сакрально-туристичному регіоні. Встановлено, що у Рівненській області налічується дерев'яних та 50 кам'яних церков, що пояснюється нерівномірною лісистістю території області. Було обґрунтовано районування області з позиції насиченості сакральними об'єктами у різних частинах дослідної території.

Наукова новизна. Вперше було складено картосхеми геопросторового поширення дерев'яних та кам'яних сакральних споруд Рівненської області. Вперше виконано сакрально-туристичне районування Рівненської області і виділені три сакрально-туристичні регіони відповідно до насиченості сакральними дерев'яних та кам'яних об'єктами.

Практична значимість. Результати наукового дослідження можна використати для складання туристичних маршрутів для туристичних подорожей із релігійною та сакральною метою, а також для доповнення до матеріалів лекційних та семінарських занять із навчальної дисципліни «Туристичні ресурси України» для спеціальності «Туризм».

Ключові слова. Геопросторове поширення, картосхема, Рівненська область, сакральний об'єкт, сакрально-туристичний регіон.

УДК 910:246/247(477.81)

Кучер Павел Викторович

Львовский государственный университет
физической культуры, им. Ивана Боберского, г.
Львов, Украина, e-mail: zevumi55@gmail.com

ГЕОПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАСПРОСТРАНЕНИЯ И ХАРАКТЕРИСТИКА САКРАЛЬНЫХ СООРУЖЕНИЙ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Выполнить анализ геопространственного распространения деревянных и каменных сакральных объектов Ровенской области. Выполнить районирование области. Выполнить статистические расчеты процентного соотношения сакральных объектов и коэффициентов нагрузки.

Методика. Создана картосхема геопространственного распространение сакральных сооружений Ровенской области. Выполнены расчеты количества сакральных сооружений, процентного соотношения и коэффициентов насыщения. Выполнено районирование Ровенской области и выделено три сакрально-туристические регионы.

Результаты. По результатам исследования было установлено, что сакральные деревянные и каменные сооружения в Ровенской области размещены неравномерно. Основное их количество сосредоточено в Южном сакрально-туристическом регионе. Установлено, что общее количество деревянных церквей в Ровенской области составляет 135, а каменных 50, что объясняется неравномерной лесистостью территории области. Было обосновано районирования области с позиции насыщенности сакральными объектами в различных частях исследовательской территории.

Научная новизна. Впервые было составлено картосхемы геопространственного распространение деревянных и каменных сакральных сооружений Ровенской области. Впервые выполнено районирование на три сакрально-туристические регионы в соответствии с насыщенности сакральными деревянными и каменными объектами Ровенской области и обоснованно его.

Практическая значимость. Результаты научного исследования можно использовать для составления туристических маршрутов для занятий религиозным туризмом, а также для дополнения к материалам лекционных и семинарских занятий по учебной дисциплине «Туристические ресурсы Украины» для специальности «Турзм».

Ключевые слова. Геопространственных распространение, картосхема, Ровенская область, сакральный объект, сакрально-туристический регион.

UDC 910:246/247(477.81)

Kucher Pavlo Victorovich

Lviv state university of physical culture
named after Ivan Boberskyi. Lviv, Ukraine.
e-mail: zevumi55@gmail.com

GEOSPATIAL DISTRIBUTION AND CHARACTERISTICS OF SACRAL BUILDING IN RIVNE REGION

Purpose. Analyze geospatial distribution of wooden and stone sacred objects Rivne Region. Run zoning area. Perform statistical calculations percentage of sacred objects and load factor.

Method. A mapped schemes of geospatial distribution of sacred buildings in Rivne Region have done. Calculations of the number of sacred buildings, percentage and coefficient of saturation. Completed zoning Of Rivne Region and identified three sacral and tourist regions.

Results. The study found that sacral wooden and stone buildings in Rivne region are uneven. Their main number is concentrated in South-sacral tourism region. It was established that the total number of wooden churches in Rivne region is 135, and 50 stone, due to uneven forestation of the area. It was reasonably zoning area from the position saturation sacred objects in different parts of the research area.

Scientific novelty. Was first compiled kartoshemy geospatial distribution of wooden and stone sacred buildings Rivne region the first time the zoning for three sacral and tourist regions under saturation sacred wooden and stone objects Rivne region and proved it.

The practical significance. The results of scientific research can be used for the preparation of tourist routes to practice religious tourism, as well as to add to the material of

lectures and seminars with the subject matter "Tourist resources of Ukraine" for specialty "Turzm."

Keywords. Geospatial spread kartoshema, Rivne region, sacred object, sacred and tourist region.

Постановка проблеми. Релігійний туризм є одним із нових видів рекреаційно-туристської діяльності. Зацікавленість туристів сакральними об'єктами у наш час має тенденцію до зростання, що є свідченням утвердження у свідомості людей християнського способу життя (2010) [1, с. 1]. Сакральні об'єкти, з точки зору туризму, відіграють важливе значення для туристичних подорожей із релігійною метою. Однак, такі об'єкти є недостатньо досліджені з позиції їх поширення. Тому, серед великої кількості досліджень та наукових праць поширення сакральних об'єктів та їх картографічне відображення в Україні, зокрема в Рівненській області відсутнє. Відсутність таких досліджень і зумовлюють актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед всієї кількості наукових праць та публікацій видано навчальний посібник Панкова Є. В. (2003) «Туристичне краєзнавство», де висвітлено загальну характеристику всіх типів туристичних ресурсів України, в тому числі і достатньо добре досліджено та описано дерев'яні та кам'яні церкви Рівненської області, однак карт їх геопросторового поширення немає [2]. Існує цікавий електронний ресурс «IgotoWorld», де представлено чи не всі сакральні об'єкти Рівненської області із коротким їх описом [3]. Проведено вивчення сакральних об'єктів з точки зору історичних та релігійних аспектів, наприклад ставлення держави до православної церкви на Рівненщині (2010) [4, с. 149-153]. Цікавими є дослідження Божук Т. І. (2008) де вивчено методичні аспекти визначення оцінки сакральних об'єктів [1]. Дослідження Безручко Л. (2012) спрямовані на вивчення оцінки історико-культурного потенціалу на прикладі Турківського району Львівської області для потреб релігійного туризму, де проведено цікаві дослідження сакральних об'єктів (2012) [5, 110-121]. У праці «Туристичні ресурси України» Волошин І. М. (2015) вивчено геопросторове поширення різних туристичних об'єктів, в тому числі й дерев'яних та кам'яних церков Рівненської області та складено відповідні картосхеми [6, 110-121] однак картосхем усіх сакральних об'єктів немає. Інші ж дослідження стосувались вивчення окремих церков, тут відомі дослідження Міненко Т. () [7]. Серед закордонних досліджень, відомі дослідження таких дослідників, як: Ігор Стаменковіч та Мірослав Вуйчіч (2014), які займались туристичною оцінкою Римо-Католицьких сакральних об'єктів [8, 185-202]. Мірко Грчіч (2010) у своїх працях досліджував паломницький туризм та його особливості. [9]. Анна Гораль (2011) проводила цікаві дослідження, що стосувались розвитку культурного туризму сакральних і духовних об'єктів, що належать до реєстру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [10, с. 49-59]. Є. К. Ковальчук (2009) охарактеризував формування фонду

сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї, розкриті основні етапи цього процесу впродовж 1929–2009 рр. (роки існування музею), визначено місце та роль сакральної спадщини Волині в художній культурі України. До наукового обігу введена низка унікальних творів волинського іконопису [16]. Окрім того, Є.К. Ковальчук (2014) проаналізував джерела до вивчення колекції сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї [17]. Любіцева О.О. (2015) досліджено динаміку релігійних організацій в м. Києві, структуру християнських громад м. Києва. Автор виділяє п'ять етапів, для домінування певного стилю. Висвітлено динаміку туристичних потоків м. Києва [18].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інформація щодо поширення сакральних споруд Рівненської області є, однак саме їх картографічне відображення та детальні статистичні розрахунки насиченості відсутні. Власне цим аспектам присвячено дослідження.

Формулювання цілей статті. Вивчити геопросторове поширення дерев'яних та кам'яних сакральних об'єктів Рівненської області та відобразити їх поширення на картосхемах. Розробити та обґрунтувати сакрально-туристичне районування Рівненської області. Оцінити ступінь насиченості визначити відсоткове навантаження сакральними об'єктами у різних частинах дослідної території Рівненської області.

Виклад основного матеріалу. Проведено сакрально-туристичні дослідження геопросторового поширення дерев'яних та кам'яних сакральних об'єктів Рівненської області. Відповідно до інвентаризаційної відомості «Державний реєстр національного культурного надбання Рівненської області» та «Державний реєстр пам'яток архітектури місцевого значення Рівненської області» [11] було виявлено та нанесено на картосхему поширення всіх дерев'яних та кам'яних церков, а також монастирів у Рівненській області. Виявлено, що у Рівненській області нараховується 135 дерев'яних (рис. 1) та 70 кам'яних церков та монастирів (рис. 3). Складено картосхеми геопросторового поширення дерев'яних та кам'яних сакральних об'єктів, а також окремі картосхеми геопросторового поширення найдавніших дерев'яних церков (рис. 2) та кам'яних церков та монастирів (рис. 4) Рівненської області. Відповідно до насичення дерев'яними та кам'яними церквами Рівненської області проведено туристичне районування Рівненської області та виділено три сакрально-туристичні регіони: північний сакрально-туристичний регіон (Північний СТР), центральний сакрально-туристичний регіон (Центральний СТР) та південний сакрально-туристичний регіон (Південний СТР). Для більш детального вивчення дослідної території було складено таблицю у якій подано кількість дерев'яних та кам'яних церков у Рівненській області та обчислено їх відсоткове співвідношення до загальної кількості церков у області. (див. таблиця 1). Для узагальнення дослідження було складено розрахунки коефіцієнтів навантаження у

кожному сакрально-туристичному регіоні (див. таблиця 2), що також відображено на картосхемі (рис. 2, рис. 3).

Таблиця 1

Кількість дерев'яних та кам'яних церков у адміністративних районах Рівненської області та їх відсоткове співвідношення

№	Адміністративний район	Кількість дерев'яних церков	Кількість кам'яних церков	Співвідношення від загальної кількості дер. церков в області (у %)	Співвідношення від загальної кількості кам. церков в області (у %)
1.	Заріченський	5	0	4	0
2.	Дубровицьки	5	2	4	3
3.	Рокитнівський	3	0	2	0
4.	Володимирецький	9	2	7	3
5.	Сарненський	7	1	5	2
6.	Костопільський	11	2	8	3
7.	Березнівський	9	0	7	0
8.	Рівненський	10	26	7	37
9.	Гощанський	14	4	11	6
10.	Корецький	13	9	10	13
11.	Острозький	16	7	12	10
12.	Здолбунівський	14	5	10	7
13.	Дубенський	5	7	4	10
14.	Млинівський	7	2	5	3
15.	Демидівський	1	1	1	3
16.	Радивилівський	6	2	3	3
Загальна кількість:		135	70	100	100

Таблиця 2

Коефіцієнти навантаження дерев'яними та кам'яними церквами у сакрально-туристичних регіонах Рівненської області

№	Регіон	Кількість дер. церков	Кількість кам. церков	Коефіцієнт навантаження дер. церквами	Коефіцієнт навантаження кам. церквами	% від заг. кін. дер. церк. в обл.	% від заг. кін. кам. церк. в обл.
1.	Північний СТР	19	4	0,1	0,06	14	6
2.	Центральний СТР	30	3	0,3	0,04	22	4
3.	Південний СТР	86	63	0,6	0,9	64	90
Загальна кількість:		135	70	1	1	100	100

Примітка* СТР – Сакрально-туристичний регіон

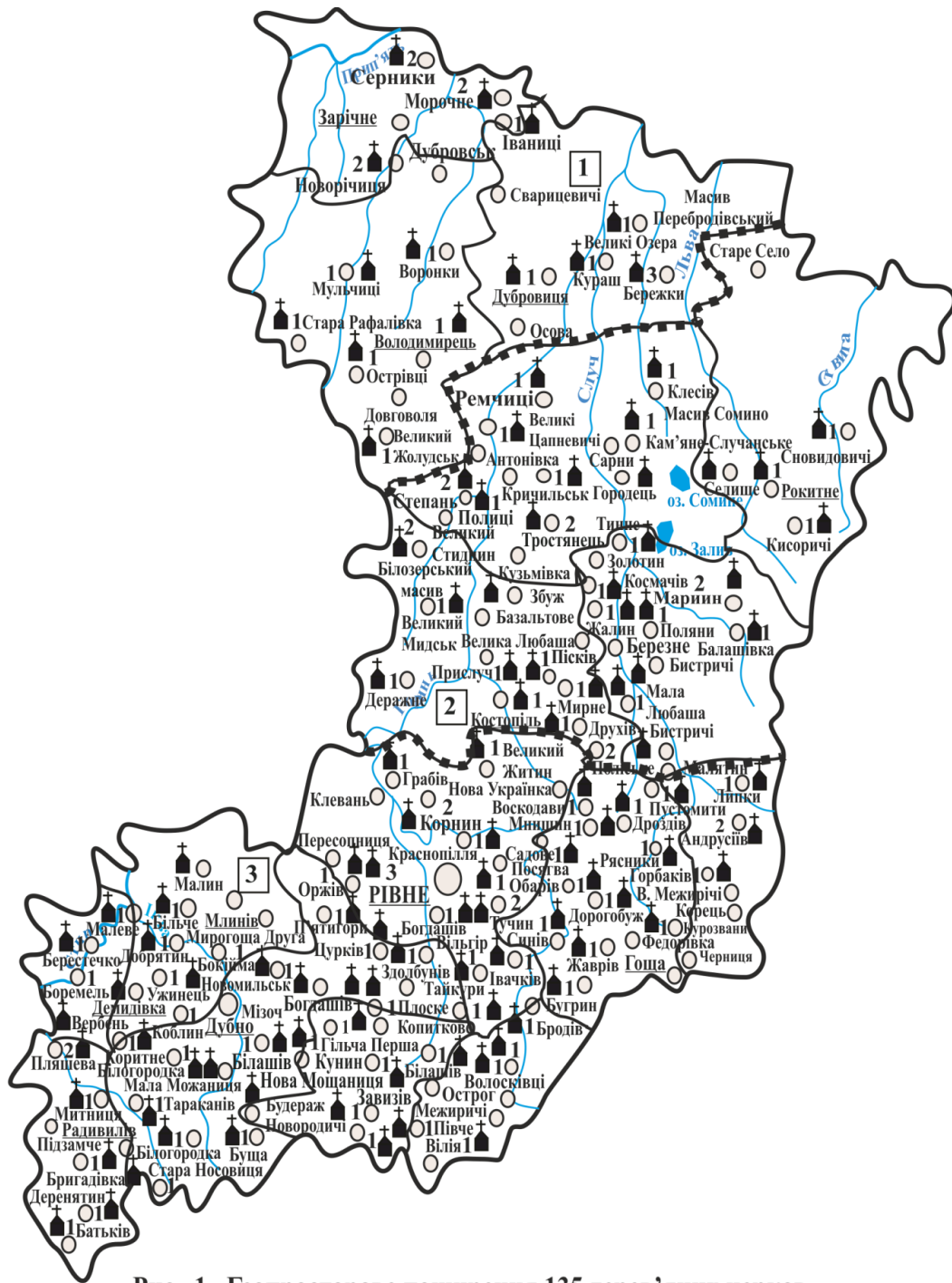

Рис. 1. Геопросторове поширення 135 дерев'яних церков Рівненської області

Умовні позначення:

1	- Північний сакральний регіон	†	- Дерев'яна церква
2	- Центральний сакральний регіон	○	- Розташування населеного пункту
3	- Південний сакральний регіон	■ ■ ■	- Межі сакрально-туристичного регіону
- Серники - Назва населеного пункту Зарічне - Назва районного центру

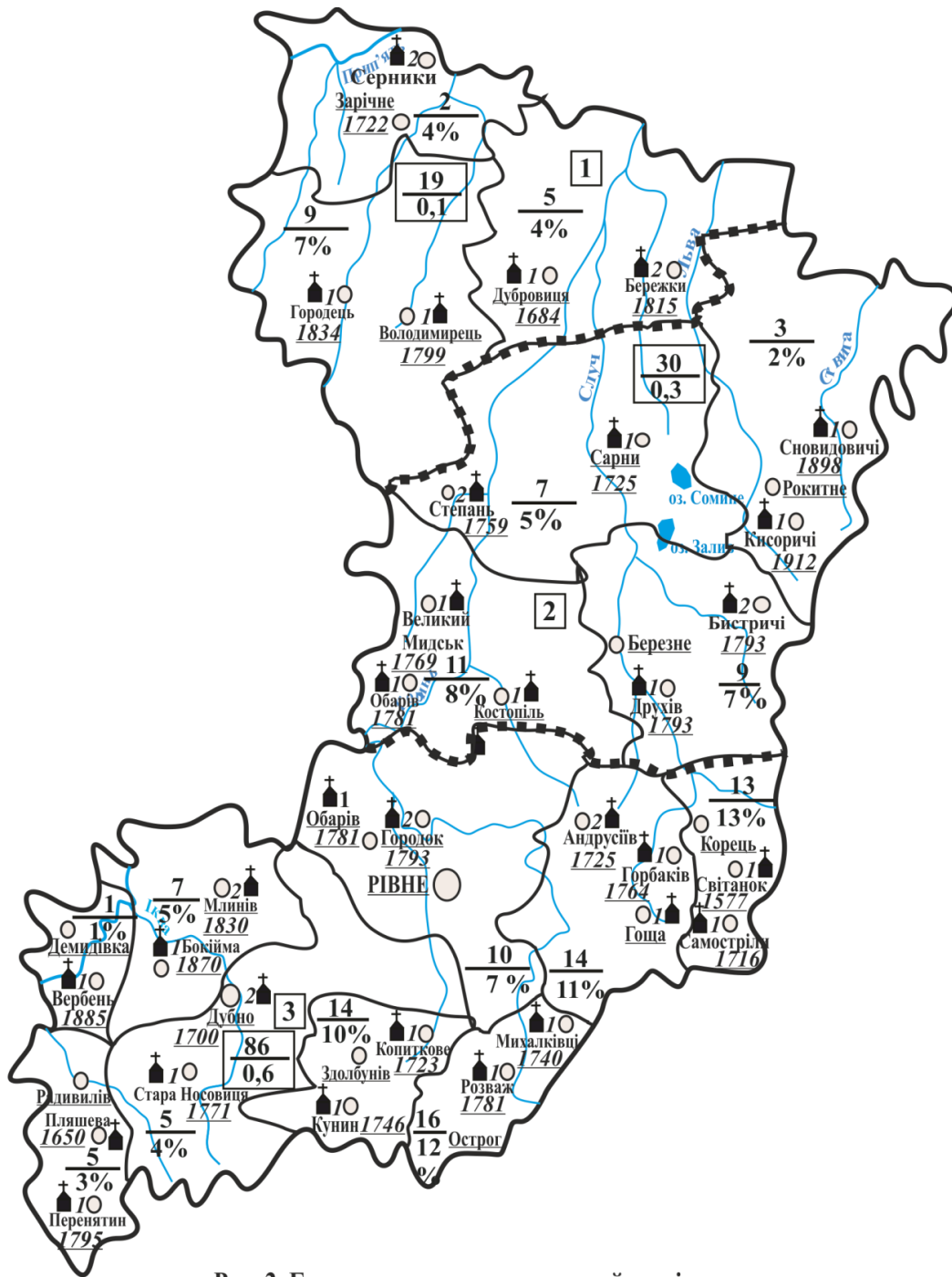

Рис. 2. Геопросторове поширення найдавніших дерев'яних церков Рівненської області

Умовні позначення:

1 - Північний СТР	$\frac{86}{0,6}$ - в чисельку кількість сакральних об'єктів у регіоні
- в знаменнику коефіцієнт навантаження сакральними об'єктами в регіоні до загальної їх кількості
2 - Центральний СТР	$\frac{5}{4\%}$ - в чисельнику кількість сакральних об'єктів у районі
- в знаменнику співвідношення сакральних об'єктів у районі до загальної їх кількості в області
3 - Південний СТР	■■■■ - Межі сакрального регіону
✙ - Дерев'яний сакральний об'єкт	1 - Кількість дерев'яних сакральних об'єктів у адміністративному районі
○ - Розташування населеного пункту	
Розваж - Назва населеного пункту	
Острозь - Назва районного центру	
1771 - Роки забудови церков	

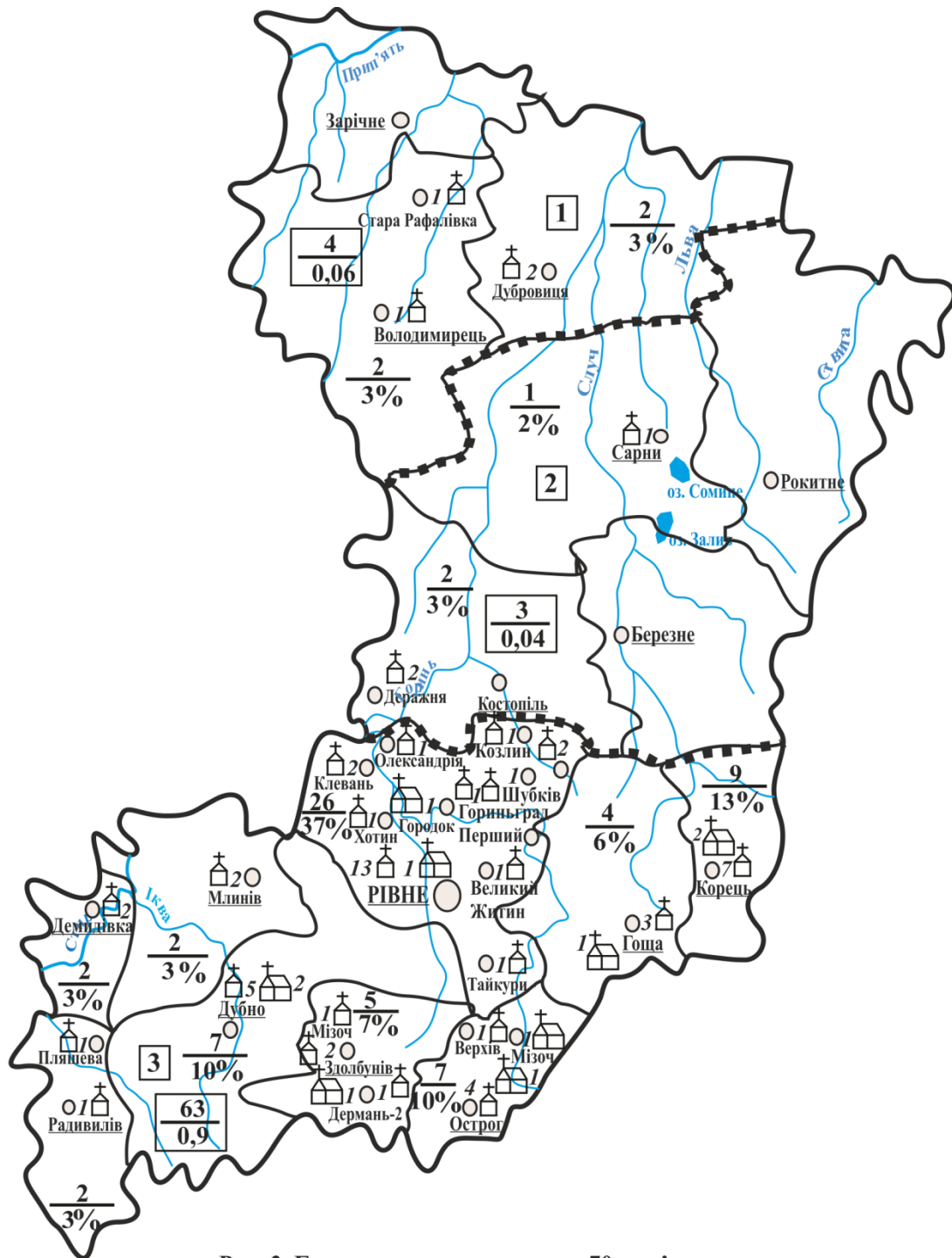

Рис. 3. Геопросторове поширення 70 кам'яних церков та монастирів Рівненської області

Умовні позначення:

1 - Північний СТР	$\frac{63}{0,9}$ - в чисельку кількість сакральних об'єктів у регіоні
2 - Центральний СТР	- в знаменнику коефіцієнт навантаження сакральними об'єктами в регіоні до загальної їх кількості
3 - Південний СТР	$\frac{3}{10\%}$ - в чисельнику кількість сакральних об'єктів у районі
- Кам'яна церква	- в знаменнику співвідношення сакральних об'єктів у районі до загальної їх кількості в області
- Монастир	■■■■ - Межі сакрального регіону
○ - Розташування населеного пункту	1 - Кількість дерев'яних сакральних об'єктів у адміністративному районі
Мізоч - Назва населеного пункту	
Острого - Назва районного центру	

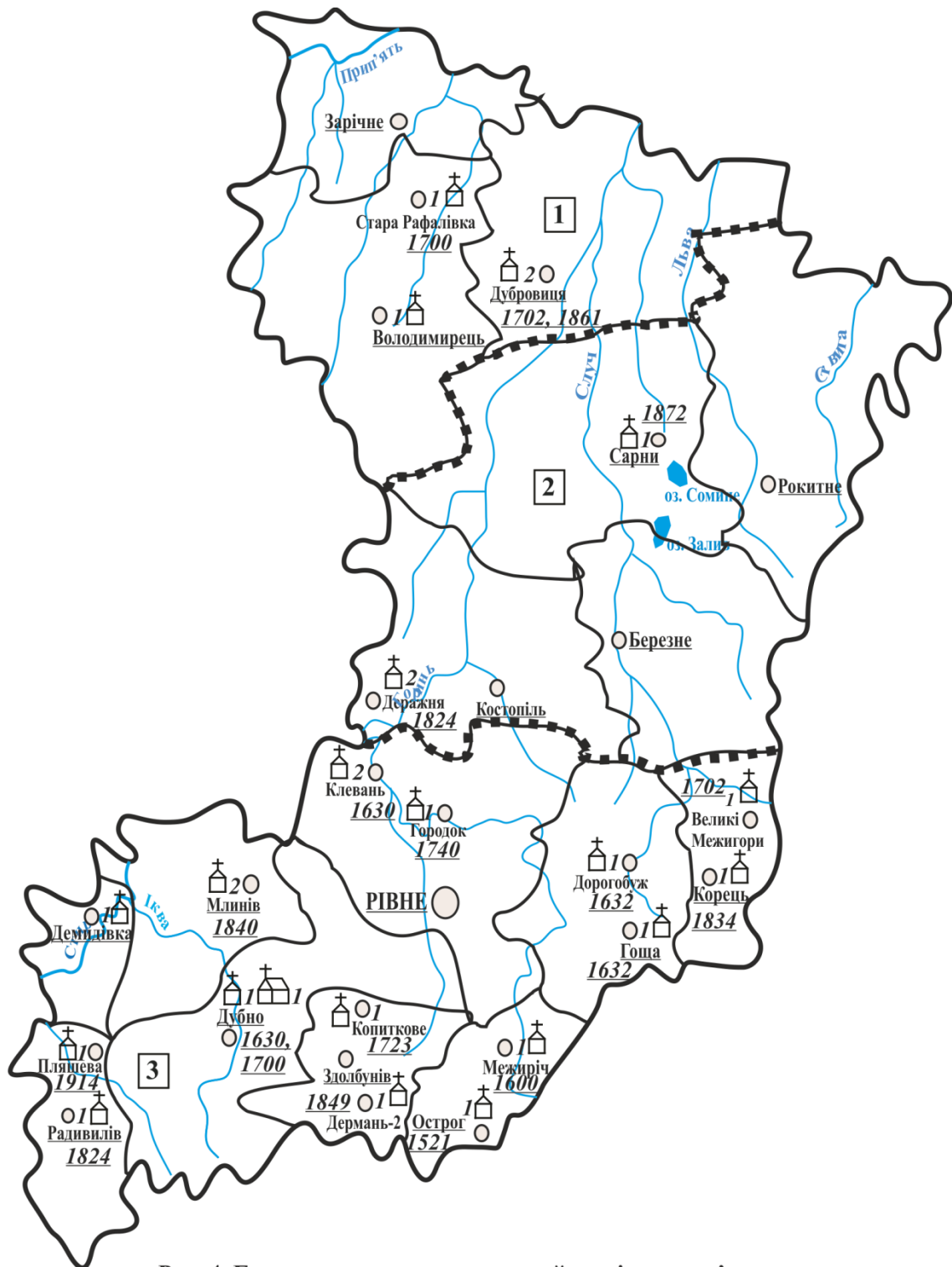

Рис. 4. Геопросторове поширення найдавніших кам'яних церков та монастирів Рівненської області

Умовні позначення:

- 1 - Північний СТР
- 2 - Центральний СТР
- 3 - Південний СТР
- ⛪ - Кам'яна церква
- ⛪ - Монастир
- 1824- Роки забудови церкви

- - Межі сакрального регіону
- 1 - Кількість сакральних об'єктів у адміністративному районі
- 1521 - Роки забудови церкви
- - Розташування населеного пункту
- Копиткове - Назва населеного пункту
- Острог - Назва районного центру
- РІВНЕ - Назва обласного центру

Під коефіцієнтом навантаження ми подаємо співвідношення кількості сакральних пам'яток у адміністративному районі до їх кількості в області. Такі ж показники виконано і у сакрально-туристичних регіонах. Коефіцієнти показують наскільки густо (щільно) заповнений певний адміністративний район (або сакрально-туристичний регіон) в області. Коефіцієнти навантаження подано у таблиця (табл. 1, табл. 2) та подано на картосхемах (рис. 2, рис. 3).

Північний СТР. Належать Заріченський, Володимирецький та Дубровицький адміністративні райони Рівненської області. Виявлено 19 дерев'яних церков, коефіцієнт насиченості 0,1 що становить 10 % від загальної їх кількості церков в області. Кількість кам'яних церков та монастирів - 4; коефіцієнт навантаження 0,1 що становить 5,7 % від загальної кількості церков в області (див. таблиця 2). Детальні розрахунки кількості та відсоткового співвідношення дерев'яних церков у межах кожного адміністративного району відображено на картосхемі геопросторового поширення дерев'яних (рис. 2) та кам'яних церков та монастирів Рівненської області (рис. 3) та таблиці 1.

Основні критерії для виділення цього регіону — невисока освоєність території, велика віддаль між населеними пунктами, високий рівень заболоченості (до 50% площі вкривають болота і заболочені землі), невелика кількість дерев'яних та кам'яних церков по відношенню до інших сакрально-туристичних регіонів [12, с. 73].

Коротка характеристика Північного СТР. Регіон, сформувався на основі переважно піщаних палеогенових та знижених межиріч, розчленованих маловиразними долинами Льви, Чакви та їх приток, характеризується досить високим рівнем заболоченості. Це район найбільшого на Рівненщині поширення верхових боліт. Розвинені соснові, дубово-соснові та межирічні луки на дерново-підзолистих і дернових супіщаних ґрунтах. Особливе місце в районі посідають терасові долини річок Горині та Случі (пригирлова ділянка), де значну роль відіграють місцевості вкриті різнотравними луками (часом заболоченими) заплавами та піщаними масивами на надзаплавних терасах (з активними еоловими формами рельєфу). Господарське освоєння району обмежується незначними площами дренажних ділянок межиріч та торфорозробками (болотний масив Кремінне). Малоприятливі мікрокліматичні умови, подібні до умов Зарічанського району, а останнім часом і широкомасштабне забруднення радіонуклідами, пов'язане із чорнобильською катастрофою 1986 р., виступають стримуючими факторами при проведенні сільськогосподарських та лісогосподарських робіт. [12, с. 73].

Опис найцікавіших об'єктів. Церква святого великомученика Дмитрія Солунського, с. Серники. На сьогоднішній день — це єдина у районі архітектурна пам'ятка державного значення. Зведена церква у 1821 р., вчені припускають, що вона була побудована на місці попереднього храму в 1770 р., тому що на дзвіниці, яка розташована поруч вирізьблено

цю дату. Підтверджує дану версію і фундаційний напис на одній з ікон старого іконостасу. – 17. Побудований храм із стрижневого дерева. Дрібні деталі скріплювали цвяхами, а більші шляхом вирізування. Цим і пояснюється стійкість споруди. Стіни ззовні шальовані вертикальними дошками з нащільниками. Церква св. Дмитрія має три частини у будівельному плані та відповідно є тридільною, трьох банною. Вона вибудована в такому місці, що її практично видно зі всіх куточків села Серники. Храм має три куполи й відповідно три частини архітектурного комплексу. Особливе захоплення викликає іконостас храму. Серед ікон — «Богородиця Одигітрія», (кін 18 ст.), «Спас» (кін. 18 ст.). Окремо від іконостасу зберігається ікона «Св. Дмитрія», яка теж належить до унікальних творів народного мистецтва поліських майстрів 18 ст., що не мають аналогів на українському Поліссі [13].

Центральний СТР. Кількість дерев'яних церков — 30, коефіцієнт насиченості дерев'яними церквами 0,3, що становить 22% від загальної кількості в області. Кількість кам'яних церков та монастирів — 3; коефіцієнт навантаження 0,6, що становить 4,2% від загальної кількості в області (див. рис.2; рис 3.) та (див. таблиця 1, таблиця 2).

Підставами для виокремлення Сарненського, Рокитнівського, Костопільського та Березнівського адміністративних районів області у Центральний сакральнотуристичний регіон є: високий рівень заболоченості (близько 40 %), що значною мірою пов'язано з розміщенням більшої частини території у межах колишньої прадолини Стир-Словена, виробленої талими водами дніпровського льодовика. На півдні поверхні підходять карбонатні утворення верхньої крейди, які лише подекуди перекриваються відносно мало потужними піщано-суглинистими відкладами флювіогляціального, алювіального або оперового походження. Своєрідність геологічної будови цього регіону проявляється і через численні виходи на денну поверхню рифейських базальтів та інших вивержених порід. Особливості літогенної основи зумовили поширення тут добре дренованих хвилястих (часом плоских) денудаційних межиріч, вкритих сосново-дубовими лісами, луками, болотами (заболочення не перевищує 22-25%) на дерново-середньопідзолистих та дерново-карбонатних ґрунтах [12, с. 73]. Територія Центрального СТР є більше освоєна та розорена ніж територія Північного СТР, що є підставою для виокремлення цих областей у окремий регіон. Територія Центрального СТР відзначається більшою кількістю дерев'яних церков, а відповідно і вищим коефіцієнтом насиченості по відношенню до Північного СТР, що дає підстави виокремити ці адміністративні райони у окремий сакральнотуристичний регіон.

Коротка характеристика Центрального СТР. Характеризується на півночі поширенням піщаних масивів (флювіогляціальні, алювіальні та озерні відклади на палеогеновій або крейдовій основі) з сосновими лісами та дерново-слабопідзолистими (місцями розвіяними) ґрунтами та інтенсивно заболоченою місцевістю рівнинно-западних межиріч з дуже

строкатим ґрунтовим покривом (дерново-підзолисті, лучно-болотні, болотні, часом дерново-карбонатні ґрунти) [12, с. 73].

Опис найцікавіших об'єктів. Церква Різдва Пресвяної Богородиці, с. Ремчиці — існуюча дерев'яна церква постала силами парафян у 1767 році. Зведена без цвяхів. Двічі церква горіла. Під час зовнішнього ремонту святині в 2005 р., на балці конструкції побачили дату 1836 і пам'ятну таблицю, яка сповіщає, що церкву перекидали у 1881 р. Сьогодні церква належить до пам'яток архітектури. Святиню використовує громада УПЦ МП. Розташовується в центральній частині Ремчиць, біля роздоріжжя, на узвишші. Будівля видовжена в плані, приземиста. До вівтаря з півдня прибудована ризниця. До бабинця церкви по осі зробили рівношироку прибудову з дерева, до якої додали (у ХІХ ст.) дерев'яну вежу-дзвіницю — так монументальні форми дерев'яного сакрального будівництва Волині були порушені у зв'язку з необхідністю надати церквам "єпархіального стилю". В інтер'єрі святині зберігся п'ятирусний іконостас. На прицерковній території існують поховання [13].

Південний СТР. Виявлено 86 дерев'яних церков, коефіцієнт насиченості дерев'яними церквами 0,7, що становить 64% від загальної їх кількості в області. Кількість кам'яних церков та монастирів — 44; коефіцієнт насиченості 0,8, що становить 90% від загальної їх кількості в області. До Південного СТР належать такі адміністративні райони області: Рівненський, Гощанський, Корецький, Млинівський, Дубенський, Здолбунівський, Острозький, Демидівський та Радивилівський.

Підстави для виокремлення цих адміністративних районів у окремий сакрально-туристичний регіон: родючі ґрунти (тут зосереджена більша частина чорноземів типових та опідзолених), а також густе заселення району. Ці фактори зумовили високий рівень антропогенної трансформації природного ландшафтного фонду — понад 80% території розорано, ліси збереглися лише фрагментарно, значні площі займають населені пункти, промислові підприємства, шляхи сполучення [12, с. 75-76].

Коротка характеристика Південного СТР. Характеризується слабо хвилястою поверхнею з чергуванням широких балок та вирівняних місцевостей. В рельєфі особливе місце займають долинні ландшафти лівих приток Горині — Стубелки, Усті (раніше заболочені, а тепер осушені заплави, перші надзаплавні тераси) та радіально почленоване Острозьке плато, де починаються притоки Ікви, Стиру, Горині, Путилівка, Зборів та ін.). [12, с. 75-76]. Регіон характеризується набагато більшою кількістю, як дерев'яних так і кам'яних церков та монастирів, по відношенню до Північного СТР та Центрального СТР (див. рис.2; рис. 3) та (див. таблиця 1; таблиця 2).

Опис найцікавіших об'єктів. Преображенська церква селища Оржів є пам'яткою архітектури національного значення. Храм побудовано у 1770 р. на кошти парафіян. Церква хрестоподібна, належить до монументальних пам'яток дерев'яної архітектури Волинського полісся. Однак на початку будівництва вона була тризрубна, і лише 1868 р. до центральної частини

нефу прибудовано зруби з північної та південної сторін. Таким чином храм став хрестоподібним. Церква преображення Господнього в Оржеві гарно вписана в навколишнє довкілля і доповнює його своєю величчю і красою [15].

Висновки: 1. Дерев'яні та кам'яні церкви Рівненської області поширені нерівномірно, як видно із картосхеми (рис.2) та (рис. 3). Найбільше їх насичення виявлено у Південному СТР, що підтверджують розрахунки. Найменше насичення сакральними об'єктами рівненської області мають Північний СТР та Центральний СТР., що пов'язано із великою заболоченістю території, відносно невисокою густотою заселення та відсутністю лісів, що слугувало би будівельним матеріалом для будівництва церков.

2. Як показують розрахунки Рівненська область надзвичайно багата на дерев'яні та кам'яні сакральні споруди. Виявлено 135 дерев'яних та 50 кам'яних сакральних об'єктів. Така кількість об'єктів свідчить про величезний потенціал області для розвитку у регіоні релігійного та сакрального туризму.

3. На нашу думку сакрально-туристичне районування слід пояснювати природними рисами та характеристиками території Рівненської області.

4. Сакрально-туристичне районування території Рівненської області показує, що область характеризується доволі різними природними рисами, що пояснює нерівномірну насиченість сакральними спорудами.

5. Найдавніші дерев'яні та кам'яні церкви побудовані у XVII-XVIII ст.

6. Складені картосхеми можна використовувати для розробки на їх основі туристичних маршрутів для потреб релігійного та сакрального туризму.

Список використаних джерел:

1. Божук, Т. І. «Методичні аспекти визначення оцінки сакральних об'єктів для потреб туризму» / Божук Т.І. // Львівський державний інститут новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола – Львів 2008, с. 260-272.
2. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство Навчальний посібник / Панкова Є.В. // Київ – Видавництво: Альтерпрес, 2003. - 352 С.
3. Путівник по Україні - Електронний ресурс - [Режим доступу: http://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/2301-543-temples-rivne-oblast.htm].
4. Галамай О. М. Ставлення держави до православної церкви на Рівненщині у другій половині 1950-х – 1960-х рр. / О. М. Галамай // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. - 2010. - Вип. 17. - С. 149-153. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2010_17_32.
5. Безручко Л. Оцінка історико-культурного потенціалу Турківського району для потреб релігійного туризму / Любомир Безручко // Туристичними шляхами Прикарпаття : збірник наукових праць / Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму ; за редакцією Р. Береста. - Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 110-121. – Бібліографія: 5 назв.
6. Волошин І. М. Туристичні ресурси України з атласом туристичних мандрівок : довід. вид. / І. М. Волошин, Л. Ю. Матвійчук, К. В. Ненько. – Львів : ЛДУФК, 2015. – 437 с.
7. Міненко Т. – Покровська церква села Тайкури, як об'єкт вивчення історико-культурної спадщини краю; Актуальні питання культурології / Альманах наукового товариства «Афіна» кафедра культурології та музеєзнавства / Випуск 12 - 2012 р.

8. Igor Stamenković. Tourism Assessment of Roman-Catholic Sacral Objects Using Analytical Hierarchy Process (Ahp) – Case Study of Novi Sad, Petrovaradin and Sremska Kamenica / Igor Stamenković, Miroslav Vujičić // Turizam Volume 18, Issue 4 185-202 (2014).
9. Mirko Grčić. Sacral geography of orthodox christianity and religious tourism / Mirko Grčić // Bulletin of the serbian geographical society / 2010 year / tome XC - No 3
10. A. Goral / international journal of heritage and sustainable development / A. Goral // vol 1. no 1. june 2011 pp. 49-59
11. Вікімедіа Україна. Реєстри пам'яток. Електронний ресурс [Режим доступу: http://wikilovesmonuments.org.ua/listy_pamiatek/].
12. Коротун І.М. Географія Рівненської області. Природа, населення, господарство, екологія / Коротун І.М., Коротун Л.К. / Рівне 1996 - 274 с.
13. Архітектурні пам'ятки Зарічненщини [Електронний ресурс] : бібліографічний покажчик літератури / Зарічненська ЦРБ. – Зарічне ... Церква святого великомученика Дмитрія Солунського / Рівне, 2008. – с.54
14. Історична Волинь. Електронний ресурс : [Режим доступу: www.istvolyn.info].
15. Електронний ресурс / Відділ культури і туризму Рівненської області / [Режим доступу: <http://cultura.rv.ua/?p=1351>].
16. Фонд сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї: етапи формування (1929–2009 роки) / Є.І. Ковальчук // Праці Центру пам'яткознавства: 36. наук. пр. — 2009. — Вип. 16. — С. 118-130. — Бібліогр.: 32 назв. — укр.
17. Ковальчук Є. Колекції сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї: джерельна база дослідження / Є. Ковальчук // Мандрівець. - 2014. - № 4. - С. 20-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2014_4_6
18. Любіцева О. О. Сакральний потенціал м. Києва і напрямки інтенсифікації його використання / О. О. Любіцева, І. М. Стригун // Географія та туризм. - 2015. - Вип. 32. - С. 86-96. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_32_11

Список использованных источников.

1. Божук Т. И. «Методические аспекты определения оценки сакральных объектов для нужд туризма» / Божук Т.И. // Львовский государственный институт новейших технологий и управления им. В. Черновола - Львов 2008, с. 260-272.
2. Панкова Е.В. Туристическое краеведение Учебное пособие / Панкова Е.В. // Киев - Издательство: Альтерпрес, 2003. - 352 С.
3. Электронный ресурс / [Режим доступа: http://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/2301-543-temples-rivne-oblast.htm].
4. Галамай А. Н. Отношение государства к православной церкви в Ровенской во второй половине 1950-х - 1960-х гг. / А. Н. Галамай // Научные записки [Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского]. Серия: История. - 2010. - Вип. 17. - С. 149-153. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2010_17_32.
5. Безручко Л. Оценка историко-культурного потенциала Турковского района для нужд религиозного туризма / Любомир Безручко // туристическим путями Прикарпатья: сборник научных трудов / Министерство образования, науки, молодежи и спорта Украины, Львовский институт экономики и туризма; под редакцией Р. Береста. - Львов: Издательство Львовской политехники, 2012. - С. 110-121. - Библиография: 5 названий.
6. Волошин И. М. Туристические ресурсы Украины с атласом туристических путешествий: справ. изд. / И. М. Волошин, Л. Ю. Матвийчук, К. В. Ненько. - Львов: ЛДУФК, 2015 - 437 с.
7. Миненко Т. - Покровская церковь села Тайкуры, как объект изучения историко-культурного наследия края; Актуальные вопросы культурологии / Альманах научного общества «Афина» кафедра культурологии и музееведения / Выпуск 12 - 2012
8. Igor Stamenković. Tourism Assessment of Roman-Catholic Sacral Objects Using Analytical Hierarchy Process (Ahp) - Case Study of Novi Sad, Petrovaradin and Sremska Kamenica / Igor Stamenković, Miroslav Vujičić // Turizam Volume 18 Issue 4 185-202 (2014).
9. Mirko Grčić. Sacral geography of orthodox christianity and religious tourism / Mirko Grčić // Bulletin of the serbian geographical society / 2010 year / tome XC - No 3
10. A. Goral / international journal of heritage and sustainable development / A. Goral // vol 1. no 1. june 2011 pp. 49-59
11. Викимедіа Україна. Реєстри пам'ятників - Електронний ресурс - [Режим доступа: http://wikilovesmonuments.org.ua/listy_pamiatek/].
12. Коротышка И.М. География Ровенской области. Природа, население, хозяйство, экология / Коротышка И.М., Коротун Л.К. / Ровно 1996 - 274 с.

13. Архитектурные памятники Заричненщины [Электронный ресурс]: библиографический указатель литературы / Зареченская ЦРБ. - Заречное ... Церковь святого великомученика Дмитрия Солунского / Ровно, 2008. - с.54
14. Историческая Волянь. Электронный ресурс: [Режим доступа: www.istvolyn.info].
15. Электронный ресурс / Отдел культуры и туризма Ровенской области / [Режим доступа: <http://cultura.rv.ua/?p=1351>].
16. Фонд сакрального искусства в Волинском краеведческом музее: этапы формирования (1929-2009 годы) / Е.И. Ковальчук // Труды Центра памятниковедения: Сб. науч. пр. - 2009. - Вып. 16. - С. 118-130. - Библиогр. : 32 назв. - Укр.
17. Ковальчук Е. Коллекции сакрального искусства в Волинском краеведческом музее: ключевая база исследования / Е. Ковальчук // Странник. - 2014. - № 4. - С. 20-25. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2014_4_6
18. Любичева А. Сакральный потенциал м. Киева и направления интенсификации его использования / А. Любичева, И. М. Стригун // География и туризм. - 2015. - Вып. 32. - С. 86-96. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_32_11

References:

1. Bozhuk, TI "Methodological aspects of the measurement of the sacred objects for the purposes of tourism" / TI Bozhuk // Lviv State Institute of advanced technologies and management. Chornovil - Lviv 2008, p. 260-272.
2. Pankov E. Tourist Area Studies Textbook / EV Pankov // Kyiv - Publisher: Alterpres, 2003. - 352 S.
3. Guide to Ukraine - Electronic resource - [Access: http://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/2301-543-temples-rivne-oblast.htm].
4. A. Galamay state's attitude to the Orthodox Church in Rivne region in the second half of 1950 - 1960. / OM Galamay // Scientific Notes [Vinnytsia State Pedagogical University]. Series: History. - 2010 - Vol. 17. - P. 149-153. - Access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2010_17_32.
5. Bezruchko L. Evaluation of historical and cultural potential Turka district for the purposes of religious tourism / Lubomir Bezruchko // Carpathian tourist routes: collection of papers / Ministry of Education, Science, Youth and Sports of Ukraine, Lviv Institute of Economy and Tourism; edited by R. bark. - Lviv, Lviv Polytechnic National University Publishing House, 2012. - P. 110-121. - Bibliography: 5 titles.
6. Voloshin IM Travel Resources of Ukraine satin tourist trips: argument. kind. / IM Voloshin, L. Yu Matviichuk, KV Nenko. - Lviv: LSUPT, 2015. - 437 p.
7. Minenko T. - Church of the Intercession village Taikury as an object of study of historical and cultural heritage of the region; Current issues of cultural studies / Scientific Society Almanac "Athene" Department of Cultural Studies and Museology / Issue 12 - 2012
8. Igor Stamenković. Tourism Assessment of Roman-Catholic Sacral Objects Using Analytical Hierarchy Process (Ahp) - Case Study of Novi Sad, Petrovaradin and Sremska Kamenica / Igor Stamenković, Miroslav Vujičić // Turizam Volume 18, Issue 4 185-202 (2014).
9. Mirko Grčić. Sacral geography of orthodox christianity and religious tourism / Mirko Grčić // Bulletin of the serbian geographical society / 2010 year / tome XC - NO 3
10. A. Goral / international journal of heritage and sustainable development / A. Goral // vol 1. no 1. june 2011 pp. 49-59
11. Wikimedia Ukraine. List of monuments - Electronic resource [Access: http://wikilovesmonuments.org.ua/listy_pamiatek/].
12. Shorty I. Location Rivne region. Nature, population, economy, ecology / IM Shorty, Shorty LK / Exactly 1996 - 274 p.
13. Architectural monuments Zarichnenschyny [electronic resource]: bibliography of literature / Zarichnensky TSRB. - Zarechnoye ... Church of St. Demetrios the Great Thessalonica / Rivne, 2008. - p.54
14. Historical Volyn. Electronic resource [Access: www.istvolyn.info].
15. Electronic resource / Department of Culture and Tourism of Rivne region / [Access: <http://cultura.rv.ua/?p=1351>].
16. Foundation sacred art museum in the Volyn: stages of formation (1929-2009 years) / EI Kovalchuk // Labour Centre monuments: Coll. Science. pr. - 2009. - Vol. 16. - P. 118-130. - Ref. : 32 names. - Ukrainian.
17. Kovalchuk E. Collection of sacred art museum in the Volyn: source base study / EA // Mandrivets Kovalchuk. - 2014. - № 4. - P. 20-25. - Access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2014_4_6
18. Lyubitseva AA Sacral potential m. Kyiv and direction of intensifying its use / AA Lyubitseva, IM Stryhun // Geography and tourism. - 2015. - Vol. 32. - P. 86-96. - Access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_32_11

УДК 911.9: 379.85

Долинська Олеся Олегівна

Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: olesyunchyk@mail.ru

БАЛЬНЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета дослідження. У статті висвітлюються особливості функціонування бальнеологічних ресурсів у рекреаційному комплексі Хмельницької області. Завдання полягає у: аналізі місця бальнеологічних ресурсів у рекреаційно-туристській діяльності області; дослідженні закономірностей розміщення родовищ мінеральних вод; дослідженні та аналізі використання вод у лікуванні; висвітленні перспектив використання мінеральних вод.

Методика. У статті було використано взаємодоповнюючі методи дослідження: аналіз статистичних матеріалів, описовий метод, математичний, порівняльно-географічний. Для розробки картосхеми використано картографічний метод.

Результати. В статті розкрито роль бальнеологічних ресурсів в рекреаційному комплексі Хмельниччини. Проаналізовано особливості функціонування санаторіїв з використанням мінеральних лікувальних вод в області. Висвітлено лікувальні властивості вод та географічні закономірності їх поширення. Досліджено кількісні та якісні характеристики бальнеологічних ресурсів.

Наукова новизна. Висвітлено лікувальні властивості мінеральних вод та географічні закономірності їх поширення. Досліджено кількісні та якісні характеристики бальнеологічних ресурсів. За результатами дослідження складена картосхема.

Практична значимість. Запропоновано шляхи підвищення ефективності використання бальнеологічних ресурсів Хмельницької області. Матеріали статті можна використовуватися в туристичних довідниках.

Ключові слова: бальнеологічні ресурси, рекреаційні ресурси, мінеральні води, родовища мінеральних вод, Хмельницька область.

УДК 911.9: 379.85

Долинская Олеся Олеговна

Киевского национального университета
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: olesyunchyk@mail.ru

БАЛЬНЕОЛОГИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Цель исследования. В статье освещаются особенности функционирования бальнеологических ресурсов в рекреационном комплексе Хмельницкой области. Задача состоит в: анализе места бальнеологических ресурсов в областной рекреационно-туристической деятельности; исследовании закономерностей размещения месторождений минеральных вод; исследовании использования вод в лечении; освещении перспектив использования минеральных вод.

Методика. В статье были использованы взаимодополняющие методы исследования: анализ статистических материалов, описательный метод, математический, сравнительно-географический. Для разработки картосхемы использован картографический метод.

Результаты. В статье раскрыта роль бальнеологических ресурсов в рекреационном комплексе области. Проанализированы особенности

функціонування санаторіїв з використанням мінеральних лікувальних вод. Освітлено лікувальні властивості вод і географічні закономірності їх розповсюдження. Досліджені кількісні та якісні характеристики бальнеологічних ресурсів.

Наукова новизна. Освітлено лікувальні властивості мінеральних вод і географічні закономірності їх розповсюдження. Досліджені кількісні та якісні характеристики бальнеологічних ресурсів. По результатам дослідження складено картосхеми.

Практична значимість. Предложено шляхи підвищення ефективності використання бальнеологічних ресурсів Хмельницької області. Матеріал статті можна використовувати в туристичних посібниках.

Ключові слова: бальнеологічні ресурси, рекреаційні ресурси, мінеральні води, місця народження мінеральних вод, Хмельницька область.

УДК 911.9: 379.85

Dolynska Olesya Olehivna

Taras Shevchenko Kyiv national University, Kyiv,
Ukraine, e-mail: olesyunchyk@mail.ru

BALNEOLOGICAL RESOURCES OF KHMELNYTSKYI REGION

Purpose. The article deals with the peculiarities of balneological resources functioning in the Khmelnytskyi region recreation complex. It is analyzed: the place of balneological resources in regional recreation and tourism activities; the laws of distribution of mineral waters deposits; investigation and analysis of water use in the treatment; it is highlighted the prospects of mineral waters use.

Methods. The article was used complementary research methods: analysis of statistical data, descriptive method, mathematical, comparative and geographical. For maps developing it was used mapping method.

Results. The article deals with the role of balneological resources of recreation complex in Khmelnytskyi region. It is analyzed the peculiarities of the regional mineral water health centers activities. The therapeutic properties of waters and geographical patterns of their distribution are highlighted. The quantitative and qualitative characteristics of balneological resources were studied.

Scientific novelty. The therapeutic properties of mineral waters and geographical patterns of its distribution are highlighted. The quantitative and qualitative characteristics of balneological resources were studied. The map was created according to the study.

The practical significance. It was proposed the ways efficiency usage the mineral water resources of Khmelnytskyi region. The material can be used in tourist reference book.

Key words: balneological resources, recreation resources, mineral waters, mineral water fields, Khmelnytskyi region.

Постановка проблеми. Україна володіє потужним природно-ресурсним комплексом, основу якого складають земельні та мінерально-сировинні ресурси. Достатньо високий рівень забезпеченості території країни водними і рекреаційними ресурсами. Одним з регіонів перспективного розвитку рекреації в нашій країні є Хмельницька область. Вона має вигідне географічне розташування та великий рекреаційно-туристичний потенціал. Надзвичайно актуальним є вивчення бальнеологічних ресурсів Хмельниччини, оскільки вони становлять значні перспективи у розвитку рекреаційної діяльності на цій території.

Область є одна з найбагатших в Україні по запасам мінеральних вод: володіє перспективними запасами унікальних мінеральних лікувальних вод, що мають світове значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему використання бальнеологічних ресурсів досліджували багато вчених багатьох вчених: С. В. Арсеніна, М. В. Лобода, О. Н. Нечипуренко, О. Г. Топчієв. Бальнеологічні ресурси у свої роботах вивчали: О. О. Бейдик, В. А. Лебедев, В. В. Мешков. А. М. Ярош та інші. Складові рекреаційного комплексу Хмельницької області у свої роботах описували: Г. А. Білецька, Т. Г. Гільберг, О. Ю. Танасійчук, І. М. Шоробура.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми є висвітлення особливостей функціонування бальнеологічних ресурсів у рекреаційному комплексі Хмельницької області.

Формулювання цілей статті. Завдання полягає у аналізі місця бальнеологічних ресурсів у рекреаційно-туристській діяльності області; дослідити закономірності розміщення родовищ мінеральних вод; дослідити та проаналізувати використання вод у лікуванні; висвітлити перспективи використання мінеральних вод.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день Хмельницька область ще не повною мірою використовує свої рекреаційні ресурси. За масштабами туристичної діяльності вона значно поступається лідерам цієї галузі: Одеській області, Карпатському регіону, Приазов'ю. У 2015 р., кількість туристів становила 25416 осіб, що значно менше ніж може обслуговуватися туристичними об'єктами.

Хмельницька область одна із найперспективніших областей України для розвитку туристичного господарства. У структурі рекреаційних ресурсів регіону виділяють дві складові: природну і соціально-економічну. Хмельниччина наділена різноманітними природними рекреаційними ресурсами (кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні, джерела мінеральних вод тощо). Загальна площа земель, придатних для рекреаційного використання, становить близько 13%. Особливе місце в системі рекреаційного використання території Хмельницької області посідають бальнеологічні ресурси.

Бальнеологічні ресурси – природні лікувальні речовини, які використовуються для не медикаментозного лікування на курортах і в інших умовах. Ці ресурси беруть участь в основному процесі суспільного виробництва – відтворенні робочої сили, яке полягає в неперервному відновленні: фізичних сил і розумових здібностей людини, її психічного стану, відновленні та підвищенні кваліфікації працівників, зростанні їх загальноосвітнього та фахового рівнів, «виробництві» людини як цілісного та універсального продукту суспільства. До бальнеологічних ресурсів належать лікувальні мінеральні води та пелоїди (грязі) [2].

Хмельниччина володіє величезним різноманіттям і запасами мінеральних вод. На її території зосереджені перспективні родовища мінеральних, лікувальних вод. Сукупність багатокomпонентних органічних

та хімічних речовин, газового складу та мікрофлори визначають їх оригінальність та надзвичайно високу бальнеологічну активність під час лікування різноманітних хвороб та виведення з організму радіонуклідів [3]. Це визначається унікальними тектонічними умовами і геологічною структурою. Схили Українського кристалічного щита, Подільського плато, розломи Товтрового кряжу рифогенного походження природно сформували унікальний мінералогічний і тектонічний потенціал на водорозділі Подільської височини. Це й визначило появу великої кількості родовищ різноманітних мінеральних вод, схожих за своїми лікувальними властивостями до «Нафтусі», «Миргородської» [4].

Основний вид бальнеологічних ресурсів – це мінеральна, природна вода, що має лікувальні властивості внаслідок підвищеного вмісту біологічно-активних компонентів [1].

Мінеральні підземні води мають лікувальні властивості внаслідок підвищеного вмісту біологічно-активних елементів, що сприяє виведенню з організму радіонуклідів, пестицидів, нітратів. Використання «Збручанської Нафтусі» як в Україні, так і в нашій області ще є непоширеним, але поступово ситуація поліпшується. Лікувальні, мінеральні води області належать до шести груп: слабомінералізовані з підвищеним вмістом органічної речовини типу: «Нафтуса», хлоридні натрієві малої мінералізації без специфічних бальнеологічних компонентів типу «Миргородська», хлоридні натрієві бромні води високої мінералізації, хлоридні кальцієво-натрієві бромні слабкі розсоли, слабомінералізовані радонові, слабомінералізовані вуглекисло-радонові. Природні столові води є гідрокарбонатними різного катіонного складу [5].

Санаторії мають певну спеціалізацію. На території області знаходяться поклади мінеральних лікувальних вод, які можна використовувати у лікуванні:

- 1) Захворювань шлунково-кишкового тракту (Теофіпольське родовище, Маківське родовище, Волочиське родовище);
- 2) Захворювань опорно-рухового апарату (Полонське родовище, Шепетівське родовище, Кам'янець-Подільське родовище);
- 3) Урологічних захворювань (Мукшинське родовище, Маківське родовище, Збручанське родовище, Зайчиківське родовище, Волочиське родовище);
- 4) Ендокринологічних захворювань (Мукшинське родовище, Збручанське родовище, Зайчиківське родовище);
- 5) Порушень обміну речовин (Маківське родовище, Волочиське родовище) (табл. 1).

Крім зазначених раніше, розвіданих родовищ на території області виявлено 9 покладів мінеральних вод, а саме: Сокиринський, Жибинецький, Кам'янець-Подільський (дві свердловини), Головчинецький, Зінківський, Білогірський, Ленковецький і Вільховецький. На сьогоднішній день, у зв'язку з складною економічною ситуацією, все більше громадян України надають перевагу відпочинку в нашій країні, а

не поїздкам за кордон. Це повинно стати рушійною силою для розвитку вітчизняних курортів. На території Хмельницької області діє 11 санаторіїв, які можуть одночасно прийняти понад 3000 туристів. Санаторії відрізняються ціновою політикою, кількістю процедур та рівнем надання послуг. Усі заклади мають бальнеологічну спеціалізацію. Більшість з них, крім мінеральних вод, використовують також лікувальні грязі. Під час лікування водою, люди проживають не лише санаторії, а також в готелях, приватних комплексах, що збільшує кількість ліжко-місць. В Хмельницькій області найбільш розвинуту курортно-рекреаційну інфраструктуру, найкраще розташування та рівень вивченості родовищ мінеральних вод має курорт Сатанів, де діє 5 санаторіїв, десятків готелів та приватних садиб.

Таблиця 1.
Родовища мінеральних вод Хмельницької області [5; 6]

Назва родовища	Запаси	Склад	Розташування	Санаторії	Лікувальні властивості
Теофіпольське родовище мінеральної води	190 м ³ на добу 190 м ³ на добу	хлоридно-натрієвий типу Миргородська	с.Коров'є с.Волиця-Польова Теофіпольський район	санаторій «Колос»	для лікування шлунково-кишкового тракту
Полонське родовище мінеральної води	300 м ³ на добу	Радод радо	м. Полонне	проектується санаторій «Полонь»	Захворюванн я опорно-рухового апарату
Шепетівське родовище мінеральної води	900 м ³ на добу	радонова	м. Шепетівка	Не використовується	Захворюванн я опорно-рухового апарату
Мукшинське родовище мінеральної води	70 м ³ на добу	типу «Нафтуся»	с. Привороття Кам'янець-Подільського району	Санаторій «Лісова пісня»	Урологія, гастроентеро-логія, ендокриноло-гія
Маківське родовище мінеральних вод	43 м ³ на добу 60 м ³ на добу	типу «Нафтуся», Миргород-ська	с.Маків Дунаєвського району	санаторій «Україна»	кишково-шлункового тракту, сечостатевої системи, органів опору та руху, порушення обміну речовин, гінекологія
Кам'янець-Подільське родовище мінеральних вод	100 м ³ на добу	Бромно-хлоридно-кальцієво-натрієвіві води високої мінералі за-ції	м. Кам'янець-Подільський	Не використову-ється	Захворюванн я опорно-рухового апарату
Збручанське родовище мінеральних	257 м ³ на добу	типу «Нафтуся»	смт Сатанів Городецького району	Санаторно-оздоровчі заклади курорту Сатанів	Урологія, гастроентеро-логія,

вод					ендокриноло гія
Зайчиківське родовище мінеральних вод	288 м ³ на добу	типу «Нафтуса»	с. Зайчики Волочиського району	Не використову- ється	Урологія, гастроентеро- логія, ендокриноло гія
Волочиське родовище мінеральних вод	144 м ³ на добу	типу «Нафтуса»	м. Волочиськ	Санаторій «Райдуга»	Урологіягаст роентерологі я, ендокриноло гія

Основним природним ресурсом лікувального та оздоровчого значення Сатанівської курортної зони є родовище мінеральних вод типу «Нафтуса» під назвою «Збручанська». Сам курорт розташований на знаменитих Подільських Товтрах. Територія має мальовничу природу - це гориста місцевість, густо вкрита лісами, з чистим повітрям та м'яким кліматом.

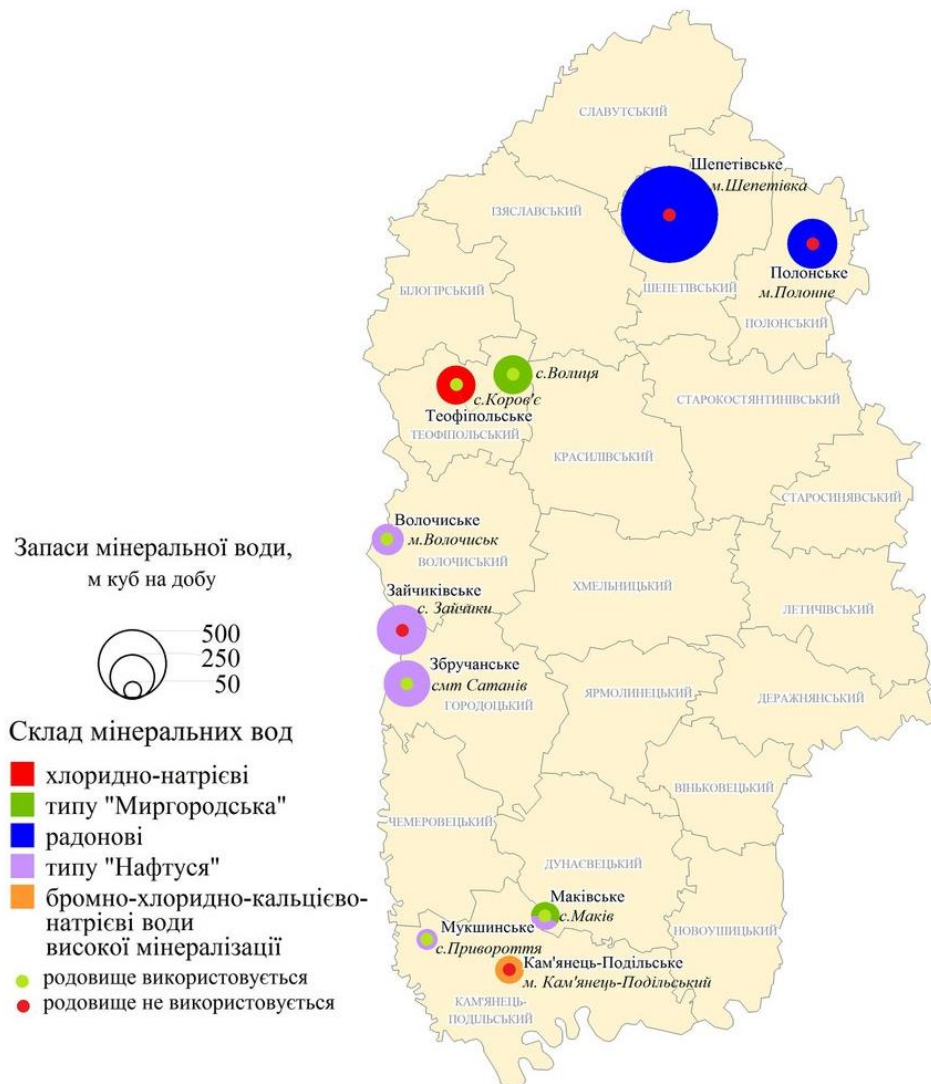

Рис. 1. Найбільші родовища мінеральних лікувальних вод Хмельницької області

Ще з давніх-давен люди поширювали різну інформацію про місцеві цілющі води, котрі «б'ють» з-під землі та лікують людей. Збручанські мінеральні лікувальні води містять багато біологічно активних компонентів, збагачені мікроелементами йоду, броду, міді, марганцю, фтору, двовалентного заліза, фосфору (*Рис. 1*). Городоцький район має великий потенціал для розвитку, важливими сьогодні є залучення іноземних туристів для відпочинку та створення державної програми освоєння родовищ мінеральних вод. Також перспективним для розвитку бальнеологічних курортів є у Волочиському районі. Тут розташовано два родовища мінеральної води, діє санаторій, який може одночасно розмістити 100 відпочиваючих, кілька готелів та садиб для зеленого туризму. Запаси мінеральної води Збручанського родовища розвідано в селах: Сарнів, Курники, Зайчики та в м. Волочиськ, лікувальні грязі в селі Видава та смт Наркевичі. Ще один район Хмельницької області – Теофіпольський, володіє потужними бальнеологічними запасами, крім того, територія розміщена в середній частині Волино-Подільського артезіанського басейну. В районі налічується 80 артезіанських свердловин. В с. Коров'є відкрито родовище лікувально-мінеральної води хлоридно-натрієвого складу, яка відповідає мінеральним водам миргородського типу. Друге розвідане родовище знаходиться на території с. Волиця-Польова.

Родовище мінеральних родонових вод Шепетівського району розміщене на Косецькій ділянці та займає площу 9 км². Мінеральні води цього родовища мають хороші органолептичні показники. Ботанічна пам'ятка природи «Дубовий гай» є окрасою цього регіону. На родовищах мінеральних вод не розташовані санаторії але є готелі та аналогічні місця проживання. Запаси мінеральних вод - одні з найбільших в області.

На основі досліджень Одеського науково-дослідного інституту курортології і медичної реабілітації, радонові води, що в Полонському районі є аналогом радонових вод відомого курорту «Хмільник». Вони можуть використовуватись для лікування периферичної нервової системи, опорно-рухового апарату. Зараз на базі Полонського родовища проектується санаторій «Полонь» на 300 місць. Маківське родовище мінеральних вод Дунаєвецького району використовується лише на 5%. Санаторій, що діє на базі родовища може вміщувати близько 350 осіб. Він розташований на гористій місцевості, вкритій лісами та характеризується м'яким кліматом. Кам'янець – Подільський район є найвідомішим туристичним об'єктом області. У межах цього району вже давно функціонують санаторії, будинки відпочинку, готелі. Проте, вони орієнтуються переважно на відпочинок на річці Дністер. Тут знаходяться різноманітні мінеральні води, але не всі родовища є добре розвідані. Бальнеологічні характеристики є лише в одного дитячого санаторія. Також, в Хмельницькій області є природні столові води, переважно гідрокарбонатні з різним катіонним складом. Ці води використовуються для промислового розливу («Білогірська», «Ольгерд», «Подольночка», «Поляна Подільська»), виробництва солодких напоїв. На території є

розвідані мінеральні кремнієві, сульфідні, залісті мінеральні води. Прояви яких потребують геологічного, гідрохімічного і бальнеологічного вивчення. Проте, заводи промислового розливу вод знаходяться на відстані понад 80 км., від родовищ, тому при транспортуванні лікувальні властивості дещо втрачаються [6]. З вищевикладеного матеріалу, можемо зробити висновки, що для підвищення ефективності використання бальнеологічних ресурсів Хмельницької області потрібно провести наступні заходи:

- 1) підвищити конкурентоздатність бальнеологічних санаторії області;
- 2) покращити інфраструктуру області;
- 3) провести медичне районування санаторіїв області;
- 4) розробити профільність лікування в санаторіях відповідно до результатів проведених аналізу захворювань населення;
- 5) збільшити державне фінансування санаторно-курортних закладів на базі родовищ мінеральних вод;
- 6) використовувати експлуатаційні запаси Зайчиківського та Волочиського родовищ мінеральних вод типу «Нафтуса» у бальнеолікуванні;
- 7) проводити розвідувальні роботи для виявлення мінеральних вод і для подальшої їхньої бальнеологічної оцінки;
- 8) збільшити обсяги виробництва і розливу лікувально-столових і природно-столових вод.

Хмельницька область володіє великими запасами мінеральних лікувальних та столових вод. Існує багато перспективних районів, які вже виконують роль бальнеологічних курортів. Шепетівський та Полонські райони мають розвідані радонові води. Проте, є райони що потребують детального вивчення, а саме: запаси залізних вод у Полонському районі, хлоридні натрієві бромні води високої мінералізації у Волочиському, Кам'янець – Подільському та Новоушицькому районах. Дослідження потребують долини Дністра і річки його басейну. Загалом, Хмельниччина має дуже багато перспективних територій для виявлення лікувальних мінеральних вод [7].

Висновки. Хмельниччина має всі ресурси щоб з часом стати знаним бальнеологічним курортним регіоном. Уже на сьогоднішній день Сатанівський курорт відомий для багатьох українців. В області розвідано багато родовищ мінеральних вод і ще є родовища, які потребують дослідження. Вони розміщені переважно в західній частині області. Значні запаси є і в північній та південній частинах області. Слід відмітити, що регіон характеризується невисокою концентрацією промисловості, сприятливою екологічною ситуацією і значним потенціалом рекреаційних ресурсів. Це все разом робить Хмельниччину привабливою для туристів.

Список використаних джерел:

- 1) Білецька Г. А. Рекреаційні ресурси мінеральних вод Хмельницької області / Г. А. Білецька // Довкілля та здоров'я. – 2008. – № 4. – С. 28-31.

- 2) Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.
- 3) Мінеральні лікувальні столові води України. Довідник / Під ред. Бабова К. Д. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1998.
- 4) Новодран О. В. Сучасний стан, вивченість та перспектива використання мінеральних вод Хмельницької області [Текст] / О.В. Новодран, К.Е. Беленький, Л.П. Горбач, А.Л. Погребний // Медицинская реабилитация, курортология, физиотерапия : Науч. практ. журн. 2001. №2. С. 6263
- 5) Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. Посібник / Н. В. Фоменко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 312 с.
- 6) Хаєцький Г.С. Аквальні і водно-болотні антропогенні ландшафти Поділля: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Г.С. Хаєцький ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Чернівці, 2006. — 20 с. — укр.
- 7) Шоробура І.М. Хмельниччина туристична : навч. посіб. / І.М. Шоробура, Т.Г. Гільбер, О.О. Долинська// - Хмельницький : ПП Заколотний М.І., 2016 - 360 с.

Список использованной литературы:

- 1) Белецкая Г. А. Рекреационные ресурсы минеральных вод Хмельницкой области / Г. А. Белецкая // Довкилля и здоровье (Окружающая среда и здоровье). – 2008. – № 4. – С. 28-31.
- 2) Мальская М. П., Худо В. В. Туристический бизнес: теория и практика. Учеб. пос. – К.: Центр учебной литературы, 2007. – 424 с.
- 3) Минеральные лечебные столовые воды Украины. Справочник / Под ред. Бабова К. Д. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1998.
- 4) Новодран А. В. Современное состояние, изученность и перспектива использования минеральных вод Хмельницкой области [Текст] / О.В. Новодран, К.Е. Беленький, Л.П. Горбач, А.Л. Погребной // Медицинская реабилитация, курортология, физиотерапия : Науч. практ. журн. 2001. №2. С. 62-63.
- 5) Фоменко Н. В. Рекреационные ресурсы и курортология: учеб. Пособие / Н. В. Фоменко. – К.: Центр науч. лит-ры, 2007. – 312 с.
- 6) Хаецкий Г.С. Аква и водно-болотные антропогенные ландшафты Подолья: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Г.С. Хаецкий ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Черновцы, 2006. — 20 с. — укр.
- 7) Шоробура И.М. Хмельницкая область туристическая : учеб. пособ. / И.М. Шоробура, Т.Г. Гильбер, А.А. Долинская// - Хмельницкий : ЧП Заколотный Н.И., 2016 - 360 с.

References:

- 1) Beletskaya H. A. Recreational resources of Khmelnytskyi region mineral waters / H. A. Beletskaya // Dovkillya ta zdorov'ya. – 2008. – № 4. – P. 28-31.
- 2) Mal's'ka M. P., Khudo V. V. Travel business: theory and practice. Tutorial book – K.: Center of educational literature, 2007. – 424 p.
- 3) Mineral medical table waters of Ukraine. Reference book / ed. by K. D. Babova – Colomyia: Publishing house "Vik", 1998.
- 4) Novodran A. V. Current state of knowledge and future use of mineral waters in Khmelnytskyi region [Text] / O.V. Novodran, K.E. Belen'ky, L.P. Horbach, A.L. Pohrebnyy // Medical rehabilitation, balneology, physical therapy : Scientific. pract. Journal. 2001. № 2. P. 62-63.
- 5) Fomenko N. V. Recreational resources and balneology: tutorial book / N. V. Fomenko. – K.: Tsentr nauch. literatury, 2007. P. 312.
- 6) Khayets'kyi H. S. Aqua and wetland landscapes of Podolia: author. dis... kand. geogr. Sciences: 11.00.11 / G. S. Haecy ; Chernev. NAT. UN-t im. After Yuriy Fedkovych. — Chernivtsi, 2006. — 20 p. — Ukr.
- 7) Shorobura I. M. Khmelnytska oblast tourism : textbook. manual. / I. M. Shorobura, T. G. Hilber, A. A. Dolynska// - Khmelnytskyi : PE Zakolodnyi M.I. 2016 - 360 p.

УДК 379.85

Марчук Андрій Володимирович

Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м.

Луцьк, Україна, e-mail:

voland2173@gmail.com

Фесюк Василь Олександрович доктор
географічних наук, професор

Східноєвропейського
національного університету імені Лесі
Українки, м. Луцьк, Україна,

СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку спортивного туризму у Волинській області, а також пропонування подальших шляхів його розвитку.

В статті використано наступні *методи* порівняльно-географічний, картографічний, описовий та статистичний.

Результатами статті є проаналізований сучасний стан розвитку спортивного туризму на прикладі Волинської області. Розглянуто, хто із дослідників, науковців, займалися вивченням спортивного туризму в області. Досліджено та охарактеризовано основні види спортивного туризму та найбільш поширені у Волинській області. Здійснено районування області за придатністю районів для розвитку спортивного туризму, а також запропоновано подальші перспективи розвитку даного виду туризму в області.

Наукова новизна. Проведено аналіз розвитку спортивного туризму та запропоновано перспективні напрямки щодо його розвитку у майбутньому. На основі аналізу літературних джерел, карт, таблиць, було здійснено районування області, яке раніше не було здійснено. Побудовано карту «Сприятливість районів для розвитку спортивного туризму по адміністративним районам Волинської області».

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можна використати у школі на уроках географії; у вищому навчальному закладі; у гуртковій роботі; в туристичному бізнесі під час проведення екскурсій; під час проведення туристичних мандрівок.

Ключові слова: спортивний туризм, види спортивного туризму, туристсько-спортивне районування, туристичні маршрути.

УДК 379.85

Марчук Андрей Владимирович

Восточноевропейского
национального университета имени Леси

Украинский, г. Луцк, Украина, e-mail:

voland2173@gmail.com

Фесюк Василий Александрович,
доктор географических наук, профессор

Восточноевропейского
национального университета имени Леси
Украинский, г. Луцк, Украина

СПОРТИВНЫЙ ТУРИЗМ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ)

Целью статьи является анализ современного состояния развития спортивного туризма в Волынской области, а также предложение дальнейшие пути его развития.

В статье использованы следующие *методы* сравнительно-географический, картографический, описательный и статистический.

Результатами статьи является проанализирован современное состояние спортивного туризма на примере Волынской области. Рассмотрены, кто из исследователей, ученых, занимавшихся изучением спортивного туризма в области. Исследованы и охарактеризованы основные виды спортивного туризма и наиболее распространенные в Волынской области. Осуществлено районирование области по пригодности районов для развития спортивного туризма, а также предложено дальнейшие перспективы развития данного вида туризма в области.

Научная новизна. Проведен анализ развития спортивного туризма и предложены перспективные направления для его развития в будущем. На основе анализа литературных источников, карт, таблиц, было осуществлено районирование области, ранее не было осуществлено. Построено карту «привлекательность спортивного туризма по административным районам».

Практическое значение исследования. Результаты исследования можно использовать в школе на уроках географии; в высшем учебном заведении; в кружковой работе; в туристическом бизнесе во время проведения экскурсий; во время проведения туристических путешествий.

Ключевые слова: спортивный туризм, виды спортивного туризма, туристско-спортивный районирования, туристические маршруты.

UDC 379.85

Marchuk Andrii Volodumurovich

Eastern National University named
after Lesya Ukrainian, Lutsk, Ukraine
e-mail: voland2173@gmail.com

Fesyuk Vasili Alexandrovich,
Doctor of Geographical Sciences, Professor

Eastern National University named
after Lesya Ukrainian, Lutsk, Ukraine

SPORTS TOURISM: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT (IN EXAMPLE OF VOLYN REGION)

The article is an analysis of the current state of development of sports tourism in the Volyn region, as well as offering further ways of development.

The article uses such methods as comparative geographic, cartographic, statistical and descriptive.

The result of the article is the current state of development of sports tourism on the example of Volyn region. Let's consider researchers and scientists, who are engaged in the study of sports tourism in this area. Investigated and described the main types of sports tourism and most popular in the Volyn region. Done zoning area for suitability areas for the development of sports tourism, as well as proposed future development prospects of this type of tourism in the region.

Scientific novelty. It was analyzed the development of sports tourism and suggested perspective directions for its development in the future. It was done zoning of the area, which is based on the literature, maps, tables, which has never been done before. Built card "sports tourism attraction in administrative areas."

The practical significance of the study. Results of the study can be used in school lessons on geography; in higher education; in circle work; in the tourism business during the tour; during tourist trips.

Keywords: sports tourism, the types of sports tourism, sports tourism and zoning, hiking trails.

Постановка наукової проблеми та її значення. Спортивний туризм є одним із найбільш масових і доступних видів відпочинку в нашій країні та й у Волинській області зокрема. Найбільшого розвитку набуває на тих територіях, де наявні унікальні природні об'єкти та місця, де присутні об'єкти історико-культурної спадщини.

Волинська область відноситься до тих територій, де присутня велика кількість унікальних природних об'єктів (Шацькі озера, болотні ландшафти національно-природного парку «Прип'ять - Стохід, Цуманська пуща тощо) та місць історико-культурної спадщини («Стародавній Володимир», замок Любарта, Берестечко тощо), де здійснюється велика кількість туристичних мандрівок. Але разом із тим, потенціал області є не до кінця розкритим, і тому необхідно більш детально вивчити дане питання, розробити нові маршрути та запропонувати нові ідеї для розвитку спортивного туризму.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Дослідженням такого виду туризму, як спортивний туризм, детально займалася Л. М. Черчик [7]. Вона охарактеризувала поняття «спортивно-оздоровчий туризм», виділила найбільш поширені напрямки спортивного туризму у Волинській області, а також охарактеризувала роль маршрутно-кваліфікаційної комісії для розвитку спортивного туризму. Також вивченням даного виду туризму займався А. В. Єрко [2-4], зокрема вивчав поняттєву базу спортивного туризму, роль маршрутно-кваліфікаційної комісії у розвитку спортивного туризму у Волинській області та розвиток дитячого спортивного туризму в області. В. М. Войтович [1] займався вивченням пішохідного туризму у Волинській області. В. Михалевський [5] вивчав історію лижного туризму у Волинській області. Частково вивчав спортивний туризм і М. М. Мельнічук [6].

Мета статті – аналіз сучасного стану розвитку спортивного туризму у Волинській області та виділення перспективних напрямків для його подальшого розвитку. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати ситуацію, що склалась із розвитком спортивного туризму у Волинській області, дослідити, які напрямки розвитку туризму є найбільш перспективними для подальшого його розвитку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На території Волинської області найбільше поширені такі види спортивного туризму, як пішохідний, водний та велосипедний, тому найбільш доцільніше розглядати саме дані види спортивного туризму.

Пішохідний туризм – вид туризму, який характеризується подоланням маршруту пішки в усіх районах, за винятком високогір'я. Для цього виду туризму характерне подолання найпростіших перешкод, таких як схили пагорбів, яри, балки, ділянки густого лісу, болота, струмки, річки [7]. На території Волинської області пішохідний туризм розвивається по всій місцевості, найбільшого поширення має у природоохоронних територіях, а найменшого – у південній частині області.

Таблиця 1

Кількість пішохідних туристичних походів які були здійснені за період 2012 – 2015 роки туристами з Волинської області [8]

Роки	Ступеневі походи	Категорійні походи						Разом
		I	II	III	IV	V	VI	
2012	31	6		1				38
2013	48	5	5					58
2014	31	5	1					37
2015	37	2						39

Найкращий час для проведення пішохідних походів з квітня по вересень. Найбільша кількість одноденних мандрівок здійснюється в Шацькому НПП, а також в НПП «Прип'ять-Стохід».

Окрім одноденних походів по території області здійснюються і багатоденні ступеневі та категорійні. Перелік основних пішохідних маршрутів узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2

Пішохідні маршрути

№ маршруту	Характеристика	Протяжність км	Тривалість днів
1	сmt.Шацьк – с. Мельники – оз. Пісочне – с. Піща – с. Острів'я – с. Пульмо – с. Залісся – оз. Світязь – с. Світязь – сmt. Шацьк.	50	2-3
2	Шацьк – с. Світязь – оз. Світязь – с. Залісся – с. Кошари – оз. Пулемецьке – с. Пулемець – с. Кам'янка – оз. Острівське – оз. Луки – с. Піща – с. Мельники – с. Гута – с. Заболоття – оз. Турське – с. Жиричі – с. Гірники – оз. Радожечі – оз. Мшане – с. Броди – оз. Чисте – с. Вроди – с. Піски Річицькі – с. Річиця – с. Комарове – с. Якутів – сmt. Ратне	145	7-10
3	сmt Любешів – с. Зарудчі - с. Підкоромілля - оз. Люб'язьке (урочище Бейжа) – с. Люб'язь – с. Шлапань – с. Гречища – оз. Скорень – с. Дольськ – р. Прип'ять (ур. Муравина) – с. Сваловичі – с. Ніговищи – с. Омит – с. Прикладники – озеро Нобель (с. Котира) - с. Нобель – оз. Засвіцьке – с. Дідовка – с. Заозер'я – оз. Задовжя – р. Стохід (ур. Попівка) – с. Пожіг – с. Селісок - с. Бучин – с. Зарудчі - сmt Любешів	132	7-9
4	м. Ковель – с. Колодяжне – с. Любитів – с. Рокитниця – с. Пересіка – с. Озеряни – с. Купичів – с. Свиначин – с. Свійчів – с. Микуличі – с. Нехвороща – с. Світанок – р. Луга – ст. Бубнів – с. Зимне – с. Суходоли – с. Ласків – с. Хотячів – м. Устилуг – м.	135	6-8

	Володимир-Волинський.		
5	ст. Ромашківка – смт. Цумань – с. Берестяне – ур. Лопатень – с. Журавичі – с. Рудники – смт. Колки – смт. Маневичі – с. Галузія – с. Серхів – с. Замостя – оз. Червище – с. Лобна – смт. Любешів.	138	6-8
6	смт. Стара Вижва – оз. Святе – с. Текля – оз. Глухівське – оз. Черське – смт. Ратно – оз. Мшане – с. Броди – оз. Чисте – оз. Велика і Мала Близна – с. Мижисить – оз. Оріхове (радіальний вихід оз.Оріховець – оз. Засвяття) – с. Щитинська Воля – оз. Святе – с. Залухів – р. Прип'ять – р. Турія (брід) – с. Хотишів – оз. Сірче – оз. Поступель – с. Адамівка – с. Велимче – р. Турія – оз. Добре – ст. Нуйно.	130	7-9
7	ст. Мизово – с. Селище – с. Черемшанка – оз. Пісочне – с. Поліське – с. Замшани – с. Дошно – оз. Дошно – с. Датиць – с. Ставище – оз. Добре – оз. Сошично – с. Нуйно – с. Залісся – с. Верхи – с. Стобихівка – р. Стохід – с. Черемошно – с. Ломачанка – с. Кричевичі – с. Скулин – с. Гишин – с. Колодниця – м. Ковель.	140	7-10

Таблиця складена на основі аналізу карт атласів, інших картографічних матеріалів, статистичних джерел та довідкової літератури.

Водний туризм – вид туризму, який характеризується подоланням маршруту на плавзасобах (човни, байдарки, катамарани, плоти, тощо), зазвичай на річках, озерах, водосховищах. Під час подорожі часто трапляються перешкоди, вони можуть мати і природне, і штучне походження. Основні природні перешкоди: обмілини, перекати, хвилі у відкритих водоймах, топляки, зарослі, завали, кам'янисті перекати тощо. До штучних перешкод належать мости, кладки, паромні переправи, греблі, загати [7].

Таблиця 3

Кількість водних туристичних походів які були здійснені за період 2012 – 2015 роки туристами з Волинської області [8]

Роки	Ступеневі походи	Категорійні походи						Разом
		I	II	III	IV	V	VI	
2012	2							2
2013	2							2
2014	1	1						2
2015	1							1

Водний туризм у Волинській області розвивається на найбільших водних системах області, а саме головні річкові артерії: Стир, Прип'ять, Стохід, Турія, Вижівка і на території Шацьких озер. Нетривалі за часом

подорожі можна здійснювати і на окремих озерах: Велике Згоранське, Пісочне, Величі, Люб'язь тощо.

Велосипедний туризм – вид туризму, який характеризується подоланням маршруту на велосипедах в усіх районах. Цей вид туризму приваблює передовсім своєю високою мобільністю. Часто велосипедні маршрути збігаються з пішохідними, а за той же час турист на велосипеді може подолати набагато більші відстані й побачити багато цікавого [7].

Для розвитку велосипедного туризму велике значення мають географічні особливості території. Волинська область характеризується рівнинним рельєфом, помірно-континентальний клімат дозволяє розвивати велотуризм. Рекреаційну цінність регіону підвищують велика кількість присутніх по території області пам'яток природи і садово-паркового мистецтва, археології, історії та архітектури. Одним із важливих чинників, який позитивно впливає на розвиток велосипедного туризму, є розвинута транспортна система автомобільних шляхів [7].

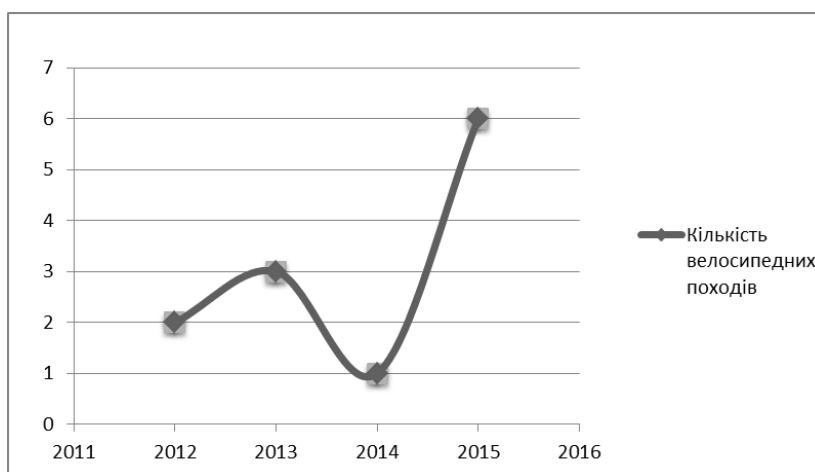

Рис. 1 Кількість велосипедних багатоденних походів у Волинській області за 2012-2015 рік [8]

На території Волинської області розроблено чимало веломаршрутів, розрахованих на масового споживача. Особливо багато їх на території Шацького національного парку. Завдяки сприятливому мікроклімату та рельєфу, багатству природних ландшафтів, їх потрібно розглядати як один із найбільш перспективних регіонів для розвитку велотуризму із залученням відпочивальників різного віку (від 10 до 70 років). Умови парку дають змогу впроваджувати безпечний велотуризм із використанням нинішньої рекреаційної інфраструктури [7]. Також наявні як одноденні, так і багатоденні подорожі в НПП «Прип'ять-Стохід», які прокладені лісовими дорогами та охоплюють найцікавіші місця даного регіону. Велика кількість походів здійснюється між обласним центром (Луцьк) та районами центрів (Володимир-Волинський, Ковель, Ківерці, Маневичі. Любешів), дані походи є багатоденними (від 2 до 10 днів).

Загалом природні умови в усьому своєму розмаїтті надзвичайно сприятливі для організації масових не категорійних та категорійних пішохідних, водних та велосипедних туристичних маршрутів практично цілий рік, окрім зимового періоду.

Проаналізувавши фізичні, економічні, транспортні карти, ми змогли зробити аналіз сприятливості районів для розвитку спортивного туризму. Його результати представлені способом бальної оцінки. Максимальна оцінка - 5 балів, якщо у районі присутні всі умови (наявність унікальних ландшафтів, річки та озера для сплавів, транспортні шляхи, інфраструктура, значна кількість туристичних маршрутів, наявність історико-культурної спадщини) для розвитку того чи іншого виду спортивного туризму. Мінімальна оцінка – 1 бал, якщо в районі неprisутні, або незначні умови для розвитку спортивного туризму.

Таблиця 4

Аналіз сприятливості районів для розвитку спортивного туризму по адміністративним районам Волинської області

Адміністративний район	Придатність території для пішохідного туризму	Придатність території для водного туризму	Придатність території для велосипедного туризму	Сума балів
1	2	3	4	5
Володимир-Волинський	4	2	4	10
Іваничівський	1	2	2	5
Камінь-Каширський	4	5	3	12
Ківерцівський	4	2	4	10
Ковельський	4	4	4	12
Локачинський	3	1	3	7
Луцький	3	4	5	12
Любешівський	5	5	4	14
Любомльський	3	2	3	8
Маневіцький	3	3	3	9
Ратнівський	5	5	3	13
Рожищенський	3	3	3	9
Старовижівський	4	4	3	11
Турійський	3	4	3	10
Шацький	5	5	5	15
Горохівський	4	3	3	10

З даного районування території Волинської області ми бачимо, що найбільш придатними районами для подальшого розвитку спортивного туризму є Шацький, Ратнівський, Любешівський, Камінь-Каширський, Луцький та Ківерцівський. В даних районах сформувались придатні умови та ресурси для розвитку такого виду туризму.

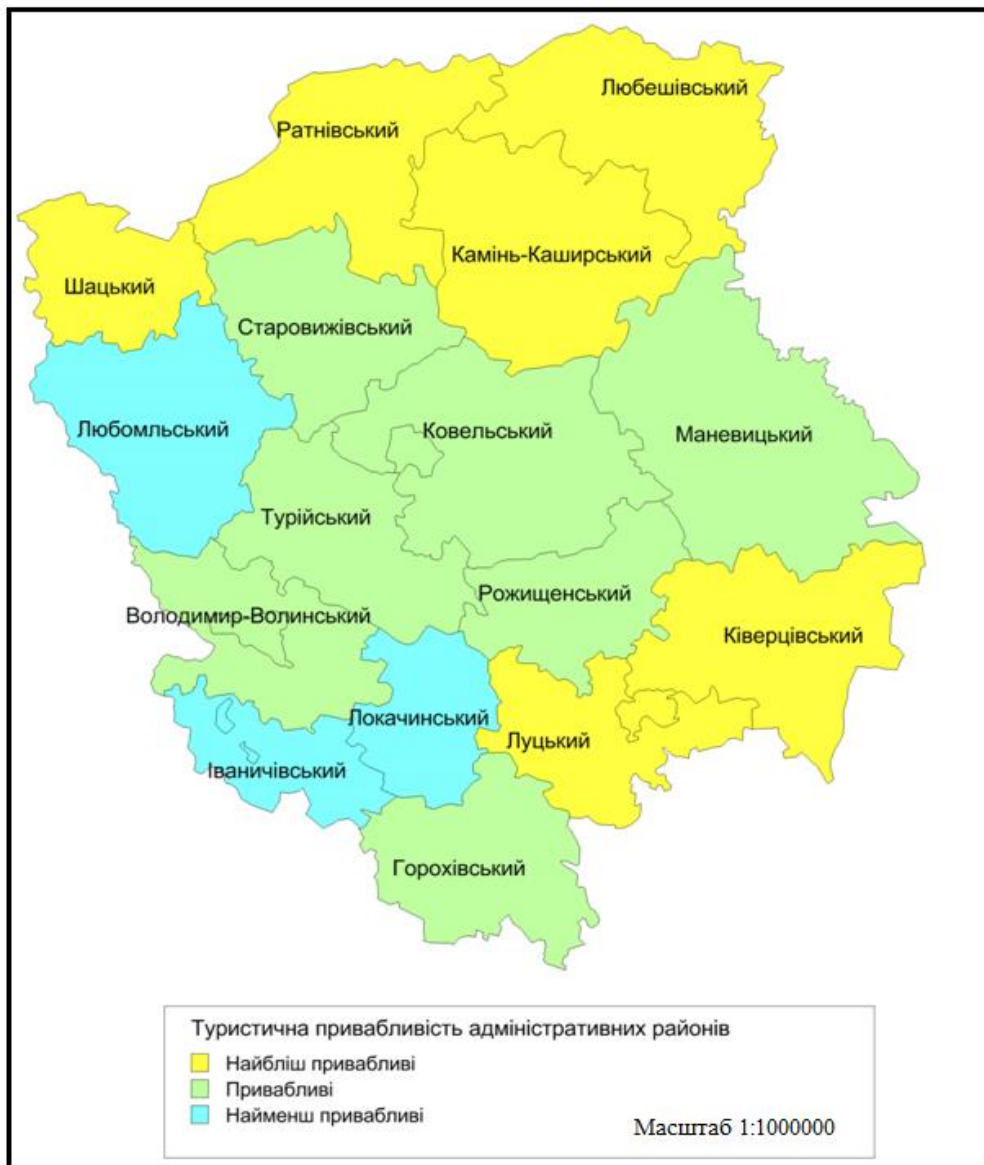

Рис. 2 Сприятливості районів для розвитку спортивного туризму по адміністративним районам Волинської області

Проаналізувавши інформацію про сучасний стан розвитку спортивного туризму, нами запропоновано наступні шляхи його подальшого розвитку:

- Для проведення більш тривалих туристичних піших походів необхідні рекреаційні зони багатоцільового використання за межами населених пунктів, де туристи змогли б здійснювати ночівлі, відпочинок, поповнювали свої запаси у відведених для цього місцях (магазинах, складах тощо), а також туристи змогли здійснювали прокат спорядження. У рекреаційних зонах необхідно створити широку мережу доріг, стежок, туристичних маршрутів, пунктів привалу.

- Територія Волинської області має наявний незначний картографічний матеріал, на яких позначенні туристичні маршрути для велосипедного, водного та пішохідного туризму. Даний матеріал існує у дрібному масштабі або не представлений взагалі. Тому потрібно

створити картографічний матеріал для кожного адміністративного району, де будуть показані маршрути, найбільш комфортні місця для привалу, місця поповнення води, магазини, аптеки тощо. Це необхідно для того, щоб туристи могли якнайкраще спланувати свої маршрути, і були впевненими у їхньому проходженні. Дані карти необхідно систематизувати в атласи.

- Для більшої інформації про спортивний туризм необхідно здійснити пропагандистську роботу, проводити семінари, зустрічі із представниками, учасниками, ветеранами, які мають за плечима великий досвід проходження походів. Маючи великий досвід, вони зможуть поділитися цікавою інформацією, продемонструвати ілюстративний матеріал своїх подорожей та надихнути учасників на нові подорожі. Необхідно також видавати науково-популярну літературу про нові походи, які були здійснені по області та за її межами, звіти про походи з ілюстрованими матеріалами, а також систематично поновлювати її новою інформацією, картами, фотографіями. Створити інтернет ресурс, на якому буде висвітлено нова інформація про туристські походи, нові маршрути, актуальна інформація, фото та відео матеріали тощо.

- Для збільшення обсягу туристичних мандрівок на велосипеді необхідно створити пункти прокату велосипедів, за допомогою яких туристи із значно меншими фінансовими можливостями матимуть змогу здійснювати велосипедні походи не тільки по Волинській області, а й по прилеглих територіях. Для розвитку велосипедного туризму необхідно облаштувати велостоянки, від яких і починатимуться маршрути. Мобільність та екологічність цього транспорту дозволяє розробляти екскурсійні маршрути на території міста Луцька та інших містах області й прилеглих територіях. Велотуризм є одним з найбільш перспективних напрямків розвитку туризму в цілому, що надасть змогу значно збільшити частку прибутків від цієї галузі в майбутньому.

- Для розвитку велосипедного туризму в Волинській області потрібно вжити низку наступних заходів: розробка нових велосипедних маршрутів; проведення маркування створених маршрутів; створення пунктів прокату велосипедів, організація інформаційного центру, який забезпечував би інформацію про прокладенні маршрути; розбудова та вдосконалення наявної туристичної інфраструктури та ін..

- Для збільшення та розвитку водного туризму по території Волинської області, насамперед, необхідно добре промаркувати освоєні туристичні маршрути. Оскільки річки області (Турія, Стохід, Прип'ять) мають велику кількість рукавів, в них дуже легко заблукати, тому необхідність маркування є дуже великою. Потрібно створити систему прокату спорядження (катамарани, байдарки, каное, каяки), де туристи могли б взяти все необхідне спорядження та повернути його там, де їм зручно, а не везти на місце старту. Водний туризм є перспективним, оскільки можна відвідати дуже унікальні місця. Перебуваючи на плавзасобі, можна побачити унікальні куточки нашої області.

Висновки. Волинська область має значний природно-ресурсний потенціал. Наявні значні туристичні ресурси, які дозволяють розвивати спортивний туризм на високому рівні. На території Волинської області найбільшого розвитку мають пішохідний, водний та велосипедний види туризму.

Проаналізувавши наявні розроблені маршрути походів, ми виявили найбільш цікаві райони для спортивного туризму. Для пішохідного туризму найбільш цікавими є райони Волинського Полісся, Шацький національний природний парк, національний природний парк «Прип'ять-Стохід», для велосипедного туризму – райони Волинського Полісся, заповідні території, території поблизу обласного центру (Луцька), для водного туризму – річки Прип'ять, Стохід, Турія, Стир, Вижівка.

Для подальшого розвитку спортивного туризму необхідно здійснити чимало роботи, зокрема: створити рекреаційні зони; поліпшити картографічний матеріал та створити нові крупномасштабні карти; здійснювати пропагандистську та інформаційну роботи про спортивний туризм; розробити нові перспективні маршрутів; створити спеціалізовані заклади прокату спорядження (байдарки, велосипеди, рюкзаки, палатки та інше необхідне спорядження); промаркувати існуючі наявні маршрути (пішохідні, водні, велосипедні).

Список використаних джерел

1. Войтович В. М. Затребуваність ступеневих класифікованих пішохідних маршрутів туристичними групами учнівської та студентської молоді Волині / В. М. Войтович // *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць.* – Луцьк, 2015. №. 1 – С.35-41
2. Єрко А. В. Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси / А. В. Єрко // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* – Луцьк, 2013. № 6 – С. 184-187
3. Єрко А. В. Роль маршрутно-кваліфікаційних комісій у розвитку спортивно-оздоровчого туризму Волинської області / А. В. Єрко // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.* – Луцьк, 2009. № 8 – С. 151-154
4. Єрко А. В. Стан та перспективи розвитку дитячо-юнацького туризму у Волинській області / А. В. Єрко // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.* – Луцьк, 2010. № 3 – С. 177-180
5. Михайлевський В. Історичні аспекти розвитку лижного спортивного туризму на Волині / В. Михайлевський // *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць.* – Луцьк, 2009. №. 2 – С.10-13
6. Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності Волинської області/ М. Мельнічук, С. Уєвич, В. Чернець, Л. Гладич, Т. Безсмертний та ін. // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія / редкол.: Андрейчук В., Брич В. Я., Голосов В. М. та ін.* – Тернопіль : «Тайп», 2013. – Вип. 2 (35). – С. 101–115
7. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області: Монографія / Л. Черчик, І. Єрко, Н. Коленда, О. Міщенко. – Луцьк. СНУ імені Лесі Українки, 2014. – 154 с.
8. Центр туризму спорту та екскурсій управління освіти, науки та молоді волинської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vctse.lutsk.ua/index.php>. – Назва з екрана.

Список использованных источников

1. Войтович В. М. Востребованность ступенчатых классифицированных пешеходных маршрутов туристическими группами учащейся и студенческой молодежи Волыни / В. Войтович // Физическое воспитание, спорт и культура здоровья в современном обществе: сборник научных трудов. - Луцк, 2015. № 1 - С.35-41
2. Ерко А. В. Понятие спортивно-оздоровительного туризма и его характерные черты / А. В. Ерко // Вестник Восточно национального университета имени Леси Украинский. - Луцк, 2013. № 6 - С. 184-187
3. Ерко А. В. Роль маршрутно-квалификационных комиссий в развитии спортивно-оздоровительного туризма Волынской области / А. В. Ерко // Научный вестник Волынского национального университета имени Леси Украинский. - Луцк, 2009. № 8 - С. 151-154
4. Ерко А. В. Состояние и перспективы развития детско-юношеского туризма в Волынской области / А. В. Ерко // Научный вестник Волынского национального университета имени Леси Украинский. - Луцк, 2010. № 3 - С. 177-180
5. Михайлевский В. Исторические аспекты развития лыжного спортивного туризма на Волыни / В. Михайлевский // Физическое воспитание, спорт и культура здоровья в современном обществе: сборник научных трудов. - Луцк, 2009. №. 2 - С.10-13
6. Современное состояние и перспективы развития туристической и рекреационной деятельности Волынской области / М. Мельничук, С. Уевич, В. Монах, Л. Гладич, Т. Бессмертный и др. // Научные записки Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка. Сер. География / редкол.: Андрейчук В., Брич В.Я., Голосов В. М. и др. - Тернополь: «Тайп», 2013. - Вып. 2 (35). - С. 101-115
7. Современное состояние развития туристско-рекреационного комплекса Волынской области: Монография / Л. Черчик, И. Ерко, Н. Коленда, А. Мищенко. - Луцк. ВНУ имени Леси Украинский, 2014. - 154 с.
8. Центр туризма спорта и экскурсий управления образования, науки и молодежи волынской облгосадминистрации [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.vctse.lutsk.ua/index.php>. - Название с экрана.

References

1. The demand Voytovych VM stepped classified hiking trails tourist groups pupils and students Volyn / VM Voytovych // Physical education, sports and culture of health in modern society: technologies. - Lutsk, 2015. №. 1 - S.35-41
2. Yerko A. The concept of sport tourism and its features / AV // Scientific Herald Yerko Eastern National University named after Lesya Ukrainian. - Lutsk, 2013. № 6 - P. 184-187
3. Yerko A. Role route-qualification commissions in the development of sport tourism Volyn Region / AV // Scientific Herald Yerko Volyn National University of Lesya Ukrainian. - Lutsk, 2009. № 8 - P. 151-154
4. Yerko A. Status and prospects of Youth Tourism in Volyn Region / AV // Scientific Herald Yerko Volyn National University of Lesya Ukrainian. - Lutsk, 2010. № 3 - P. 177-180
5. Myhaylevskyy B. Historical aspects of ski sports tourism in Volyn / V. Myhaylevskyy // Physical education, sports and culture of health in modern society: technologies. - Lutsk, 2009. №. 2 - S.10-13
6. The current state and prospects of development of tourist and recreational activities Volyn Region / Melniychuk M., S. Uyevyeh, W. Monk, L. Hladyeh T. Immortal and others. // Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named Hnatyuk. Avg. Geography / redkol. : Andreychuk V., Brych VY, VM Vote and others. - Ternopil "Taipei", 2013. - Vol. 2 (35). - P. 101-115
7. The current state of the tourism complex of Volyn region: Monograph / L. Cherchik, I. Yerko, N. Kolenda, A. Mishchenko. - Lutsk. Dreams Ukrainian Lesya, 2014. - 154 p.
8. Center sports and tourism excursions Department of Education, Science and Youth of Volyn Regional State Administration [electronic resource]. - Access: <http://www.vctse.lutsk.ua/index.php>. - Name of the screen.

УДК 338.48

Зеленко Олена Олександрівна
кандидат економічних наук, доцент

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Северодонецьк,
Україна, e-mail: zelenko@i.ua

Шепелева Наталія Валеріївна

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Северодонецьк,
Україна, e-mail: natali.shepeleva.94@mail.ru

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ НА ЛУГАНЩИНІ

Мета дослідження полягає у визначенні наявного історико-культурного та природно-рекреаційного потенціалу та ідентифікації інноваційних напрямів розвитку подієвого туризму на Луганщині.

Методика даного дослідження передбачає використання первинних методів. Серед таких: огляд наукових публікацій, печатних та електронних періодичних видань. На основі зібраної первинної інформації було проведено якісний соціально-економічний аналіз перспектив розвитку подієвого туризму на Луганщині

Результати: проведений огляд та аналіз публікацій науковців та практиків дозволив виявити 5 відносно інноваційних напрямів розвитку подієвого туризму на Луганщині. Серед них: гастрономічні фестивалі; культурно-мистецькі, спортивні, економічні заходи та релігійні свята. Найбільш перспективними та інноваційними є гастрономічні фестивалі, які взагалі ніколи не проводилися на території області. В рамках другого напрямку на увагу заслуговує запропонований літературно-мистецький фестиваль за мотивами творів І. Ільфа та Є Петрова. Більш затратними але не менш перспективними мають бути заходи щодо відродження кінного театру та спортивних змагань з кінного спорту.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні засад розвитку подієвого туризму регіону в умовах соціально-економічної кризи.

Практичне значення: результати дослідження є актуальними як для регіональних органів влади, так і для приватних підприємств, а також для представників туристичного бізнесу регіону. Стаття пропонує реальні заходи, реалізація яких цілком можлива навіть за умов відсутності фінансування з боку державного та обласного бюджету.

Ключові слова: регіон, подієвий туризм, розвиток, потенціал, інноваційні напрями.

УДК 338.48

Зеленко Елена Александровна
кандидат экономических наук,
доцент

Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля, г. Северодонецк,
Украина, e-mail: zelenko@i.ua

Шепелева Наталья Валерьевна

Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля, г. Северодонецк,
Украина, e-mail: natali.shepeleva.94@mail.ru

ИННОВАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА НА ЛУГАНЩИНЕ

Цель исследования заключается в определении имеющегося историко-культурного и природно-рекреационного потенциала, а также идентификации инновационных направлений развития событийного туризма на Луганщине.

Методика данного исследования предполагает использование первичных методов. Среди них: обзор научных публикаций, печатных и электронных периодических изданий. На основе собранной первичной информации был проведен качественный социально-экономический анализ перспектив развития событийного туризма на Луганщине

Результаты: проведенный обзор и анализ публикаций ученых и практиков позволил выявить 5 относительно инновационных направлений развития событийного туризма на Луганщине. Среди них: гастрономические фестивали; культурно-художественные, спортивные, экономические мероприятия и религиозные праздники. Наиболее перспективными и инновационными являются гастрономические фестивали, которые ранее не проводились на территории области. В рамках второго направления внимания заслуживает предложенный литературно-творческий фестиваль по мотивам произведений И. Ильфа и Е. Петрова. Более затратными но не менее перспективными должны быть меры по возрождению конного театра и спортивных соревнований по конному спорту.

Научная новизна исследования заключается в определении принципов развития событийного туризма региона в условиях социально-экономического кризиса.

Практическое значение: результаты исследования актуальны как для региональных органов власти, так и для частных предпринимателей, а также для представителей туристического бизнеса региона. Статья предлагает реальные меры, реализация которых вполне возможно даже при отсутствии финансирования со стороны государственного и областного бюджета.

Ключевые слова: регион, событийный туризм, развитие, потенциал, инновационные направления.

UDC 338.48

Zelenko Olena Oleksandrivna
PhD of Economics, Associate
Professor

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Severodonetsk, Ukraine, e-mail: zelenko@i.ua

Shepelieva Natalija Valer'evna

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Severodonetsk, Ukraine, e-mail:
natali.shepeleva.94@mail.ru

INNOVATIVE DIRECTIONS OF EVENT TOURISM DEVELOPMENT IN LUHANSK REGION

Objective of the study is to determine the existing historical, cultural, natural and recreational potential and innovative directions for the development of event tourism in Luhansk region

Methods of this study are primary methods. These are: a review of scientific publications, printed and electronic periodicals. On the bases of collected primary information it was conducted a qualitative analysis for socio-economic development prospects of event tourism in Luhansk region.

Results: a review and analysis of researchers and practitioners publications gave the opportunity to identify five relatively innovative development directions of event tourism in the Luhansk region. There are: gastronomic festivals; cultural, artistic, sporting, economical events and also religious holidays. The most promising and innovative is a gastronomic festival that never were held in the region. In the second direction it is important to pay attention to literary and cultural festival based on I. Ilf and E. Petrov poems. A more costly but no less promising measures connected with revival of equestrian theater and sporting events in equestrian sports.

Scientific novelty of this research is the determination of the development principles of event tourism in the region with terms of socio-economic crisis.

Practical significance: the research results are important for regional authorities and private businesses, as well as for representatives of tourism in the region. The article offers real measures, its implementation is quite possible even without financing from state and regional budget.

Key words: region, event tourism, development, potential, innovative directions.

Постановка проблеми. Україна завжди займала непогані позиції як країна, цікава та приваблива для відвідування: багата історико-культурна спадщина, природно-ресурсний потенціал сприяли розвитку як внутрішнього так і в'їзного туризму. Все змінилося у 2014 р., коли у нашій країні виник воєнно-політичний конфлікт, який тягнеться і донині. Туристична галузь східних регіонів країни опинилась під загрозою «зникнення».

Одним з ефективних інструментів розвитку регіонального туризму вважається подієвий туризм, який порівняно недавно з'явився в Українській туристичній індустрії і активно впроваджується у центральних, а особливо у західних регіонах нашої держави. Саме цей напрям може стати ефективним інструментом розвитку туризму у східних областях, зокрема і на Луганщині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань організації й розвитку подієвого туризму в сучасних умовах розвитку економіки присвятили свої праці такі вітчизняні та закордонні вчені, як: П. Доан, П. Тищенко, Т. Подус, А. Бабкін, Ю. Блохіна, Д. Ісмаєв, В. Квартальнов, А. Кирилов, О. Костюк, І. Смаль, І. Шаповалова, Г. Карпова, М. Біржаков, А. Молодецький, А. Пташнік, Н. Корнілова, Г. Вишневська та ін. Зокрема А. Бабкін [1] зазначає, що подієвий туризм є унікальним видом туризму, невичерпним за змістом. На його думку, у недалекому майбутньому кількість учасників подієвих турів перевищить кількість учасників екскурсійних турів. Н. Корнілова в своїй статті говорить про те, що подієві ресурси охоплюють найбільш суттєві прояви сучасного суспільного буття з його модою на глобалізацію, екологію, активний та здоровий спосіб життя, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотип поведінки людини у соціумі, включають його пропаганду та механізми реалізації [2, с. 121]. А. Молодецький та А. Пташнік визначили географічні риси фестивального туризму в Україні як чинника сталого розвитку регіонів, великих, середніх та малих міст. Автори також визначили його реальний або потенційний вплив на економічний стан цих географічних об'єктів. На конкретних прикладах вони розглянули основні типи фестивалів, які проводяться в Україні і провели аналіз закладів освіти, які готують кадри для фестивальної діяльності [3]. Сумний але важливий факт: на території Донбасу відбувався тільки один регулярний тематичний фестиваль у м. Донецьк. Г. Вишневська [4, с. 256] провела аналіз теоретичних аспектів сутності подієвого туризму та його розвитку в Україні й окреслила перспективні напрями державного регулювання

подієвого туризму, зокрема у контексті прикордонного співробітництва. Нами також частково розглядалася проблема розвитку подієвого туризму у контексті поточної ситуації щодо наявних ресурсів для етнотуризму в окремих регіонах України [5, с. 96]. Разом з тим, незважаючи на наявність значного наукового доробку з цих питань, дослідженнями у сфері подієвого туризму не охоплено східні регіони, зокрема Луганську область, яка потерпає від негативного іміджу, але має всі можливості для розвитку туризму, у тому числі й вищезазначеного. Маємо зазначити, що протягом останніх років взагалі відсутні публікації щодо розвитку туризму на Луганщині. Виключенням є дослідження Г. Заваріка [6], щодо можливостей розвитку курортів, а також наші власні доробки [7, 8] які висвітлюють проблеми та окремі напрями розвитку регіонального туризму в умовах воєнно-політичної нестабільності.

Визначення невирішеної частини проблеми. Огляд публікацій засвідчує, що останні роки розвиток подієвого туризму достатньо досліджений з точки зору теоретичних аспектів. Досить широко представлені та описані всі наявні заходи і події, що відбуваються на західній та у центральній частині нашої країни, але майже відсутня інформація про наявний потенціал та можливості розвитку подієвого туризму на сході України, а саме на Луганщині. Між тим проведення такого аналізу надало б можливість об'єктивно оцінити поточну ситуацію та визначити реальні перспективи розвитку івент-туризму на території області.

Мета дослідження полягає у визначенні наявного історико-культурного та природно-рекреаційного потенціалу та ідентифікації інноваційних напрямів розвитку подієвого туризму на Луганщині.

Результати досліджень. Перед початком нового туристичного сезону 2017 р. міжнародна організація InternationalSos створила мапи найбільш небезпечних місць для туризму за критеріями медичної безпеки, якості доріг та ризику для подорожуючих. За першим показником – ризику для туристів, Україна в цілому має середній рівень небезпеки, а територія Донецької та Луганської областей – надзвичайно високий [9]. Творці мапи пояснюють це тим, що у згаданому регіоні "контроль правопорядку може бути мінімальними або взагалі відсутнім на значній території. Існують серйозні загрози насильницьких нападів з боку озброєних груп, орієнтованих на туристів". Варто пояснити, що таке трактування теперішньої ситуації не стосується підконтрольної частини Луганської і Донецької областей. Безумовно, дуже складною ця ситуація була у 2014 році, коли конфлікт зачіпав майже всю територію Донбасу окрім північних районів, але зараз на підконтрольних частинах цілком спокійні та безпечні умови життєдіяльності де постійно перебувають як корінні мешканці, так і велика кількість внутрішньо-переміщених осіб, а також представників інших держав, що працюють у різноманітних міжнародних місіях, навчаються у вищих навчальних закладах, які також переміщені на підконтрольну частину області, тощо.

Отже перед регіоном стоїть насущне завдання поновити потік відвідувачів і подієвий туризм може стати саме тим засобом що сприятиме формуванню позитивного іміджу та дозволить відновити «добре ім'я» Луганщини, як привітного краю. До сумнозвісних подій Луганська область вже починала робити перші кроки на шляху до розвитку подієвого туризму. Фанати туристичної справи, які займалися організацією таких турів, стверджують [9], що ці заходи були не просто цікаві, але й комерційно вигідні для організаторів. Так на території садиби Мцеховського у 2012 р. було організовано лицарський турнір «Меч Сходу», який привернув увагу багатьох шанувальників з історичного фехтування, турнір було успішно проведено і у 2013 році, але зараз садиба перебуває на непідконтрольній частині і традиція, яка тільки зародилася, поки що перервана. Іншим успішним прикладом організації цікавого заходу, який відвідали не тільки мешканці області, але й гості з інших регіонів, став фестиваль активного відпочинку «Арта», його вдалося провести у 2012 та 2013 роках, але у 2014 замість мирного туризму це слово стало мати зовсім інший сенс. На думку експертів [10], Луганщині не вистачило якихось одного-двох років, аби запобігти конфлікту на цій території. На зазначені та інші заходи вже приїжджали відвідувачі з західних регіонів країни і, якби цей процес було розпочато трохи раніше, мешканці полярно протилежних регіонів знайшли би спільну мову, зрозумівши, що причин для протистояння у простих людей як східних так і західних області просто не існує. Незважаючи нінащо, територія області, яка знаходиться під контролем України має достатні ресурси для організації подієвого туризму. Тому, на початку довгого шляху, варто визначити основні принципи розвитку подієвого туризму, як інструменту виходу регіонів із соціально-економічної кризи: 1) врахування всіх наявних культурно-історичних, природно-рекреаційних та продуктивних ресурсів; 2) активне залучення до організації заходу представників влади, громади та туристичних компаній регіону; 3) активна інформаційна кампанія за межами регіону-організатора.

Якщо розглядати за різновидами, то можна запропонувати наступні види подій, представлені на рис. 1. На представленій схемі продемонстровано п'ять напрямів розвитку подієвого туризму в регіоні. Розглянемо кожний з різновидів більш детально.

Гастрономічні фестивалі на Луганщині взагалі не проводилися, але є всі передумови щоб розпочати. Перша можлива гастрономічна подія – пивний фестиваль. В регіоні функцію обласного центру зараз виконує м. Северодонецьк, де є дуже відома приватна броварня «Shale de blere», яка працює з грудня 2006 р. У м. Лисичанськ також працює свій завод пивоваріння «Ліспі» історія якого розпочалася ще у 1972 році. Також м. Кремінна може теж похвалитися власною броварнею «Пінта», що функціонує з 2005 р. У 2013 р. після реконструкції відновила свою роботу броварня у м. Сватове «Сватівське пиво». Кожне згадане підприємство випускає не менше п'яти сортів пива. Крім цих чотирьох відомих

виробників в регіоні працює безліч пабів, які займаються поставками імпортного пива, дистрибуцією продукту виробників з інших областей країни. Всі об'єкти розташовані відносно близько від нинішнього обласного центру, за умови співробітництва з регіональними органами влади, цілком реально організувати фестиваль, такий собі «Сєвер фест» (похідне від Сєверодонецька, як місто скорочено називають самі мешканці), паралельно організувати екскурсії на виробництво, різноманітні тематичні змагання. Під час проведення заходу не залишились би зі збитками і виробники м'ясних виробів, які так смакую до пива. Такий захід не залишить байдужими ані мешканців регіону, ані відвідувачів з сусідніх регіонів. А в перспективі фестиваль може отримати національні масштаби, запрошуючи для участі виробників с західних регіонів.

*Рис. 1. Потенційні різновиди подієвого туризму на Луганщині
Джерело: розроблено авторами*

Другий варіант гастрономічного фестивалю – медовий – логічніше за все проводити у другій половині серпня, безпосередньо напередодні свята «Медовий спас». Луганщина – це степи, у сільській місцевості проживає багато бджолярів. Фестиваль меду та інших виробів з цього цілющого продукту надав би прекрасну можливість всім пасічникам продемонструвати увесь асортимент своєї продукції та послуг (серед яких може бути і апітерапія), привернути увагу до свого товару з боку оптових покупців. Такий фестиваль звичайно не може претендувати на роль єдиного в Україні, але, з одного боку, він може сприяти розвитку бджолярства, а з іншого – у перспективі такий захід дозволить регіональним туроператорам організувати цікаві екскурсії для мешканців регіону на свято меду.

Ще один варіант гастрономічного фестивалю – фестиваль слобожанської кухні. Як і будь-який інший регіон – Луганщина, як частина Слобожанщини, багата на кулінарні традиції, організація такого свята не

потребує багато зусиль збоку місцевих органів влади. Такий захід – це прекрасна реклама для закладів ресторанного господарства регіону. Рамки фестивалю можна розширити додавши до гастрономії всі інші традиції, та обряди, запросивши для участі представників всіх областей Слобожанщини на Україні.

Другий перспективний напрям розвитку – мистецькі події. Найпоширеніший з них – музичний фестиваль. Управлінням культури, національностей та релігій Луганської обласної державної адміністрації вже започатковано обласний національний фестиваль Української музики «Mus Art-країна» та обласний фестиваль-конкурс нової української пісні «Молода країна». Заходи проводиться з метою підтримки, розвитку, популяризації кращих зразків нової української пісні, виховання патріотизму та посилення патріотичного настрою населення, підвищення професійної майстерності та виявлення найбільш сильних виконавців в різних напрямках сучасного українського вокального мистецтва. На даному етапі розвитку ці заходи проводяться тільки у масштабах області, але якщо мова йде про участь конкурсантів з усіх районів області, то навіть такі порівняно невеликі масштаби все одно сприятимуть розвитку регіонального туризму. А у перспективі, якщо конкурси матимуть успіх, статус заходів завжди можна змінити.

Ще один перспективний різновид подієвого туризму – літературні, або літературно-мистецькі фестивалі. Чого вартий лише Старобільськ – місто що було прославлене І. Ільфом і Є. Петровим у їх безсмертних творах «12 стільців» та «Золоте теля». Вже зараз візитівкою міста стали пам'ятник Остапу Бендеру та Кісе Вороб'янінову. Без цих героїв не обходиться жодне міське свято, наприклад – фестиваль вуличної музики, що пройшов там на початку літа. Шанувальників цих літературних творів багато не тільки в Україні, а і за її межами. Організація мистецького заходу, присвяченого цим творам, з конкурсами, театральними виставами, концертними програмами дало б можливість привернути увагу до міста та регіону. Активну роботу у розвитку мистецьких заходів здійснює сучасний поет і письменник Сергій Жадан, який є уродженцем м. Старобільськ, але зараз проживає у м. Харків. Письменник активно пропагує свій рідний край, організовуючи мультикультурні фестивалі та інші різноманітні заходи у м. Северодонецьк та у інших районах області, залучаючи до участі громадськість інших регіонів країни.

Ще один різновид культурно-мистецьких заходів – фестивалі народних промислів. У травні 2016 р. Луганською обласною державною адміністрацією було закладено цікаву традицію – обласний фестиваль української народної іграшки та гри. Головна мета його створення – це відродження, збереження і розвиток українських народних традицій виготовлення іграшок. У фестивалі взяли участь аматорські та професійні творчі колективи, народні майстри декоративно-ужиткового мистецтва, які від щирого серця дарували своє мистецтво всім присутнім. До майстер-класів із виготовлення ляльок-мотанок і плетеної іграшки, ляльки-травниці

та глиняної іграшки, пальчикової іграшки, петриківського розпису, плетіння вінків та вовновалання могли долучитись усі охочі. Цікавий регіональний захід з роками може стати окрасою м. Кременна (де відбувся сам фестиваль) та привернути увагу туроператорів як цікавий для відвідування екскурсійний об'єкт. Тим паче, що фестиваль проходив напередодні свята «Івана-Купала» на березі річки Красна, що значно розширює можливості дійства.

Наступний перспективний напрям розвитку подієвого туризму – спортивні змагання. Перше що спадає на думку – це змагання з велоспорту. Кременська районна адміністрація вже давно виношує ідею створення цілої бази для підготовки таких спортсменів, дуже повільні кроки у цьому напрямку але відбуваються. Вже існує і захід, який традиційно привертав увагу шанувальників велоспорту з усієї України – це щорічний турнір з велоспорту на шосе присвячений пам'яті заслуженого тренера України Івана Миколайовича Кошелева. До воєнних дій турнір збирав зірок велоспорту з усієї країни, але зараз цікавість до турніру переборюють страхи учасників щодо власної безпеки. Маємо надію, що за рік-два цей цікавий захід привертатиме увагу як іменитих спортсменів так і юних велогонщиків нашої країни.

Ще один варіант розвитку спортивних заходів – кінно-спортивні змагання та театралізовані вистави, які раніш дуже часто притягували до себе увагу збоку мешканців регіону. До 2014 р. популярними місцями для відвідування були Деркульський та Дружківський кінні заводи з багатою історією та цікавими пам'ятками архітектури. Донедавна ще функціонував Луганський обласний Козачий кінний театр, яких було всього два в Україні (другий у м. Запоріжжя). За бажанням регіональних органів влади можна було б організувати прекрасний захід, який би поєднував і спортивні змагання і театралізовані вистави, запросивши до участі спортсменів і артистів з усіх куточків нашої держави. Така подія привернула би увагу і шанувальників кінного спорту і заводчиків і просто поціновувачів мистецтва їздити верхи.

Регіональні ярмарки та виставки – це ще один варіант так званих економічних подій, який спонукає до розвитку ділового туризму. Дійсно у даній царині ми не можемо похвалитися великими досягненнями, але це не означає що нема потреби у таких заходах хоча б на рівні регіону. Такі заходи сприятимуть поновленню внутрішніх економічних зв'язків, пожвавленню економічної діяльності у регіоні. Для розширення горизонтів співпраці варто для участі у таких заходах запросити і представників Донеччини, яка зараз також потерпає від неуваги збоку інших регіонів нашої держави. У Луганську до 2010 року включно проводилась щорічна міжнародна виставка «Східна брама України». Є сенс реанімувати цей захід, який з часом може повернути билу славу та велику кількість відвідувачів з інших регіонів.

Остання група заходів, які можуть стати основою подієвого туризму на Луганщині – релігійні свята. Область не може похвалитися дуже

намоленними місцями, такими як Почаїв на Тернопільщині, чи навіть Святі Гори на Донеччині, але це не означає, що у даному напрямку в нас взагалі нема перспектив. У селі Дмитрівка, що у Новоайдарському районі, у 2013 році відкрито та освячено Храм Святого великомученика Пантелеймона Цілителя, вівтар якого зроблений з цілющого янтаря. Вже більше трьох років храм є постійно діючим, саме він може стати чудовим місцем паломництва для вірян, наприклад на Великдень, або у день пам'яті святого на честь якого зведений цей храм (9 серпня). Окрім паломників, це місце може бути цікавим і простим прихожанам – цінителям мистецтва, адже за красою та масштабами витрат вівтар Храму порівнюють з всесвітньо відомою янтарною кімнатою. Сама поява споруди – це вже справжнє диво, результат незламності та віри людини, яка втративши найрідніших, не опустила руки, а, отримавши дар цілительства, вирішила присвятити своє життя служінню Богу та допомозі хворим і стражденним. Вже більше 10 років до Миколи Іщенка – засновника храму іде нескінченний потік відвідувачів, які потребують допомоги та отримують її у нього.

Висновки. Проведене дослідження наявних та потенційних можливостей для організації подієвого туризму на Луганщині свідчить що за підтримки громад та місцевих органів влади у регіоні цілком можливо реалізувати 5 напрямів діяльності: гастрономічні фестивалі; культурно-мистецькі, спортивні, економіко-політичні заходи, релігійні свята. Не можна сказати, що всі запропоновані заходи є абсолютною інновацією. Пам'ятаємо відоме прислів'я: «Все нове – це добре забуте старе». По деяких напрямках роботу розпочато навіть вже після відновлення миру на доступній території області. Найбільш успішно ведеться діяльність щодо розвитку культурно-мистецьких подій, які вже два роки привертають увагу не тільки регіональної спільноти, але попереду ще довгий шлях, зупинятися на якому ми просто не маємо права.

Список використаних джерел:

1. Бабкін А. В. Спеціальні види туризму / А. В. Бабкін. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2008 – 252 с.
2. Корнілова Н. В. Подієвий туризм в Україні / Н. В. Корнілов // Географія і туризм – 2012 – № 22 – С. 113-120.
3. Молодецький А., Пташнік А. Значення фестивального туризму у розвитку міст та регіонів / А. Молодецький, А. Пташнік // Історія української географії. - 2012. - Випуск 26. – С. 113-118.
4. Вишневська Г. Г. Івент-туризм в контексті розвитку світового туризму / Г. Г. Вишневська // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Зб. наук. праць Рівненського державного університету – 2011 – Вип. 17, Т. 2 – С. 256-260.
5. Зеленко О. О. Порівняльна характеристика регіонів України в контексті розвитку етнотуризму / О. О. Зеленко, Н. В. Шепелева // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: [Текст]: Зб. матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25 лютого 2016 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів: ЛІЕТ, 2016 – С. 93-100.
6. Заваріка Г. М. Стратегічні напрями розвитку курортів на Луганщині / Г. М. Заваріка // Науковий журнал «ScienceRise» – 2015 - № 6/1 – С. 55-59.
7. Зеленко О. О. Перспективи розвитку туризму Луганщини в умовах воєнно-політичної нестабільності / О. О. Зеленко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка» - 2015 – Вип. 2 (4) – Ч. 2 – С. 138-143.
8. Зеленко О. О. Особливості впровадження регіонального маркетингу для реанімації туристичної галузі Луганської області / О. О. Зеленко // Галицький економічний вісник – 2015 – № 2 – С. 29-34.

9. Частина України опинилася серед найнебезпечніших місць для туризму 2017 року [Електронний ресурс] // Українська правда життя – 2016 – 17 листопада – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/travel/2016/11/17/220185/>
10. «Сшити» страну заново [Електронний ресурс] // Реальная Газета – 2016 – 28 апреля – Режим доступа: <http://realgazeta.com.ua/turizm-spaset-ukrainu/>

Список использованных источников:

1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма / А. В. Бабкин. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2008 - 252 с.
2. Корнилова Н. В. Событийный туризм в Украине / В. Корнилов // География и туризм - 2012 - № 22 - С. 113-120.
3. Молодецкий А., Пташник А. Значение фестивального туризма в развитии городов и регионов / А. Молодецкий, А. Пташник // История украинской географии. - 2012. - Выпуск 26. - С. 113-118.
4. Вишневская Г. Г. Ивент-туризм в контексте развития мирового туризма / Г. Г. Вишневская // Украинская культура: прошлое, настоящее, пути развития. Сб. науч. работ Ровенского государственного университета - 2011 - Вып. 17, Т. 2 - С. 256-260.
5. Зеленко Е. А. Сравнительная характеристика регионов Украины в контексте развития этнотуризма / Е. А. Зеленко, Н. В. Шепелева // Развитие украинского этнотуризма: проблемы и перспективы: [Текст]: Сб. матер. IV Всеукр. научно-практической. конф. молодых ученых (Львов, 25 февраля 2016) / Министерство образования и науки Украины, Львовский институт экономики и туризма. - Львов: ЛИЭТ, 2016 - С. 93-100.
6. Заварика Г. М. Стратегические направления развития курортов на Луганщине / Г. М. Заварика // Научный журнал «ScienceRise» – 2015 - № 6/1 – С. 55-59.
7. Зеленко Е. А. Перспективы развития туризма Луганщины в условиях военно-политической нестабильности / Е. А. Зеленко // Научный вестник Мукачевского государственного университета. Серия «Экономика» - 2015 – Вып. 2 (4) – Ч. 2 – С. 138-143.
8. Зеленко Е. А. Особенности внедрения регионального маркетинга для реанимации туристической отрасли Луганской области / Е. А. Зеленко // Галицкий экономический вестник – 2015 – № 2 – С. 29-34.
9. Часть Украины оказалась среди самых опасных мест для туризма 2017 [Электронный ресурс] // Украинская правда жизни - 2016 - 17 ноября - Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/travel/2016/11/17/220185/>
10. «Сшить» страну заново [Электронный ресурс] // Реальная Газета - 2016 - 28 апреля - Режим доступа: <http://realgazeta.com.ua/turizm-spaset-ukrainu/>

References:

1. Babkin A. V. Special types of tourism / A. V. Babkin. – Rostov-na-Donu: Feniks, 2008 – 252 p.
2. Kornilova N. V. Event tourism in Ukraine / N. V. Kornilov // Geography and tourism – 2012 – № 22 – P. 113-120.
3. Molodec'kij A., Ptashnik A. Meaning of festival tourism in the development of places and regions / A. Molodec'kij, A. Ptashnik // History of Ukraine geography. - 2012. - № 26. – P. 113-118.
4. Vishnevs'ka G. G. Event-tourism in the context of world tourism / G. G. Vishnevs'ka // Ukrainian culture: past, present, ways of development. Collection of scientific papers in Rivne State University – 2011 – №. 17, Vol. 2 – P. 256-260.
5. Zelenko O. O. Comparative analyzes of Ukraine regions in context of ethno tourism development / O. O. Zelenko, N. V. Shepeleva // Ukrainian ethno tourism development: problems and prosperities: [Text]: Collection of scientific papers at The IV Ukrainian scientific and practical conference of young scientists (L'viv, 25th of February 2016)/ Ukraine Ministry of Education and Science, L'viv Institute of Economics and Tourism. – L'viv: LIET, 2016 – S. 93-100.
6. Zavarika G. M. Strategic directions of resort development in Luhansk region. / G. M. Zavarika // Scientific journal “ScienceRise”. – 2015 – Vol 6/1 – P. 55-59.
7. Zelenko O. O. Tourism development prospects in Luhansk region under the conditions of war and political instability / O. O. Zelenko // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economic series. – 2015. – Issue № 2(4). Part 2. – P. 138-142.
8. Zelenko O. O. Features of regional marketing implementation for tourist branch resuscitation in Luhansk oblast / O. O. Zelenko // Galician economic bulletin. – 2015 – Vol. 2. – P. 29-34.
9. The part of Ukraine appeared among the most dangerous places for tourism in 2017 [Electronic sours] // Ukrainian truth of life – 2016 – 17th of November – URL: <http://life.pravda.com.ua/travel/2016/11/17/220185/>
10. «Sew together» the country again [Electronic sours] // Real newspaper – 2016 – 28th of April – URL: <http://realgazeta.com.ua/turizm-spaset-ukrainu/>

УДК 911.53(477.44)

Цесьців Діана Степанівна

Львівський державний університет фізичної
культури, м. Львів, Україна,
e-mail: dianakarpyn@gmail.com

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета: проаналізувати туристичні ресурси окремих районів Вінницької області.

Методика: використано картографічний, порівняльний, аналізуючий та узагальнюючий результати наукових досліджень.

Результати: розроблено та систематизовано геопросторове розміщення туристичних ресурсів окремих районів Вінницької області. На основі проведених досліджень складено картосхеми та легенди до районів.

Наукова новизна: вперше було досліджено туристичні ресурси Вінницької області в розрізі чотирьох районів у вигляді картосхем та легенд до них.

Практична значимість: нами досліджено репрезентативні райони Вінницької області, ресурси яких при відповідній рекламі та проведенні реставраційних робіт можуть бути включені в екскурсійні маршрути та стати підготовкою їх до туристичних екскурсій активізує розвиток туристичної інфраструктури.

Для зручності розраховано віддалі від районних центрів до найбільш атрактивних об'єктів, що дає можливість мандрівникам оцінити орієнтований час до туристичних об'єктів та зворотнього напрямку.

Ключові слова: туристичні ресурси, історико-культурні, музеї, церкви, монастирі, костели, видатні діячі науки і культури, археологічні та архітектурні пам'ятки.

УДК 911.53(477.44)

Цесьців Диана Степановна

Львовский государственный университет
физической культуры, г. Львов, Украина
e-mail: dianakarpyn@gmail.com

РЕПРЕЗЕНТАТИВНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ОТДЕЛЬНЫХ РАЙОНОВ ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Цель: проанализировать туристические ресурсы отдельных районов Винницкой области.

Методика: использовано картографический, сравнительный, анализирующий и обобщающий результаты научных исследований.

Результаты: разработаны и систематизированы геопространственное размещение туристических ресурсов отдельных районов Винницкой области. На основе проведенных исследований составлены картосхемы и легенды к районам.

Научная новизна: впервые было исследовано туристические ресурсы Винницкой области в разрезе четырех районов в виде картосхем и легенд к ним.

Практическая значимость: нами исследовано репрезентативные районы Винницкой области, ресурсы которых при соответствующей рекламе и проведении реставрационных работ могут быть включены в экскурсионные маршруты и стать подготовкой их к туристическим экскурсиям, что активизирует развитие туристической инфраструктуры.

Для удобства рассчитаны расстояния от районных центров до наиболее атрактивных объектов, что позволяет путешественникам оценить ориентировочное время к туристическим объектам и обратному направлению.

Ключевые слова: туристические ресурсы, историко-культурные, музеи, церкви, монастыри, костелы, выдающиеся деятели науки и культуры, археологические и архитектурные памятники.

UDC 911.53(477.44)

Tsestsiv Diana Stepanivna

Lviv State University of Physical Culture, Lviv,
Ukraine, e-mail: dianakarpyn@gmail.com

THE REPRESENTATIVE TOURISTS' RESOURCES OF SEPARATE AREAS IN VINNITSA REGION

Aim: to analyze the touristsresources of separate areas inVinnitsa region.

Methods: cartographical, comparable, analytical and presumptive results of scientific researchmenthave beenused.

Results: the geospatial distribution oftourists resources of separate areas of Vinnitsa regionhas been developed and systemized. On the basis of this researchmentwas created the maps and legends to them.

Scientific novelty: for the first time was studied the tourists resources in a view of four areas in the shape of maps and legend to them.

Practical meaning: the representative areas in Vinnitsa region has been studied, by the appropriate advertisement and restoration works this resources may be included to the excisional itineraries' and became a preparation them to tourists excursion activates the development of tourists infrastructure.

For the convenience has been calculated the distances from the district center to the most attractive objects, that gives opportunities for the travellers to assessthe approximate time to tourists objects and reversal direction.

Key words: tourists' resources, historical and cultural, museums, churches, cloisters, Roman Catholic Church, prominent figures of science and culture, archaeological and architectural monuments.

Постановка проблеми. Туристичні ресурси Вінницької області різноманітні і неповторні. Кожен нами обраний район володіє унікальними туристичними об'єктами: церкви, монастирі, видатні українські діячі науки і культури, архітектурні та археологічні пам'ятки. Але разом і з тим ці об'єкти є мало відомими пересічному українцю не говорячи про іноземних туристів. Нами представлено репрезентативні райони Вінницької області, які пропонують нам широкий спектр туристичних об'єктів, що варто відвідати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації ресурсно-рекреаційної проблематики, зокрема туристичні ресурси Вінницької області висвітлені в роботах географів І. М. Волошина, О.О. Мінца, Л.Г. Руденка, М.С. Мироненка, Л.І. Мухіної, І.І. Пірожника, Л. М. Кирилюка, Г. І. Денисика.

Метою дослідження є дослідити туристичні об'єкти Вінницької області на прикладі Барського, Вінницького, Козятинського та Ямпільського районів. Скласти оглядові карти репрезентативних туристичних об'єктів в межах окремих районів Вінницької області та легенди до них.

Виклад основного матеріалу. Вінницька область надзвичайно приваблива за географічним положенням, розміщенням, наявністю річки Дністер, що важливе для розвитку водного туризму та рекреативними Придністровськими каньйоноподібними долинами приток Дністра та Каньоном Дністра. Через середину області протікає ріка Південний Буг, а також нараховується 3600 водних об'єктів загальною площею 100 тис.га. Область багата мінеральними з вмістом родону джерелами (Хмільницька) та інші.

В області на високому рівні розвивається сільське господарство, що сприяє розвитку сільськогосподарського (зеленого) туризму, високоякісним та екологічно чистим харчуванням. У Вінницькій області 320 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: 45 заказників (18 - державного значення), 213 пам'яток природи (8 - державного значення), 33 заповідні урочища, 29 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (11 - державного значення) [6]. Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва становить 2204 одиниці; 511 пам'яток архітектури внесено до Державного реєстру національного культурного надбання [6]. Вінницька область за характером рельєфу відноситься до двох фізико-географічних областей – Придніпровській і Подільській височин. Переважає рівнинна територія, що густо розчленована річковими долинами Південного Бугу та лівих приток Дністра. В цілому поверхня знижується з північного-заходу на південний схід. На південно-західній частині області висоти сягають 362 м, на північно-східній – абсолютна висота не перевищує 322 м). У Придністров'ї – долинами річок каньйоноподібні [1;3;4]. Клімат області помірно континентальний з м'якою зимою і теплим літом. Пересічна температура січня -4, -6°, липня +18,6, +20,5°. Період з температурою понад +10° становить 155 – 180 днів. Річна кількість опадів 480-590 мм, з них за теплий період випадає 375-400 мм.

Вінницька область вирізняється багатством поверхневих вод, її поверхня розчленована густою мережею річок, що належать до басейнів Південного Бугу. До основних його приток відносяться Згар, Рів, Краснянка, Шпиківка, Сельниця, Дохна, Соб, Сливовода, Удич; Дністра - Мурафа, Лядова, Немія, Русава, Марківка) та Дніпра - Рось із Росською, Гнилоп'ять, Гуйва. У місцях перетину кристалічних порід долини вузькі, з крутими схилами каньйоноподібними долинами, в руслах є пороги. В межах області близько 2600 ставків, їх використовують для риборозведення. Дністер і Південний Буг використовують для місцевого судноплавства [1;3;4].

Цікавими природними об'єктами в межах області є Дністровський каньйон, який утворений тектонічними рухами та водними потоками. Найбільший каньйон утворений в районі Могильова- Подільського глибиною 150-180м. В каньйоноподібних долинах протікають також ліві притоки Дністра Лядова, Коропець, Жван, Немія. Придністров'я

відноситься до найбільш атрактивних природних об'єктів, що дає можливість розширювати водні туристичні маршрути [1;3;4].

Ґрунти області переважно опідзолені (до 65% території). На північно-східній переважають чорноземи, в центральній частині – сірі, темно-сірі та світло сірі; на південно-східній і в Придністров'ї – глибокі чорноземи. Ґрунтово – кліматичні умови Вінницької області сприятливі для вирощування овочівництва, садівництва й виноградарства.

Вінницька область розташована в лісостеповій зоні. Розорано понад 66% її території. Під лісами (дуб, граб, липа, ясен, клен, в'яз) – 344,7 тис. га. В долинах річок – природні сіножаті й луки. На території Вінницької області водяться козуля, борсук, дика свиня, вовк, лісова куниця, білка, лисиця, заєць, ховрах, хом'як, польова миша; на берегах річок – видра, норка; по водоймах – дикі качки, гуси; в річках і ставках – короп, лящ, окунь, лин, щука тощо. Для охорони природи в області створено ряд державних заказників (Буго - Деснянський, Володимирська Дубина, Коростовецький, Грабарківський, Бронницький та Горячківська Дача) та інші. На околиці Вінниці на р. Вишні закладено ботанічний сад «Поділля» [1;3]. Нами в окремих районах Вінницької області виявлено 119 найпривабливіших туристично-рекреаційних об'єктів, проаналізовано інтелектуальний потенціал та складені легенди до картосхем з геопросторовим їх розміщенням. На картосхемі всі об'єкти позначені порядковими номерами, які ідентичні номерам в легенді.

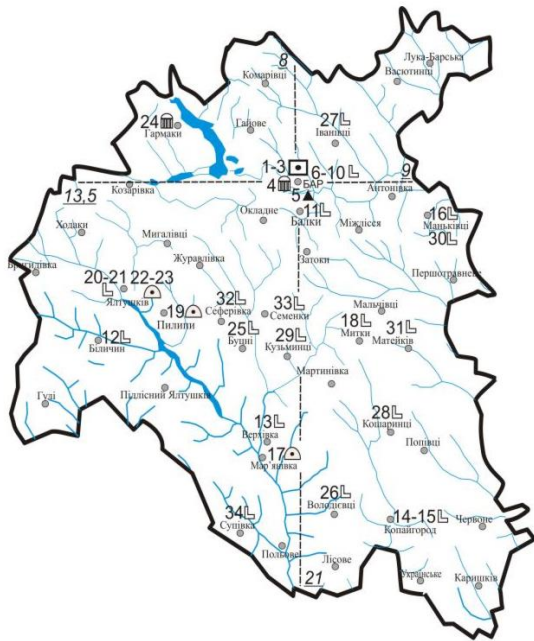
Легенди до картосхем чотирьох районів Вінницької області

Барський район (рис. 1а) розташований у західній частині Вінницької області. Утворений у 1921 році. Площа 1,1 тис. км². Населення 77,3 тис. чол. (1976). В районі - 95 населених пунктів, які підпорядковані міській, селищній і 25 сільським радам. Центр - м. Бар.

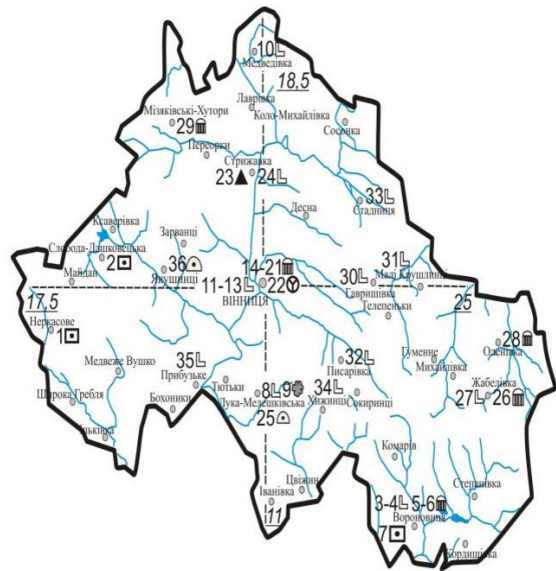
Барський район лежить у межах Подільської височини. Корисні копалини: вапняки, пісок, глина, граніт. Річки належать до басейнів Дністра (Лядова, Немія, Мурашка, Мурафа) та Пд. Бугу (Рів). Переважають сірі й світлосірі ґрунти. Розташований у лісостеповій зоні. Ліси (граб, ясен, липа, клен, дуб) займають 16,6 тис. га [8].

1. Пам'ятник Грушевському (м. Бар).
2. Пам'ятник Врублевському (м. Бар).
3. Місце народження В. Буняковського. Буняковський Віктор Якович (16. XII. 1804 – 12. I. 1889) – український математик. Після навчання у Парижі (1820 – 1826) – професор різних вищих шкіл у Петербурзі. Академік, автор понад 100 праць з математичного аналізу, статистики, теорії похибок тощо. Винайшов планіметр, пантограф (м. Бар).
4. Барський районний історико-красознавчий музей. На сьогодні музей налічує 7772 унікальних експонати, які відтворюють важливі етапи історії краю, несуть пізнавальну і виховну функцію. Музей налічує значну кількість експонатів періоду Великої Вітчизняної війни. Наявна велика добірка картин заслуженої майстрині України Віри Семенівни Бичкової – барельєфи, натюрморти, пейзажі, різьба по дереву. Радують око і предмети домашнього вжитку: глиняний посуд, фрагмент ткацького верстату, старовинний одяг. Планується пошук нових експонатів та виготовлення додаткових експозицій [2].
5. Фортеця XVI ст. (м. Бар) нац. знач.

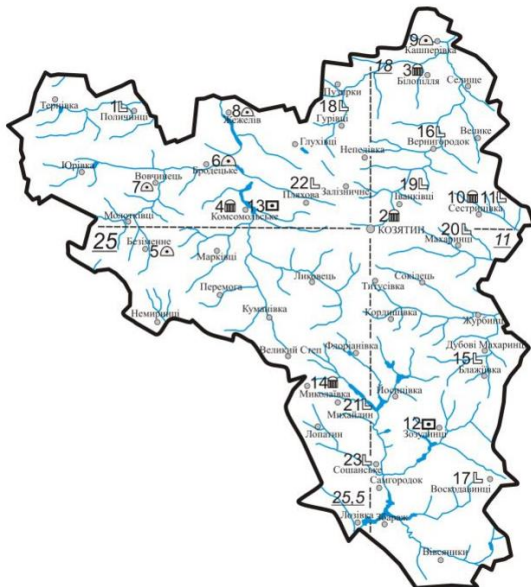
6. Кармелітський монастир (XVIII, XX ст.) У 1616 на руїнах більш давнього невідомого монастиря почалося зведення монастиря і колегіума. Протягом 1701-1787 з довгими перервами були збудовані костел з колегіумом і корпус келій. У 1838 монастир стає православним - Покровським. З 1881 - жіночим. У 1908 збудована дзвіниця. У 1960 розібрали частину келій, яка примикала до головного корпусу. Костел (Покровська церква) з келіями складає єдиний двоповерховий цегляний корпус в стилі бароко. Тринавовий, чотиристовпний з п'ятигранною апсидою об'єм костелу розташований по центральній поперечній вісі будівлі. Решту будівлі займають келії. Планування келій - коридорне з одностороннім розташуванням приміщень. Споруда перекрита системою хрещатих та напівциркульних склепінь. Фасади розчленовані двома горизонталями симетрично розташованих вікон і декоративними нішами на міжповерховому просторі. Вікна оформлені бароковими наличниками з "вушками" і фігурними замковими каменями. Пам'ятник увінчаний багатопрофільним розкрепованим карнизом. На першому ярусі з обох боків від арки в'їзду розміщені двоповерхові жилі приміщення, покриті двосхилим дахом. Дзвіниця стовпоподібна (восьмерик на четверику), з струнким силуетом (м. Бар).
7. Церква Успіння Пресвятої Богородиці, XVIII ст., мурована (м. Бар) [5].
8. Костел Святої Анни (побудований домініканцями в 1811 році). 1906 року був перебудований у стилі неоготики. Колишній костел Святого Миколая (м. Бар).
9. Монастир Святого Івана Хрестителя провінції Отців Василян (Українська греко-католицька церква), 1877 рік (м. Бар).
10. Костел Святого Миколая (м. Бар) [5].
11. Церква Спаса Преображення кін. XIX ст., мурована (с. Балки).
12. Садиба Рудзських (палац, господарський флігель, парк), XIX ст. (с. Біличин).
13. Комплекс садиба Михальських-Бібікових (палац, господарча споруда, парк) XIX ст. (с. Верхівка).
14. Церква Різдва Богородиці, мурована 1883 р. (с. Копайгород) [5].
15. Костел Святого Духа, 1798 р. (с. Копайгород) [5].
16. Костел Пресвятої Трійці, 1793 р. (с. Маньківці).
17. Поселення черняхівської культури, III-IV ст. (с. Мар'янівка).
18. Комплекс садиби адмірала Чихачова (будинок, парк), 1905 р. (с. Митки).
19. Поселення трипільської культури, IV-III тис. до н. е. (с. Пилипи).
20. Троїцька церква (дерев'яна), 1876 р. (с. Ялтушків) [10].
21. Садибний будинок, XIX ст. (с. Ялтушків).
22. Поселення трипільської культури, III-VI тис. до н. е. (с. Ялтушків).
23. Поселення черняхівської культури, II-IV ст. до н. е. (с. Ялтушків).
24. Музей історії села Гармаки (с. Гармаки) [2].
25. Церква Св. Миколи, 1894 р. (Буцні) [5].
26. Церква Св. Івана Богослова, 1881 р. (Володіївці) [5].
27. Церква Успення Пресвятої Богородиці, 1760-1771 рр. (Іванівці) [5].
28. Церква Св. Трійці, 1893-1895 рр. (Кошаринці) [5].
29. Церква Св. Івана Богослова, 1888 р. (Кузьминці) [5].
30. Церква Св. Архистратига Михайла, 1766 р. (Маньківці).
31. Церква Св. Архистратига Михайла, 1766 р. (Матейків) [5].
32. Церква Св. Олександра Невського, 1894 р. (Сеферівка) [5].
33. Церква Воздвиження Чесного Хреста, 1852-1862 рр. (Семенки) [5].
34. Церква Св. Івана Богослова, 1760, 1892 рр. (Супівка) [5].

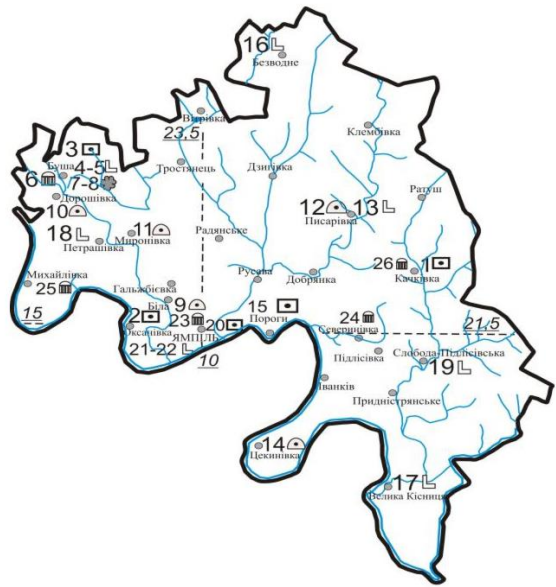
а) Барський район

б) Вінницький район

в) Козятинський район

г) Ямпільський район

Рис.1. Геопросторове розміщення туристичних ресурсів типових районів Вінницької області

☐ Пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з життям та діяльністю державних діячів, діячів науки та культури

▲ Історичні пам'ятки

⌒ Архітектурні пам'ятки

----- II Віддаль від районного центра, км

⌒ Археологічні пам'ятки

⌒ Музеї

⌒ Заповідні місця, пам'ятки природи, парки

⌒ Інші цікаві об'єкти

23 Номера на картосхемах ідентичні номерам в легенді

Вінницький район (рис. 1б) знаходиться у північній частині Вінницької області. Утворений 1923. Площа 0,9 тис. км². Населення 73,7 тис. чел. (1977). В районі - 54 населені пункти, підпорядковані селищній і 29 сільським радам. Центр - м. Вінниця.

Вінницький район лежить у межах Подільської височини. Корисні копалини: торф, граніти, глини, пісок. Головна річка - Південний Буг. Ґрунти переважно сірі лісові. Розташований у лісостеповій зоні. Ліси (граб, ясен, липа, клен, дуб) займають 10,6 тис. га [8].

1. Пам'ятник М. О. Некрасову (с. Некрасове).
2. Пам'ятник С. О. Гуменюка (с. Слобода-Дашковецька).
3. Михайлівська церква (дерев'яна), 1752 р. (смт Вороновиця) [10].
4. Костел Михайла Архангела, 1793 р. (смт Вороновиця).
5. Вороновицький музей історії та космонавтики ім. О. Ф. Можайського. Розташований у палаці, XVII–XVI ст. (смт Вороновиця) [2;9].
6. Музей Володимира Перепелюка (смт Вороновиця).
7. Пам'ятник О. Ф. Можайському (смт Вороновиця).
8. Церква Ікони Божої Матері Казанської (дерев'яна), 1896 р. (с. Лука-Мелешківська) [10].
9. Парк, XIX ст. (с. Лука-Мелешківська).
10. Церква Параскеви Великомучениці (дерев'яна) 1765-1791 рр. (с. Медвідка) [10].
11. Єзуїтський монастир (костел, колегіум, келії) XVII–XVIII ст. (м. Вінниця).
12. Домініканський монастир (костел, келії, башта) XVII–XVIII ст. (м. Вінниця).
13. Миколаївська церква (дерев'яна), дзвіниця 1746 р. (м. Вінниця) [10].
14. Вінницький літературно-меморіальний музей-садиба письменника і громадського діяча М. М. Коцюбинського. Розташований у будинку, де народився класик української літератури. Це один з перших літературно-меморіальних музеїв України. Експозиція його побудована за монографічним принципом і розміщена в п'яти кімнатах будинку. Різноманітні матеріали послідовно розкривають життєвий і творчий шлях письменника та його громадську діяльність. За рік музей відвідує понад 30 тис. осіб (м. Вінниця) [7;9].
15. Вінницький обласний художній музей. Розташований на території архітектурного комплексу “Мури” в пристосованому двоповерховому приміщенні. Колекція музею почала формуватись 17 лютого 1919 р. Тривалий час вона була в складі обласного краєзнавчого музею, її поповнювали експонатами внаслідок надходження з державних музеїв, установ і приватних колекцій. Музейна колекція налічує майже 10 000 предметів. Щороку музей відвідує близько 150 тис. осіб, для яких проводять понад 2 000 екскурсій (м. Вінниця) [2;9].
16. Вінницький краєзнавчий музей – відомий науково-методичний та пам'ятко - охоронний центр східного регіону Поділля. Його фонди налічують близько 100 тис. одиниць зберігання, серед яких – унікальна колекція золотих прикрас доби бронзи та сарматського періоду, яку експонували на шести міжнародних виставках. Славиться музей нумізматичною та етнографічною збірками, колекцією зброї та мінералів. При музеї діє бібліотека, заснована 1920 р., її довоєнний фонд знищено у 1943 р. Сучасна збірка містить понад 10,5 тис. видань кінця XVIII – початку XXI ст., переважно українською, російською та польською мовами (Вінниця) [2;9].
17. Музей історії училища культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича (м. Вінниця).
18. Музей міського електротранспорту (м. Вінниця) [2].
19. Музей Т. Г. Шевченка (м. Вінниця)[2].
20. Музей історії медичного коледжу ім. Д. Заболотного (м. Вінниця).
21. Садиба та пам'ятник, склеп-могила хірурга, анатома і педагога М. І. Пирогова (м. Вінниця).

22. Найбільший у світі річковий світломузичний фонтан. Фонтан на відкритих водоймищах та реконструйована Набережна “ROSHEN”, були відкриті 4 вересня 2011 року. “Фонтан” розташований в руслі річки Пд. Буг й має довжину 140 м і висоту струменя до 60 м
23. Ставка Гітлера “Вервольф”, що в перекладі з німецької означає “озброєний вовк”, розташована за 8 км на північ від Вінниці. За часів Великої Вітчизняної війни, вона використовувалася для керування військовими діями на Східному фронті (Стрижавка).
24. Церква Св. Миколи, 1850 р. (Стрижавка).
25. Городище IX–IV ст. до нашої ери (с. Лука-Мелешківська).
26. Церква Ікони Божої Матері Казанської, 1905 р. (Жабелівка).
27. Музей історії села Жабелівка (с. Жабелівка).
28. Музей історії села Оленівка (с. Оленівка) [2].
29. Музей історії села Мізківські Хутори (с. Мізківські Хутори).
30. Церква Св. Івана Богослова, 1878 р. (Гавришівка).
31. Церква Покрови Пр. Богородиці, 1797 р. (Малі Крушлинці).
32. Церква Покрови Пр. Богородиці, 1770 р. (Писарівка).
33. Церква Св. Дмитра, 1886 р. (Стадниця).
34. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1869 р. (Хижинці).
35. Церква Успення Пр. Богородиці, 1751, 1855 рр. (Прибузьке).
36. Городище (с. Якушинці).

Козятинський район (рис. 1в) розташований у північній частині Вінницької області. Утворений 1923. Площа 1,1 тис. км. Населення 94,4 тис. чол. (1979). В районі — 75 населених пунктів, підпорядкованих міській та 31 сільській раді. Центр - м. Козятин. Козятинський район розташований у межах Придніпровської височини.

В районі розміщено Глуховецьке родовище каоліну. На території району беруть початок ріки Гуйва, Гнилоп'ять, Роставиця (басейн Дніпра) і Десна (басейн Пд. Бугу). Ґрунти чорноземні. Козятинський район розміщений у лісостеповій зоні. Поширені дуб, береза, ялина, сосна, клен, ясен, вільха - 3,0 тис. га [8].

1. Свято-Преображенська церква, 1661, XVIII ст. (с. Поличинці).
2. Музей історії міста Козятина (м. Козятин).
3. Музей хліба (с. Білопілля).
4. Краєзнавчий музей (с. Комсомольське).
5. Поселення черняхівської культури II–IV ст. н.е. (с. Безіменне).
6. Поселення черняхівської культури II–IV ст. н.е. (с.мт Бродецьке).
7. Тришарове поселення епохи бронзи, зарубинецької та черняхівської культури XII–X ст. до н.е., II до н.е., II ст. н.е., II–IV ст. н.е. (с. Вовчинець).
8. Поселення трипільської культури IV–III тис. до н.е. (с. Жежелів).
9. Поселення доби бронзи II тис. до н.е. (с. Кашперівка).
10. Музей М.С. Грушевського (с. Сестринівка).
11. Церква Святої Покрови Пресвятої Богородиці (с. Сестринівка).
12. У с. Зозулинці народився видатний український мовознавець і етнограф Костянтин Петрович Михальчук, який досліджував проблеми української діалектології, історії української мови, українського правопису, методології лінгвістики. Вперше він здійснив систематичний опис українських діалектів. Підготував першу карту українських говорів; обґрунтував поділ діалектів на давні й новожитні, запропонував пояснення генези багатьох явищ сучасних діалектів.
13. Родом з с. Махнівки (нині с. Комсомольське), що розташоване на берегах річки Гнилоп'яті, за 12 км. від районного центру і залізничної станції Козятин, не менш

талановитий український історик, археолог, археограф, етнограф, фольклорист Володимир Боніфатійович Антонович, в працях якого широко відображена історія Поділля. Він – автор понад 300 праць з історії, археології та етнографії України. Зібрав, зредагував і видав 8 томів «Архива Юго-Западной России», що стосуються історії Правобережної України XVI -XVIII ст.

14. У с. Миколаївка відкрито музей чеського села та шкільний Євроклуб. Адже тут проживає найбільша в області чеська громада, яка утворила громадське об'єднання «Голендерські чехи». До речі перші поселенці-чехи з'явилися на території села наприкінці XIX ст. Вони ревно зберігають вшановують та плекають свої традиції і звичаї. Тож не випадково у селі відбулися урочистості з нагоди 85-ї річниці від дня народження видатного уродженця Вінницького краю (с. Конюшівка, Липовецького р-ну), письменника, кіносценариста, лауреата Державної премії ім. Тараса Шевченка Василя Земляка [7] (Вацлав Вацик), що виріс і жив серед чехів, знав їхню мову, звичаї та культуру.
15. Церква Св. Миколи, 1774 р. (Блажіївка).
16. Церква Різдва Пр. Богородиці, XVIII ст. (Вернигородок).
17. Церква Покрови Пр. Богородиці, 1730 р. (Воскодавинці).
18. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1735 р. (Гурівці).
19. Церква Св. Дмитра, 1843 р. (Іванківці) [5].
20. Церква Успення Пр. Богородиці, 1723 р. (Махаринці).
21. Церква Різдва Пр. Богородиці, 1816 р. (Михайлин).
22. Церква Зачаття Св. Анни, XIX ст. (Пляхова).
23. Церква Св. Миколи, XVIII ст. (Сошанське).

Ямпільський район (рис. 1г) знаходиться у південно-західній частині Вінницької області. Утворений 1965. Площа 0,8 тис. км². Населення 53,7 тис. чол. (1984). У районі — 39 населених пунктів, підпорядкованих селищній і 17 сільській радам. Центр - смт Ямпіль. Ямпільський район розташований в межах Подільської височини. Поверхня — хвиляста рівнина, розчленована долинами річок, ярами і балками. Корисні копалини: пісковики, вапняки, піски, глини, граніти. Річки — Мурафа, Русава, Марківка (притоки Дністра). Ґрунти в основному чорноземні. Лежить у лісостеповій зоні. Ліси (дуб, ясен, сосна, клен, акація) займають 9 тис. га.

1. Пам'ятник Ф. Ю. Криворучко. Федір Юліанович (1882-1920) — командир партизанського загону; бронзове погруддя на гранітному постаменті (с. Качківка).
2. Пам'ятник О. К. Дудницькій. Оксана Іванівна — закатована фашистами в 1941 р. (с. Оксанівка).
3. Цвинтар з пам'ятниками XVIII–XIX ст. Своїх гостей Заповідник зустрічає найбільшим у Європі музеєм історичних скульптур під відкритим небом. Це місце відоме своїми гранітними кар'єрами. На території заповідника знаходиться близько двохсот робіт з каменю і граніту на різну тематику, в основному це козаччина і релігійна тема (с. Буша).
4. Скельний храм з рельєфними зображеннями V-XVII ст.; Башта фортеці XVII ст. Державний історико-культурний заповідник «Буша» саме тут досі зберігаються, як історичні пам'ятки, датовані різними століттями, починаючи від трипільської, скіфської, черняхівської, древньоруської культур (XI–XII ст.), так і сучасні кам'яні скульптури, що представляють теперішнє мистецтво (с. Буша).
5. Бушанський замок розташовується на мисі, утвореному річками Бушанка і Мурафа. Цей старовинний замок був зведений в далекому XVI столітті. Ініціатором його будівництва став польський гетьман Ян Замойський. До нашого часу від

легендарного замку залишилися лише руїни фортеці, погребів і декількох підземних проходів. На верхньому ярусі уцілілої вежі розташувався музей оборони села, а на місці колишнього городища знаходяться поховання козаків. Весь цей комплекс вважається історико-культурним заповідником державного значення. Заснований він у 2000 році. Археологічні розкопки у даній місцевості тривають і зараз.

6. Етнографічний музей Буші розташований в стінах невеликої хати, що належала простій селянській родині. Вік це будинки вельми солідний - 130 років. Типова архітектура хати, білий колір стін, маленькі віконця з мальовничими віконницями, тин краще всякого екскурсовода розкажуть про те, як жили наші предки. В середині будинку можна побачити всі предмети побуту, включаючи посуд, рушники, тканини з вишивкою, розпис на побілених стінах, розстановку оригінальної меблів. Весь інтер'єр XVIII–XIX ст. відтворений з максимальною точністю: держак для казанків, поглиблення в стінах (які використовували як полки) і багато іншого, що практично неможливо побачити в побуті сучасної людини. Ще однією визначною пам'яткою, яка знаходиться безпосередньо на території Музею етнографії, є невеликий макет знаменитої оборонної фортеці. У ньому можна розглянути унікальні деталі замка і окружних ровів, які були неприступними в період середньовіччя. Мандрівники можуть побачити і реальні залишки замку, вцілілі фрагменти будов з каменю вважаються історичною пам'яткою і знаходяться неподалік від хати-музею. (с. Буша).
7. Державний географічний заповідник «Гайдамацький Яр». Урочище «Гайдамацький Яр» – це геологічна природна пам'ятка загальнодержавного значення, розташована між селами Буші та Гомулівка, в Ямпільському та Могилів-Подільських районах Вінницької області. З 1975 р. «Гайдамацький Яр» має статус геологічного заповідника, площа якого – 96 га. За переказами, в XVIII ст. місце було базою гайдамаків, під орудою уманського сотника І. Гонти. Звідси ж вони робили свої відважні набіги на польських шляхтичів і турків. Урочище, на схилах якого розкинулися дубово-грабові насадження, вироблене лівою притокою р. Мурафи – р. Бушинка, його довжина – 2 км, ширина – 100-200 м. Воно має велику кількість вивітрених та вимитих пісковиків з скелями «Баран», «Висяча», «Гриб», «Гайдамацька» (разом з печерою) та ін. Ці скелі – переважно результат післяльодовикової еолової діяльності (с. Буша).
8. Історико-ландшафтний парк VIII–XIX ст. (с. Буша).
9. Поселення черняхівської культури II-IV ст. н.е. (с. Біла).
10. Двошарове поселення черняхівської та трипільської культур II-IV ст. н.е., IV-III тис. до н.е. (с. Дорошівка).
11. Двошарове поселення епохи бронзи і черняхівської культури II тис. до н.е., II-IV ст. н.е. (с. Миронівка).
12. Поселення трипільської культури VI-III тис. до н.е. (с. Писарівка).
13. Церква св. Великомучениці Параскеви (мур.), XIX ст. (с. Писарівка).
14. Двошарове поселення трипільської та черняхівської культур VI-III тис. до н.е., II-IV ст. н.е. (с. Цекинівка).
15. Між містом Ямполем і селом Пороги знаходиться старе єврейське кладовище. Поховання розташоване на березі Дністра. Виглядає воно як розкидані по галявині похилені від часу плоскі камені. Ще в XIX столітті населення Ямполья на 30%

- складалося з євреїв, у зв'язку з чим в місті було зведено 4 синагоги. Серед безлічі могил турист зможе відшукати поховання цадика Борха Рабиновича. Він доводився правнуком Ізраель Бешта, якого вважають засновником хасидизму. Знайти місце його спочинку досить просто, так як над ним височіє усипальниця (с. Пороги).
16. Свято-Вознесенська церква XVIII ст. (с. Безводне).
 17. Свято-Миколаївська церква (мур.) 1813 р. Церква св. Миколи відома з презенти князя Любомирського 1754 р. – стояла на лівому березі біля гирла р. Марківка. У 1795..1798 рр., за переказом, знесена повінню на Дністрі. Нова церква збудована у 1813 р. на новому місці – кам'яна. У 1861 р. прибудована кам'яна дзвіниця. Капітальні ремонти 1891, 1894 рр. (с. Велика Кісниця).
 18. Церква св. Великомучениці Параскеви, 1863 р. реконстр. 1898 р. (с. Петрашівка).
 19. Печерна церква, XVII ст.. (с. Слобода-Підлісівська).
 20. Пам'ятник О. Суворову (м. Ямпіль).
 21. Свято - Миколаївська церква XVIII–XIX ст. (м. Ямпіль).
 22. Парк скульптур, що розкинувся на березі річки Дністер. Його прикрашають понад 20 скульптур сучасного мистецтва. Своєрідний музей під відкритим небом з'явився в 1988 році, коли в місто на симпозіум з'їхалися скульптори з усіх куточків країни. Прогулюючись по парку, з протилежного боку річки ви можете побачити молдавський берег. Адже Ямпіль - прикордонне місто, відділений від сусідньої держави Дністром. Дістатися до протилежного берега можна переправою, де стоїть прикордонний пункт. Звідти видніється молдавський місто Сороки і відкривається красивий вид на Сороцька фортеця, яка датується 15 століттям і є відомим пам'ятником молдавської оборонної архітектури (м. Ямпіль).
 23. Музей образотворчого мистецтва розташований в центральній частині Ямпіля. Музей представляє величезний інтерес для любителів історії та фольклору. В Ямпільському музеї образотворчого мистецтва зібрані роботи сучасних українських художників. Яскраві полотна передають колорит українського життя і оповідають про знаменні історичні події. Для жінок буде цікавою колекція чоловічого і жіночого одягу, яка охоплює кілька століть. А от у чоловіків інтерес викличе нумізматична колекція. Особливе місце в музеї займає експозиція традиційних виробів Ямпільщини. Колекція збиралася по сусідніх селах, таких як Цекинівка, Клембівка, Писарівка, Дзигівка та інші. За орнаментом на вишивках і писанках можна дізнатися, до якого регіону вони відносяться. Кожна з робіт має свій прихований сенс - послання нащадкам з минулого (м. Ямпіль) [9].
 24. Краєзнавчий музей (с. Северинівка).
 25. Краєзнавчий музей (с. Михайлівка).
 26. Музей історії села Качківка (с. Качківка).

Висновки. Вінницька область одна із провідних в галузі туризму. Як показали наші дослідження репрезентативні райони мають достатню туристичну базу для залучення як українських, так і іноземних туристів. Залишається невирішеною проблема із розповсюдженням інформації про туристичні об'єкти кожного з районів, що суттєво зменшує наплив туристичних потоків не тільки в районні центри, а й містечка та села загалом. Багато туристичних об'єктів залишаються поза увагою місцевих адміністративних органів, а саме незадовільний стан транспортної мережі,

занедбаний стан деяких об'єктів, що негативно впливає на розвиток туризму в досліджених районах.

Список використаних джерел:

1. Вінниця // Українська радянська енциклопедія. В 12-ти томах / За ред. М. Бажана. — 2-ге вид. — К.: Гол. редакція УРЕ, 1974-1985., Том 2., К., 1978, стор. 299–300.
2. Вінниччина музейна: Довідник/Вінниц. обл. краєзн. музей; відп. за випуск Висоцька К. І.-Вінниця, 2008.— 96 с.
3. Волошин І. М. Туристичні ресурси України (атлас туристичних мандрівок Україною: довідкове видання Волошин І. М., Матвійчук Л. Ю., Ненько К. В.) – Л.: ЛДУФК, 2015. – 437 с. С.89-107.
4. Волошин І. М. Туристично-інтелектуальні ресурси Вінницької області та їхнє геопросторове розміщення / І. М. Волошин, Д. С. Карпин, К. В. Ненько // Вісник Львівського університету. Серія географічна, 2013. Випуск 42.С. 27-37.
5. Жарких М. І. Храми Поділля Ілюстрований каталог-довідник (понад 3000 храмів). Київ: Мислене древо. – 2007.
6. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 352 с.
7. Письменники України – жертви сталінських репресій. Вип. 1. – К.: Радянський письменник. 1991. – 495с.
8. Українська радянська енциклопедія. К.: Головна редакція УРЕ. Київ - 1978 - 1985. - Т1 - 12.
9. Цесьців Д. С. Музеї Вінниччини / Цесьців Д. С., Волошин І. М. // Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму у Західному регіоні України: матеріали І Всеукр. студ. наук. – практ. конф. – Львів: ЛДУФК, 2016. – С. 79-83.
10. Цесьців Д.С. Геопросторове розміщення дерев'яних церков Вінниччини / Цесьців Д.С., Волошин І.М.// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп». - №2 (випуск 39). - 2015. – С.106-114.

Список использованных источников:

1. Винница // Украинская советская энциклопедия. В 12-ти томах / Под ред. М. Бажана. - 2-е изд. - М.: Гл. редакция Уре, 1974-1985. Том 2., М., 1978, стр. 299-300.
2. Винницкая область музейная: Справочник / Москв. обл. краєзн. музей; отв. за выпуск Высоцкая К. И.-Винница, 2008.- 96 с.
3. Волошин И. М. Туристические ресурсы Украины (атлас туристических путешествий по Украине: справочное издание Волошин И. М., Матвийчук Л. Ю., Ненько К. В.) - Л.: ЛДУФК, 2015 - 437 с. С.89-107.
4. Волошин И. М. Туристический интеллектуальные ресурсы Винницкой области и их геопространственной размещения / И. М. Волошин, Д. С. Карпин, К. В. Ненько // Вестник Львовского университета. Серия географическая, 2013 Выпуск 42.С. 27-37.
5. Жарких Н. И. Храмы Подолья Иллюстрированный каталог-справочник (более 3000 храмов). Киев: Мысленное древо. - 2007.
6. Панкова Е.В. Туристическое краеведение. Учебное пособие. - М.: Альтерпрес, 2003. - 352с.
7. Писатели Украины - жертвы сталинских репрессий. Вип. 1. - М.: Советский писатель. 1991. - 495с.
8. Украинская советская энциклопедия. К.: Главная редакция Уре. Киев - 1978 - 1985 - Т1 - 12.
9. Цесьцев Д. С. Музее Винницкой / Цесьцев Д. С., Волошин И. М. // Современное состояние, проблемы и перспективы развития туризма в Западном регионе Украины: материалы I Всеукр. студ. наук. - Практической. конф. - Львов: ЛДУФК, 2016. - С. 79-83.
10. Цесьцев Д.С. Геопространственных размещения деревянных церквей Винницкой / Цесьцев Д.С., Волошин И.М. // Научные записки Тернопольского национального

педагогического университета им. Владимира Гнатюка. Серия: география. - Тернополь: СМП «Тайп». - №2 (выпуск 39). - 2015. - С.106-114.

References:

1. Vinnitsa // Ukrainian Soviet Encyclopedia. In 12 volumes / Ed. M. Preferred. - 2nd ed. - K.: Chief. ur edition, 1974-1985., Volume 2, K., 1978, p. 299-300.
2. Vinnichchina museum: Reference / Vinnitsa. region regional museum; ed. for the production Vysotska KI-Vinnitsa, 2008.- 96 p.
3. Voloshin I.M. Travel Resources Ukraine (Ukraine atlas tourist trips: reference book Voloshin I.M., Matviichuk L. Yu., Nenko K.V.) - L.: LSUPC, 2015. - 437 p. S.89-107.
4. Voloshin I. M. Tourist intellectual resources of Vinnytsia region and their placement Geospatial / I. Voloshin, D.S. Karpyn, K.V. Nenko // Bulletin of Lviv University. Geographical Series 2013 Issue 42.S. 27-37.
5. Zharkikh M.I. Churches skirts Illustrated catalog Directory (over 3000 temples). Kyiv: Myslene tree. - 2007.
6. Pankova E. V. Tourism studies. Tutorial. - K.: Alterpres, 2003. - 352 p.
7. Writers of Ukraine - victims of Stalinist repression. Vol. 1 - K.: The Soviet writer. 1991. - 495s.
8. Ukrainian Soviet Encyclopedia. K.: Home Edition ur. Kyiv - 1978 - 1985 - T1 - 12.
9. Tsestiv D.S. Museum Vinnytsia / D.S. Tsestiv, I.M. Voloshin // current state, problems and prospects of tourism in Western Ukraine materials I All-Ukrainian. stud. Science. - Pract. Conf. - Lviv: LSUPC, 2016. - P. 79-83.
10. Tsestiv D.S. Geospatial placing wooden churches Vinnytsia oblast / Tsestiv D.S., Voloshin I. M. // Scientific notes Ternopil National Pedagogical University. Vladimir Hnatyuk. Series: Geography. - Ternopil: SMF "Taipei". - №2 (Issue 39). - 2015. - S.106-114.

УДК 911.6 (447.82)

Гринасюк Анастасія Русланівна

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, м. Луцьк,
Україна, e-mail: a.r.hrynasiuk@gmail.com

АТРАКТИВНІСТЬ ЛАНДШАФТІВ ШАЦЬКО-ЛЮБОМЛЬСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ

Мета. Виявити найбільш атрактивні ландшафти Шацько-Любомльського рекреаційного району Волинської області.

Методика. Запропоновано методику для визначення естетичної привабливості пейзажів Волинської області, яка ґрунтується на об'єктивістському підході. Розроблені відповідні критерії оцінювання для кожного з елементів ландшафтного середовища та шкала оцінок, за якою проведено класифікацію ландшафтів за естетичною цінністю.

Результати. В статті представлені ландшафтно-пейзажні комплекси Шацько-Любомльського рекреаційного району як таксономічні одиниці для проведення комплексної оцінки їх естетичної привабливості. В результаті оцінювання виділено чотири ступені привабливості ландшафтів. Найбільш цінними в естетичному плані є ландшафти Верхньоприп'ятського ландшафтно-пейзажного комплексу. До ландшафтів високої естетичної цінності належать пейзажні комплекси долини річки Прип'ять. До складу ландшафтів середньої цінності віднесені пейзажні комплекси долини річки Західний Буг та аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя.

Наукова новизна: вперше проведено оцінювання атрактивності ландшафтів Шацько-Любомльського рекреаційного району за принципом компонентної оцінки.

Практична значимість. Отримані результати щодо оцінювання атрактивності ландшафтів необхідні для визначення рекреаційного потенціалу території та для раціонального планування туристсько-рекреаційної діяльності.

Ключові слова: ландшафт, оцінка естетичної привабливості території, ландшафтно-пейзажні комплекси, Шацько-Любомльський рекреаційний район, Волинська область..

УДК 911.6 (447.82)

Гринасюк Анастасія Русланівна

Восточноевропейский национальный
университет имени Леси Украинки, г. Луцк,
Украина, e-mail: a.r.hrynasiuk@gmail.com

АТТРАКТИВНОСТЬ ЛАНДШАФТОВ ШАЦКО-ЛЮБОМЛЬСКОГО РЕКРЕАЦИОННОГО РАЙОНА

Цель. Выявить наиболее аттрактивные ландшафты Шацко-Любомльского рекреационного района Волынской области.

Методика. Предложена методика для определения эстетической привлекательности пейзажей Волынской области, которая основывается на объективистском подходе. Разработаны соответствующие критерии оценки для каждого из элементов ландшафтной среды и шкала оценок, по которой проведена классификация ландшафтов за эстетической ценностью.

Результаты. В статье представлены ландшафтно-пейзажные комплексы Шацко-Любомльского рекреационного района как таксономические единицы для проведения комплексной оценки их эстетической привлекательности. В результате оценивания выделено четыре степени привлекательности ландшафтов. Наиболее ценными в

естетическом плане – ландшафты Верхнеприпятского ландшафтно-пейзажного комплекса. К ландшафтам высокой эстетической ценности принадлежат пейзажные комплексы долины реки Припять. В состав ландшафтов средней ценности отнесены пейзажные комплексы долины реки Западный Буг и аграрные пейзажи Буго-Турійського междуречья.

Научная новизна: впервые проведена оценка атрактивности ландшафтов Шацко-Любомльського рекреаційного району по принципу компонентной оценки.

Практическая значимость. Полученные результаты по оценке атрактивности ландшафтов необходимые для определения рекреаційного потенціала території и для рационального планирования туристско-рекреаційной деятельности.

Ключевые слова: ландшафт, оценка эстетической привлекательности территории, ландшафтно-пейзажные комплексы, Шацко-Любомльський рекреаційний район, Волинська область.

УДК 911.6 (447.82)

Hrynasiuk Anastasiia Ruslanovna

Lesya Ukrainka Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine,
e-mail: a.r.hrynasiuk@gmail.com

LANDSCAPE'S ATTRACTIVENESS OF SHATSKIKH-LYUBOMLSKY RECREATIONAL AREA

The aim. Identify the most attractive landscapes of Shatskikh-Lyubomlsky recreation area Volyn region.

Research methods. A method for determining the aesthetic appeal of landscapes of Volyn region based on the objectivist approach is proposed. Developed relevant assessment criteria for each element of the environment and landscape scale assessments on which the classification of landscapes for aesthetic value is made.

The results. The landscape complexes of Shatskikh-Lyubomlsky recreational area are submitted for a comprehensive assessment of their aesthetic appeal as taxonomic units. Four degrees of attractiveness of landscapes are identified as a result of the evaluation. Landscapes of Verhnopryp'yatsky landscape complex are the most valuable in terms of aesthetics. The landscape complexes of the Pripyat river valley are belong to landscapes of high aesthetic value. The composition of landscapes with average value are attributed landscape complexes of valley of Western Bug and agricultural landscapes of Bug-Turiysk rivers.

Scientific novelty: the assessment for attractiveness of landscapes of Shatskikh-Lyubomlsky recreational area, on the basis of component evaluation, is conducted for the first time.

Practical significance. The results of evaluating attractiveness of landscapes is required for determining the recreational potential of the territory, and for the rational planning of tourist and recreational activities.

Keywords: landscape, the assessment of an aesthetic attractiveness of a territory, landscape complexes, Shatskikh-Lyubomlsky recreation area, Volyn region.

Постановка проблеми. Основою успішного розвитку рекреаційної діяльності є туристсько-рекреаційні ресурси, що є сукупністю об'єктів та явищ природного, природно-антропогенного та соціального походження [1]. Ландшафт – невід'ємна складова рекреаційних ресурсів. Для дослідження рекреаційного потенціалу території необхідне оцінювання

естетичної привабливості природних комплексів та як наслідок визначення його рекреаційної цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям оцінювання атрактивності ландшафтів присвячені наукові праці зарубіжних та вітчизняних дослідників. Зокрема, К. Ерінгіс та А. Будрюнас [10] дали комплексну естетичну оцінку ландшафтам Литви та виділили пейзажний комплекс як нову таксономічну одиницю. Серед вітчизняних науковців оцінкою естетичних якостей ландшафтів і ландшафтоутворюючих складових території Чернівецької області займалася Ж. І. Бучко [2]. Вагомий внесок у методологію та практичні аспекти оцінки естетичних властивостей природних ландшафтів зробив К. Н. Горб [3]. Теоретичні напрацювання за цією тематикою розкрито у праці М. Д. Гродзинського та О. В. Савицької [6]. Для досліджуваного регіону окремі праці присвячені атрактивності ландшафтів А. Р. Гринасюк та Л. В. Ільїн [4–5, 7–8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У контексті дослідження ландшафт розглядається як середовище рекреаційної діяльності, що визначає роль та місце оцінювання його естетичних властивостей у комплексній оцінці рекреаційного потенціалу території. Особливу увагу заслуговують ландшафти Шацько-Любомльського рекреаційного району, які потребують детальної оцінки та оптимізації господарського використання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виділення та оцінювання ландшафтно-пейзажних комплексів; аналіз критеріїв оцінювання привабливості ландшафтів; виявлення найбільш естетично привабливих ландшафтів Шацько-Любомльського рекреаційного району.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу природних, культурно-історичних ресурсів, соціально-економічних чинників та територіальних аспектів їх розміщення дозволили виділити на території Волинської області такі рекреаційні райони: Шацько-Любомльський, Луцько-Ківерцівський, Ковельсько-Турійський. Шацько-Любомльський рекреаційний район поділяють на два підрайони – Шацький та Любомльський.

В основі формування Шацького рекреаційного підрайону лежить унікальне поєднання високобонітетних, фітонцидних лісів, мальовничих, зі сприятливими умовами для купання, рибалки, водних видів спорту озер, особливого лікувального мікроклімату, сприятливого екологічного фону, родовищ сапропелів, лікарських рослин, іхтіо- та мисливської фауни. В Любомльському підрайоні особливо актуальним є створення мережі закладів для короткочасного відпочинку (кемпінгів, мотелів, готелів, автостоянок, рекреаційних куточків) для транзитних, закордонних та вітчизняних туристів. В Шацько-Любомльському рекреаційному районі чітко виділяються Пісоченський, Шацький, Світязький та Згоранський рекреаційні вузли. Рекреаційними центрами району є смт. Шацьк і м. Любомль [9].

Вивчення та виявлення найбільш привабливих ландшафтів потребує розробки системи таксонів, що дозволить виділити природні комплекси за пейзажно-естетичними властивостями. Універсальною, на наш погляд, одиницею територіального поділу є комплекс пейзажів, запропонований литовськими дослідниками А–Р. А. Будрюнасом та К. І. Ерінгісом. За їхнім твердженням комплекс пейзажів це – «...територія, для якої характерне фізіономічне різноманіття за основними якісними та кількісними показниками пейзажу, а саме: за рельєфом, поверхневими водами, рослинністю і характером людської діяльності. Окремі пейзажі на оцінюваній території самі по собі можуть бути досить різноманітними. Пейзажний комплекс виділяється не за усіма можливими пейзажами на даній території, а лише за найбільш виразними, які відкриваються із спеціально підібраних точок огляду – пейзажних підступів. Комплекс пейзажів є типологічною одиницею» [10].

На основі проведених польових і камеральних досліджень, спираючись на візуальні особливості природних комплексів, враховуючи домінантні компоненти пейзажу, які мають суттєвий вплив на його пейзажно-естетичні властивості та взявши за основу геолого-геоморфологічну будову території Шацько-Любомльського рекреаційного району виділено 2 типи ландшафтно-пейзажних комплексів, що включають 4 види пейзажних комплексів, які характеризуються специфічними рисами та особливостями (рис. 1).

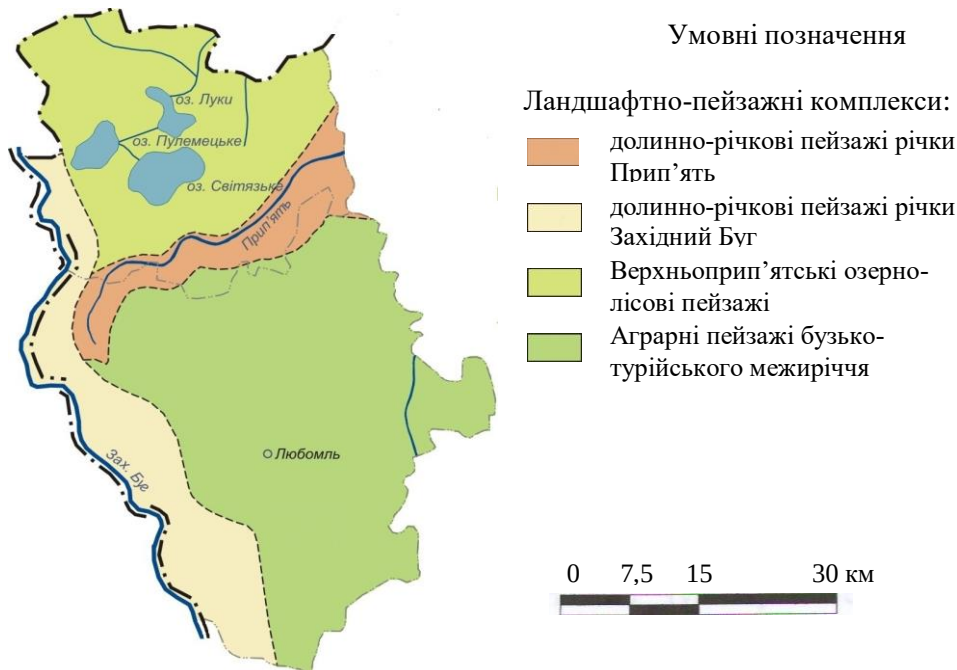

Рис. 1. Ландшафтно-пейзажні комплекси Шацько-Любомльського рекреаційного регіону

До ландшафтно-пейзажного комплексу поліських річкових долин алювіальних рівнин віднесено долинно-річкові пейзажі річок Прип'ять та Західних Буг.

Долинно-річкові пейзажі річки Прип'ять. Домінантним елементом пейзажного комплексу є річка Прип'ять. Вона бере початок з болота біля с. Гупали, по заболоченій широкій заплаві тече у північно-східному напрямку. Сьогодні ця річка змінена, русло перетворено у численні канали для меліорації, а заплава осушена з метою сільськогосподарського використання. Пейзажний комплекс сформований завдяки рівнинному рельєфу через що у пейзажі добре простежуються сільськогосподарські угіддя, яких в долині річки Прип'ять досить багато. Важливу візуальну роль відіграють селитебні ландшафти. Автентичні будинки у селах Полісся створюють своєрідний місцевий колорит.

Долинно-річкові пейзажі річки Західний Буг. В основі пейзажного комплексу лежить долина річки Західний Буг, яка є прикордонною смугою між Україною та Польщею, що обмежує рекреаційну діяльність. Характерною рисою рельєфу є незначна відносна висота, але добре виражені морфоскульптури, які представлені дюнами, грядами, западинами. Велика кількість опадів зумовлює прояв ерозійних процесів, площинний змив, заболочування території. На території домінує лісова, лучна та болотна рослинність. У видовому складі лісової рослинності переважають чисті соснові та дубово-соснові ліси. Візуальна привабливість пейзажного комплексу формується завдяки меандруючому руслу річки Західний Буг, лісовим масивам, які є природними «кулісами» вздовж річки та заплавами озерами. Особливо цікавою ця територія є у літній та осінній періоди.

Ландшафтно-пейзажний комплекс межиріч водно-льодовикових рівнин включає верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі та аграрні пейзажі бузько-турійського межиріччя.

Верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі. Серед домінуючих форм рельєфу на території зустрічаються льодовикові, водно-льодовикові, флювіальні, озерні та еолові. Також поширені й антропогенні форми – представлені кар'єрами та меліоративними каналами. Важливою складовою частиною пейзажів є озерний комплекс, який включає 24 озера (Шацьке поозер'я). Особливі природні умови пейзажного комплексу зумовлюють і характер розподілу рослинного покриву. Цікавими є болота, різні за типом торфових відкладів та характером рослинного покриву. Територія має високий естетичний потенціал: природні малозмінені ландшафти, де гармонійно поєднані ліси з болотами, різноманітність рослинного покриву створює своєрідний колорит місцевості, а привабливість чисельних озер з чистою прозорою водою підсилює рельєф, кожне озеро має різну конфігурацію берегів, площу водної поверхні, своєрідну форму улоговин. Значна частина території входить до Шацького національного природного парку.

Аграрні пейзажі бузько-турійського межиріччя розташовані на межиріччі річок Західний Буг і Турії. У рельєфі значне місце займають водно-льодовикові і льодовикові форми. Велика частина пейзажного комплексу зайнята сільськогосподарськими угіддями. Район добре

освоєний, найбільше площ зайняті під сіножаті та пасовища. Головним місцем прийому відпочиваючих у літній період є узбережжя Згоранських озер. В цілому регіон характеризується високою пейзажною різноманітністю. Поєднані тут відкриті простори зайняті під сільськогосподарські угіддя та невеликі лісові масиви створюють гармонійну комбінацію природних та антропогенних об'єктів.

На основі вивчення різних підходів до оцінювання атрактивності ландшафтів нами запропонований методичний підхід, який базується на оцінюванні ландшафту за його компонентною структурою. Підхід є більш аналітичним і об'єктивним, він забезпечує не лише оцінку привабливості ландшафту, а й деталізує причини такої оцінки. Він дає змогу виділити складові, які формують ландшафтне середовище досліджуваної території та оцінити їх прояв за певними критеріями привабливості [4–5, 7–8].

Першочергово оцінка ландшафтів відбувалась в камеральних умовах. Проаналізувавши виділені ландшафтно-пейзажні комплекси та використовуючи топографічні карти масштабу 1:100000, визначено потенційні пейзажні підступи, тобто точки на місцевості, з яких, на нашу думку, проглядатиметься ландшафтний краєвид. Такими точками можуть бути підвищення рельєфу, безлісі пагорби, узбережжя озер та ін. На наступному етапі у польових умовах перевірено закладені потенційні пейзажні підступи та сфотографовано ландшафтні панорами. Оцінювання проводилось за критеріями пейзажної привабливості на місцях закладених пейзажних підступів. Прояв тих чи інших показників оцінювався у балах.

Таблиця 1

Бальна оцінка рельєфу

Типи ландшафтно-пейзажних комплексів	Види ландшафтно-пейзажних комплексів	Середня оцінка атрактивності за ознакою	
		характеристика рельєфу	виражені форми рельєфу
Поліських річкових долин алювіальних рівнин	долинно-річкові пейзажі р. Прип'ять	0,4	0,8
	долинно-річкові пейзажі р. Західний Буг	1,1	1,6
Межиріч водно-льодовикових рівнин	верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі	0,7	2,3
	аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя	1	0,6

Головним елементом ландшафтної структури вважається рельєф, як основний чинник формування привабливого пейзажу. Територія Шацько-Любомльського рекреаційного району є рівнинною. Низинний рельєф може здійснити істотний вплив на сприйняття ландшафту. При оцінці рельєфу враховуються два показники: характер рельєфу та наявність

виражених форм (табл. 1). Характер рельєфу оцінюється у максимум 2 бали (рівнинний рельєф – 0 балів; слабохвилястий – 1 бал; гористий – 2 бали). Наявність виражених форм оцінюється у максимум 3 бали (відсутність форм – 0 балів; насип, дамба, кар'єр – 1 бал; яр, балка, дюни, гряда, вали – 2 бали; обрив, геологічні відслонення, добре виражені тераси і заплави – 3 бали).

Наступним компонентом атрактивного ландшафту є водні об'єкти, їх наявність збільшує рекреаційний потенціал. Територія рекреаційного регіону характеризується густою гідрографічною мережею. При оцінюванні ландшафтів враховано: наявність водойм (максимум 1 бал), площу озера (< 0,1 км² – 0 балів; від 0,11 км² до 0,5 км² – 1 бал; >0,51 – 2 бали); довжину озера (< 2,0 км – 0 балів; від 2,1 км до 5,0 км – 1 бал; > 5,1 км – 2 бали), ширину водної поверхні озера (< 0,5 км – 0 балів; від 0,51 км до 1,0 км – 1 бал; > 1,1 км – 2 бали), своєрідність озер (наявність гідротехнічних споруд – 0 балів; наявність пірсів – 1 бал; наявністю островів, гирла річки – 1 бал), форму, розміри річок та каналів (сухі річища, канали – 0 балів; середні річки – 1 бал; великі річки – 2 бали), своєрідність річок (наявність гідротехнічних споруд – 0 балів; наявність пірсів, мостів, переправ, човнів – 1 бал; наявність островів, виражені меандри – 1 бал), берегову лінію (не виражена або заросла берегова лінія – 0 балів; трав'янистий берег (без гарного підступу до води) – 1 бал; піщаний берег з пляжем – 2 бали), заболоченість території навколо водойм (наявність заболоченості – 0 балів; відсутність – 1 бал), наявність інших водних об'єктів (відсутність – 0 балів; присутність – 1 бал). Бальна оцінка водних об'єктів рекреаційного району представлена в таблицях 2–3.

Таблиця 2

Бальна оцінка водних об'єктів

Типи ландшафтно-пейзажних комплексів	Види ландшафтно-пейзажних комплексів	Середня оцінка атрактивності за ознакою				
		наявність водойм	Озера, ставки			
			площа	Довжина	ширина	своєрідність
Поліських річкових долин алювіальних рівнин	долинно-річкові пейзажі р. Прип'ять	1	0,6	0,7	0,7	1,3
	долинно-річкові пейзажі р. Західний Буг	1	0,2	0,2	0,2	0,3
Межиріч водно-льодовикових рівнин	верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі	1	1,9	1,9	1,9	1,9
	аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя	0,5	0,4	0,5	0,5	0,8

Бальна оцінка водних об'єктів

Типи ландшафтно-пейзажних комплексів	Види ландшафтно-пейзажних комплексів	Середня оцінка атрактивності за ознакою				
		річки, канали		берегова лінія	заболоченість	інші водні об'єкти
		форма та розміри	своєрідність			
Поліських річкових долин алювіальних рівнин	долинно-річкові пейзажі р. Прип'ять	1,9	1,5	1,5	0,4	0,8
	долинно-річкові пейзажі р. Західний Буг	1,9	1,8	0,9	0,6	0,6
Межиріч водно-льодовикових рівнин	верхньоприп'ят-ські озерно-лісові пейзажі	0,9	1,4	1,9	0,7	0,5
	аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя	1,3	1,4	1,3	0,8	0,4

Оцінювання лісових ландшафтів рекреаційного району здійснено за такими показниками: відсотком залісненості (відсутність лісу – 0 балів; 1–15 % та більше 85 % – 1 бал; 16–30 % та 61–85% – 2 бали; 31–60 % – 3 бали), різноманітністю рослинності (перевага одного типу рослинності в ландшафті – 1 бал; змішаний тип рослинності – 2 бали), наявністю атрактивних природних об'єктів оцінюється у максимум 5 балів (наявність виражених форм рельєфу – 1 бал; наявність лісових галявин – 1 бал; наявність водних об'єктів – 1 бал; ягідники, лікарські рослини, «грибні місця» – 1 бал; наявність рідкісних і зникаючих рослин – 1 бал), оглядовістю (погана – 0 балів; хороша – 1 бал); присутністю живих істот (відсутні – 0 бал; присутні – 1 бал), видовим складом (листяні – 1 бал; хвойні – 2 бали) (табл. 4).

Сьогодні залишилось дуже мало незайманих ландшафтів, а отже при оцінюванні привабливості територій враховано вплив людської діяльності: віддаленість від населених пунктів (поблизу – 0 балів; далеко – 1 бал); антропогенне навантаження (деградовані ландшафти – 0 балів; змінені – 1 бал; малозмінені – 2 бали; незмінені – 3 бали), наявність споруд (наявність промислових споруд – (– 1 бал); старі поселення та руїни – 1 бал). Незважаючи на те, що забудовані території негативно впливають на привабливість, в деяких випадках вплив людини може справити позитивний ефект на атрактивність ландшафту. Особливо це стосується

історико-культурних пам'яток. Ці об'єкти можуть збільшити привабливість ландшафтів, якщо вони знаходяться в рівновазі із навколишнім природним середовищем. Наявність церков, автентичних будівель, поля битв оцінено в 1 бал; наявність замків, городищ, старовинних монастирів – 2 бали (табл. 5).

Таблиця 4

Бальна оцінка лісів

Типи ландшафтно-пейзажних комплексів	Види ландшафтно-пейзажних комплексів	Середня оцінка атрактивності за ознакою					
		залісненість території	різноманітність рослинності	наявність атрактивних природних об'єктів	видовий склад лісу	присутність живих істот	оглядовість
Поліських річкових долин алювіальних рівнин	долинно-річкові пейзажі р. Прип'ять	1,9	1,5	2,5	1,3	0,8	0,9
	долинно-річкові пейзажі р. Західний Буг	2,3	1,4	2,1	1	0,6	0,5
Межиріч водно-льодовикових рівнин	верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі	2,8	2	4,7	1,9	1	1
	аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя	1,8	1,6	3,4	1	0,6	1

Таблиця 5

Бальна оцінка впливу діяльності людини на ландшафти

Типи ландшафтно-пейзажних комплексів	Види ландшафтно-пейзажних комплексів	Середня оцінка атрактивності за ознакою			
		віддаленість від населених пунктів	антропогенне навантаження	наявність споруд	наявність культурних об'єктів
Поліських річкових долин алювіальних рівнин	долинно-річкові пейзажі р. Прип'ять	0,9	2,1	0,6	1,3
	долинно-річкові пейзажі р. Західний Буг	0,9	1,8	0,5	0,9
Межиріч водно-льодовикових рівнин	верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі	0,9	2,2	0,7	1,2
	аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя	0,5	0,7	0,4	0,8

Відомо, що найбільшу естетичну цінність мають незаймані ландшафти, вони передусім зустрічаються на територіях природно-заповідного фонду. Заповідні та унікальні об'єкти в більшості пов'язані з водними, залісненими важко доступними територіями, природна властивість яких найбільш максимально збережена, їхня наявність має велике значення для оцінювання атрактивності території. Оцінювання здійснено за такими показниками: наявність охоронних об'єктів та територій природного походження (ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища – 1 бал; природні та біосферні заповідники, національні природні парки – 2 бали); наявність охоронних об'єктів та територій штучного походження (відсутність пам'яток – 0 балів; наявність ботанічних садів, дендрологічних парків, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 1 бал) (табл. 6).

Таблиця 6
Бальна оцінка охоронних об'єктів та територій

Типи ландшафтно-пейзажних комплексів	Види ландшафтно-пейзажних комплексів	Середня оцінка атрактивності за ознакою	
		наявність охоронних об'єктів та територій природного походження	наявність охоронних об'єктів та територій штучного походження
Поліських річкових долин алювіальних рівнин	долинно-річкові пейзажі р. Прип'ять	1,7	0
	долинно-річкові пейзажі р. Західний Буг	0,4	0
Межиріч водно-льодовикових рівнин	верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі	1,8	0
	аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя	0,7	0

Оцінювання привабливості ландшафтів полягає не тільки у визначенні найбільш цінних в естетичному відношенні територій для подальшого їх заповідання, а й для раціоналізації їх використання у рекреаційному господарстві. Таким чином, оцінюється придатність території для відпочинку (незручна, тяжко доступна або інтенсивно використовується у господарській діяльності – 0 балів; зручна, екстенсивно використовується у господарстві, легкодоступна – 1 бал), наявність місць відпочинку (немає – 0 балів; є – 1 бал), наявність туристичних маршрутів (немає – 0 балів; є – 1 бал) (табл. 7).

На завершальному етапі оцінювання атрактивності ландшафтів отримані результати дозволяють виділити потенційно привабливі ділянки,

для цього розроблені критерії оцінювання. Максимальна кількість балів, яку може отримати ландшафт – 50 (табл. 8).

Таблиця 7

Бальна оцінка придатності території для рекреаційної діяльності

Типи ландшафтно-пейзажних комплексів	Види ландшафтно-пейзажних комплексів	Середня оцінка атрактивності за ознакою		
		придатність території для відпочинку	наявність місць відпочинку	наявність туристичних маршрутів
Поліських річкових долин алювіальних рівнин	долинно-річкові пейзажі р. Прип'ять	0,7	0,7	0,8
	долинно-річкові пейзажі р. Західний Буг	0,4	0,3	0
Межиріч водно-льодовикових рівнин	верхньоприп'ятські озерно-лісові пейзажі	0,9	0,9	1
	аграрні пейзажі Бузько-Турійського межиріччя	0,7	0,6	0,2

Таблиця 8

Класифікація ландшафтів за естетичною цінністю

Ранг цінності	Естетична цінність	Бал
I	Найбільш цінні ландшафти	40 – 50
II	Ландшафти високої цінності	25 – 39
III	Ландшафти середньої цінності	15 – 24
IV	Найменш цінні ландшафти	0 – 14

Висновки. Здійснена оцінка атрактивності ландшафтів Шацько-Любомльського рекреаційного району засвідчує, що територія характеризується високим рівнем естетичної цінності (29,2 балів). Найатрактивніші ландшафти зосереджені у Верхньоприп'ятському ландшафтно-пейзажному комплексі, природна цінність яких, за нашою оцінкою, є найбільшою. Природні умови сформували тут привабливе середовище, яке відрізняється високим ресурсним потенціалом прибережного рекреаційного каркасу. Ландшафти високої естетичної цінності розміщені в межах пейзажного комплексу долини річки Прип'ять. Це природні ландшафти, які відрізняються багатою рослинністю, наявністю озер та річок, які добре проглядаються у пейзажі. До складу ландшафтів середньої цінності увійшли пейзажні комплекси долини річки Західний Буг та аграрні пейзажі бузько-турійського межиріччя. В основному, це ландшафти з бідною рослинністю, пейзажі яких однорідні та монотонні. Значне господарське освоєння території відобразилося на

вирубці лісів, осушенні земель та перетворенні русел річок у сільськогосподарських цілях.

Перспективами подальших досліджень є розробка науково обґрунтованих засад для впровадження рекультивації природних ландшафтів, які зазнали значної деградації та створення системи заходів охорони найбільш привабливих в естетичному плані територій.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : Навчальний посібник / О. О. Бейдик – [3-є видання перерод і доп.]. – К.: Альтерпрес, 2011. – 462 с.
2. Бучко Ж. І. Естетичні якості ландшафтів у контексті використання та збереження гуманістичного ресурсного потенціалу регіону [Текст] : автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.01 / Бучко Жанна Іванівна ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2002. – 20 с.
3. Горб К. Н. Концепция и общие методические принципы создания охраняемых природных территорий в зависимости от эстетической ценности природных ландшафтов [Текст] / К. Н. Горб ; ред. В. Е. Борейко. – К. : [б. и.], 2000. – 56 с.
4. Гринасюк А. Р. Ландшафти Волинської області: аналіз естетичних властивостей / А. Р. Гринасюк // Географія та туризм: Наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альфа-ПІК, 2014. – Вип. 31. – С. 201–210.
5. Гринасюк А. Р. Оценка аттрактивности ландшафтов Волыни в целях рекреационно-туристической деятельности / А. Р. Гринасюк // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 3. Том 52. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – ЦИТ: 313-0667. – С. 3–8.
6. Гродзинський М. Д. Естетика ландшафту: Навчальний посібник / М. Д. Гродзинський, О. В. Савицька. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005 – 183 с.
7. Ільїн Л. В. Атрактивність озерних комплексів Шацького національного природного парку / Л. В. Ільїн, А. Р. Гринасюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. – 2014. – № 11 (288). – С. 25–29.
8. Ильин Л. В. Эстетическая привлекательность лесных ландшафтов Волынской области Украины / Л. В. Ильин, А. Р. Гринасюк // Ландшафтные и геоэкологические исследования природных и антропогенных геосистем (к 80-летию со дня рождения Н. И. Дудника) : международный сборник научных трудов / отв. ред. С. В. Панков ; М-во обр. и науки РФ [и др.]. Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2014. – С. 360–364.
9. Черчик Л. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : Монографія. Частина 1 / Л. Черчик, О. Міщенко, І. Єрко; МОНУ. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.
10. Эрингис К. И. Экология и эстетика ландшафта / К. И. Эрингис, А. Р. Будрюнас. – Вильнюс, 1975. – 131 с.

Список использованных источников:

1. Бейдик А. А. Рекреационные ресурсы Украины : Учебное пособие / А. А. Бейдик - [третье издание переродят и доп.]. – К.: Альтерпрес, 2011. – 462 с.
2. Бучко Ж. И. Эстетические качества ландшафтов в контексте использования и сохранения гуманистического ресурсного потенциала региона [Текст]: учеб. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.01 / Бучко Жанна Ивановна; Черновицкий национальный ун-т им. Юрия Федьковича. – Черновцы, 2002. – 20 с.
3. Горб К. Н. Концепция и общие методические принципы создания охраняемых природных территорий в зависимости от эстетической ценности природных ландшафтов [Текст] / К. Н. Горб; ред. В. Е. Борейко. – К.: [б. и.], 2000. – 56 с.
4. Гринасюк А. Р. Ландшафты Волынской области: анализ эстетических свойств / А. Р. Гринасюк // География и туризм: Науч. сб. / Ред. кол. : Я. Б. Олейник (отв. ред.) и др. - К. : Альфа-ПІК, 2014. – Вип. 31. – С. 201–210.
5. Гринасюк А. Р. Оценка аттрактивности ландшафтов Волыни в целях рекреационно-туристической деятельности / А. Р. Гринасюк // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 3. Том 52. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – ЦИТ: 313-0667. – С. 3–8.

- 6.Гродзинский М. Д. Эстетика ландшафта: Учебное пособие / М. Д. Гродзинский, О. В. Савицкая. - К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2005 – 183 с.
- 7.Ильин Л. В. Аппетивность озерных комплексов Шацкого национального природного парка / Л. В. Ильин, А. Р. Гринасюк // Вестник Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинской. Географические науки. – 2014. – № 11 (288). – С. 25–29.
- 8.Ильин Л. В. Эстетическая привлекательность лесных ландшафтов Волынской области Украины / Л. В. Ильин, А. Р. Гринасюк // Ландшафтные и геоэкологические исследования природных и антропогенных геосистем (к 80-летию со дня рождения Н. И. Дудника) : международный сборник научных трудов / отв. ред. С. В. Панков ; М-во обр. и науки РФ [и др.]. Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2014. – С. 360–364.
9. Черчик Л. Туристско-рекреационный комплекс Волынской области: предпосылки развития: Монография. Часть 1 / Л. Черчик, А. Мищенко, И. Ерко; МОН. – Луцк: Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинской, 2014. – 128 с.
10. Эрингис К. И. Экология и эстетика ландшафта / К. И. Эрингис, А. Р. Будрюнас. – Вильнюс, 1975. – 131 с.

References:

- 1.O. O. Beydyk. Recreational Resources of Ukraine: Textbook / O. O. Beydyk - [3rd edition revised and add.]. - K.: Alterpres, 2011. - 462 p.
- 2.J. I. Buchko. The aesthetic quality of the landscape in the context of the use and preservation of humanistic resource potential of the region: Dis. candidate of geographical sciences: 11.00.11 / Jeanne I. Buchko. - Chernivtsi, 2002. - 150 p.
- 3.K. N. Horb. Concept and general methodological principles of creating protected areas depending on the aesthetic value of the natural landscape [Text] / K. N. Horb ; Ed. V. E. Boreyko. - K: [b. i.], 2000. - 56 p.
- 4.A. R. Hrynasyuk. Landscapes of Volyn region: analysis of aesthetic properties / A. R. Hrynasyuk // Geography and tourism: Science. Coll. / Red. col.: J. B. Oliynyk (ed. ed.) and others. - K.: Alpha PIC, 2014. - Vol. 31. - P. 201-210.
- 5.Hrynasiuk A. R. Evaluation of landscape attractiveness in the Volyn region for the purpose of tourism and recreation / A. R. Hrynasiuk // Collection of scientific works SWorld. – Issue 3. Volume 52. – Ivanovo: MARCOVA AD 2013. – P. 3–8.
- 6.Grodzinsky M. D. Aesthetics of landscape: Textbook / M. D. Grodzinsky, O. V. Sawicki. - K.: Publishing and Printing Center "Kyiv University", 2005 - 183 p.
- 7.L. V. Ilyin. Attractiveness of lake complexes of Shatsk National Park / L. V. Ilyin, A. R. Hrynasyuk // Scientific Herald Eastern National University named after Lesya Ukrainian. Geographic science. - 2014. - № 11 (288). - P. 25-29.
- 8.L. V. Ilyin. Aesthetic appeal of forest landscape of Volyn region of Ukraine / L. V. Ilyin, A. R. Hrynasyuk // Landscape and geoenvironmental studies of natural and anthropogenic geosystems (on the 80th anniversary of N. I. Dudnik): international collection of scientific papers / Executive editor S. V. Pankov; Min. of Education and Science [ets.]. Tambov: TSU Publishing House. R. Derzhavina, 2014. - P. 360-364.
- 9.L. Cherchik. Tourist and recreational complex of Volyn region: preconditions of development: Monograph. Part 1 / L. Cherchik, O. Mishchenko, M. I. Yerko; MONU. - Lutsk: East European national Ukrainian University, 2014. - 128 p.
10. Eringis K. I. Ecology and aesthetics of the landscape / K. I. Eringis, A. R. Budriunas. – Vilnius, 1975. – 131 p.

УДК 379.85

Фесюк Василь Олександрович
доктор географічних наук, професор

Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м.
Луцьк, Україна

Бондарець Ольга Ігорівна

Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м.
Луцьк, Україна, e-mail: bo.olia_93@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИСТИЧНОГО ОСВОЄННЯ «ШЛЯХУ РАДЗИВІЛІВ»

Метою статті є аналіз впливу історико-культурних ресурсів на розвиток історичного туризму. Розглянуто основні історико-культурні ресурси, пов'язані з родом Радзивілів.

Методичні засади дослідження полягали у аналізі зібраного авторами літературного матеріалу. При цьому були використані описовий та порівняльний методи.

Результати. Обґрунтовано необхідність створення туристичного продукту «Шляху Радзивілів». Встановлено, що основним способом збереження історико-культурної спадщини Радзивілів є залучення її до використання в туризмі. Визначено основні проблеми, які постають при впровадженні даного туристичного шляху. Виявлено перспективність його використання та розвитку.

Наукова новизна полягає у характеристиці спадщини Радзивілів як основи для впровадження нового туристичного продукту «Шлях Радзивілів».

Практична значимість статті визначається її актуальністю для практичного розвитку історичного туризму завдяки створенню туристичного продукту «Шлях Радзивілів».

Ключові слова: історико-культурні ресурси, історичний туризм, туристичний продукт.

УДК 379.85

Фесюк Василий Александрович
доктор географических наук, профессор

Восточноевропейского национального
университета имени Леси Украинки, г.
Луцк, Украина

Бондарец Ольга Игоревна

Восточноевропейского национального
университета имени Леси Украинки, г.
Луцк, Украина, e-mail: bo.olia_93@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВЫ ТУРИСТИЧЕСКОГО ОСВОЕНИЯ «ПУТИ РАДЗИВИЛЛОВ»

Целью статьи является анализ влияния историко-культурных ресурсов на развитие исторического туризма. Рассмотрены основные историко-культурные ресурсы, связанные с родом Радзивиллов.

Методические основы исследования заключались в анализе собранного авторами литературного материала. При этом были использованы описательный и сравнительный методы.

Результаты. Обосновано необходимость создания туристического продукта «Путь Радзивиллов». Установлено, что основным способом сохранения историко-культурного наследия Радзивиллов является привлечение его к использованию в туризме. Определены основные проблемы, возникающие при внедрении данного туристического пути. Виявлено перспективность его использования и развития.

Научная новизна заключается в характеристике наследия Радзивилов как основы для внедрения нового туристического продукта «Путь Радзивилов».

Практическая значимость статьи определяется ее актуальностью для практического развития исторического туризма благодаря созданию туристического продукта «Путь Радзивиллов».

Ключевые слова: историко-культурные ресурсы, исторический туризм, туристический продукт.

UDC 379.85

Fesiuk Vasyl Oleksandrovysh,
Doctor of Geography Science, Proffessor
Bondarets Olha Ihorivna

Lesya Ukrainka Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine
Lesya Ukrainka Eastern European National
University, Lutsk, Ukraine,
e-mail: bo.olia_93@mail.ru

PROSPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT «WAY OF RADZIVILS»

The aim of the article is an analysis of the impact of historical and cultural resources on the development of historical tourism. Characterized major historical and cultural resources associated with the native of Radzivils.

The methodical basis of research was to analyze the collected authors of literary material. Here were used descriptive and comparative methods.

Results. Grounded of the necessity to create "Way of Radzivils". It was established that the main way to preserve historical and cultural heritage of Radzivils is attracting it to use in tourism. Identified the main problems that arise in the implementation of the travel path. Discovered prospects of its use and development.

Scientific innovation is characteristic Radzivils heritage as a basis for the introduction of new tourism product "Way Radzivils."

The practical significance of the article is determined by its relevance to the practical development of historical tourism by creating tourism product "Way Radzivils."

Keywords: historical and cultural resources, historical tourism, tourism product.

Постановка проблеми. Радзивіли – одна з найвпливовіших і наймогутніших, дуже численних і розгалужених магнатських родин Великого князівства Литовського, що володіла великою кількістю палаців та замків на литовських, польських, білоруських та українських землях. Тривала присутність цього литовського роду на українських землях залишила помітний слід у історії України. Головним осередком українських Радзивілів, було смт Олика у Волинській області, а їх головною резиденцією – Олицький замок.

Усвідомлення необхідності збереження та відтворення культурно-історичної спадщини, пов'язаної з родом Радзивілів розширює перспективи розвитку історичного туризму в Україні. Згідно з Кляпом М. П. [2], історичний туризм – це різновид туризму, метою якого є відвідання місцевості, пов'язаної з історією та історичною спадщиною.

Саме тому, з огляду на туристичну привабливість пам'яток литовської доби в Україні та відсутність на українському туристичному ринку продуктів, сформованих навколо культурно-історичної спадщини

магнатської родини Радзивілів, доцільним є створення туристичного продукту під назвою «Шлях Радзивілів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний туризм протягом останніх років активно досліджувався багатьма українськими фахівцями, серед яких виділяються праці Кляпа М. П. [2] та Поколодної М. М. [5]. Вивченням історико-культурних ресурсів, їх значенням для розвитку туризму займалися Бейдик О. О. [1], Кузик С. П. [4], Поколодна М. М. [7]. Дослідження спадщини Радзивілів на українських землях проводилося Александровичем В. С. [3], Русиною О. В. [6]. Але, питання можливості туристичного освоєння культурного спадку Радзивілів висвітлені в цих роботах недостатньо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Спадщина роду Радзивілів досі розглядалася науковцями лише з історичної точки зору. Вивчення історико-культурних ресурсів, пов'язаних з династією, для застосування у туризмі мало фрагментарний характер. Більшу частину досліджень становили журналістські статті.

Для порівняння, туристичний потенціал спадщини династії на території Білорусі наразі використовується на повну потужність у сфері туризму. Станом на сьогоднішній день, це одні з найпопулярніших та найвідвідуваніших туристичних об'єктів Білорусі.

Необхідним є ґрунтовний розгляд спадщини Радзивілів саме як туристичної атракції, що може сформувати «Шлях Радзивілів». Матеріальною основою цього туристичного продукту є об'єкти, що знаходяться у Олиці (Волинська область, Україна), Несвіжі (Мінська область, Білорусь) та Мірі (Гродненська область, Білорусь) у новий туристичний продукт та визначити основні проблеми та перспективи, що постають при впровадженні даного туристичного шляху.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є обґрунтування необхідності створення туристичного продукту «Шлях Радзивілів», перспективність його використання та розвитку. Завдання статті: проаналізувати культурно-історичні об'єкти, обґрунтувати концепцію туристичного продукту «Шлях Радзивілів», запропонувати комплекс заходів для його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Україна володіє значною кількістю культурно-історичних ресурсів, які викликають інтерес як в українських, так і в іноземних туристів.

Культурно-історичні ресурси – це сукупність пам'ятників матеріальної і духовної культури, які були створені в процесі історичного розвитку певної території і виступають об'єктами туристського інтересу. В даному дослідженні культурно-історичні туристські ресурси – це об'єкти і явища соціально-культурного середовища певної території, які утворилися в процесі її історичного розвитку і на теперішній час використовуються або можуть бути використані при створенні туристського продукту [7].

Даний вид туристичних ресурсів перш за все сприяє розвитку історичного туризму.

Це різновид туризму, метою якого є відвідання місцевості, пов'язаної з історією та історичною спадщиною. Ряд регіонів багаті такими унікальними історичними територіями, як стародавні міста, садибні і палацово-паркові ансамблі, комплекси культової архітектури, історичні будівлі, історико-культурні пам'ятки [2].

Одним з таких регіонів є Волинська область, на території якої у смт Олика Ківерцівського району знаходяться історико-культурні пам'ятки, пов'язані з династією Радзивілів. Вони становлять значний туристичний інтерес, проте дані пам'ятки досі не включені у основні туристичні маршрути області. Саме цей населений пункт був головною резиденцією роду Радзивілів в Україні.

Між процесом розвитку історичного туризму у Волинській області та наявними історико-культурними ресурсами, пов'язаними з династією Радзивілів, можна простежити взаємозв'язок, що полягає у таких аспектах:

- розвиток даного виду туризму напряму залежить від наявності на території області об'єктів історико-культурної спадщини Радзивілів, які в сукупності з іншими туристсько-рекреаційними ресурсами можуть сформувати новий туристичний продукт «Шлях Радзивілів»;
- у свою чергу історичний туризм надає особливої значимості пам'яткам, пов'язаним з родом Радзивілів, актуалізуючи проблему їх відновлення, збереження та популяризації на вітчизняному та міжнародному туристичних ринках.

Основними пам'ятками, що пов'язані з династією Радзивілів та мають першочергове значення для впровадження «Шляху Радзивілів» на території Олики є Олицький замок та Колегіальний костел Святої Трійці. На сьогодні дані об'єкти потребують відновлення та реставрації для подальшого повноцінного залучення у туристичну сферу, оскільки наразі вони знаходяться у незадовільному стані. Так, одне з основних питань – можливість перенесення Волинської обласної психіатричної лікарні №2, яка знаходиться на території замку до іншого приміщення. При вирішенні цього питання, виникає наступне: як раціонально та максимально ефективно використати звільнені приміщення.

Тут постає необхідність перейняття білоруського досвіду. Для прикладу, у місті Несвіж створено Національний історико-культурний музей-заповідник «Несвіж». Головною атракцією тут слугує Несвіжський замок, що включений до Світової спадщини ЮНЕСКО у 2005 році. Створено сайт, присвячений даному заповіднику – <http://niasvizh.by/>, на якому можна знайти всю необхідну інформацію; наявна розвинена інфраструктура, що дозволяє приймати тисячі туристів. У місті Мір створений Замковий комплекс «Мір» на території Мірського замку, який був занесений до Світової спадщини ЮНЕСКО у 2000 році. Також наявний сайт – <http://mirzamak.by/>, на якому можна отримати інформацію про замок та туристичні послуги, що пропонуються. У Білорусі спадщину Радзивілів досліджують протягом багатьох років та активно використовують для розвитку туризму.

Олицький замок часто порівнюється з Несвіжським замком у Білорусі. Перший був головною резиденцією Радзивілів в Україні, в свою чергу другий – у Білорусі.

Труднощі впровадження туристичного шляху пов'язані зі станом спадщини Радзивілів на території України та відсутністю розвиненої інфраструктури. Серед проблем, що першочергово постають при створенні та розвитку «Шляху Радзивілів», виділяються:

- незадовільний стан доріг та під'їзних шляхів до об'єктів туристичної відвідуваності;
- відсутність туристично-інформаційних знаків вздовж основних автомобільних шляхів;
- недостатня кількість місць короткочасного відпочинку;
- незадовільний стан пам'яток;
- неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу;
- недостатність коштів у районних бюджетах на фінансування заходів з розвитку туризму.

Проте, не зважаючи на значну кількість проблем, туристичний потенціал територій, що раніше належали династії Радзивілів в Україні є доволі значним, може не лише обмежуватися показом збережених архітектурних пам'яток як екскурсійних об'єктів. Цікавим нововведенням у сфері розвитку історичного туризму в Україні та впровадження «Шляху Радзивілів» може стати відтворення окремих сторінок історії, культурних заходів, традицій та звичаїв, що існували на українських територіях, які належали роду Радзивілів. Комплекс заходів для реалізації туристичного продукту «Шлях Радзивілів» включає: відновлення, реставрацію історико-культурних пам'яток, пов'язаних з династією Радзивілів, доведення їх до стану, придатного для повноцінного використання у історичному туризмі, а також створення відповідної інфраструктури, яка б могла задовольнити вимоги потенційних туристів.

Висновки. Найсильніший спонукальний мотив до туристичної подорожі викликають історія і культура країни чи регіону. У деяких випадках наявність специфічних об'єктів культури, унікальних історико-культурних комплексів є головною складовою, яка визначає вибір туриста. Тому збереження історико-культурної спадщини Радзивілів, її відновлення їх раціональне використання має визначальне значення для розвитку історичного туризму. «Шлях Радзивілів» може стати першим туристичним продуктом, сформованим навколо спадщини даного роду. Для впровадження даного туристичного шляху потрібно вирішити значну кількість проблем, проте у перспективі «Шлях Радзивілів» сприятиме значному розвитку туристичної сфери як у Волинській області так і в Україні загалом.

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К. : Київ. ун-т, 2001. - 395 с.

2. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. посібник / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – Київ : Знання, 2011. – 334 с.
3. Князі Радзивіли / В. С. Александрович та ін. ; відп. ред. Ференцева Ю. В. ; пер. В. Журби та ін. – К. : Балтія-Друк, 2012. – 272 с.
4. Кузык С. Історико-культурні ресурси українсько-польського прикордоння та особливості їх використання для туристичних цілей / С. Кузык, Д. Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2012. - Вип. 21. - С. 475-482.
5. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія: навч. посібник / М. М. Покоłodна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 275 с.
6. Русина, О. В. Радзивілівські володіння новітніх часів очима сучасників [Текст] / О. В. Русина // Український історичний журнал : Науковий журнал. - 2014. - №6. - С. 29-38.
7. Туризм і місто: аналіз проблем, тенденцій та моделювання розвитку: монографія / за заг. ред. І. М. Писаревського; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 209 с.

Список использованных источников

1. Бейдык А. А. Рекреационно-туристические ресурсы Украины: Методология и методика анализа, терминология, районирование / А. А. Бейдык; Киев. нац. ун-т им. Т. Шевченка. - М.: Киев. ун-т, 2001. - 395 с.
2. Кляп М. П. Современные разновидности туризма: учеб. пособие / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. - Киев: Знание, 2011. - 334 с.
3. Князя Радзивиллы / В. С. Александрович и др. ; отв. ред. Ференцева Ю. В.; пер. В. Журбы и др. - М.: Балтия-Друк, 2012. - 272 с.
4. Кузык С. Историко-культурные ресурсы украинского-польского пограничья и особенности их использования для туристических целей / С. Кузык, Д. Литвин // Украина: культурное наследие, национальное сознание, государственность. - 2012. - Вып. 21. - С. 475-482.
5. Покоłodная М. М. Рекреационная география: учеб. пособие / М. М. Покоłodная; Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва. - Х.: ХНАГХ, 2012. - 275 с.
6. Русина, А. В. Радзивилловская владения новейших времен глазами современников [Текст] / В. Русина // Украинский исторический журнал: Научный журнал. - 2014.- №6. – С. 29-38.
7. Туризм и город: анализ проблем, тенденций и моделирования развития: монография / под общ. ред. И. М. Писаревського; Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва. - Х.: ХНАГХ, 2012. - 209 с.

References

1. Beydyk O. O. Recreation and tourism resources of Ukraine: Methodology and methods of analysis, terminology, zoning / O. O. Beydyk; Kyiv. Taras Shevchenko National University of Kyiv. – K.: Kyiv, university, 2001 – 395p.
2. Klyap M. P. Modern types of tourism: tutorial / M. P. Klyap , F. F. Shandor. - Kyiv: Knowledge, 2011. - 334 p.
3. Prince Radziwill / V. S. Aleksandrovych and others. ; executive editor Ferentseva Y. V; transl. V. Zhurba and others. – K.: Baltiya-Druk, 2012. - 272 p.
4. Kuzyk S. Historical and cultural resources of the Ukrainian-Polish border, and especially their use for tourism purposes / S. Kuzyk, D. Lytvyn // Ukraine: cultural heritage, national identity, statehood. - 2012. - Vol. 21. - P. 475-482.
5. Pokolodna M. M. Recreation Geography: tutorial / M. M. Pokolodna; Kharkiv National University of Urban Economy. - X: KSAME, 2012. - 275 p.
6. Rusina A. V. Radziwiłł possession of modern times through the eyes of contemporaries [Text] / O. V. Rusina // Ukrainian historical journal: Science magazine. 2014. - №6. - P. 29-38.
7. Tourism and city: problem analysis, trends and modeling of development: monograph / under the general editorship I. M. Pisarevsky; Kharkiv National University of Urban Economy. - X: KSAME, 2012. - 209 p.

УДК 316.73

Бортник Сергій Юрійович,
доктор географічних наук, професор

Поліщук Ірина Григорівна

Сидорук Юлія Олександрівна

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: bs_7@ukr.net

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: irinka_polishchuk@rambler.ru

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: sudoryk_yulia@ukr.net

ФЕСТИВАЛЬНИЙ РУХ У МІСТІ КИЄВІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Метою статті є історико-ретроспективний аналіз фестивального руху у місті Києві як одного із найважливіших складових культурно-мистецького життя столиці в контексті «міської географії».

Методика. Дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного авторами великого фактичного матеріалу. При цьому застосовувались табличний та картографічний методи. Для дослідження був узятий період з 1991 по 2016 рр., який у науковій літературі визначається як період «фестивального буму».

Результати. У статті проаналізовано жанрову структуру, просторово-часові особливості організації та географію фестивального руху в місті Києві. На основі цього розроблено відповідні класифікації фестивалів та створення комплексна карта географії найбільших й найзначиміших фестивалів міста. Висвітлено основні тенденції розвитку фестивального простору міста Києва за роки незалежності, проаналізовано позитивні та негативні риси сучасних фестивалів.

Наукова новизна. Вперше проаналізовано фестивальний рух у місті Києві за роки незалежності. Зібрано великий фактичний матеріал, створено відповідні карти.

Практична значимість дослідження визначається його важливістю для практичного розвитку фестивального туризму, що є ресурсом підвищення світового іміджу столиці, джерелом підйому економічного потенціалу міста. Проведення фестивалів у місті створює основу для суттєвого зростання та урізноманітнення зайнятості, матеріального добробуту та культурного рівня населення.

Ключові слова: фестиваль, фестивальний рух, географія фестивалів.

УДК 316.73

Бортник Сергей Юрьевич,
доктор географических наук,
профессор

Полищук Ирина Григорьевна

Сыдорук Юлия Александровна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: bs_7@ukr.net

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: irinka_polishchuk@rambler.ru

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: sudoryk_yulia@ukr.net

ФЕСТИВАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ГОРОДЕ КИЕВЕ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Целью статьи является историко-ретроспективный анализ фестивального движения в городе Киеве как одного из важнейших составляющих культурной жизни столицы в контексте «городской географии».

Методика. Исследования заключались в синтезе и анализе собранного авторами большого фактического материала. При этом применялись табличный и картографический методы. Для исследования был взят период с 1991 по 2016 гг. Который в научной литературе определяется как период «фестивального бума».

Результаты. В статье проанализировано жанровая структура, пространственно-временные особенности организации и географию фестивального движения в городе Киеве. На основе этого разработаны соответствующие классификации фестивалей и создана комплексная карта географии крупнейших и самых значимых фестивалей города. Освещены основные тенденции развития фестивального пространства города Киева за годы независимости, проанализированы положительные и отрицательные черты современных фестивалей.

Научная новизна. Впервые проанализировано фестивальное движение в городе Киеве за годы независимости. Собран большой фактический материал, созданы соответствующие карты.

Практическая значимость исследования определяется его важностью для практического развития фестивального туризма, что является ресурсом повышения мирового имиджа столицы, источником подъема экономического потенциала города. Проведение фестивалей в городе создает основу для существенного роста и разнообразия занятости, материального благосостояния и культурного уровня населения.

Ключевые слова: фестиваль, фестивальное движение, география фестивалів.

UDC 316.73

Bortnyk Serhiy Yuriyovych,
Doctor Of Geographical Sciences,
Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: bs_7@ukr.net

Polishchuk Iryna Hryhorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: irinka_polishchuk@rambler.ru

Sydoruk Yuliya Oleksandrivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: sudoryk_yulia@ukr.net

FESTIVAL MOVEMENT DURING THE YEARS OF INDEPENDENCY IN KIEV

Purpose of the article is a historical and retrospective analysis of festival's movement in Kyiv as one of the most important components of the cultural and artistic life of the capital of Ukraine in the context of "urban geography."

Method. The research consists in synthesis and analysis of collected large amount of material. It has been used tabular and cartographic methods. For our research was taken the period from 1991 and 2016. In the scientific literature it has been defined as a period of "festival boom".

Results. The article analyzes structure of genres, spatial and temporal features and geography of the festival movement in Kyiv. Based on this developed appropriate classifications of festivals and creation of a comprehensive map of geography largest and most significant festivals of the city. It was revealed the basic trends of festival's spaces in Kyiv during the years of independence of Ukraine and was analyzed positive and negative aspects of modern festivals.

Scientific novelty. For the first time were analyzed festival's movement in Kiev during the years of independence. Were collected extensive factual material created in accordance maps.

The practical significance of the research was defined by its practical importance for the development of festival's tourism, is a resource for improving global image of the capital and whole Ukraine, and also it is a source that rise the economic potential of the city. It

creates the basis for significant growth and diversification of employment, increases flow of both native and foreign tourists, increases wealth and cultural level of the population.

Keywords: festival, festival's movement, geography of festivals.

Постановка проблеми. Сталий розвиток міста передбачає збалансоване функціонування міського господарства, створення багатовимірної середовища для сучасного і наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, удосконалення соціальної, виробничої інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку й оздоровлення населення, збереження та збагачення культурної спадщини.

Щорічно у світі проводиться велика кількість фестивалів та свят, вони притягують до себе увагу місцевих жителів певної країни, а також безліч туристів. Фестивалі завжди дають уявлення про культуру, традиції та історію тієї території, де вони проводяться. Тобто, фестивальний рух стимулює внутрішній та зовнішній туризм в країні. Зростання загальносоціального значення фестивального руху породжує необхідність його наукового дослідження та визначення тенденцій розвитку.

В культурному просторі сучасної України фестивалі набувають все більшого поширення у найрізноманітніших формах і масштабах. Особливо важливим є дослідження розвитку фестивального руху в місті Києві, як в столиці України. Складність дослідження обумовлена тематичною різноманітністю та великою кількістю фестивалів, а також відсутністю їх загального документального обліку.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Дослідження явища фестивалів, можна знайти у працях європейських дослідників – учасників проекту «Arts Festival sand European Public Culture» (L. Giorgi, M. Sassatelli, G. Delanty, J. Chalcraft) [9]. В країнах СНД тематика фестивалів висвітлюється у працях мистецтвознавців І. Сікорської [7], К. Давидовського [2]. Інформацію про різнопланові масштабні «open-air» фестивалі надають засоби масової інформації культурного спрямування, причому, в основному, фактичну: аналітичний елемент містять поодинокі статті та інтерв'ю активістів фестивального руху [3]. Також написана низка праць про проблеми формулювання термінології, структури та функцій фестивального процесу М. Шведа, [8]; специфічних рис культурно-пізнавального і подієвого туризму України О. Любіцевої, О. Бейдика, М. Мальської, М. Рутинського [1, 4, 5, 6].

Метою статті є історико-ретроспективний аналіз фестивального руху у місті Києві як одного із найважливіших складових культурно-мистецького життя столиці України в контексті «міської географії».

Виклад основного матеріалу. Фестиваль (франц. *festival*, від лат. *festivus* – святковий) – спеціально підготовлений масовий захід, який ґрунтується на якійсь унікальній особливості даної території або населення; показ чи огляд досягнень музичного, театрального, естрадного, циркового або кіномистецтва. Фестивалі на сьогодні виконують ряд функцій: популяризаційну – популяризація концепції фестивалю;

комунікативну – можливість спілкування людей зі схожими інтересами, налагодження культурних зв'язків як на державному, так і на міждержавному рівні; інформативну – можливість отримання знань про новий напрямок мистецтва, музики, літератури тощо; соціальну – формування культури нації [3]. Фестивальний рух є показником інтенсивності та якості мистецького життя будь-якої країни.

В другій половині XX століття набув поширення фестивальний рух у Європі. В 1990-х фестивальний «бум» досяг і України, зокрема столиці. Поширення фестивального руху в культурному просторі Києва за часом збігається з процесом становлення незалежної держави. Природно, що будь-яке суспільне чи природне явище розвивається під впливом певних чинників. Не виключенням є і фестивальний рух. Чинниками, що зумовили фестивальну «повінь» в Україні, стали, з одного боку, кризові явища в культурному житті, з іншого, процеси державотворення та культурної самоідентифікації, децентралізації та регіоналізації, що набули поширення в незалежній державі.

Хоча перші київські щорічні фестивалі («Музичні Прем'єри сезону», «KyivMusicFest», «Молодість», «Крок») народилися ще в останні роки існування СРСР, вони репрезентували українську культуру, як цілком сформоване та самостійне явище. Поява на території України міжнародних фестивалів у 1990-х роках засвідчила знесення культурної «залізної завіси», що протягом десятиліть відмежовувала Україну від навколишнього світу.

Київ відтепер поступово позбувався статусу «культурної провінції імперії», а набував ваги самодостатнього культурного центру з високим рівнем творчості, здатним стати в один ряд зі світовими мистецькими столицями. Надалі, з кожним роком кількість фестивалів у місті зростає у найрізноманітніших формах і масштабах. Причинами цього є вихід з соціально-економічної кризи, піднесення культурного життя незалежної країни та більш тісні культурні зв'язки зі світовою спільнотою.

За масштабами охоплення учасників та їх географією слід виділяти міжнародні, всеукраїнські та міські фестивалі. За досліджуваний період в Києві домінують міжнародні фестивалі на тлі відносно незначної кількості міських (рис. 1).

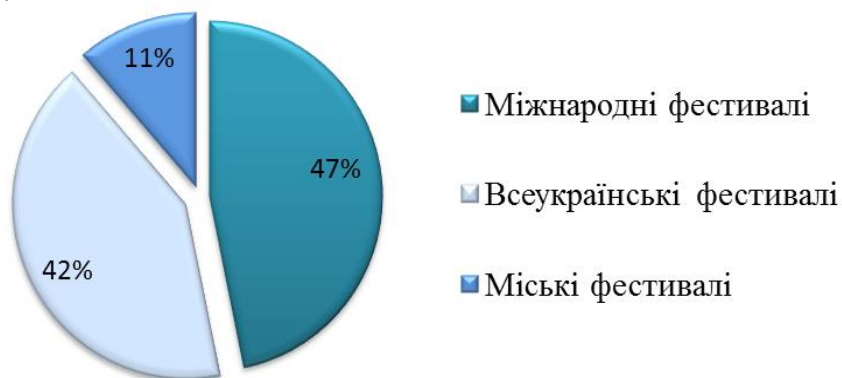

Рис. 1. Фестивалі в м. Києві за роки незалежності

Загалом в Києві в період 1991-2016 рр. проводилося близько 290 фестивалів, серед яких можна виокремити: щорічні; нерегулярні; фестивалі, що відбулися один раз та фестивалі, які започатковуються (рис. 2). Найбільша кількість фестивалів, що проводилися є щорічними (185), також багато лише започатковується, ці фестивалі в майбутньому можуть стати регулярними. Сказати їх точну кількість неможливо, оскільки це явище досить динамічне і постійно розвивається.

Рис.2. Фестивалі м. Києва за роки незалежності за періодичністю проведення

Для подальшого дослідження та аналізу фестивального руху у столиці до уваги бралися лише регулярні щорічні фестивалі, як найбільш «стійкі» та значимі.

Аналізуючи динаміку кількості проведених регулярних (щорічних) фестивалів у Києві за роки незалежності, слід відзначити, що темпи зростання кількості міжнародних, всеукраїнських та міських фестивалів є не однаковими.

Зі здобуттям Україною незалежності, держави світу починають більш тісніше співпрацювати з нею на соціально-економічному, дипломатичному та культурному рівнях. Це призводить до зростання кількості міжнародних фестивалів в Україні. Київ, як столиця, приймає у себе більшість таких фестивалів, що зумовлює їх стрімкий розвиток у місті. На 1991 р. в Києві проходило 4 міжнародні фестивалі, в 2001 році їх було уже 18, а станом на 2016 р. у Києві проходить близько 100 міжнародних фестивалів різних напрямів і масштабів (рис. 1).

Перші всеукраїнські фестивалі в Києві були організовані у 1995-1997 рр. («Шевченківський березень», «Рок-Екзистенція», «Фестиваль українських традиційних бойових мистецтв», «Сліва-Фест», «Відкрита ніч»). В цей період Україна долала соціально-економічні кризові явища, відроджувалась культурна самосвідомість громадян. В подальшому кількість всеукраїнських фестивалів у столиці зростала, особливо динамічним зростанням характеризуються останні 5-6 років.

Щодо міських фестивалів, то їх кількість порівняно менша (станом на кінець 2016 р. проводиться 18 щорічних фестивалів). Це можна

пояснити тим фактором, що Київ не просто місто, а столиця, і як столиця він приймає більшою мірою міжнародні та всеукраїнські фестивалі. Вони заміщують собою багато міських фестивалів, які в подальшому можуть трансформуватись в міжнародні.

Київ, як одна з найстаріших столиць Європи, територія з глибокими етнокультурними традиціями та унікальним історичним минулим, має значні перспективи щодо розвитку фестивального руху. Природно і те, що розвиток фестивального туризму має ряд проблем і невирішених завдань, серед яких нестача фінансування, недосконалість управлінської системи, низький рівень туристської інфраструктури; недостатня розрекламованість. Загалом, слід відзначити, що незважаючи на усі проблеми, останнє десятиліття характеризується досить динамічним зростанням кількості усіх видів фестивалів (рис. 3).

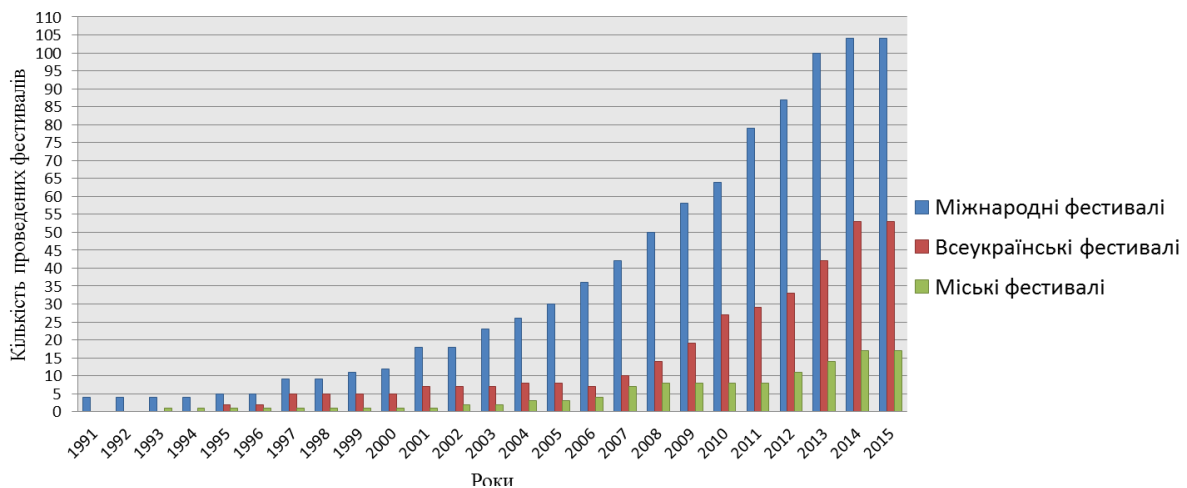

Рис. 3. Динаміка кількості регулярних (щорічних) фестивалів у м. Києві за роки незалежності

Київ, як культурний центр є різноплановим, про що свідчить жанрова структура фестивалів (рис. 4). В нашому дослідженні виділено 12 жанрів фестивалів: етнокультурні, музичні, театральні, танцювальні, кулінарні, кінематографічні, спортивно-оздоровчі, освітньо-наукові, архітектурні, флористичні, фестивалі техніки, та мультидисциплінарні фестивалі). Найбільше в місті Києві проведено мультидисциплінарних фестивалів (26% від загальної кількості щорічних фестивалів), музичних (19%), етнокультурних (15%) та кінематографічних фестивалів (12%).

В розрізі міжнародних, всеукраїнських та міських фестивалів жанрова структура виглядає наступним чином (рис. 5, 6, 7).

Географія фестивального руху в місті залежить від жанрової структури фестивалів, які проводяться. Наприклад, «open-air» фестивалі різних жанрів проводять в парках та скверах міста або на різноманітних спорткомплексах; театральні, кінематографічні, освітньо-наукові фестивалі відбуваються переважно у відповідних культурних закладах та установах тощо.

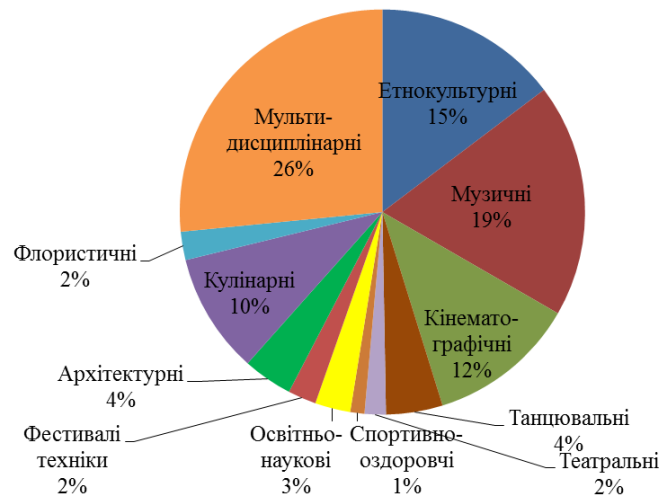

Рис.4. Жанрова структура регулярних (щорічних) фестивалів в м. Києві за роки незалежності

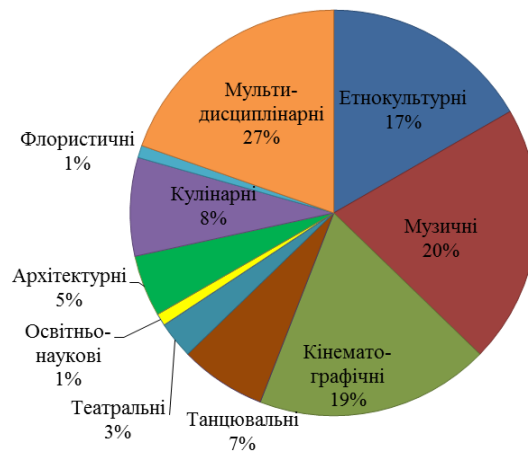

Рис.5. Жанрова структура міжнародних регулярних (щорічних) фестивалів в м. Києві за роки незалежності

Рис.6. Жанрова структура всеукраїнських регулярних (щорічних) фестивалів в м. Києві за роки незалежності

Географія та туризм

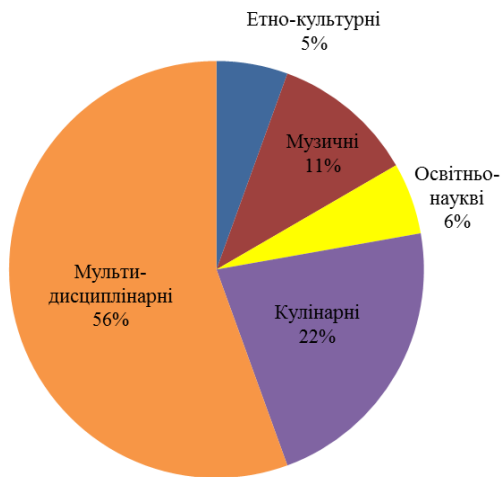

Рис.7. Жанрова структура міських регулярних (щорічних) фестивалів в м. Києві за роки незалежності

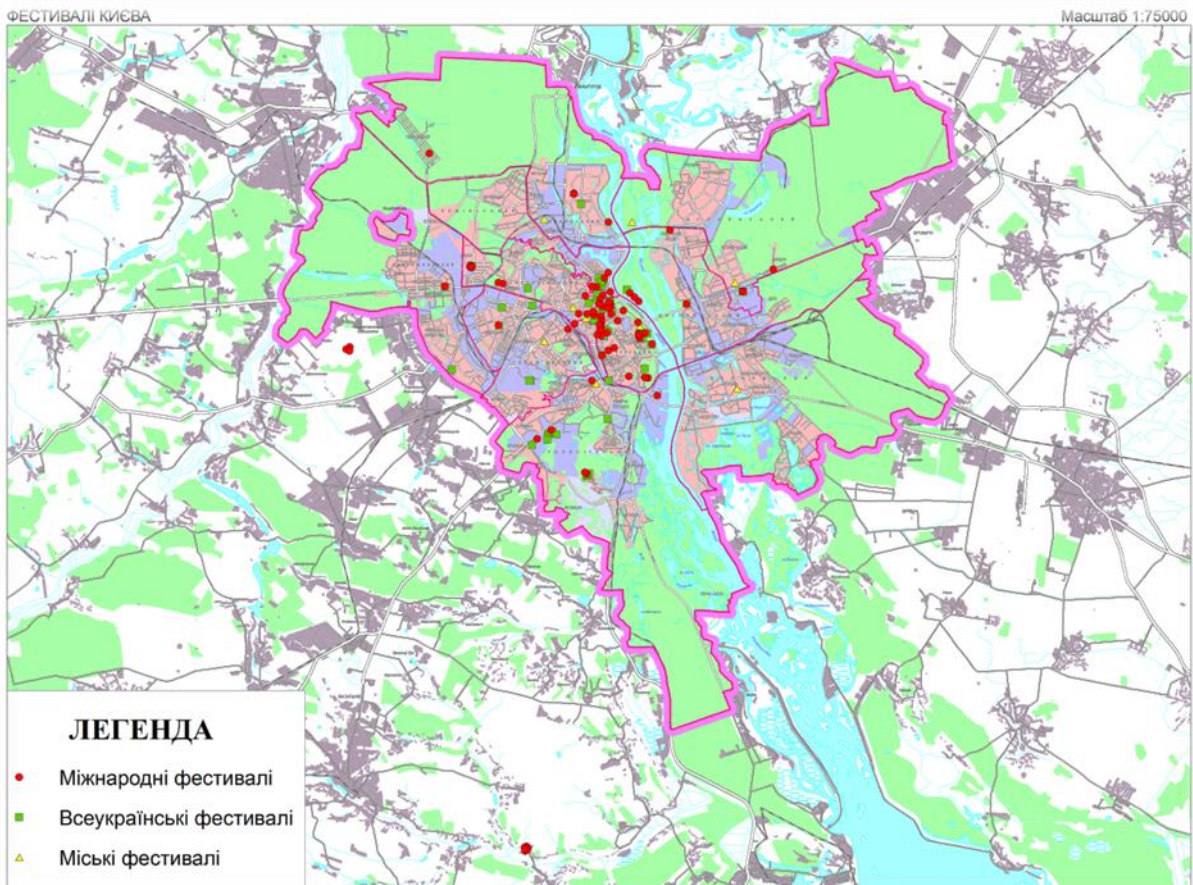

Рис.8. Географія фестивального руху в м. Києві

Розосередження фестивалів по місту Києву є переважно закономірно локалізованим (рис. 8). Найбільшими центрами їх проведення є: Національний палац мистецтв «Україна» по вул. Велика Васильківська, 103; Будинок кіно по вул. Саксаганського, 6; Культурний центр «Кінотеатр Київ» по вул. Велика Васильківська, 19; Виставковий центр «КиївЕкспоПлаза» по вул. Салютна, 26. Місця проведення масштабних «ореп-аіг» фестивалів локалізуються на околицях міста (Національний комплекс «Експоцентр України» та Національний музей архітектури та

побуту України «Пирогово»), або недалеко за його межами, (Спорткомплекс «Чайка» у с. Петропавлівська Борщагівка та Парк «Київська Русь» у с. Копачів Київської області).

Серед головних перспективних напрямів розвитку фестивального туризму в місті Києві варто виділити наступні: створення масових фестивальних заходів у формі карнавалу; проведення фестивалів історичної реконструкції; розробка нових фестивалів, заснованих на традиціях і звичаях українського народу; залучення іноземних інвестицій до проведення фестивальних заходів; підвищення рівня та укрупнення вже існуючих фестивалів; розробка тематичних фестивальних турів [3].

Висновки. Перші фестивалі в Україні були переважно заходами мистецько-розважального характеру, які часто зводилися до наповнення програм музично-пісненими, танцювальними та іншими народними культурно-мистецькими заходами. На сьогодні, фестивалі сформували новий регламент культурного життя столиці, нову модель «споживання» мистецтва: якщо раніше публіка існувала в режимі концертного сезону, насиченого гастрольними подіями, то тепер – від фестивалю до фестивалю. З плином часу більшість фестивалів стають візитними картками нашої країни у світі і суттєвим чинником залучення потоків як вітчизняних, так і іноземних туристів. Фестивальний туризм є ресурсом підвищення світового іміджу України та джерелом підйому економічного потенціалу міста. Він створює основу для суттєвого зростання та урізноманітнення зайнятості, матеріального добробуту та культурного рівня населення.

Список використаних джерел:

- 1.Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України : монографія / О. О. Бейдик. К. : Альтерпрес, 2002. 320 с.
- 2.Давидовський К. “Соціокультурні виміри міжнародного фестивального руху: за результатами IV Міжнародного музичного фестивалю “Віртуози планети”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ua.obraz/33/1975-sociokulturni-vimiri-mizhnarodnogo-festivalnogoruxu
- 3.Зубенко Д. В. Розвиток фестивального руху в сучасній Україні / Д. В. Зубенко // Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право: збірник наук. праць. – К., 2011. – Вип. 4/11. – С. 110–114.
- 4.Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг : навч. посібник / О. О. Любіцева. К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
- 5.Мальська М. П. Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність : монографія / М. П. Мальська, М. Й. Рутинський, Н. М. Паньків. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 268 с.
- 6.Рутинський М. Й. Географія туризму України : навч.-метод. посібник / М. Й. Рутинський. – К. : Центр навч. літератури, 2004. – 160 с.
- 7.Сікорська І. М. Міжнародні музичні фестивалі в Україні як віддзеркалення сучасного культурного процесу / І. М. Сікорська // IV Міжнародний конгрес МАУ. – К., 2001.
- 8.Швед М. Б. Тенденції розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики в Україні на новому етапі (1990–2005 рр.) : автореф. дисер. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства: 17.00.01 – “Теорія та історія культури” / М. Б. Швед. – Львів, 2006. – 20 с.
- 9.Euro-Festival Project: Arts Festival sand European Public Culture. – [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.euro-festival.org/>

Список использованных источников:

1. Бейдик А. А. Рекреационно-туристические ресурсы Украины: монография / А. А. Бейдик. К.: Альтерпрес, 2002. 320 с. (украинский)
2. Давыдовский К. Ю. Социокультурные измерения международного фестивального движения: по результатам IV международного музыкального фестиваля "Виртуозы планеты". - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [ua/obraz/33/1975-sociokulturni-vimiri-mizhnarodnogo-festivalnogorukhu](http://ua.obraz/33/1975-sociokulturni-vimiri-mizhnarodnogo-festivalnogorukhu) (украинский)
3. Зубенко Д. В. Развитие фестивального движения в современной Украине / Д. В. Зубенко // Вестник НТУУ "КПИ". Политология. Социология. Право: сборник наук. работ. - М., 2011. - Вып. 4/11. - С. 110-114. (украинский)
4. Любичева О. А. Рынок туристических услуг: учеб. пособие / О. А. Любичева. К.: Альтерпрес, 2002. - 436 с. (украинский)
5. Мальская М. П. Туризм в международном и национальном измерениях. История и современность: монография / М. П. Мальская, М. И. Рутинський, Н. М. Паньків. - Львов: ВЦ ЛНУ им. Ивана Франко, 2008. - 268 с. (украинский)
6. Рутинський М. И. География туризма Украины: учеб. пособие / М. И. Рутинський. - М.: Центр учеб. литературы, 2004. - 160 с. (украинский)
7. Сикорская И. М. Международные музыкальные фестивали в Украине как отражение современного культурного процесса / И. М. Сикорская // IV Международный конгресс МАУ. - К., 2001. (украинский)
8. Швед М. Б. Тенденции развития международных фестивалей современной музыки в Украине на новом этапе (1990-2005 гг.): автореф. дисер. на получение наук. ступ. канд. искусствоведения: 17.00.01 - "Теория и история культуры" / М. Б. Швед. - Львов, 2006. - 20 с. (украинский)
9. Euro-Festival Project: Arts Festival sand European Public Culture. – [Электронный ресурс]. Режим доступа:<http://www.euro-festival.org/>

References:

1. Beydyk O. O. (2002) Rekreatsiyno-turystychni resursy Ukrayiny: monohrafiya [Recreation and tourism resources of Ukraine: monograph] / Kyiv. : Alterpres, 320 p. (in Ukrainian)
2. Davydovs'kyi K. Yu. (2014) Sotsiokul'turni vymiry mizhnarodnoho festyval'noho rukhu : za rezul'tatamy IV mizhnarodnoho muzychnoho festyvalyu "Virtuozy planety" [Social and cultural dimensions of international festival movement: the results of the IV International Music Festival "Virtuosos of the Planet"]. – available at: ua / obraz / 33/1975-sociokulturni-vimiri-mizhnarodnogo-festivalnogo-rukhu (access November 15, 2014). (in Ukrainian).
3. Zubenko D. V. (2011) Rozvytok festyval'noho rukhu v suchasniy Ukrayini [The development of the festival movement in modern Ukraine] / Visnyk NTUU "KPI". Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo : zbirnyk naukovykh prats'. [Bulletin of the National Technical University of Ukraine "KPI". Politicalology. Sociology. Right: a collection of science works] – # 4 (12). – pp. 110–114. (in Ukrainian).
4. Lyubitseva O. O. (2002) Rynok turystychnykh posluh : navch. posibnyk [Market of tourism services: Tutorial] / Kyiv. : Alterpres, 2002. – 436 p. (in Ukrainian).
5. Mal's'ka M. P., Rutyns'kyi M. Y., Pan'kiv N. M. (2008) Turyzm u mizhnarodnomu i natsional'nomu vymirakh. Istoriya i suchasnist' : monohrafiya [Tourism in international and national dimensions. History and Modernity: monograph] / Lviv: Lviv Ivan Franko National University Publishing Center – 268 p. (in Ukrainian).
6. Rutyns'kyi M. Y. (2004) Heohrafiya turyzmu Ukrayiny [Geography of tourism in Ukraine]. / Kyiv. : The educational literature centre Publ., 160 p. (in Ukrainian).
7. Sikors'ka, I. M. (2011) Mizhnarodni muzychni festyvali v Ukrayini yak viddzerkalennya suchasnoho kul'turnoho protsesu [International Music Festival in Ukraine as a reflection of modern cultural process], IV Mizhnarodnyj kongres MAU [IV International Congress of UIA], Kyiv. (in Ukrainian).
8. Shved M. B. (2006) Tendentsiyi rozvytku mizhnarodnykh festyvaliv suchasnoyi muzyky v Ukrayini na novomu etapi (1990–2005 rr.) [Trends in international festivals of contemporary music in Ukraine on a new phase (1990–2005 years)]: avtoref. dys. kand. mystetstvovnavstva: 17.00.01 [Thesis. abstract for candidate of arts: 17.00.01 "Theory and history of culture"] / Lviv, 20 p. (in Ukrainian).
9. Euro-Festival Project: Arts Festival sand European Public Culture. – [Электронный ресурс]. Режим доступа:<http://www.euro-festival.org/>

УДК 379.852

Цвєлих Євген Миколайович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: dellamontag@ukr.net

ПРОМИСЛОВА СПАДЩИНА КИЄВА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОСВОЄННЯ ЯК ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

Метою статті є привернення уваги на використання індустріальної спадщини міста Києва як туристичних об'єктів

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі матеріалу зібраного особисто автором під час польових досліджень закинутих промислових об'єктів міста Києва.

Результати. Запропонована низка об'єктів промислової спадщини для нового неформального екскурсійного автобусного маршруту «Мертва промисловість Києва».

Наукова новизна полягає у розвитку ідеї використання промислової спадщини великих міст (на прикладі Києва) та в новому погляді на «мертву індустрію» як атракційний об'єкт.

Практична значимість. Запропонований маршрут розширює можливості туристичного пізнання Києва. Об'єкти промислової спадщини на прикладі столиці України – перспективний напрямок розвитку туризму в інших промислових регіонах, який може бути цікавий як для пересічного туриста, так і для численних вітчизняних та європейських екстремалів.

Ключові слова: промислова спадщина, туристичні об'єкти, промислові об'єкти, атракції, міська зона.

УДК 379.852

Цвєлых Евгений Николаевич

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: dellamontag@ukr.net

ПРОМЫШЛЕННОЕ НАСЛЕДИЕ КИЕВА: НЫНЕШНЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОСВОЕНИЯ КАК ТУРИСТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ

Целью статьи является привлечение внимания на использование индустриального наследия города Киева как туристических объектов

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе материала собранного лично автором во время полевых исследований заброшенных промышленных объектов города Киева.

Результаты. Предложен ряд объектов промышленного наследия для нового неформального экскурсионного автобусного маршрута «Мертвая промышленность Киева».

Научная новизна заключается в развитии идеи использования промышленного наследия крупных городов (на примере Киева) и в новом взгляде на «мертвую индустрию» как аттракционного объекта.

Практическая значимость. Предложенный маршрут расширяет возможности туристического познания Киева. Объекты промышленного наследия на примере столицы Украины - перспективное направление развития туризма в других промышленных регионах, который может быть интересен как для рядового туриста, так и для многочисленных отечественных и европейских экстремалов.

Ключевые слова: промышленное наследие, туристические объекты, промышленные объекты, аттракционы, городская зона.

UDC 379.852

Tsvelikh Yevhen Mykolayovych

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: dellamontag@ukr.net

INDUSTRIAL HERITAGE KYIV: STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF TOURIST FACILITIES

Purpose of the article is to raise attention to the use of the industrial heritage of Kyiv as a tourist facilities.

Methods. Methodical bases of research consisted of in the synthesis and analysis of material collected personally by the author during field research abandoned industrial facilities in Kyiv.

Results. The proposed series of objects of industrial heritage for new informal tour bus route "Dead Industry Kyiv".

Scientific novelty. Scientific novelty consists in development of the idea of using the industrial heritage of large cities (for example, Kyiv) and a new look at "dead industry" as a tourist attraction.

The practical significance. The proposed route extends the capabilities of tourism knowledge Kyiv. Kiev now has many areas of industrial and military enterprises remain undeveloped. Objects of industrial heritage ("industrial mort") for example the capital of Ukraine - perspective trend of tourism development in other industrial regions which can be interesting for the average tourist as well as for numerous domestic and European adventurers.

Keywords. Industrial heritage, tourist facilities, industrial facilities, attractions, urban area.

Стан та актуальність проблеми. Проблема використання промислової спадщини України – закинутих промислових підприємств, стала актуальною в останні 20 років, коли з набуттям незалежності, було розірвані економічні зв'язки з іншими регіонами і підприємствами Радянського Союзу, почав занепадати воєнно-промисловий комплекс, а збанкрутіла морально і фізично радянська промисловість виявилася неконкурентоздатною в світі. Наслідком цього стало масове закриття промислових підприємств по всій Україні. Не став винятком і Київ.

Однак, постало питання: що робити з територіями колишніх промислових гігантів, які стали занепадати, а території перетворюватися в гігантські пустирі та смітники?

Аналіз попередніх досліджень. Теоретико-методологічним питанням освоєння промислової спадщини в Україні присвячені роботи О. О. Любіцевої, М. Д. Гродзинського, Ю. Г. Тютюнника, В. Л. Казакова, В. Л. Пацюк та ін.

Аналізом проблеми освоєння як туристичних об'єктів закинутих територій, а саме «промислової спадщини» в Україні, почали займатися насамперед в розвинутих промислових зонах країни, насамперед, в Кривому Розі. Там швидко збагнути, що такі унікальні індустриально-

природні явища, як покинуті заводи, шахти, відвали, хвостосховища тощо можуть зацікавити різні туристичні групи та туристичні напрямки. Під цю ідею в Кривому Розі було створено Інститут розвитку міста Кривого Рогу, де одним з пріоритетних завдань було використання криворізької промислової спадщини як атракційних об'єктів. Керівником та натхненником цього напрямку став В. Л. Казаков. Інститутом було організовано в 2013 р. конференцію «Індустріальний туризм : реалії та перспективи», де дослідники з різних регіонів України поділилися досвідом туристичного освоєння промислової спадщини.

Виклад основного матеріалу. Київ з давніх давен вважався духовним та культурним центром не тільки України в її сучасних межах, але і всього православного світу. Тому в інтелектуальних колах вважають великим злочином перетворення духовної та інтелектуальної столиці, можливо навіть і всієї Східної Європи, в потужний індустріальний комплекс. Згадаємо, що наприкінці XIX ст. Київ був відомий і славний виключно як релігійними об'єктами (і це не тільки Лавра), де рятували душі святителі землі руської, так і навчальними закладами (і це не тільки університет Св. Володимира), де викладала найосвіченіша професура Російської Імперії. Крім того, Київ і тоді (і навіть зараз, незважаючи на загарбницькі дії забудовників та численних зайд) вважався таким собі курортом з комфортним кліматом і розвиненою рекреаційною інфраструктурою. З промислових об'єктів вирізнялися лише дрібні кустарні майстерні на Подолі чи на Глибочиці, а перші індустріальні «гіганти» були зазвичай винесені за межу міста. Скажімо, металургійні та металообробні заводи Шанца і Веллера локалізувалися на Шулявці, рафінадний завод Бродського (нині знаменита фабрика Карла Маркса або ж «Рошен») – в селі Деміївці, численні цегельні – у Корчуватому та на Чорній горі, броварні окупували Кирилівську вулицю (що примикала до Подолу). Хіба що тютюнова фабрика родини численних Когенів і ковбасна фабрика К. Бульйона отаборилися безпосередньо за Євбазом (нині площа Перемоги), що також вважалися міською окраїною.

З розвитком капіталізму в Росії, особливо зі спорудженням Києво-Балтської та Києво-Курської залізниць (1870), почалося поступове перетворення інтелектуального і духовного міста у промислове. З приходом більшовиків темпи індустріалізації стали справді грандіозними. Зрозуміло, що так звана індустріалізація мала не тільки економічну мету, але і соціальну – освічену київську (недобиту денікінцями і більшовиками) інтелігенцію заміщали мало- та неписьменні селяни та люмпен-пролетаріат.

Кінець «перебудови» та перехід на капіталістичні рейки зразу ж показали істинну економічну вартість київської індустрії, орієнтованої зазвичай на ВПК. Без військових замовлень зупинялися і поступово банкрутували гіганти минулих днів – «Арсенал» і «Більшовик», ледь жевріють інші численні заводи і фабрики, якщо не встигли перепрофілюватися. Також почали розформовуватися і військові частини,

які в межах міста виконували «серйозну» оборонну функцію – як правило, вони глушити «ворожі» голоси. Поступово їх багатогектарні території стали освоювати «нові київські», а в останні п'ять років – «нові донецькі». Зайди по-своєму знаходили застосування покинутим територіям – в Києві почали рости численні житлові квартали з напівзаселеними будинками, супермаркети та ТРЦ.

Однак і зараз багато територій київських промислових та військових підприємств залишаються неосвоєними. Серед київських круч поступово сформувався специфічний індустриальний ландшафт, який автор назвав би не промисловою спадщиною, а більш категоричним терміном – «мертвою промисловістю» (МП). На таких ділянках реваншується природа, селяться асоціальні групи, розкошують неформали, кінорежисери знімають фільми. І не видно і не чути, щоб до раціонального використання закинутих індустриальних та військових об'єктів долучалися спеціалісти не тільки з містобудування та містопланування, але і розвитку туризму.

А тим часом, МП Києва може стати своєрідною туристичною родзинкою. Туристичний досвід показав, що на жаль європейцеві наші духовні і культурні надбання, за великим рахунком, не становлять надзвичайного інтересу. Буденна і «наїжджена» програма (Софія – Хрещатик – «Ярмо» – Лавра – «Баба», а тепер ще і Алея Небесної Сотні), яка для нас, киян зокрема і українців взагалі несе не абияке інтелектуальне і пізнанняве навантаження, для європейського туриста, який доїхав нарешті в Київ (після Праги, Парижу і Санкт-Петербурга) перетворюється в буденність.

Але Європа – це не тільки вільні і розкуті у спілкуванні та подорожуванні люди. Це і великий прошарок занадто «просунутих» і «передових», особливо молоді та не дуже «вічних студентів» – представників неформальних рухів, «мажорів» та різних екстремалів, «дігерів», «сталкерів» та інших, перегодованих благами європейської цивілізації. І просто романтиків.

І Києву є що показати. Окремим сегментом туристичної неформальної інфраструктури Києва слід вважати і «Київ підземний», куди входять: численні підземні ходи, не встановленого призначення; комунікації; монастирські печери Церківщини, Китаєва і Голосіїва, які начебто всі сходилися до Лаври; русла історичних річок, захованих у бетоні. Однак, тема «Київ – знахідка для дігерів» потребує окремого дослідження.

Висновки. Автором, за підсумками власних «польових» досліджень та численних прогулянок по об'єктах Києву, який не показують (і не покажуть) туристам, пропонуються наступні основні найцікавіші об'єкти з розряду МП.

Отже, на ПРАВОМУ БЕРЕЗІ:

1) Критий спорткомплекс, що вже троків 30 стоїть недобудованим поблизу Експоцентру (рис. 1). Автор ще зі студентських часів пам'ятає серйозні розмови, що ініціатором побудови закритого футбольного манежу

в далекі 1980-і був сам В. В. Лобановський. На жаль, капітальна споруда так і стоїть пам'ятником безгосподарності. У якості бонусу, на ньому особливо екстремальним туристам можна запропонувати і «адреналінові» розваги – стрибки з висоти на линві.

Рис. 1 – Критий спорткомплекс на проспекті Глушкова

2) «Кладовище кранів» – промислова зона на Теличці (біля ТЕЦ-5), скупчення підприємств промисловості будівельних матеріалів та лісопереробних господарств (рис. 2). Це не можна коментувати, це треба бачити!

Рис. 2 – Кладовище кранів на Теличці

3) Рідкісні за красою творіння архітектурних геніїв Ніколаєва та Безсмертного – дуже подібні за архітектурою колишній завод солодових концентратів (раніше – броварня Ріхерта) на Фрунзе та колишній лікero-

горілчаний завод на Кудряві. Тут не скільки історія підприємств та занедбаність території може викликати захоплення туриста, скільки дійсно краса архітектурних форм, що нагадують не промислові об'єкти, а скоріше палаци (автор свідомо не подає зображень, щоб заінтригувати читача).

4) «Сталінське метро» – кесони на Оболоні (Героїв Сталінграду) та на Чапаєвці (південь Києва). Ці об'єкти є найбільш «розкрученими» серед киевознавців та екскурсоводів, Сюди регулярно проводять екскурсії, тому і розповісти гостям столиці про залізничні колії під руслом Дніпра, що будувалися до липня 1941 року, є про що. Кесон на Оболоні органічно доповнює мальовничість узбережжя Дніпра, за що отримав назву «Субмарина в степах України». Біля селища Пирогів та на Жуковому острові туристів зацікавлять залишки тунелів, які добре прослідковуються серед боліт долини р. Віти (рис. 3).

Рис. 3 – Елементи «сталінського метро» в околицях селища Пирогів

На ЛІВОМУ БЕРЕЗІ:

1) Залишки величезного, вже збанкрутілого хімічного заводу «Радикал». Один з найнебезпечніших виробництв столиці, оскільки виробництво було пов'язане зі ртуттю.

2) Київський танкоремонтний завод на Дарниці з «кладовищем» танків та іншої бронетехніки.

3) Величний у своїй індустріальній красі Дарницький завод будівельних матеріалів і конструкцій (поки ще не забудували).

4). Залишки радіоцентру у селищі Радистів на околиці Києва. Любителям міліарного туризму буде цікаво побачити штабні і господарські споруди, залишки радіоприладів тощо. А ще відчути себе «сталкером» на секретному радянському військовому об'єкті (рис. 4).

Рис. 4 – Закинута військова містечко у селищі Радистів

Закінчити екскурсію по МП Києва можна на Замковій горі (Дитинці) з чудовим пейзажем на Поділ чи Андріївський узвіз. Тут колись на місці вже давно закинутого кладовища Флорівського монастиря існувала секретна військова лабораторія, про діяльність якої мало хто здогадується навіть з корінних киян. Залишки стін об'єкту – це все, що залишили військові у переддень здобуття Незалежності 1991 року.

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3:32

Заваріка Галина Михайлівна
кандидат географічних наук,
доцент

Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ КОНФЛІКТНОЇ МОДЕЛІ СУСПІЛЬСТВА

Мета. Надати теоретичне обґрунтування конфліктній моделі суспільства.

Методика дослідження полягає у поєднанні емпіричних (спостереження, порівняння) та теоретичних (систематизація та класифікація) методів наукового пізнання. В процесі написання статті також використовувались історичний метод та узагальнення отриманих результатів. Особливе значення має аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на виникнення конфлікту.

Результати. Надано характеристику конфліктної ситуації, етапів конфлікту та їх видів. Проаналізовано точки зору на це питання науковців та визначено, що серед вчених немає єдиного погляду на природу і сутність конфлікту. Виявлена роль географів в дослідженні теорії конфліктів. Встановлено, що постконфліктний період має особливе значення для нормалізації взаємовідносин сторін.

Наукова новизна. Узагальнено і доповнено особливості конфліктної моделі з точки зору суспільної географії.

Практична значимість полягає в ознайомленні з міжнародним досвідом дослідження конфліктних ситуацій для вивчення цієї проблеми в нашій країні. Розвиток геоконфліктології як напрямку суспільної географії.

Ключові слова: конфлікт, модель, ситуація, постконфліктний період, суспільство.

УДК 911.3:32

Заваріка Галина Михайлівна,
кандидат географічних наук,
доцент

Восточноукраинский национальный
университет имени Владимира Даля,
г. Северодонецк, Украина,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ КОНФЛИКТНОЙ МОДЕЛИ ОБЩЕСТВА

Цель. Предоставить теоретическое обоснование конфликтной модели общества.

Методика исследования заключается в сочетании эмпирических (наблюдение, сравнение) и теоретических (систематизация и классификация) методов научного познания. В процессе написания статьи также использовались исторический метод и обобщение полученных результатов. Особое значение имеет анализ влияния внешних и внутренних факторов на возникновение конфликта.

Результаты. Охарактеризованы конфликтная ситуация, этапы конфликта и их виды. Проанализированы точки зрения на этот вопрос ученых и определено, что среди них нет единого взгляда на природу и сущность конфликта. Исследована роль

географов в изучении теории конфликтов. Установлено, что постконфликтный период имеет особое значение для нормализации взаимоотношений сторон.

Научная новизна. Систематизированы и дополнены особенности конфликтной модели с точки зрения социальной географии.

Практическая значимость заключается в ознакомлении с международным опытом исследования конфликтных ситуаций для изучения этой проблемы в нашей стране. Развитие геоконфликтологии как направления социальной географии.

Ключевые слова: конфликт, модель, ситуация, постконфликтный период, общество.

УДК 911.3:32

Zavarika Halyna Mykhailivna,
Candidate Of Geographical Sciences,
Associate Professor

East Ukrainian National University nabbed
after Volodimir Dahl, Severodonetsk,
Ukraine, e-mail: Dgalina_10@mail.ru

THE THEORETICAL JUSTIFICATION OF THE CONFLICT MODEL OF SOCIETY

Goal. Provide theoretical justification conflict stsspilstva model.

Methods of study is a combination of Empirical (observation, comparison) and theoretical (systematization and classification) methods of scientific knowledge. In the process of writing also used the historical method and generalization of the results. Of particular importance is the analysis of the impact of external and internal factors in conflict.

Results. The characteristic of conflict, conflict and stages of their species. The analysis points of view on this issue and scientists determined that among scientists there is no single view of the nature and essence of the conflict. The role of geography in the study of the theory of conflict. Established that the post-conflict period is of particular importance for the normalization of relations between the parties.

Scientific novelty. Overview and features added by the conflict model in terms of social geography.

The practical significance is to familiarize with international experience research conflicts to study this problem in our country. Development Geoconflictology a direction in social geography.

Key words: conflict model, the situation post-conflict society.

Постановка проблеми. Зі збільшенням рівня складності кризових ситуацій і пов'язаних з цим витрат необхідність запобігання конфліктів стає як ніколи актуальною. Однією з глобальних проблем сучасного світу є наявність конфліктів. Генеральний секретар ООН Кофі Анан зазначав: «Якщо уряд і народ певної країни насправді не прагнуть вирішити проблеми, що можуть спричинити конфлікт, навіть наймудріший і найдоброчливіший чужинець не зможе допомогти їм у цій справі» [3].

Хронологічний аналіз конфліктів свідчить про актуальність дослідження цього питання, оскільки, на жаль, взаємовідносини в світі відбуваються не тільки мирним шляхом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми конфліктів, криз і воєн традиційно були центральними темами в роботах багатьох відомих міжнародників, істориків і політологів. Однак не можна сказати, що про конфлікт написано все. З розвитком науки про міжнародні відносини і

конфліктології як її окремого напрямку число питань - в першу чергу пов'язаних з природою конфлікту як суспільного і міжнародного феномена та геоконфліктології - тільки зростає. А от саме географічних робіт з цієї проблематики недостатньо. В українській суспільній географії ця тема практично неопрацьована. Є політико-географічні дослідження М. Дністрянського, О. Склярської, Р. Сливки, в яких розглядаються питання щодо необхідної структурної зрівноваженості геоетнополітичних процесів як передумови їхнього безконфліктного розвитку та сутності постмодерного підходу, який може допомогти у встановленні причин територіально-політичного конфлікту у Донбасі.

У дослідженнях вчених-міжнародників немає єдиної думки щодо визначення поняття «конфлікт». Різноманіття трактувань визначається неоднозначним розумінням природи цього явища. Єдине, про що можна сміливо сказати: воно притаманне всім аспектам суспільної життєдіяльності. Такі умови неминуче стимулювали спалах інтересу до проблеми конфлікту в професійній літературі, особливо серед зарубіжних вчених.

Так, для вихідної класифікації конфліктів американська дослідниця М. Калдор вважала достатнім протиставити нові війни більш раннім за програмними цілями методам ведення бойових дій, а також шляхів їх фінансування. О'Хенлон стверджує, що в ХХІ ст. буде набагато менше насильства у відносинах між державами, ніж в попередньому. Аналіз сучасних конфліктів показує, що війни в розумінні Карла фон Клаузевіца відходять у минуле. Збройний конфлікт пов'язують із соціальним (або асоціальним) оточенням [7].

С. Калівас вважає, що відмінність між конфліктами в ході і після закінчення «холодної війни» можна в більшій мірі пояснити зникненням доступних концептуальних категорій, ніж реальними глибокими протиріччями. Інші автори, навпаки, відносять сучасні конфлікти до абсолютно нових явищ, які вимагають переосмислення та розробки нетрадиційних теорій.

Д. Джун вважає, що міжнародна допомога та інтервенція «світової спільноти» загострюють конфлікти. «Мафіозні економіки і триваючі протягом значного часу внутрішні конфлікти, - пише він, - часто є результатом міжнародного втручання, яке відбувається в ім'я встановлення і розвитку ринкових структур та демократії». У конфліктах нового покоління чільне місце займають польові командири, які можуть прагнути до розв'язування війни з матеріальних, національно-етнічних, ідеологічних чи інших причин.

Поширеною причиною конфліктів дослідники вважають боротьбу за природні ресурси. Т. Сандлер зазначає, що сьогодні саме територіальні суперечки і зіткнення з приводу ресурсів найчастіше представляють найбільш «живильне середовище» для громадянських війн і міждержавних конфліктів. Відповідно до досліджень Світового інституту природних ресурсів, до 2050 року населення земної кулі зросте до 9 млрд. чоловік, а

промислове виробництво зростає в чотири рази. Обмеженість ресурсів досягне катастрофічного рівня. А це, як вважають Дж. Максвелл і Р. Рёвені, в першу чергу відіб'ється на слабо розвинених країнах - в них мало розвинений інститут власності, немає достатніх коштів для проведення наукових досліджень, вони в більшій мірі залежать від власної екосистеми [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні ми стикаємося з новими видами загроз безпеки вищого рівня, для усунення яких потрібні нові підходи і стратегії.

Хоча в ХХІ ст. конфлікт набуває ряд нових рис, його сутнісні характеристики багато в чому залишаються стійкими. Трансформація міжнародної системи визначає при цьому природні зміни особливостей збройних зіткнень нового покоління. Внутрішньодержавні і асиметричні конфлікти займають сьогодні в міжнародній політиці більш чільне місце, ніж те, що було характерно для ХХ ст. і більш ранніх історичних періодів. Набагато помітніше проявляє себе міжнародна конфліктність, що має релігійно-етнічну, економічну і екологічну природу.

Теоретичне дослідження конфліктної моделі суспільства є актуальним питанням суспільної географії, напрацювання якого можуть бути використані в геоконфліктології.

Формулювання цілей статті. Теоретичне дослідження конфліктної моделі суспільства є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. Реальне життя набагато складніше будь-яких схем і припускає таку взаємодію індивідів, груп, організацій, інститутів, у процесі якої мають місце співробітництво, суперництво, розбіжність інтересів, цінностей, ненависть, боротьба, конфлікт. Роль конфліктів у тім, що вони найбільш гостро сигналізують суспільству про виникаючі розбіжності, протиріччя і стимулюють практичні дії для своєчасного подолання наявних проблем. На думку Р. Дарендорфа, автора конфліктної моделі суспільства, головне питання в конфліктах — це хто і в якому вигляді розпоряджається ресурсами, у чиїх руках влада, що дозволяє одній групі людей розпоряджатись діяльністю інших. Всі міжнародні конфлікти можна розділити на види: міжнародна криза; конфлікт малої інтенсивності; тероризм; громадянські війни та революції; війна.

Теорії конфліктів в основному склалися в ХІХ–ХХ ст., їх автори обґрунтували три основних підходи до розуміння і ролі конфліктів у суспільстві:

1. Визнання принципової неминучості і непереборності життя, та провідної ролі конфліктів у суспільному розвитку; цей напрямок представляють Г. Спенсер, Л. Гумплович, К. Маркс, Г. Моска, Л. Козер, Р. Дарендорф, К. Боулдинг, М. Бакунін, П. Лавров, В. Ленін і ін.;

2. Неприйняття конфліктів, що виявляють себе як війни, революції, класова боротьба, соціальні експерименти, визнання їх аномаліями суспільного розвитку, що викликають нестабільність, порушення рівноваги в соціально-економічній і політичній системах; прихильниками

даного напрямку є Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, В. Соловйов, М. Ковалевський, М. Бердяєв, П. Сорокін, І. Ільїн;

3. Розгляд конфлікту як одного з багатьох видів соціальної взаємодії і соціальних контактів поряд з конкуренцією, солідарністю, кооперацією, партнерством; виразники цього напрямку Г. Зіммель, Л. Козер, М. Вебер, Р. Парк, Ч. Міллз, Б. Чічерін та ін.

Специфіка конфлікту полягає у тому, що він є контрпродуктивним, в процесі його дії ускладнюються або і взагалі унеможливаються функції відтворення та виробництва матеріальних і духовних цінностей. Тому конфлікт входить у протиріччя із політикою, так як її основним показником є прийняття рішень, що безумовно базується на узгодженій взаємодії людей.

Дослідженням конфліктів почали займатися і географи. В результаті, у політичній географії став формуватися новий напрямок – геоконфліктологія.

Аналізуючи конфлікти між країнами в історичному періоді можна стверджувати, що причиною більшості з них був контроль над територією. Особливу роль мало панування на важливих географічних точках, таких як Суецький канал, Гібралтар та інші. Тобто географічне положення все ще відіграє важливу роль при визначенні зовнішньополітичних пріоритетів країни. Чим більше військова, економічна та політична сила держави, тим більше коло її геополітичних інтересів, впливу та втручання.

Деякі німецькі політичні географи скористалися геополітикою, щоб обґрунтувати «*Drang nach Osten*» (наполягання на Схід) своєї країни, а саме адаптацію концепції Мак Кіндера Карлом Хаустофером стосовно до германських стратегічних потреб. Європейські вчені передбачали зсув геополітичного балансу у східному напрямі, а саме Америка та Японія виходили на передові рубежі. Тому з'явилися наукові праці, в яких виступали за більшу єдність європейських країн. Так французький політичний географ Поль Деманжон ще напередодні другої світової війни пропагував об'єднання європейських країн [1].

З якої б то не було причини - прагнення до національної величі, ідеологічної реалізованості, релігійного месіанства або економічного підвищення – деякі держави дійсно прагнуть дістати регіональне панування або позиції в масштабах всього світу. Ними рухають глибоко укорінені, складні мотивації, які краще всього пояснюються фразою Роберта Браунинга : «...можливість людини дотягнутися до чого-небудь повинна перевершувати його можливість це щось схопити, інакше для чого ж існують небеса?» [1].

Неоднозначною є і сама теза про збільшення числа конфліктів. Щорічно в рамках журналу з досліджень світу проводиться моніторинг кількісних і якісних змін конфлікту. На основі аналізу збройних зіткнень з початку нинішнього сторіччя і до кінця 2004 р була виведена зворотна залежність: відповідно до емпіричних даних було підтверджено тезу про зменшення в майбутньому чисельності конфліктів. Дослідник Д. Сміт

також зазначає, що число озброєних конфліктів різко зросло на початку 1990-х років, а потім стабілізувалося і навіть стало скорочуватися.

Це дало привід дослідниці М. Кальдор проголосити «кінець воєн між державами». Р. Каплан також підрахував, що після закінчення «холодної війни» велике число великих конфліктів (в середньому 28 в рік) мало внутрішній характер: найчастіше ці держави виявлялися нездатними виконувати навіть самі основні свої функції. Проте далеко не всі дослідники згодні з твердженням про те, що цей феномен є новим в характеристиці конфлікту. Так, У. Айрес зазначає, що, навпаки, період після закінчення «холодної війни» характеризується великими успіхами у завершенні конфліктів, особливо мирними засобами, з огляду на більш благодатний ґрунт для мирних зусиль світової спільноти. Як приклади він наводить Боснію, Косово і Курдистан [7].

Сьогодні ж ми знову спостерігаємо стрімке загострення конфліктів по багатьом точкам світу, що не відповідає прогнозам багатьох вчених.

Важливим поняттям при дослідженні конфліктів є «постконфліктний період». Насамперед, відзначимо, що в науковій літературі термін «конфлікт» (з лат. *conflictus* – зіткнення) – представляє собою «особливий вид взаємодії, в основі якого лежать протилежні і несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей та соціальних груп, які супроводжуються негативними психологічними проявами». Відомий американський вчений А. Рапопорт вважає, що «створення загальної теорії конфлікту малоймовірно, якщо взагалі можливо, бо саме поняття «конфлікт» відображає існування дуже різних явищ, які підкорюються абсолютно різним принципам [6].

Виникнення конфліктів є об'єктивним і неминучим явищем. Адже життя – це постійний діалектичний процес виникнення проблем та їх наступного вирішення.

Більшість вітчизняних науковців-конфліктологів традиційно виділяють наступні етапи розвитку конфлікту:

1. Передконфліктна ситуація характеризується наявністю так званого латентного конфлікту, який полягає в тому, що в одного або декількох суб'єктів – потенційних опонентів – накопичується якась незадоволеність, яка призводить до зростання відповідної напруженості. Зовнішній прояв латентного конфлікту незначний, і стосується, як правило, непорозуміння, а також бажання припинити взаємодію всіх конфліктуючих сторін.

2. Інцидент – активні, зовні спостережувані дії, спрямовані на оволодіння предметом даного конфлікту. В інциденті при цьому виявляється межа терпимості напруги (енергетичний бар'єр) – рівень внутрішньої напруги, подолання якого і призводить до його ескалації.

3. Ескалація – наростання енергетики соціального конфлікту. Залежно від умов вона може здійснюватися по-різному: хвилеподібно, мляво, круто. При цьому учасники конфлікту обмінюються наростаючим числом вимог, які стають все більш жорсткими і емоційними.

4. Деескалація – зниження напруженості протиборчих сторін конфлікту, його загасання і перехід до мирного процесу. При цьому деескалація призводить до завершення конфліктних дій і відповідних протидій. Але, після завершення конфлікт все ж може початися заново, якщо не задоволені потреби протиборчих сторін.

5. Кульмінація – найвища точка ескалації відповідного конфлікту. При цьому кульмінація конфлікту виражається одним або декількома конфліктними епізодами такої інтенсивності і напруженості, що протиборчим сторонам конфлікту стає зрозуміло, що продовжувати його вже не слід. Тому саме з даного моменту учасники конфлікту вживають заходів до його вирішення, однак при цьому конфлікт все ж може бути дозволений ще до настання його кульмінації.

6. Завершення – визначення ціни конфлікту і ціни виходу з неї. Ціна конфлікту, як правило, це сума зусиль та енергії, витрачених на сам конфлікт.

7. Постконфліктний період – стадія наслідків конфлікту, які можуть мати позитивне або негативне значення [5].

Таким чином, постконфліктний період представляє собою останню стадію в динаміці конфлікту, коли ліквідуються основні види напруженості, а відносини між сторонами остаточно нормалізуються і починають переважати співпраця та довіра [2].

Постконфліктний період включає дві фази:

1. Часткова нормалізація відносин, яка характеризується наявністю негативних емоцій, що не дають можливості спокійно реагувати на дії протидіючої сторони. Для цієї фази характерні переживання, осмислення своєї позиції, корекція самооцінок, рівнів домагань, відношення до партнера, загострення відчуття провини по відношенню до нього. При такому завершенні конфлікту може настати постконфліктний синдром, що проявляється в напружених взаєминах колишніх учасників конфлікту, а при загостренні суперечностей між ними постконфліктний синдром може стати джерелом наступного конфлікту, причому з іншим об'єктом конфлікту, на новому рівні та з новим складом учасників;

2. Повна нормалізація відносин настає при усвідомленні сторонами важливості подальшої конструктивної взаємодії. На цьому етапі приходить пора підбиття підсумків, оцінки результатів і досягнутих або втрачених цінностей, відносин, ресурсів. Але за будь-якого розкладу закінчений конфлікт впливає як на учасників конфлікту, так і на соціальне середовище, в якому відбувався конфлікт. Наслідки конфлікту важливі для всіх [2].

Висновки. На сучасному етапі багато дослідників відзначають лавиноподібне зростання числа конфліктів в світовому масштабі. Причому більшість з них нині не є між-, а внутрішньодержавними: чисельність перших скоротилася, а других, навпаки, збільшилася.

Деякі вчені вважають, що роль економічного використання природних ресурсів набагато важливіша не з точки зору ініціювання, а

скоріше для продовження конфлікту. Є країни, які і зараз залишають за собою право використовувати силу для захисту або захоплення спірних територій. І, нарешті, не дивлячись на революцію в сфері високих технологій, серйозним фактором для успішного економічного розвитку залишається контроль над ключовими природними ресурсами.

Природа сучасного конфлікту багато в чому визначається факторами військово-технологічних та інформаційних новацій, які створюють нові можливості для подолання конфліктності, але одночасно і підвищують в ряді випадків ризику для країн-учасниць конфлікту.

Відповідно до вищевикладеного, постконфліктний період представляє собою етап, на якому є певні підстави для залагодження конфлікту. Проте, для цього необхідні умови, зокрема, бажання ворогуючих сторін знайти порозуміння шляхом формування такої системи соціальної взаємодії, яка б гарантувала їх шляхи для подальшого розвитку та підвищення соціального добробуту.

Список використаних джерел

- 1.Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / З. Бжезинский .-М.: Междунар. отношения, 1999.-256 с.
- 2.Бандурка А.М. Конфликтология. [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http://pidruchniki.com/16280414/psihologiya/vidkritiy_konflikt].
3. Хронология войн, военных конфликтов и битв XX века. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://historywars.info/Hronologija_vojn_4_XX_veka.html].
4. International relations in the late XX - early XXI century. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://ukrmap.su/uk-wh11/1330.html].
5. Міжнародні конфлікти: поняття, причини, засоби та методи врегулювання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://pidruchniki.com/18800413/politologiya/mizhnarodni_konflikti_ponyattya_prichini_zasobi_metodi_vregulyuvannya].
6. Anatol Rapoport. Conflict in Man Made Environment. Baltimore, 1974. P. 70
7. Mary Kaldor. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Cambridge: Polity, 2001. P. 6
8. Barry Buzan. Rethinking Security After the Cold War // Cooperation and Conflict. 1997. No 32. P. 6-21.
9. Morris Miller. Poverty as a Cause of Wars? // Interdisciplinary Science Review. 2000. No 25 (4). P. 282

Список использованных источников

- 1.Международные конфликты: понятие, причины, средства и методы урегулирования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа:[Http://pidruchniki.com/18800413/ politologiya / mizhnarodni_konflikti_ponyattya_prichini_zasobi_metodi_vregulyuvannya].
- 2.Бандурка А.М. Конфликтология. [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http://pidruchniki.com/16280414/psihologiya/vidkritiy_konflikt].
3. Хронология войн, военных конфликтов и битв XX века. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://historywars.info/Hronologija_vojn_4_XX_veka.html].
4. International relations in the late XX - early XXI century. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://ukrmap.su/uk-wh11/1330.html].
5. Міжнародні конфлікти: поняття, причини, засоби та методи врегулювання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу :

[http://pidruchniki.com/18800413/politologiya/mizhnarodni_konflikti_ponyattya_prichini_zasobi_metodi_vregulyuvannya].

6. Anatol Rapoport. Conflict in Man Made Environment. Baltimore, 1974. P. 70

7. Mary Kaldor. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Cambridge: Polity, 2001. P. 6

8. Barry Buzan. Rethinking Security After the Cold War // Cooperation and Conflict. 1997. No 32. P. 6-21.

9. Morris Miller. Poverty as a Cause of Wars? // Interdisciplinary Science Review. 2000. No 25 (4). P. 282

References:

1. Bzhezinsky Z. The Grand Chessboard. American Primacy and its imperatives geogstrategicheskie / Zbigniew Brzezinski. М .: Internat. relationship, 1999.-256 p.

2. Bandurka A.M. Conflict resolution. [Electronic resource] .- Access: [http://pidruchniki.com/16280414/psihologiya/vidkritiy_konflikt].

3. Chronology of wars, conflicts and battles voennyh XX century. [Electronic resource]. - Access: [http://historywars.info/Hronologija_vojn_4_XX_veka.html].

4. International relations in the late XX - early XXI century. [Electronic resource]. - Access: [<http://ukrmap.su/uk-wh11/1330.html>].

5. International Conflicts: concept, causes, means and methods of settlement. [Electronic resource]. - Access mode :

[[Http://pidruchniki.com/18800413/politologiya/mizhnarodni_konflikti_ponyattya_prichini_zasobi_metodi_vregulyuvannya](http://pidruchniki.com/18800413/politologiya/mizhnarodni_konflikti_ponyattya_prichini_zasobi_metodi_vregulyuvannya)].

6. Anatol Rapoport. Conflict in Man Made Environment. Baltimore, 1974. P. 70

7. Mary Kaldor. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Cambridge: Polity, 2001. P. 6

8. Barry Buzan. Rethinking Security After the Cold War // Cooperation and Conflict. 1997. No 32. P. 6-21.

9. Morris Miller. Poverty as a Cause of Wars? // Interdisciplinary Science Review. 2000. No 25 (4). P. 282

УДК 911.3

Яценко Борис Павлович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: boris.yatsenko@gmail.com

Андрійчук Ірина Анатоліївна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: irochka_1994@ukr.net

Рибій Аліна Олександрівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна

США ЯК ФАКТОР СИЛИ В ГЕОКОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ В АЗІЇ (2001-2015 р.)

Мета. Метою статті є дослідження особливостей поведінки США у міжнародних конфліктах сучасності, причини їх виникнення та розвитку.

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного авторами літературного та статистичного матеріалу.

Результати. У статті розглянуто сутність та географічні масштаби прояву міждержавних конфліктів в Азії за участю США, роль США та інших держав у врегулюванні конфліктів, участь наддержави у миротворчих операціях та міжнародному співробітництві.

Наукова новизна полягає в комплексній характеристиці участі США у збройних конфліктах, а також розгляді США як фактора сили в геоконфліктних ситуаціях в Азії.

Практична значимість дослідження. На основі аналізу політики США в сучасних міждержавних конфліктах розглянуто контекст формування концепції стримування у зовнішній політиці Сполучених Штатів Америки і практичні підсумки її застосування в першому і другому десятилітті ХХІ ст.

Ключові слова: міжнародний конфлікт, локальний конфлікт, конфліктогенний потенціал, тероризм, міжнародна коаліція, географічна траєкторія конфлікту, контроль геополітичних просторів

УДК 911.3

Яценко Борис Павлович
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: boris.yatsenko@gmail.com

Андрійчук Ирина Анатольевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: irochka_1994@ukr.net

Рыбий Алина Александровна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

США КАК ФАКТОР СИЛЫ В ГЕОКОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЯХ В АЗИИ (2001 - 2015 р.)

Цель. Целью статьи является исследование особенностей поведения США в международных конфликтах современности, причины их возникновения и развития.

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного авторами литературного и статистического материала.

Результаты. В статье рассмотрены сущность и географические масштабы проявления межгосударственных конфликтов в Азии с участием США, роль США и

других государств в урегулировании конфликтов, участие сверхдержавы в миротворческих операциях и международном сотрудничестве.

Научная новизна заключается в комплексной характеристике участия США в вооруженных конфликтах, а также рассмотрении США как фактора силы в геоконфликтных ситуациях в Азии.

Практическая значимость исследования. На основе анализа политики США в современных межгосударственных конфликтах рассмотрено контекст формирования концепции сдерживания во внешней политике Соединенных Штатов Америки и практические итоги ее применения в первом и втором десятилетии XXI века.

Ключевые слова: международный конфликт, локальный конфликт, конфликтогенной потенциал, терроризм, международная коалиция, географическая траектория конфликта, контроль геополитических пространств.

UDC 911.3

Yatsenko Borys Pavlovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: boris.yatsenko@gmail.com

Andriichuk Iryna Anatoliivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: irochka_1994@ukr.net

Rybii Alina Oleksandrivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine

USA AS AN POWER FACTOR IN THE GEOKONFLICTS SITUATION IN ASIA (2001 - 2015)

Purpose. The scientific goal of this article consists in study the behavior of the US in the contemporary international conflicts, their causes and development.

Methods. Methodical bases of research consisted of the synthesis and analysis literary and statistical material collected by the authors.

Results. The article examines the nature and the geographic scale of manifestation of inter-state conflicts in Asia involving the United States, the role of USA and other countries in resolving conflicts, the participation of superpower in peacekeeping operations and international cooperation.

Scientific novelty is the comprehensive characterization of US involvement in armed conflict and examination US as an power factor in geoconflicts situations in Asia.

The practical significance. Based on the analysis of US policy in the modern interstate conflicts, are examined context of the concept of restraint in foreign policy of the United States and the practical results of its application in the first and second decade of the XXI century.

Keywords: international conflict, local conflicts, potential conflicts, terrorism, international coalition, geographical trajectory of the conflict, control of geopolitical spaces.

Постановка проблеми. Конфліктний характер сучасного світового розвитку криється в різновекторності та нелінійності розвитку. Аналіз і прогноз розвитку суб'єктивного елемента міжнародних процесів – мислення, поведінки, процесу вироблення й ухвалення рішення, формулювання зовнішньополітичної стратегії – нерідко вимагає відмови від виняткової опори на структурні версії політико-географічних

концепцій міждержавних конфліктів та усталених класичних теорій міжнародних відносин, які віддають пріоритет системі і занижують значимість впливу на ситуацію її окремого учасника.

Актуальність та важливість розгляду даної проблеми зумовлена тим, що більшість збройних конфліктів у світі прямо чи опосередковано відчутні для усіх територій світу. Досить часто можна зустріти тези про те, що замовником всіх (або практично всіх) військових конфліктів виступають США [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На важливості даної проблеми зосереджували свою увагу зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема Дж.Мак-Конелл, Дж.Робертсон, С.Гантінгтон та ін. Серед українських вчених - А.Конопляник, С. Попов, В.Юрківський, В.Сліпченко та ін.

Мета статті – дослідити особливості поведінки США у міжнародних конфліктах сучасності, причини їх виникнення та розвитку.

Завданнями дослідження є вивчення передумов виникнення, процесу розвитку та протікання наступних міжнародних конфліктів за участю США: в Афганістані (2001-2014 рр.); іракський конфлікт (2003-2013 рр.); на Близькому Сході в умовах «Арабської весни» (2011-2013 рр.); в Східно та Південно-Китайському морі (2011-2013 рр.).

Виклад основного матеріалу. Міжнародним конфліктом є конфлікт, який виникає за участі двох чи декількох міжнародних акторів та має міжнародно-політичні наслідки. У міжнародних конфліктах основними суб'єктами переважно є держави.

Суб'єкти міжнародного конфлікту послуговуються чинниками комплексу національних інтересів та можливостями їх захисту, тобто, силовими можливостями, якщо силу розуміти в сучасному, розширеному значенні. Комплекс інтересів обумовлює цілі кожного із суб'єктів, визначаючи таким чином об'єкте поле конфлікту – множину цілей, які не можуть бути досягнутими одночасно.

Об'єктом міжнародного конфлікту є матеріальна або нематеріальна цінність, з приводу якої інтереси його суб'єктів є несумісними.

Збройні сили США були учасниками військових конфліктів в різних частинах світу, включаючи Середземномор'я, Близький Схід, Африку, Азію, Латинську Америку. По кількості воєн практично за будь-який період часу США значно перевершує будь-яку іншу державу, у тому числі Росію. Варто відзначити, що за рідкісним виключенням Американські вторгнення не були виправдані якими-небудь загрозами безпеки самих Сполучених Штатів, а були направлені на встановлення політичного і економічного впливу в зарубіжних країнах. В переліку головних країн-агресорів Сполучені Штати Америки займають почесне перше місце. Від часів отримання незалежності Штати щороку приймали участь в тому чи іншому конфлікті. Частіше за все військові операції США були силовими інтервенціями, що порушували норми міжнародного права. Багато із цих інтервенцій привели до численних невинуватених жертв серед мирного

населення, до руйнування інфраструктури і, як наслідок, до занурення цілих країн в хаос.

Одним із самих гучних конфліктів за участю США є *конфлікт у Афганістані (2001-2014 рр.)*. Офіційно задекларованими цілями США були наступні: повалення режиму талібів; звільнення території Афганістану від впливу талібів; полонення і суд над учасниками. Це найдовша війна в історії США.

В другій половині XX ст. Афганістан мав особливе значення для американської зовнішньої політики – як арена опосередкованого протистояння з Радянським Союзом, що загострилося після введення до Афганістану в грудні 1979 р. радянських військ. Спираючись на допомогу Пакистану, Китаю і мусульманським країнам Близького Сходу, в 1980-х рр. Вашингтон зробив вибір на користь військової і фінансової підтримки афганської опозиції. Після закінчення війни 1979-1989 рр. США загубили інтерес до Афганістану [5, с. 121].

Ідеологічним центром протистояння США згодом стала також країна-оберіг мусульманських святинь Мекки і Медіни Саудівська Аравія, яка з 1990-х рр. стала базою відродження ідеології радикального панісламізму. Саудівська Аравія перейняла у Вашингтона ініціативу в близькосхідному конфлікті і у врегулюванні ситуації в Афганістані. Як інструмент зовнішньої політики використовували святині мусульманського світу в Мекка.

Конструктивний аналіз реальних пріоритетів глобальної політики США в 2000-ті рр. Залишив поза увагою сфери Американських інтересів глухий і роздроблений Афганістан. Положення в цій країні не представляло життєвої загрози світовій першості Сполучених Штатів і забезпеченню його ресурсної бази. Але згодом ситуація в Афганістані опинилася в центрі уваги американської політики в результаті першого за 200 років нападу на континентальну частину території США в 2001 році. Теракти 11 вересня справили на Американське суспільство справжній шок. Доктрина «війни з терором» створила для США першу в історії можливість ініціювати і очолити світову війну проти екзистенціальної загрози. Інструментом світового лідерства Сполучених Штатів стала концепція «глобальної демократизації», семантичну основу якої підготувала визвольна риторика, що супроводжувала операцію «непохитна свобода» в Афганістані в 2001 р. США проводили операцію в Афганістані в рамках «непохитної свободи», розпочатої у відповідь на терористичний акт 11 вересня 2001 р. Міжнародні сили сприяння безпеці в Афганістані (ISAF) діяли відповідно до резолюції № 1386 Ради Безпеки ООН від 20 грудня 2001 [4].

У документах держдепартаменту результати політики США в Афганістані в 2001-2005 рр. називалися то «приголомшливим досягненням», то «величезним стратегічним успіхом». У масштабних планах США по перетвореннях на «великому Близькому Сході», місце «демократизованого» Афганістану знову стало периферійним. Наразі

США і деякі країни НАТО усвідомили обмежену ефективність масованих військових операцій. На початку 2009 р. в Афганістані був зосереджений контингент НАТО у складі 55 тис. осіб і діяли формування міністерства оборони Афганістану (близько 80 тисяч). Але в сфері економічної допомоги Афганістану спостерігався брак узгоджених дій. Хоч допомогу в підтримці створеного режиму в цій країні надавали 48 держав, у тому числі США.

Афганський конфлікт, який тривав більше трьох десятиліть, на рубежі 2011-2012 рр. пройшов через новий цикл своєї еволюції. У червні 2011 р було оголошено про початок виведення з країни американських військ і одночасно – про старт прямих переговорів США з рухом Талібан.

За даними західних засобів масової інформації, тільки в період з червня 2004 р. до вересня 2012 р. в результаті авіаударів американських БПЛА на території Пакистану було вбито від 2562 до 3325 осіб [1].

Згідно з даними міністерств оборони США і Великобританії до 31 грудня 2014 бойові та небойові втрати міжнародної коаліції в ході операції «Непохитна свобода» (головним чином в Афганістані) склали понад 3485 військовослужбовців загиблих. Найбільші втрати понесли США (2356), Великобританія (453), Канада (162), Франція (88), ФРН (55) [2].

Не менш гучний конфлікт за участю США – *іракський конфлікт (2003-2013 рр.)*. Знаковими особливостями американської політики в геоконфліктах цього періоду були не тільки висока частота та інтенсивність застосування військової сили, але і підбурювання інших держав світу до застосування силових методів вирішення проблем. Реальністю дій США в Іраку було настання безвладдя вже з перших днів окупації. Стратегія Сполучених Штатів при цьому дрейфувала від «війни з терором» до «війни з тиранією». У 2003 р. Ірак був оголошений головним ворогом Сполучених Штатів, що як виявилось пізніше, було дезінформацією громадськості. Військова перемога над Іраком дісталася Сполученим Штатам легко. На хвилі громадської ейфорії США замислили «звільнити» весь близькосхідний регіон і висунули доктрину «трансформації Великого Близького Сходу». Йшлося про те, щоб реорганізувати регіон, перетворивши його в «союзний простір». Але незабаром в реалізації цієї ідеї виникли політичні ускладнення.

Напередодні президентських виборів 2004 року, коли стало помітним підвищення цін на нафту, було прийнято рішення про укладення угоди з Саудівською Аравією, яка в обмін на участь у визначенні долі повоєнного Іраку погодилася компенсувати перебої в поставках іракської нафти. У регіональній політиці на Середньому Сході США, як і раніше, спиралися на сунітські монархії Перської затоки, які історично звикли покладатися на американські гарантії безпеки. Деякі з цих держав підтримали вторгнення в Ірак негласно (Йорданія, Ємен, ОАЕ, Оман, Саудівська Аравія), інші – відкрито (Кувейт, Катар). Однак США не тільки не пішли з регіону, але і усунули від влади в Іраку переважно сунітську партію [6]. В 2005-2006 рр. на хвилі антиамериканських настроїв в Ірані знову прийшли до влади

радикали. З іншого боку ісламські бойовики хлинули в Ірак з Сирії. В регіоні разом з антиамериканськими посилювалися антиізраїльські настрої. Це, в свою чергу, призвело до посиленню радикалів в Тель-Авіві, загальмувалося близькосхідне врегулювання. В самих Штатах від підвищення напруженості на Близькому Сході вигравали очільники американського воєннопромислового комплексу.

В Іраку – країні з населенням близько 31 млн. чоловік – знаходилося в різний час від 220 до 110 тис. американських солдатів, розміщених в укріплених анклавах. Введення в 2007 р. додаткового контингенту військ США – 20 тис. осіб – супроводжувалося зростанням втрат серед американських військовослужбовців.

Місце Іраку в загальній системі пріоритетів адміністрації Сполучених Штатів (як і міжнародної політики в цілому) у 2013 р. так і залишалося низьким. В Іраку була досягнута певна ступінь примирення арабів і курдів з питання територіальної цілісності країни. Частина заслуги у формуванні консенсусу належить американській дипломатії.

Згідно з даними міністерств оборони США, втрати серед військових США становили 4423 загиблих і 31 942 поранених (ще 66 військовослужбовців загинули і 297 отримали поранення після закінчення операції «Іракська свобода») [2]. За оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я, з початку війни і до середини 2013 року жертвами насильства стали понад 175 тис. Іракців.

Регіональний конфлікт за участю США та західноєвропейських держав *на Близькому Сході в умовах «Арабської весни» (2011 - 2013 р.)* протікав у контексті політичних процесів на арабському Сході у вигляді зміни режимів і укладів, які сформувалися ще з часів здобуття народами цього регіону незалежності. Під «Арабською весною» розуміють хвилю демонстрацій і путчів, що почалися в арабському світі 18 грудня 2010 року. Відбулися перевороти в Тунісі, в Єгипті і в Ємені; громадянські війни в Лівії (призвели до падіння режиму) і в Сирії (триває); цивільне повстання в Бахрейні; масові протести в Алжирі, в Іраку, в Йорданії, Марокко і в Омані; і менш значні протести в Кувейті, Лівані, Мавританії, в Саудівській Аравії, Судані, Джибуті і Західній Сахарі. Зіткнення на кордоні Ізраїлю в травні 2011 року також були натхненні місцевою «Арабською весною». Арабська весна завдала країнам Близького Сходу і Північної Африки збитку у розмірі \$ 55 млрд. Прямо чи опосередковано, але «довга рука» Сполучених Штатів була присутня скрізь.

У 2011 р. на Близькому Сході США виявилися змушені діяти проти тих своїх союзників, на яких трималася система безпеки в регіоні. США прагнули не упустити ініціативу в регіональних процесах і очолювали тих, хто руйнував старий світ в ім'я нового. Окрім раптовості революційних подій на Близькому Сході, на перебігу регіональної політики позначилась переорієнтація США, відносини яких з Йорданією, Єгиптом, Саудівською Аравією та Ізраїлем становили ядро регіональної стабільності в регіоні. Делікатність ситуації полягала в тому, що на Близькому Сході США

фактично були змушені підтримати протестуючих проти тих своїх союзників, на яких трималися основи регіональної безпеки. В результаті подій «Арабської весни» піддалася істотної ревізії концепція «авторитарної стабільності», що набула поширення на Заході.

З метою збереження свого впливу США в першу чергу виявилися зацікавленими в підтримці зв'язків з військовим істеблішментом країн, які до цього отримували впродовж трьох десятиліть американську допомогу. Драматичні процеси на Близькому Сході мають явно помітну самостійну динаміку, вони не інспіровані США, хоча останні не знижують інтенсивності своєї участі в справах регіону, і саме до Сполучених Штатів багато хто звертається за підтримкою. Можливо, в майбутньому робити це будуть все рідше у міру того, як будуть наповнюватися реальним змістом вирази «пробудження Азії» і «Постамериканський світ» [6, с. 107].

Арабська весна і її неминуче геополітичне продовження у вигляді «кольорових революцій» в Закавказзі, Центральній Азії, деяких районах Росії та Китаю представляють собою завершення геополітичного розгрому СРСР як колишньої другої наддержави - наддержави Суші, яка протистоїть США як наддержава Моря. Це можна розглядати також як спробу стримання розвитку Китаю та Індії як наступної «геополітичної пари» наддержав, «сили», яка формується на зламі XX-XXI століть (Суша (Китай) – Море (Індія)). Таким чином, «Арабську весну» можна розглядати як важливу технологію із застосуванням «м'якої сили» країнами «золотого мільярда» проти держав, що «піднімаються вгору» - Китаю та Індії, а також Японії та Європейського Союзу як важливих центрів сили сучасного світу.

Конфліктна ситуація за участю *США в Південно-Китайському морі (2011-2013 рр.)* мала на меті вирішення важливої задачі – підтримку глобального американського лідерства на Тихому океані.

Головне завдання регіональної політики США – не допустити ревізії сформованого в Тихоокеанській Азії порядку, що базувався на військових союзах Вашингтона з Токіо, Сеулом і Канберрою. Робити це планувалося шляхом залучення КНР в систему тихоокеанських зв'язків на приготовані для неї ролі, поєднуючи спонукальні стимули. Загроза стабільності могла виникнути в результаті локального конфлікту між Китаєм і кимось із другорядних союзників США. На той час особливо напружено протікали розбіжності між КНР, Філіппінами і В'єтнамом за контроль над малозаселеними рифами в Південно- Китайському морі і виключною економічною зоною навколо них. Ці території не тільки містять багаті поклади нафти, але і є ключовим транзитним пунктом морської торгівлі в регіоні. Навесні 2011 р. США втрутилися в протистояння в Південно-Китайському морі на стороні Філіппін. Одночасно Вашингтон посилав підбадьорливі сигнали малим і середнім країнам регіону, які мали розбіжності з КНР. У листопаді 2011 р. між США та Австралією була досягнута угода про розміщення на півночі австралійського континенту американської військової бази.

Протистояння в Південно-Китайському морі тільки вершина айсберга протиріч між країнами Східної та Південно-Східної Азії стосовно розмежування акваторій морів західної частини Тихого океану. Японія – Південна Корея, Японія – Тайвань і КНР, Тайвань і КНР – Філіппіни, КНР – В'єтнам, Малайзія, Бруней: у виключних економічних зонах навколо часом безлюдних островів або скель відкрито величезні запаси нафти і газу, тож для нафтових ТНК світу вони є ласими об'єктами. До цього додано ще проблему японсько-російських відносин стосовно південних Курил, що залишається неврегульованою з часів другої світової війни. Тож Азійсько-Тихоокеанський регіон, а особливо акваторія Тихого океану, потенційне поле можливих геоконфліктних ситуацій.

Позаяк, Сполучені Штати розглядають акваторію Тихого океану як поле американського політичного впливу, або бодай американського океанічного контролю, в якому можливі ускладнення геополітичних ситуацій (поговорюють навіть про «нетихий Тихий океан») та країна приділяє багато уваги розбудові воєнної інфраструктури: в океані постійно чергує значна частина ВМС США, зберігаються військово-морські і військово-повітряні бази тощо [7].

Крім основних військово-морських баз, розташованих на західному узбережжі США в Сан-Дієго (штат Каліфорнія) і на Гаваях (Тонолулу), в Азійсько-Тихоокеанському регіоні американські збройні сили розміщені в ряді союзних держав. Перші заокеанські військові бази США створили на території своїх колоній на Філіппінах (Корреїдор, 1899). Ривок у розширенні присутності своїх військово-морських сил США здійснили після Другої світової війни. В Азійсько-Тихоокеанському регіоні, одержавши верх над Японією і ставши основним союзником Південної Кореї після війни на Корейському півострові, США отримали можливість розмістити свої бази на території цих держав [3, с.193]. В Японії – на Окінаві, в Ацугі, Сосебо, Йокосука тощо.

У травні 2013 Тихоокеанське командування США налічувало в цілому 318 тис. військовослужбовців, основна частина яких служила на флоті і в корпусі морської піхоти. В регіоні АТР були розміщені 2/3 сил корпусу морської піхоти США (близько 85 тис. чол.) і близько 10% сухопутних сил (60 тис. осіб) [2]. Тим не менше, дана подія - важливий сигнал про зміщення фокуса американських інтересів з Близького Сходу на Азійсько-Тихоокеанський регіон. Американські військові будуть продовжувати робити внесок у безпеку в глобальному масштабі, однак за певної необхідності буде зміщено акцент своєї військової присутності в бік Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Висновки. Біполярний світ змінився відцентрованим під США світопорядком. У новому столітті перша республіканська адміністрація без педантичності відновила практику військових рішень проблемних ситуацій, порвавши з сорокарічною традицією паритетної взаємодії між світовими лідерами. Амбіції США все частіше проявляються у формі воєн та подають «поганий приклад» іншим країнам світу, включаючи тих, яких

відносять до «ізгоїв». Одночасно стали відчутні підсумки революції в озброєннях і військовій справі, які, знизивши масштаб збройних конфліктів, технічно підготували перетворення війни в рядовий засіб вирішення міжнародних проблем. Ситуації додає драматизму поворот США до визнання можливості відмови від ядерного табу, а також наростаючий тиск з боку порогових ядерних країн. З огляду на колосальну кількість конфліктних ситуацій і затяжний процес регулювання можна говорити про те, що міжнародна спільнота до тепер не виробила дієвих механізмів вирішення проблем. Миротворчість все більше набуває популярності і перетворюється на один з актуальних видів міжнародної діяльності у світі. На нашу думку, США збережуть своє центральне місце в світі завдяки тому, що залишаться єдиною країною, яка буде в змозі мобілізувати коаліції для вирішення глобальних проблем. Ніяка інша сила не буде в змозі замінити США ні при якому сценарії.

Список використаних джерел:

1. О применении Соединенными Штатами БЛА в Афганистане // «Зарубежное военное обозрение», № 2 (791).- 2013.- С.105
2. Официальная статистика Министерства обороны США от 31 марта 2014 г. / Электронный ресурс. - [Режим доступа]: <http://www.defense.gov/news/casualty.pdf>
3. Политика США в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Сб. научных трудов РАН ИНИОН Центр науч-информ. исилед. глобал.и регионал. проблем Оtd. ЗапЕвропы и Америки; Отв. ред. Братозерский М.В., Ред. Сост. Роуз К.Б. Щербинина Ю.В. – М., 2014. – Вып. 1 – 193 с. – (Сер. Социально-экономические проблемы стран Запада).
4. Резолюція Ради Безпеки ООН від 20 грудня 2001 р. № 1386 / Электронный ресурс - [Режим доступа]: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/ UNDO C/GEN/N01/708/57/PDF/N0170857.pdf> / Резолюция Совета Безопасности ООН от 20 декабря 2001 р. № 1386 / Электронный ресурс - [Режим доступа]: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/ UNDO C / GEN / N01 / 708/57 / PDF / N0170857.pdf>
5. Сушенцов А.А. Очерки политики США в региональных конфликтах 2000-х годов / А.А. Сушенцов; отв. ред. Щшш А. Д. - М.: Издательство МГИМО-Университета, 2013. - 249
6. Сушенцов А.А. США и волнения на Арабском Востоке / А.А. Сушенцов // Международные процессы. - 2011. - Том 9. № 1 (25). - С. 106-111.
7. Henry Kissinger. World Order. Penguin Press, New York, 2014. 432 pp.
8. Barry R. Posen. Restraint. Cornell University Press, New York, 2014. 234 pp.

References:

1. On an application by the United States UAV in Afghanistan // «Zarubezhnoe voennoe obozrenie», № 2 (791).- 2013.- P. 105
2. Official statistics of the Ministry of Defense of the United States from 31 March 2014 g / Electronic resource. - [Access]: <http://www.defense.gov/news/casualty.pdf>
- 3.. US policy in the Asia-Pacific region. Sb. nauchnyih trudov RAN INION Tsentr nauch-inform. isiled. global.i regional. problem Otd. ZapEvropy i Ameriki; Otv. red. Bratozerskiy M.V., Red. Sost. Rouz K.B. Scherbinina Yu.V. – M., 2014. – Vol. 1 – 193 p. – (Ser. Sotsialno-ekonomicheskie problemyi stran Zapada).
4. UN Security Council Resolution of 20 December 2001 p. №1386 / Electronic resource - [Access]: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/ UNDO C / GEN / N01 / 708/57 / PDF / N0170857.pdf>
5. Sushentsov A.A. Essays on US policy in regional conflicts of the 2000s / A.A. Sushentsov; отв. red. Schschsh A. D. - M.: Izdatelstvo MGIMO-Universiteta, 2013. - 249
6. Sushentsov A.A. US and unrest in the Arab world / A.A. Sushentsov // Mezhdunarodnyie protsessyi. - 2011. – Vol. 9. # 1 (25). - P. 106-111.
7. Henry Kissinger. World Order. Penguin Press, New York, 2014. 432 pp.
8. Barry R. Posen. Restraint. Cornell University Press, New York, 2014. 234 pp.

УДК 911.3:332.122

Килимчук Анна Анатоліївна

Київський національний університет ім. Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail elphenok@bigmir.net

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета. Розкрити сутність поняття та особливості спеціальних економічних зон з позицій суспільно-географічного підходу. Обґрунтувати значення суспільної географії у дослідженні спеціальних економічних зон.

Методика роботи охоплювала використання таких методів як аналіз і синтез, а також методу систематизації. В ході дослідження було проаналізовано декілька теоретичних підходів до вивчення спеціальних економічних зон.

Результати. Визначено, що спеціальні економічні зони відповідають характерним рисам об'єкту суспільно-географічного дослідження, а також можуть розглядатись в якості географічних місць.

Науковою новизна. Реалізовано спробу систематизувати підходи до вивчення спеціальних економічних зон. Вперше запропоновано застосування теорії географічних місць для пояснення чинників розвитку спеціальних економічних зон.

Практичне значення полягає у застосуванні теорії суспільної географії, зокрема теорії географічних місць до вивчення спеціальних економічних зон, що завдяки використанню інструментарію суспільної географії, сприяє кращому розумінню їх як суспільно-географічних об'єктів та може бути використано в подальших прикладних дослідженнях, зокрема при розробці механізмів їх ефективного використання в якості інструментів територіального розвитку.

Ключові слова: спеціальна економічна зона, суспільна географія, географічне місце, функція місця.

УДК 911.3:332.122

Килимчук Анна Анатольевна

Киевский национальный университет им.
Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: elphenok@bigmir.net

СПЕЦИАЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЗОНЫ КАК ОБЪЕКТ ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель. Раскрыть сущность понятия и особенности специальных экономических зон с позиций общественно-географического подхода. Обосновать значение общественной географии в исследовании специальных экономических зон.

Методика работы охватывала использования таких методов как анализ и синтез, а также метода систематизации. В ходе исследования было рассмотрено несколько различных подход к изучению специальных экономических зон.

Результаты. Определено, что специальные экономические зоны соответствуют характерным чертам объекта общественно-географического исследования, а также могут рассматриваться в качестве географических мест.

Научная новизна. Реализовано попытку систематизировать подходы к изучению специальных экономических зон. Впервые предложено применение теории географических мест для объяснения факторов развития специальных экономических зон.

Практическое значение заключается в применении теории общественной географии, в том числе теории географических мест, к изучению специальных экономических зон, что благодаря использованию инструментария общественной географии, способствует лучшему пониманию их как общественно-географических объектов и может быть использовано в дальнейших прикладных исследованиях, в частности во время разработки механизма их эффективного использования в качестве инструмента территориального развития.

Ключевые слова: специальная экономическая зона, общественная география, географическое место, функция места.

UDC 911.3:332.122

Kylymchuk Anna Anatoliivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail:elphenok@bigmir.net

SPECIAL ECONOMIC ZONES AS AN OBJECT OF HUMAN GEOGRAPHY ANALYSIS

The purpose of the article is to reveal the essence of the concept and features of special economic zones according to the human geography approach. To highlight the importance of human geography in the special economic zones studying.

Methodology involves usage of such methods as analysis and synthesis, as well as the method of systematization. The different approaches to special economic zones have been analyzed.

Results. It has been determined that the special economic zones correspond to the characteristic features of the human geography objects and can also be regarded as the geographic places.

Scientific novelty. The attempt to systematize the approaches to the special economic zones studying has been accomplished. The implementation of the theory of geographical places to explain special economic zones development has been proposed for the first time.

Practical significance involves the implementation of the human geography theory, the theory of geographical places in particular, to the special economic zones studying. It contributes to a better understanding of special economic zones as the human geography object and can be used for further applied researches and development of mechanism of its effective usage in the territory planning.

Keywords: special economic zone, human geography, geographical place, function of place.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ) потребує чіткого визначення основних понять та висвітлення загальної концепції. Незважаючи на те, що спеціальна економічна зона є системним об'єктом дослідження, потенціал суспільної географії у вивченні даної системи залишається недостатньо використаним.

В наукових роботах з даної тематики недостатньо уваги приділяється дослідженням суспільно-географічних зв'язків та відношень, що існують між спеціальними економічними зонами та зовнішнім середовищем, а також особливостям геопросторової будови самих СЕЗ.

Аналіз останніх досліджень. Тематиці економічних та політичних аспектів діяльності спеціальних економічних зон присвячені праці

В.І. Пили [5], О.С. Чмир [8], В.Транка, Дж. Маккалума, М. Гуаньмень. Географічні аспекти розвитку спеціальних економічних зон досліджувались такими вченими як В.П. Максаковський [3], П.Я Бакланов, С.Г. Толкунова [7], М.Д. Стеченко [6], Н.В. Смородинська, А.Г.Пухова, В.Д. Дергачев.

Постановка завдання. Цілями даної статті є розкриття особливостей спеціальних економічних зон як суспільно-географічних об'єктів та визначення ролі суспільної географії в їх дослідженні.

Виклад основного матеріалу. В широкому розумінні спеціальна економічна зона — це виокремлена територія, яка має чітко встановлені межі і представляє собою частину національного економічного простору, на якій діє пільговий режим ведення господарської діяльності та значно обмежений вплив держави на економічні процеси. Термін спеціальна економічна зона охоплює широкий ряд різноманітних зон від вільних торгових та виробничо – експортних зон до промислових парків та вільних портів [5].

В даній роботі СЕЗ розглядається як об'єкт суспільно-географічного дослідження. При геопросторовому баченні спеціальна економічна зона відповідає критеріям територіальності, комплексності та конкретності. Територіальність проявляється в органічній належності СЕЗ до певної території – і на етапі вибору оптимального місця її організації, і під час її безпосереднього функціонування та взаємодії з контактною територією (провінцією, районом). Комплексність є об'єктивним результатом як розвитку структури, так і визначення цілей діяльності СЕЗ. В СЕЗ одночасно поєднуються різні види господарської діяльності людини, що зумовлює формування певних виробничих поєднань, досягнення ефекту економії від масштабу тощо. Водночас, функціонування зон сприяє всебічному розвитку території: при їх впровадженні передбачається розширення промислового виробництва, розвиток інфраструктури як соціальної, так і виробничої, формування оптимальних господарських структур та систем розселення населення, створення кращих умов для життя суспільства, розширення зовнішньоекономічних зв'язків та кооперації, і, зрештою, досягнення сталого розвитку території із впровадженням відтворюючих та екологозберігаючих технологій. Конкретність проявляється у тому, що на діяльність СЕЗ справляють вплив не лише чітко «детерміновані», але й випадкові фактори, специфічні для тієї чи іншої території. Саме тому, конкретний підхід та їх врахування в дослідженні забезпечує об'єктивні результати. Слід зазначити, що в сучасних умовах для СЕЗ як просторового об'єкту притаманний ще один критерій, що характеризується «географічністю», – глобальність. По-перше, ці зони являють собою «вікно», так звану комунікаційну ланку місцевої економіки із глобальним світовим господарством, формуючи і розширюючи її зовнішньоекономічні зв'язки та надаючи можливість виходу на зовнішні ринки. По-друге, що характерно безпосередньо для СЕЗ Китаю, спочатку вони з'являються на нижчих ієрархічних рівнях

(локальні, регіональні), трансформуючись згодом у національні та міждержавні і такі, що включені до міжнародного поділу праці. Теж саме стосується і проблем, які виникають під час функціонування СЕЗ: від суто політико-економічних (превалювання інтересів еліти, лобізм, прояви корупції) до суспільно-географічних (ресурсних проблем та екологічних катастроф), що проявляються локально, але поступово набувають загальнонаціональних та глобальних масштабів.

Спеціальні економічні зони повністю відповідають ознакам об'єкту суспільно-географічного дослідження: СЕЗ впливають на розвиток території та зумовлюють зміни в ландшафтній оболонці, адже за своєю сутністю пов'язані із інтенсифікацією господарської діяльності. Тож вивчення СЕЗ та всебічний аналіз їх діяльності передбачає отримання нового знання про видозміни, що можуть виникнути в результаті господарського освоєння території, а також можливості раціонального використання її природно-ресурсного потенціалу.

З точки зору суспільної географії СЕЗ можна вважати суспільно-географічним комплексом (СГК) – виокремленою на основі суспільно-географічних зв'язків між територією і комплексно-пропорційною структурою матеріально-речовинних і духовних компонентів діяльності людини [4, с. 33]. Для СЕЗ притаманний увесь набір елементів компонентного складу СГК:

- територія з матеріальною базою, що представлена природно-ресурсним потенціалом, та відповідними параметричними характеристиками (площа, конфігурація, протяжність, географічне положення);
- населення у вигляді трудових ресурсів, що можуть проживати як на території СЕЗ формуючи певну систему розселення, так і поза її межами – формуючи таким чином міграційні потоки (маятникові міграції зокрема);
- матеріальне виробництво, що представлене господарською діяльністю людини і має диверсифіковану галузеву структуру.
- інфраструктура (виробнича та соціальна);
- невиробнича сфера, що включає в себе сферу послуг (в першу чергу торгівлю та логістику), адміністративну сферу (управління діяльністю СЕЗ), політичну (реалізація податкової, економічної, регіональної політики) тощо.

Доцільність застосування суспільно-географічного підходу до вивчення спеціальних економічних зон обумовлюється, в першу чергу, нерозривним зв'язком зони із конкретною територією з усією сукупністю властивих їй параметрів (розмірами, конфігурацією), а також особливим географічним положенням та природним потенціалом. Необхідність використання такого підходу підсилюється швидкими темпами зростання кількості СЕЗ в світі. З точки зору суспільної географії процеси поширення спеціальних економічних зон в окремо взятих країнах, зокрема дифузія зон третього покоління й охоплення ними регіонів різного рівня розвитку

повинні відповідати принципу територіальності. В світовій практиці найпоширенішою є думка про те, що ключовими факторами розміщення СЕЗ є вигідне географічне положення, наявність інфраструктури, що є вагомою передумовою застосування пільгового податкового режиму. При цьому цілями заснування спеціальних економічних зон є не лише отримання вищих прибутків від розміщення зон у високорозвинених промислово-торгівельних центрах (т.зв. економічний ефект), але й досягнення певних стандартів соціально-економічного розвитку суспільства. Таким чином, СЕЗ постають в якості рушійної сили регіонального розвитку.

В українській суспільній географії спеціальні економічні зони розглядаються як новітні форми регіонального розвитку продуктивних сил. Зокрема, ряд фахівців із суспільної географії та регіональної економіки, визначають спеціальну економічну зону як один із об'єктів регіональної політики, що поряд з іншими територіальними утвореннями може виступати в якості регіону, в межах якого сформована система суспільних відносин із забезпеченням відтворювальних процесів. В їх баченні СЕЗ – це специфічне регіональне утворення, територія, на якій встановлюється спеціальний режим господарської діяльності для іноземних та вітчизняних підприємств. Таким чином, СЕЗ є елементом перенесення ваги управління соціально-економічними процесами з національного на регіональний рівень, що цілком відповідає загальнодержавному підходу щодо реструктуризації регіонів. [6, с. 232]

На противагу загальноприйнятому економічному підходу, що акцентує увагу на інвестиційно-виробничому потенціалі зон, географія враховує також соціокультурні, цивілізаційні особливості СЕЗ. Останні позиціонуються як інтегруючий просторовий об'єкт, що здатен поєднати полінаціональне населення, вплинути на вирішення міжетнічних та гендерних протистоянь шляхом створення гідних умов життєдіяльності суспільства на окремо взятих територіях.

Однак, поняття спеціальної економічної зони не відповідає цілком географічній дефініції «зони», а більш точно може бути означено поняттям географічне місце, що застосовується в суспільній та політичній географії [9]. По-перше, в СЕЗ виникає відношення об'єктів нової економічної активності до території певного ієрархічного місця. По-друге, поняття СЕЗ передбачає наявність певних процесів (явищ) таких, як господарська діяльність, зосередження трудових ресурсів, зовнішньоторгівельні операції, обробка природних ресурсів, що є характерним для певного географічного місця. При цьому інтенсивність цих процесів може бути різною, що не відповідає одній з умов географічного визначення «зони» щодо однорідності кількісних та якісних критеріїв [1, с. 66]. Однозначність показників зі їх інтенсивністю, яка характерна для географічної зони, в спеціальній економічній зоні проявляється зазвичай лише в юридичному аспекті, коли мова йде про конкретні параметри преференційно-

податкового режиму, що є однаковими та сталими для всіх зон одного типу.

Географічне місце – це територіальна одиниця нижчого ієрархічного рівня, в якій починають проявлятися особливості політичної, економічної, екологічної культури, що сформувались в процесі історичного розвитку суспільства в минулому. В порівнянні з системами вищих ієрархічних рівнів, на рівні географічного місця діяльність людини зосереджена переважно на забезпеченні інтересів суспільства пов'язаних із споживанням – місцевим ринком товарів, послуг, забезпеченістю інфраструктурою, тощо. За суспільно-географічним підходом функція географічного місця – відтворення робочої сили і в цілому «людського капіталу». Географічне місце формується на основі сталої територіальної єдності людей як важливого елемента середовища [2, с. 292].

Спеціальні економічні зони розглядаються в якості інструментів впровадження та переходу до вільних ринкових відносин, що відповідає специфічній функції географічного місця, яка полягає в адаптації суспільства та території до все більш динамічних змін загальнонаціонального та глобального масштабів і насамперед структурної перебудови економіки. До того ж, будучи частиною геопростору СЕЗ несуть в собі і виконують певні «функції місця» [7, с.100], набір яких залежить від першочергового призначення та цілей створення.

За визначенням Володимира Максаковського спеціальна (вільна) економічна зона є новою формою організації виробництва і головна мета її створення полягає саме в більш глибокому включенні національних економік у міжнародний поділ праці [3, С.144].

Тож за суспільно-географічною інтерпретацією СЕЗ – це географічне місце (переважно локального або мезорівня), в якому інтенсифікована господарська діяльність із застосуванням певних стимулів економіко-юридичного характеру (часто із залученням іноземного капіталу), які спрямовані на розвиток конкретної обмеженої території, формування нових її функцій та більш глибокого включення у територіальний та міжнародний поділ праці.

З точки зору, регіональної політики, СЕЗ є продуктом інвестиційного маркетингу конкретної обмеженої території, що виокремлений в результаті всебічного вивчення та оптимального використання її потенціалу з метою збалансування регіонального розвитку та стимулювання зовнішньоекономічної діяльності.

В умовах окремих держав, зокрема Китаю, доцільно говорити про формування точкових «поліусів зростання», що передбачає не лише економічний, але й інноваційний, освітній, технологічний, екологічний розвиток ареалу з спеціальним режимом господарської діяльності й прилеглих територій. Варто відзначити, що специфіка китайської концепції передбачає використання терміну «спеціальна економічна зона» замість більш поширеної в світовій практиці та науковому дискурсі дефініції «вільна економічна зона», що посилює першочергову прив'язку

до конкретної території та виконання специфічних, заздалегідь визначених, «функцій місця». Відтак, в залежності від регіону базування СЕЗ можуть виконувати різний набір функцій – від початкового освоєння нових територій та ресурсів до зміни регіональної спеціалізації та розширенні зв'язків із глобальним світовим господарством.

На противагу терміну спеціальна економічна зона поняття вільна економічна зона є більш вужчим за своїм трактуванням та функціональним призначенням. Так, згідно із визначенням, що міститься у Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацією митних процедур (Кіото, 1973) під вільною економічною зоною слід розуміти частину території країни, на якій товари розглядаються як об'єкти, що знаходяться поза межами митної території та не підлягають звичайному митному оформленню та контролю [5]. Тобто чітко простежується її єдина основна функція – економічна, а саме зовнішньоторговельна. Таким чином, ВЕЗ може бути визначена як різновид спеціальної економічної зони. Саме тому, ці два поняття часто ототожнюють і об'єднують терміном «спеціальна (вільна) економічна зона» (СВЕЗ).

В практиці територіального планування існує два підходи до формування спеціальних економічних зон: територіальний та режимний. Перший спрямований на виділення певного ареалу (території), що є частиною національного економічного простору держави та заснування тут особливої системи економіко-правових пільг та стимулів для реалізації інвестиційних проектів. Натомість, режимний підхід не передбачає територіальної цілісності. За цим підходом особливий статус може надаватись окремим підприємствам, господарствам, тобто тут превалює суто юридично-правовий аспект без формування територіального утворення [6].

Слід зазначити, що економісти теж активно застосовують територіальний підхід в теоретичних і прикладних роботах. Наприклад, простежується географічна складова у запропонованому О.С. Чмир визначенні поняття спеціальна вільна економічна зона як просторово обмеженої частини території держави, в межах якої встановлюється особливий режим економічної діяльності для цілеспрямованого розвитку території через задіяння зовнішніх інвестиційних ресурсів та активізації зовнішньоекономічних зв'язків. Автор розглядає географічне положення як ключовий фактор ефективності функціонування будь-якого типу СЕЗ. При цьому враховуються такі суспільно-географічні чинники як транспортна доступність, відстань до ринків збуту, природно-кліматичні умови, наявність трудових та природних ресурсів, існування резервів просторового розвитку, інфраструктурна облаштованість території, характер землекористування, екологічні обмеження [8].

Оскільки, зоноутворення зазвичай відбувається під впливом зовнішніх сил по відношенню до «зонованої» території, одним із важливих завдань є визначення факторів формування та розміщення СЕЗ. Фактори розміщення – сукупність територіальних умов і ресурсів, що визначають

раціонально-оптимальну локацію спеціальних економічних зон. Сукупність факторів разом з їх кількісною оцінкою свідчить про ємність території та її потенціал щодо створення СЕЗ [4, с.89]. Загалом, за визначенням Аласва, фактор – це певна сила або сукупність сил необхідних для здійснення конкретного процесу. В даному випадку такими процесами є диференціація (урізноманітнення типів та видів СЕЗ), концентрація (зосередження різних типів СЕЗ в певних регіонах), диверсифікація (розширення набору функцій, виконуваних СЕЗ, зокрема, зростання числа видів діяльності та галузей спеціалізації), поляризація (трансформація невеликих міст у полюси росту та технологічні центри в процесі розвитку СЕЗ), інтеграція (об'єднання різних типів СЕЗ в одну комплексну зону), зростання (розширення масштабів діяльності СЕЗ, охоплення більших площ територій, укрупнення СЕЗ) та розвиток (формування складних структур внутрішніх технолого-економічних зв'язків, освоєння та впровадження новітніх технологій в СЕЗ, створення новітніх логістичних, митних, транспортних комплексів).

Висновки. Таким чином, системна задача суспільної географії у дослідженні спеціальних економічних зон полягає, на нашу думку, у вивченні їх просторової організації та чинників, що впливають на неї. При цьому важливе значення має прив'язка до конкретної території та набір функцій місця, яких набувають спеціальні економічні зони в залежності від потреб того чи іншого регіону базування.

Список використаних джерел:

- 1.Алаев Е.Б. Соціально-економічна географія: Понятійно-термінологічний словник. – М., 1983. – 350 с.
- 2.Колосов В. А., Мироненко М. С. Геополітика і політична географія: посібник для вузів. — М.: Аспект Пресс, 2001.— 479 с.
- 3.Максаковський В.П. Географічна картина світу:посібник для вузів.Книга І:Загальна характеристика світу. М.: Дрофа, 2003. — 496 с.
- 4.Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : Навч. посібник / М. Д. Пістун. — К. : Вища шк., 1996. — 231 с.
- 5.Пила В. І. Особливі територіально-господарські утворення: СЕЗ і ТПР : Навч. посіб. для студ. / В. І. Пила, О. С. Чмир; Київ. держ. торг.-екон. ун-т. - Хмельницький: Поділля, 2000. - 312 с.
- 6.Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика.: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр.і доп. – К.: Вікар, 2002. – 374 с.
- 7.Толкунова С.Г. Географічна експертиза різноманітних підходів і аспектів до визначення поняття "вільна економічна зона" // Соціально-економічна географія теорія, методологія і практика викладання. Мат-ли міжнар. науково-практ. конф. Під ред. А.А. Лобжанідзе. - М. : Екон-інформ, 2014. - 318 с.
- 8.Чмир О. С. Вітчизняна практика та світовий досвід СЕЗ і ТПР : [монографія] / О. С. Чмир, В. Г. Панченко, В. І. Пила; ред.: О. С. Чмир. - К. - Д. : Вістка: Постер Принт, 2013. – 252 с.
- 9.Agnew J. A. Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society / A. Agnew. – London : Routledge, 1987. – 267 с.

Список использованных источников:

- 1.Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М., 1983. – 350 с.
- 2.Колосов В. А., Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2001.— 479 с.
- 3.Максаковский В.П. Географическая картина мира:учебник для вузов.Книга I:Общая характеристика мира. М.: Дрофа, 2003. — 496 с.
- 4.Пистун Н. Д. Основы теории общественной географии: Науч. учебник / Н. Д. Пистун. — К. : Высшая шк., 1996. — 231 с.
- 5.Пила В. И. Особенные территориально-хозяйственные образования: СЭЗ и ТПР : Науч. учебник для студ. / В. И. Пила, О. С. Чмыр; Киев. гос. торг.-экон. ун-т. - Хмельницкий: Подолье, 2000. – 312 с.
- 6.Стеченко Д. М. Размещение продуктивных сил и регионализм.: Учеб.пос. – 2-е изд., испр. И доп. – К.: Викар, 2002. – 374 с.
- 7.Толкунова С.Г. Географическая экспертиза разнообразных подходов и аспектов к определению понятия "свободная экономическая зона" // Социально-экономическая география теория, методология и практика преподавания. Мат-лы междунар. научно-практ. конф. Под ред. А.А. Лобжанидзе. – М.: Экон-информ, 2014. – 318 с.
- 8.Чмыр О. С. Отечественная практика и мировой опыт СЭЗ и ТПР : [монография] / О. С. Чмыр, В. Г. Панченко, В. И. Пила; ред.: О. С. Чмыр. - К. - Д.: Вистка: Постер Принт, 2013. - 252 с.
- 9.Agnew J. A. Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society / A. Agnew. – London : Routledge, 1987. – 267 с.

References:

1. Alaev E.B. Socio-economic geography: Conceptually-terminological dictionary. - M., 1983. – 350 p.
2. Kolosov V. A., Myronenko N. S. Geopolitics and political geography. – M.: Aspect press, 2001. – 479 p.
3. Maksakovsky V.P. Geographical picture of the world. Book 1. General characteristics of the world. M.: Drofa, 2003. — 496 p.
4. Pystun M. D. Fundamentals of the theory of social geography. — K.: Vyshcha shkola, 1996. — 231 p.
5. Pyla V.I. Special territorial and economic formation: SEZ and TPD / V.I. Pyla, O.S. Chmyr; Kiev. state. org.-ekon. univ. - Khmelnytsky: Podillia, 2000. - 312 p.
6. Stechenko D. M. Productive forces placement and regionalism. – 2-d ed. – K.: Vikar, 2002. – 374 p.
7. Tolkunova S.H. Geographical expertise of different approaches and aspects to the definition of "free economic zone" // Socio-economic geography theory, methodology and practice of teaching // Materials of the international scientific-practical conference. Ed. by A.A. Lobzhanydze. – M.:Ekon-inform, 2014. – 318 p.
8. Chmyr O.S. Domestic practice and the world experience of SEZ and TPD: [Monograph] / O.S. Chmyr, V.G. Panchenko, V.I Pyla. K - M.: Vistka: Print Poster, 2013. - 252 p.
9. Agnew J. A. Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society / A. Agnew. – London : Routledge, 1987. – 267 p.

УДК: 301.193

Михалюк Марина Михайлівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАХІДНОЇ ГЕОГРАФІЇ КУЛЬТУРИ

Мета. Стаття присвячена аналізу основних напрямів західної географії культури та перспективам подальшого розвитку дисципліни в межах «більш ніж репрезентативного» напрямку.

Методика. Дослідження основних напрямів західної географії культури базується на виділенні передакадемічного та власне академічного етапів розвитку дисципліни. Виходячи із методології досліджень, агентів культури та течій, що вплинули на становлення західної науки, відображено основні напрями дисципліни. На основі аналізу попередніх напрямів та сучасних підходів визначаються характерні риси «більш ніж репрезентативного» напрямку географії культури, де важливе місце займає процес перетворення культурного об'єкту у цифровий.

Результати. Здійснено аналіз основних західних напрямів географії культури. Висвітлено процес перетворення культурного об'єкту в цифровий у межах «більш ніж репрезентативного» напрямку географії культури. Визначено характерні риси та перспективи розвитку західної географії культури як галузі наукового знання.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що у ній висвітлено процес цифрування об'єктів культури в межах «більш ніж репрезентативного» напрямку географії культури.

Практична значимість проведеного дослідження визначається можливістю географії культури брати участь у створенні та використанні цифрових об'єктів, що виконуючи функцію накопичення та реалізації культурного потенціалу, забезпечує збереження культурного спадку людства.

Ключові слова: географія культури, географія культурного ландшафту, нова географія культури, нерепрезентативна географія культури, більше ніж репрезентативна географія культури, цифрові об'єкти культури

УДК: 301.193

Михалюк Марина Михайловна

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net

СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАПАДНОЙ ГЕОГРАФИИ КУЛЬТУРЫ

Цель. Статья посвящена анализу основных направлений западной географии культуры и перспективам дальнейшего развития дисциплины в рамках «более чем репрезентативного» направления.

Методика. Исследование основных направлений западной географии культуры основывается на выделении передакадемического и собственно академического этапов развития дисциплины. Исходя из методологии исследований, агентов культуры и течений, повлиявших на становление западной науки, отражены основные направления дисциплины. На основе анализа предыдущих направлений и современных подходов определяются характерные черты «более чем репрезентативного» направления географии культуры, где важное место занимает процесс преобразования культурного объекта в цифровой.

Результаты. Осуществлен анализ основных западных направлений географии культуры. Освещен процесс преобразования культурного объекта в цифровой в рамках «более чем репрезентативного» направления географии культуры. Определены характерные черты и перспективы развития западной географии культуры как отрасли научного знания.

Научная новизна работы заключается в том, что в ней отражен процесс оцифровки объектов культуры в рамках «более чем репрезентативного» направления географии культуры.

Практическая значимость проведенного исследования определяется возможностью географии культуры участвовать в создании и использовании цифровых объектов, что выполняя функцию накопления и реализации культурного потенциала, обеспечивает сохранение культурного наследия человечества.

Ключевые слова: география культуры, география культурного ландшафта, новая культурная география, нерепрезентативная география культуры, более чем репрезентативная география культуры, цифровые объекты культуры

UDC: 301.193

Mykhaliuk Maryna Mykhailivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail:marina_mikhaliuk@ukr.net

CURRENT RESEARCH CONCEPTS OF WESTERN CULTURAL GEOGRAPHY

Scientific goal of the article. This article deals with the main concepts of western cultural geography and future prospects of the development of discipline within «more than representational» concept.

Methods of investigation. The research of the main concepts of western cultural geography is based on distinguishing pre-academic and academic stages. Given the methodology of study, cultural agents and currents that influenced the development of western cultural geography, the main concepts are shown. Based on analysis of the previous branches and current approaches, key features of «more than representational» concept of cultural geography are explored. The significant process in the above-mentioned concept is connected with the transformation of cultural objects into digital ones.

The results. The analysis of the main concepts of western cultural geography was presented. The process of transformation of cultural objects into digital ones within «more than representational» concept of western cultural geography is explored. The key features and future prospects of the development of western cultural geography as a scientific field are depicted.

The novelty of this work consists in the depiction of digital transformation of cultural objects within «more than representational» concept of cultural geography.

The practical significance of this work consists in possibility for cultural geography to take part in formation and use of digital objects. Performing the function of the accumulation and implementation of cultural potential it provides preservation of cultural heritage.

Keywords: cultural geography, new cultural geography, geographies of the cultural landscape, representational cultural geography, non-representational cultural geography, more than representational cultural geography, digital cultural objects

Постановка проблеми. В умовах сьогодення принципового значення в межах географічних досліджень об'єктів культури набуває відображення когнітивних процесів виробництва сенсу. Проте багато праць продовжують залежати від підходу, розробленого в 1980-х рр., у рамках

«нової географії культури». В умовах постійного розвитку цифрових технологій, споглядання об'єктів культури як незмінних, не здатне досліджувати всі існуючі форми культурного спадку, зокрема і цифрові об'єкти культури. Зосередитися на виробленні та відображенні виняткових емоційних можливостей, а також на безпосередній маніпуляції репрезентацією дозволяє новий «більш ніж репрезентативний» напрям географії культури. Ґрунтуючись на аналізі сенсу людського виробництва, зазначений напрям допоможе відображати динаміку виробництва, обіг та модифікацію сенсу цифрових об'єктів культури. Це надасть можливість географії культури брати участь у створенні та використанні цифрових об'єктів, що виконуючи функцію накопичення та реалізації культурного потенціалу, забезпечує збереження культурного спадку людства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні напрями дослідження зарубіжної географії культури як галузі наукового знання найкраще представлені у працях американських: Д.Тейна, Дж.Грін та англійських: Н.Сріфта, С.Хінчліфа, Дж.Девідсона, К.Неш, Д.Макормака, Н.Вуда дослідників. Новий «більш ніж репрезентативний» напрям дисципліни розкрито насамперед у працях Х.Лорімера, Б.Андерсона та П.Харрісона. Перетворення об'єктів культури на цифрові досліджують Дж.Роуз, Г.Дженкінс, С.Форд, Дж.Грін, А.Галловей, Дж.Девідсон та ін. Однак, у зазначених роботах цифрові об'єкти культури недостатньо розкриті з точки зору когнітивних процесів виробництва сенсу. Зокрема, розгляду потребує процес цифрування об'єктів культури в рамках «більш ніж репрезентативного напрямку». Тому проблема перетворення культурних об'єктів у цифрові з урахуванням аналізу сенсу людського виробництва є актуальною та потребує дослідження.

Формування цілей статті. Постановка завдання. Метою публікації є аналіз основних напрямів західної географії культури та можливості використання «більш ніж репрезентативного» як перспективного підходу для подальшого розвитку дисципліни. Досягнення мети можливо через вирішення наступних завдань: аналіз виникнення основних напрямів західної географії культури та їх характеристика від переакадемічного етапу до сьогодення; визначення сучасних областей дослідження та науково-освітнього розвитку дисципліни; розгляд процесу перетворення культурних об'єктів у цифрові; визначення перспектив подальшого розвитку науки в межах «більш ніж репрезентативного» напрямку.

Виклад основного матеріалу. В зарубіжній літературі географія розглядається як інтегративна, емпірична та практична наука, що вивчає будь-які явища, що змінюються в просторі та часі. Так географію поділяють на дві галузі: фізичну географію та географію людини. Перша галузь вивчає процеси і закономірності в природному середовищі, на відміну від другої, що досліджує культурне або штучно створене середовище. Географія культури розглядається в межах географії людини та є субдисципліною соціальної географії. Ця дисципліна фокусується на моделях і взаємодіях людської культури, як матеріальної, так і

нематеріальної, по відношенню до навколишнього природного середовища і людської організації простору [7, С.76].

Одним із найзагальніших як за обсягом, так і за змістом понять постає категорія «культура» (від лат.- догляд, освіта, виховання, розвиток). Як термін «культура» вперше було застосоване філософом Марком Тулієм Цицероном в 45р. до н.е. у праці «Тускуланські бесіди». Відомий діяч С. Пуфендорф вперше вжив у 1684 р. слово «культура» як самостійний термін у сучасному значенні, для означення духовного світу людини, що відрізняє її від тваринного існування [2]. У сучасній культурологічній науці під культурою найчастіше розуміють: соціально успадкований комплекс практики і вірувань; види звичаїв, діяльності та вірувань; комплекси норм групової поведінки та соціально залежних проявів індивідуальної творчої поведінки; колективна та індивідуальна творчість. Поняття «культура» розглядають у трьох аспектах: аксіологічному (з точки зору норм і критеріїв оцінювання, та цінностей, що визначають напрямки людської діяльності), особистісному (як міру розвитку людини) і технологічному (як сукупність способів діяльності). На наш погляд, «культура» розуміється як сукупність матеріального і духовного надбання людства, нагромадженого, закріпленого і збагаченого упродовж історії, яке передається від покоління до покоління.

Географія культури протягом всього часу існування змінює орієнтацію в залежності від зовнішніх та внутрішніх факторів. Починаючи від перших кроків зародження у Західній Європі та Північній Америці протягом XVIII-XIXст., як зовнішні фактори, від більш широких соціальних змін та явищ, так і внутрішні дебати, що постають з інтелектуальних та філософських суперечок в межах самої дисципліни, значною мірою вплинули на розвиток науки. Найперші спроби вивчення різних народів і культур на Землі відомі з часів античних географів, таких як Птолемей «Введення до географії», Страбон «Географія в 17 книгах» та ін. Вперше географічний підхід для виявлення просторових форм культури був застосований в кін. XIX ст. у регіональних етнографічних дослідженнях (концепція культурного ареалу К. Уісслер) і в цивілізаційних теоріях (А. Тойнбі, О. Шпенглер). У географічній науці теоретичні основи «ранньої» культурної географії були закладені в німецькій школі антропогеографії (Ф. Ратцель, О. Шлютер), у французькій школі географії людини (П. Відаль де ла Блаш, Ж. Брюн), та в американській школі географічного детермінізму (Е. Ч. Семпл, Е. Хантігтон).

В зарубіжній традиції можна виділити два основні етапи розвитку географії культури- передакадемічний та власне академічний. Початок передакадемічного етапу у XIXст. заклав Ф. Ратцель, виділивши географію культури, як окремий напрямок у структурі антропогеографії. У праці «Антропогеографія» вчений підкреслював, що географія людини має займатися вивченням культури. Агентом культури виступає нація, що функціонує як живий організм. В кін. XIXст. панівною є теорія географічного детермінізму, дослідники якого, насамперед Є.Хантігтон

та Г.Тейлор, обґрунтовували різноманіття культур в різних місцях через вплив природного середовища. В таких «теоріях легітимації», позиціонування європейців як «культурної» раси слугувало виправданням колоніальних цілей держав. На поч. 1900-х рр. не маючи змоги пояснити новий «постколоніальний» період, крах теорії збігся з відмовою від активної європейської колоніальної експансії

Академічний етап розвитку географії культури включає декілька напрямів (табл.1). Остаточне утвердження науки починається із формуванням першого напряму- «географії культурного ландшафту» у першій пол. ХХст. Вихід праці К. Зауера «Географія культури» започаткував оформлення наукової школи відповідного профілю в університеті Берклі (США). Напрямок формується як альтернатива теорії географічного детермінізму. Агентом культури стає власне культура. Відбувається перехід від використання детерміністичних ідей і описового підходу до застосування системно структурного підходу у вивченні культурно-географічного простору на основі «концепції культурного ландшафту». Останній визначається як штучний ландшафт, просторове відображення накопиченої еволюції культур в певній місцевості, своєрідна проекція культур на природний ландшафт [5,С.26]. При цьому культура трактується як цілісність людського досвіду. Представники напряму зосереджувалися на екологічній проблематиці (вплив людини та різних видів її діяльності на довкілля), вивченні матеріальних пам'яток культури, та проблемі доіндустріальних, аграрних суспільств.

Поступово фокус географії переноситися до праці Р.Хартшорна «Природа географії», виданої в 1939р. Критикуючи позицію К.Зауера, вчений припустив, що географія повинна визначатися як «наука про регіони» та запропонував зосередитися на «диференціації ареалів». Поняття «диференціації ареалів» впливає з ідеї посибілізму, де природні умови встановлюють обмеження, але соціальні умови визначають культуру. Період 1950- 60-х рр. характеризується появою «кількісної революції». Вважалося, що чисельний аналіз мав більш наукове походження, а регіональна та культурна географія були занадто «описові». Ідея сягає корінням в позитивізм, що відкидає нормативні акти для усунення суб'єктивності і відкриття законів, що після перевірки зможуть успішно передбачати майбутнє. Відійшовши на другий план, географія культури продовжувала розвиватися, насамперед завдяки студентам К.Зауера. В 1973р. У.Зелінський спираючись на роботи А.Кребера та Р.Лоурі, теоретизував культуру як «надорганічну». Дослідник змістив фокус на вивчення того, як культура працює одночасно на місці та просторі. Як і К. Зауер, дослідник розглядає культуру як засіб зміни ландшафту, але на відміну від нього, припускає внутрішню можливість роботи культури.

Теорія «надорганічної культури», як і «географія культурного ландшафту» були надалі піддані критиці. З 1960-х рр. сталися значні соціальні та економічні зміни- міста та сільські місцевості внаслідок

реструктуризації пройшли ряд економічних змін, а ряд країн, отримавши незалежність від колоніального контролю, стали взаємозалежними в межах глобальної економіки. Попередній напрям, орієнтований на розгляд сільських та реліктових ландшафтів, не зміг пояснити такі зовнішні впливи. Внутрішні дебати стосуються спрощеного трактування К.Зауером категорії «культури», погляд на людей як її пасивних носіїв. Цьому сприяли зрушення в культурних дослідженнях Великобританії та американській антропології. Сумніву піддавали фокусування напрямку на продуктах культури, а не на процесах, які спричиняють її виникнення.

В 1970-х рр. спостерігається подальша відмова від позитивізму через переконання, що його редукція помилково представляє соціальну дію людини та ігнорує роль спостерігача. В США дослідження перейшло від «повного» розуміння культури до вивчення поточних соціальних контекстів, які виробляють культурні значення, і значенню виробництва культури в цьому контексті. У Великобританії популярною є ідея «культурного матеріалізму», згідно з якою матеріальні, поведінкові та етичні процеси повинні бути пріоритетними, а «етичне» дослідження має розглядати єдину рису на декількох культурах. Напрямок К.Зауера опирається на сільський ландшафт ХІХ-поч.ХХ ст., в той час як нове покоління вчених збиралося зосередити увагу на міському суспільстві кін.ХХст. Результатом зазначених чинників став розпад підходів позитивізму та школи Берклі, і зародження «нової географії культури».

Наступний напрям «нової географії культури», відомої також як «репрезентативна географія» («representational geography»), був визначений в 1987 р. Д.Косгровом і П.Джексоном. Агентами культури стають культурні групи, а центральне місце займає постмодернізм. На думку авторів підхід означає «сучасну, а також історичну (завжди контекстну і теоретично інформовану), соціальну, а також просторову (не виключно зведену до питання ландшафту), міську, а також сільську, і зацікавлену в домінуючих ідеологіях та їх протилежностях. В період з 1980- 1990-хрр. науковці досліджували культуру сучасних міських суспільств, і робили акцент на вивченні нематеріальної культури (ідентичності, ідеології, сили, сенсу, цінностей тощо). Спостерігається посилення уваги до питання простору, а ландшафт розглядається як текст, який потрібно тлумачити як соціальний документ. Характерний відхід від суто антропологічного ухилу до соціальних дисциплін [3,С.36]. Новими галузями дослідження стали гуманізм, фемінізм, соціальні та культурні теорії, а також пост-теорії (постмодернізм, постструктуралізм, постколоніалізм). Проте в межах підходу поняття ідентичності та простору розглядаються як статичні, ігноруючи нетривалі та змінні явища. При описі навколишнього світу занадто великого значення надається теоретизації та дискурсам, що ігноруючи ненавмисні, непередбачувані, емоційні моменти, які також визначають культуру, призводить до часткового сприйняття світу.

Засновником нового напрямку, який отримав назву «нерепрезентативна географія культури» («non-representational cultural

geography») став Н.Сріфт. Істотний вплив справили роботи постструктуралістів та феноменологістів. Агентами культури стають вже не тільки культурні групи, а і окремі індивіди. Засновник напряму прагне вийти за межі інтересу до політики ідентичності та інших статичних уявлень культури. «Непрезентативна теорія» формується на гібридних утвореннях паралельно до концепції «гібридної географії», розробленої С. Ватмор, яка пропонує звернутися до географії, що орієнтована на людину. Замість вивчення та представлення соціальних відносин, «нерепрезентативний» напрям фокусується на практиці- як людські і нелюдські структури сприймаються або представляються. В межах напряму географи досліджували сутність танцю, музичні вистави, контакт із природою, чуттєві ефекти, мистецьке вираження. Нямір приділяє надмірну увагу перед чи поза репрезентативному досвіду. Хоча світ існує поза словами - тілесні функції, рухи, вираження, він не ізольований, і пов'язаний із репрезентацією. Багато дослідників критикували підхід до «тілесних практик», і повернення до феноменологічного підходу «буття-в-світі», що на їх думку є відходом від вивчення точки перетину репрезентацій, дискурсів, матеріальних речей, просторів і практик.

Новий напрям географії культури сформувався на поч. 2000-х рр. Х. Лорімер запропонував термін «більше ніж репрезентативний» («more-than-representational»), що почав використовуватися в багатьох галузях для визначення «нашого очевидного, більшого за людину, більшого за текстуальне, мультичуттєві світи» [6, С.88]. Агентами культури також є культурні групи та окремі індивіди. Напрямок прагне перенести акцент з людей до когнітивних процесів виробництва сенсу, не відмовляючись повністю від попереднього підходу, виступає проти суто семіотичного розуміння світу, ґрунтуючись на аналізі сенсу людського виробництва.

Табл 1

*Академічний етап розвитку західної географії культури
(Авторська розробка за [5, С.21-24])*

Напрями	Агент культури	Методологія	Течії, що вплинули на становлення напряму	Представники
Географія культурного ландшафту	Культура	Емпіричні польові дослідження	Антропологія	К.Зауер, У.Зелінський, Д. Ловенталь
Репрезентативний	Культурні групи	Теорія і практика	Гуманізм, фемінізм, критична теорія, культурні дослідження	Д.Косгров, Л.Мак-Давел, П.Джексон, П.Шурмер-Сміт,
Нерепрезентативний	Культурні групи і індивіди	Щоденна діяльність	Перформативна теорія, феноменологія, пасіонарна соціологія	Н.Сріфт, С.Хінчліф, Д.МакКормак, С.Сміт, Н.Вуд,
Більш ніж репрезентативний	Культурні групи і індивіди	Когнітивні процеси виробництва сенсу	Вітальний матеріалізм, концепція збірної та чуттєвого мислення, феноменологія, феміністська теорія і теорія практика	Х.Лорімер, Б.Андерсон, П.Харрісон

На сьогодні географія культури викладається на географічних факультетах більшості університетів США та в старших класах шкіл

європейських країн. Дисципліна посідає одне з чільних (проте не лідерських) позицій в країнах Заходу, справляючи вплив на політичні кола (наприклад, екологічне планування, управління в галузі спадщини тощо) [1, С.17]. Свідченням цього виступають Комісія з географії культури в межах Міжнародного Географічного Конгресу, Дослідницька група з вивчення соціальної та культурної географії Королівського географічного товариства (спільно з Інститутом британських географів), Спеціальна група з вивчення географії культури Асоціації американських географів та ін. Найвідомішими науковими школами є американська (США) та західноєвропейська (Великобританія, Німеччина, Франція), відповідно там видається найбільше публікацій. Області дослідження науки досить різноманітні: глобалізація, що пояснюється як культурна конвергенція; вестернізація або подібні до неї процеси модернізації, американізації тощо; теорії культурної гегемонії або культурної асиміляції, що трактується за допомогою культурного імперіалізму; культурна регіональна диференціація- вивчення відмінностей у способі життя; дослідження культурного ландшафту; інші області, що включають дух місця, колоніалізм, пост-колоніалізм, інтернаціоналізм, міграції, екологічний туризм; нові сфери: простори атмосфери (Д.Маккормак, П.Адей), водний світ (Дж.Андерсон, К.Петерс), космічний простір (Ф.Макдональд, О.Дюнет, Дж.Бірі).

Характерними рисами зарубіжної географії культури є: формування теоретичного «ядра» науки; посилення регіональних досліджень сфери культури; розширення міждисциплінарних зв'язків та поява суміжних напрямів дослідження (з екологією- етноекологія, з політологією і психологією- геоетнокультурна конфліктологія, з соціологією і психологією- когнітивна, перцепційна, імажинальна географія тощо); формування «більш ніж репрезентативного» підходу; поява нових методів відображення об'єктів культури за рахунок «креативної географії», та сфери мистецтв (розвиток нових географічних жанрів опису місць та ландшафтів).

Проаналізувавши різноманітні напрями в культурній географії від переакадемічного етапу до сьогодення, можна стверджувати, що дисципліна постійно видозмінюється. Змінюється також спектр дисциплін з якими пов'язана географія культури. Якщо раніше наука тісно переплітається з природними, гуманітарними, суспільними науками, антропологією, то в майбутньому, на думку Г.Ховкінса, Т.Батлера, Т. Кресвела, вона посилить позиції за рахунок сфери мистецтв. Так останній із зазначених науковців вважає, що урізноманітнити дисципліну можуть перформативні теоретики, історики, художники, літератори, музиканти тощо.

Разом з тим, багато географічних досліджень об'єктів культури продовжують залежати від підходу, розробленого в 1980-х рр. у рамках «нової географії культури». За три десятиліття сфера культури суттєво змінилася, оскільки надзвичайно популярними і різноманітними стали

цифрові технології. Замість споглядання незмінних об'єктів, доцільним є відображення динаміки виробництва, обігу та модифікації сенсу на цифрових інтерфейсах і через фрикційні мережі. Нині цифрові апаратні засоби (hardware) і програмне забезпечення (software) використовують не лише окремі фахівці. Цифрові пристрої (цифрові камери, комп'ютери, сканери, смартфони, електронні книги), і он-лайн дистрибуційні платформи (Flickr, Vimeo, Instagram, YouTube, Pinterest і Facebook), разом із незліченою кількістю пакетів програмного забезпечення і додатків, дозволили більшій кількості людей створювати власні форми культурної творчості.

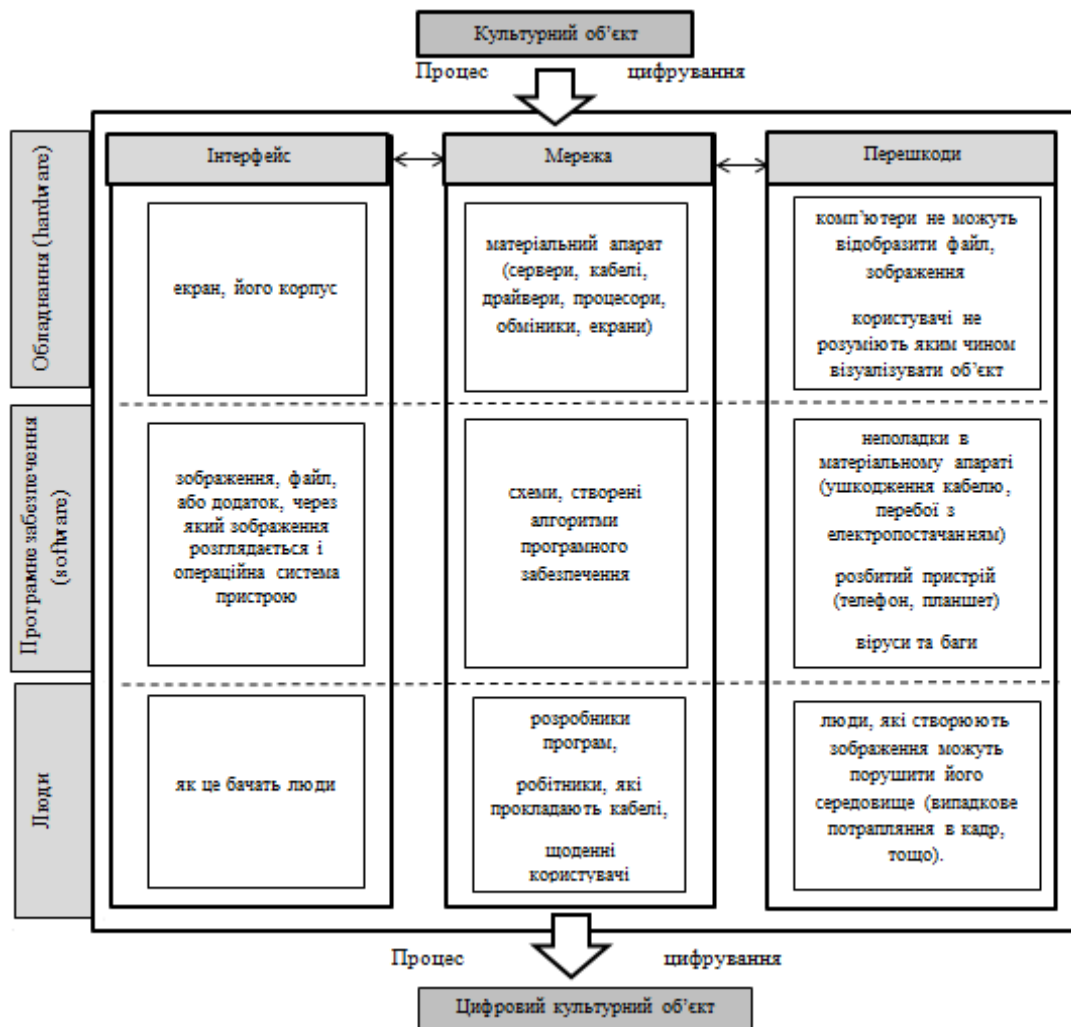

Рис. 1. Процес цифрування об'єкту культури (Авторська розробка за [8])

Важливо, що після того, як культурне виробництво і відтворення стає цифровим- об'єкт розчиняється і розсіюється. Цифрова культурна діяльність включає інтерфейс, мережу та перешкоди, що змінюють зосередження на стабільних об'єктах культури (рис.1). Кожний із перелічених термінів складається з декількох видів обладнання, програмного забезпечення і людської діяльності [4,С.39]. Процес починається з інтерфейсів, де завдяки взаємодії обладнання, програмного забезпечення і людей, створюється тимчасовий об'єкт культури, що

сформований з коду, набору пристроїв і діяльності. Інтерфейси не є інертними і вимагають аби ними управляли. Вони є точками з'єднання в розширених мережах, що складаються з різних форм роботи, які тримають їх на зв'язку: матерії кабелів і серверів; зразків, створених алгоритмами програмного забезпечення; та комплексом робіт, здійсненим людьми - споглядання, написання тощо. Все це є вразливим до таких перешкод як аварії, збої і помилки.

Для цифрових об'єктів культури характерними є такі особливості як мінливість, мультимедіальність і масивність[8,С.345]. Тому цифрове культурне виробництво мінливе, воно матеріалізується в різних формах і є масовим, оскільки цифрові технології дозволили великій кількості людей створювати, обмінюватися, змінювати і критично аналізувати цифрові твори культури. Культурні значення більше не представляються об'єктами, а виробляються на різних сайтах та інтерфейсах завдяки обладнанню, програмному забезпеченню і людям.

На нашу думку, новий напрям «більше ніж репрезентативна» географії культури має виступити поєднанням теорій та речей, матеріального із його сенсом, емоцій та досвіду. Такий напрям має стати синтезом «репрезентативного» та «не репрезентативного» підходу, та на думку Д.Тейн, відобразити як сучасна культура базується одночасно на виробленні та відображенні виняткових емоційних можливостей, а також на безпосередній маніпуляції репрезентацією. Агентами культури мають стати як культурні групи, так і окремі індивіди. В рамках підходу стає можливим аналіз перетворення культурного об'єкту у цифровий. Потрібний пошук нових методів для відображення переходу до «креативної географії», що була визначена Г.Ховкінсом. Дослідники можуть взаємодіяти з суспільством не лише завдяки академічним публікаціям, але і різноманітним інсталяціям, фільмам, креативним творам. В межах останніх, дослідники передбачають появу нових географічних жанрів опису місць та ландшафтів, що межують з описами подорожей, мемуарами та просторовою історією. Такі жанри є більш репрезентативними і літературними та можуть залучати до обговорення проблематики дисципліни більшу аудиторію.

Висновки. Географія культури, як галузь наукового знання, постійно розвивається, розширюючи сфери дослідження, посилюючи міждисциплінарні зв'язки та використовуючи нові методи дослідження. В межах науки постає новий «більше ніж репрезентативний» напрям, що надає пріоритетного значення когнітивним процесам виробництва сенсу. В умовах постійного розвитку технологій, такий підхід допомагає географії культури брати участь у створенні та використанні різноманітних культурних форм, зокрема цифрових об'єктів. Накопичуючи та реалізуючи культурний потенціал, така функція забезпечує збереження культурного спадку людства.

Список використаних джерел:

- 1.Любіцева О.О.Стан геокультурних досліджень в Україні/ О.О. Любіцева //Вісник Київського університету. Серія географія. – К.: видавничий центр «Київський університет».-1999. – Вип. 44. 82с.
- 2.Ровенчак І.І. Географія культури: проблеми теорії, методології та методики дослідження: Авторефер. дис. на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук.- Львів, 2010
- 3.Андерсон Д. Історія культурної географії / Д. Андерсон // Розуміння культурної географії: Місця і сліди. - Нью-Йорк: Рутледж, 2015.- 240с.
- 4.Хуквей Б. Інтерфейс і машина/ Б. Хуквей //Інтерфейс.- Кембрідж:МІТ Прес,2014.-192с.
- 5.Джексон П. Культурний ландшафт/ П. Джексон// Карти змісту.- Абінгтон: Електронна бібліотека Тейлора та Френсіса, 2003-232с.
- 6.Лорімер Г. Географія культури: діяльність «більш ніж репрезентативного» стану / Г. Лорімер// Прогрес в географії людини.- Нью-Йорк : Сейдж паблікайшенс лтд, 2005.- Т.29, №1.-122с.
- 7.Палка Е.Д. Географія культури/ Е.Д. Палка // Визначні пейзажі Крайньої Півночі, що поєднують культурну, історичну та фізичну географію національного парку «Деналі».- Плімут: Роуман та Літфілд паблішर्स, 2000.- 160с.
- 8.Роуз Д.Переосмислення географії культурних «об'єктів» за допомогою цифрових технологій: інтерфейс, мережі і перешкоди/ Д. Роуз // Прогрес в географії людини. - Нью-Йорк: Сейдж паблікайшенс лтд., 2015.- Т.40, № 3.- 432с.

Список использованных источников:

- 1.Любицева О.О.Стан геокультурных исследований в Украине / О.А. Любицева // Вестник Киевского университета. Серия география. - К.: издательский центр «Киевский университет» .- 1999. - Вып. 44.-82с.
- 2.Ровенчак И.И. География культуры: проблемы теории, методологии и методики исследования: Авторефер. дис. на соискание ученой степени доктора географических наук.- Львов 2010
- 3.Андерсон Д. История культурной географии / Д Андерсон// Понимание культурной географии: Места и следы. - Нью-Йорк: Рутледж, 2015.- 240с.
- 4.Хуквей Б. Интерфейс и машина / Б Хуквей//Интерфейс.- Кембридж: МИТ Пресс, 2014.-192с.
- 5.Джексон П. Культурный ландшафт / П.Джексон// Карты значения.- Абингтон: Электронная библиотека Тейлора и Фрэнсиса, 2003-232с.
- 6.Лоример Г. География культуры: деятельность «более чем репрезентативного» состояния/ Г. Лоример// Прогресс в географии человека.- Нью-Йорк: Сейдж пабликайшенс лтд., 2005.- Т.29, №1.- 122с.
- 7.Палка Е.Д. География культуры/ Е.Д. Палка//Відаючіся пейзажі Крайнього Севера, сочетаючі культурну, історичну та фізичну географію національного парку «Деналі».- Плімут: Роуман і Литфілд паблішर्स, 2000.- 160с.
- 8.Роуз Д.Переосмисление географии культурных «объектов» с помощью цифровых технологий: интерфейс, сети и препятствия/ Д Роуз// Прогресс в географии человека.- Нью-Йорк: Сейдж пабликайшенс лтд., 2015.- Т.40, № 3.- 432с.

References:

- 1.Lyubitseva O.O. State of geo-cultural research in Ukraine/ O.O. Lyubitseva// Bulletin of Kiev University. Geography series.- K.: Publishing Center «Kyiv University».- 1999.-Vol.44.-82p.
- 2.Rovenchak I.I. Geography of Culture: problems of theory, methodology and research methods: Dissertation abstract for obtaining the Ph.D. in Geography Sciences.- Lviv, 2010
- 3.Anderson J. The history of cultural geography/ J. Anderson// Understanding Cultural Geography: Places and Traces.- Routledge, New York,USA. -2015.- 240p.
- 4.Hookway B. The interface and the machine/ B. Hookway// The interface.- MIT Press, Cambridge, USA.- 2014.-192p.
- 5.Jackson P. The cultural landscape P.Jackson// Maps of Meaning.- Taylor & Francis e-Library, Abingdon, UK.-2003.-232p.
- 6.Lorimer H.Cultural geography: the busyness of being 'more-than-representational'/H. Lorimer// Progress in Human Geography. - SAGE Publications Ltd, New York,USA.- 2005.- Vol.29 (1).-122p.
- 7.Palka E.J.Cultural Geography/ E.J.Palka// *Valued Landscapes of the Far North* blends cultural, *historical*, and physical geographies of *Denali* National Park.- Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, UK.-2000.- 160p.
- Rose G.Rethinking the geographies of cultural «objects» through digital technologies: Interface,network and friction/ G. Rose//Progress in Human Geography. - SAGE Publications Ltd, New York,USA.- 2015.- Vol.40, № 3.-432p.

УДК 316.73

Лаврук Тетяна Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: lavrukt@ukr.net

Голубцов Олександр Григорович,
кандидат географічних наук, старший
науковий співробітник

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: golubtsovoleksandr@gmail.com

Бортник Софія Сергіївна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: Sophia_B@ukr.net

ПЕРЕДУМОВИ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО- МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ М. КИЄВА

Мета статті – проаналізувати природні та історичні передумови та чинники формування культурно-мистецького простору міста Києва, дослідити особливості його територіальної структури.

Методика. З огляду на складність досліджуваного феномену, в основу досліджень покладено системний аналіз, в рамках якого використано комплекс методів – порівняльно-історичний, культурологічний, статистичний, картографічний, ГІС-методи.

Результати. Зроблено висновок про єдність природних та історичних передумов у формуванні культурного простору Києва. Укладено картосхему та проаналізовано сучасну територіальну структуру закладів культури і мистецтва. Звернено увагу на стан природного та культурного середовища міста та на необхідність планування його майбутнього розвитку.

Наукова новизна. Метод системного аналізу дозволяє розглядати культурно-мистецький простір як складну природно-соціальну систему, що тисячоліттями формувалася у просторі і часі, а унікальну природно-історичну і нематеріальну культурну спадщину – як прояв емерджентних властивостей цієї системи. Такий підхід діагностує причини багатьох сучасних проблем природно-антропогенного середовища міста, які часто залишаються непомітними при галузевому аналізі.

Практична значимість. Результати досліджень можуть бути використані для системного вирішення економічних, екологічних та соціальних проблем міста, а також для розвитку його туристичної інфраструктури.

Ключові слова: культурно-мистецький простір; природна спадщина, історична спадщина, нематеріальна культурна спадщина.

УДК 316.73

Лаврук Татьяна Николаевна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: lavrukt@ukr.net.

Голубцов Александр Григорьевич,
кандидат географических наук, старший
научный сотрудник

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
e-mail: golubtsovoleksandr@gmail.com

Бортник София Сергеевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: Sophia_B@ukr.net

ПРЕДПОСЫЛКИ И ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНО- ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОСТРАНСТВА Г. КИЕВА

Цель статьи – проанализировать природные и исторические предпосылки и факторы формирования культурно-художественного пространства города Киева, исследовать особенности его территориальной структуры.

Методика. Учитывая сложность исследуемого феномена, методологическим основанием исследований стал системный анализ с использованием комплекса методов – сравнительно-исторического, культурологического, статистического, картографического, ГИС-методов.

Результаты. В результате проведенных исследований сделан вывод о единстве природных и исторических предпосылок в формировании культурного пространства Киева. Составлена картосхема и проанализирована современная территориальная структура учреждений культуры и искусства. Обращено внимание на состояние природной и культурной среды города и на необходимость планирования ее развития в будущем.

Научная новизна. Метод системного анализа позволяет рассматривать культурно-художественное пространство как сложную природно-социальную систему, которая тысячелетиями формировалась в пространстве и времени, а в уникальном природно-историческом и нематериальном культурном наследии видеть проявление эмерджентных свойств этой системы. Такой подход диагностирует многие причины современных проблем природно-антропогенной среды города, которые часто остаются незамеченными при отраслевом анализе.

Практическая значимость. Результаты исследований могут быть использованы для системного решения экономических, экологических и социальных проблем города, а также для развития его туристической инфраструктуры.

Ключевые слова: культурно-художественное пространство; природное наследие, историческое наследие, нематериальное культурное наследие.

UDC 316.73

Lavruk Tetiana Mykolayivna, Taras Shevchenko National University of
Candidate Of Geographical Sciences, Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: lavrukt@ukr.net
Associate Professor

Holubtsov Oleksandr Hryhorovych, Taras Shevchenko National University of
Candidate Of Geographical Sciences, Senior Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Research Fellow e-mail: golubtsovoleksandr@gmail.com

Bortnyk Sofia Serhiyivna Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: Sophia_B@ukr.net

BACKGROUND AND FACTORS FORMING OF THE CULTURAL AND ART SPACE OF KYIV

Purpose of the article is analysis of the natural and historical preconditions and factors that shape the contemporary cultural space of Kyiv and the features of its territorial structure.

Methods. We used method of system analysis for research, believing that cultural space is a system of natural and cultural objects, of phenomena and events that develop in space and time. Comparative-historical, cultural, statistical, cartographic and GIS methods were also used.

Results. The impact of the unity of the natural and historical background on the formation of the cultural space in Kiev is shown in this article. The map of territorial structure of cultural institutions and art was constructed. Attention is paid to the conditions of the

natural and cultural environment of the city and the necessity of planning their future development.

The scientific novelty consists in the systemic approach to studying cultural and artistic space as a system, which was formed in space and time, and considering the result of such development – a unique natural, historical, intangible cultural heritage – as an emergent property of this system.

The practical significance. The research results have theoretical, methodological and practical significance and can be used to solve the economic, environmental and social problems pertaining to city development and contribute to the efficient organization of the tourist infrastructure, etc.

Key words: cultural and artistic space; natural heritage, historical heritage, intangible cultural heritage.

Постановка проблеми. Київ – потужний культурний осередок всеукраїнського та міжнародного значення. Культурне середовище міста формувалось та збагачувалось понад півтори тисячі років. Кожна історична епоха залишила по собі слід у культурно-мистецькому просторі міста. Сучасний культурно-мистецький простір Києва є складовою частиною культурного простору України, він має складну і багатогранну структуру, що потребує системного аналізу та оцінки.

Культурно-мистецький простір виступає середовищем комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної сучасної культури шляхом ознайомлення з природою, історією, мистецтвом, культурою, побутом, традиціями, віруваннями, стилем життя, тобто об'єктами природної та нематеріальної культурної спадщини. З ним пов'язані величезні виховні та інтелектуально-освітні можливості суспільства. Саме тому поглиблене дослідження особливостей територіальної структури культурно-мистецького простору вкрай необхідне і актуальне завдання сучасної географії.

Вивченість проблематики. Феномену культурного простору міста Києва присвячені численні дослідження науковців, серед яких археологи, географи, етнографи, історики, краєзнавці: М.Ю. Брайчевський, І.І. Винниченко, І.Б. Гирич, М.Б.Кальницький, С.П. Романчук, М.А.Сагайдак, П.П.Толочко, та ін.

Проблема охорони та збереження унікальної історично-культурної, природної спадщини міста Києва дуже добре розроблена та обґрунтована українським та міжнародним екологічним законодавством, але, на жаль, порушується в процесі сучасного містобудування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Недостатньо дослідженими, на нашу думку, є вплив природних та історичних передумов на формування культурно-мистецького простору міста Києва та проблема планування його розвитку, що великою мірою залежить від системного вирішення існуючих економічних, екологічних та соціальних проблем.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою статті є аналіз природних та історичних передумов і чинників формування

культурно-мистецького простору міста Києва, дослідження їх впливу на формування територіальної структури закладів культури та мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Сутність та структура культурно-мистецького простору

Згідно Закону України про культуру, *культура* – це сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти;

культурний простір України – сфера, в якій відповідно до законодавства, провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище;

мистецтво – творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах;

нематеріальна культурна спадщина – звичаї, форми показу та вираження, знання, навички, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самотності та наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини;

культурно-мистецький простір міста включає об'єкти культурного призначення – цілісні майнові комплекси клубних закладів (клубів, будинків культури, палаців культури тощо), парків культури та відпочинку, бібліотек, музеїв, архівів історико-культурних заповідників, театральних-видовищних закладів (театрів, філармоній, концертних організацій, музичних колективів, ансамблів тощо), кінотеатрів, інших закладів культури; пам'ятки культурної спадщини, предмети колекцій, зібрання, фонди, будівлі, споруди культурного призначення та інші культурні цінності [1].

На наш погляд, невід'ємною частиною культурно-мистецького простору Києва є його природна спадщина, що послугувала однією з вирішальних умов формування унікального й неповторного образу міста.

Природні умови території Києва виявились оптимальними для формування поселення. Розташування у помірному кліматичному поясі, на межі двох багатих природних зон – Полісся та Лісостепу, на високих берегах Дніпра сприяло швидкому зростанню міста. Вигідне поєднання складного рельєфу з відносно густою річково-долинною мережею робило місто затишним для мешканців і неприступним для ворогів. Рельєф Києва зумовлений в основному тектонічними та гідрогеологічними чинниками і

суттєво відрізняється у різних частинах міста, що позитивно впливає на його естетичне сприйняття.

Високий ступінь розчленованості рельєфу вплинув на морфологію міста, яке з часів свого становлення не мало моноцентричного осередку, а складалося з різних територіально віддалених частин. Верхнє княже місто було засноване на Старокиївській горі і поступово розросталося на межиріччі Дніпра-Либіді. Нижнє місто з усіма його традиційними ремеслами забудовувалося на берегах Дніпра та його великої притоки – Почайни, що протікала по Оболоні та Подолу. В гирлі Почайни, знаходилась зручна гавань для судноплавства. Хрещатик в ті часи був струмком, що протікав дном зарослого яру, а сучасний Майдан незалежності – непрохідною заболоченою балкою.

Ще одним осередком древнього міста було великокняже село Берестове, розташоване на високих заліснених пагорбах понад Дніпром, поблизу якого у 1051 р. був заснований печерний монастир.

Завдяки підвищеній правобережній частині міста, Київ завжди славився своїми мальовничими панорамами.

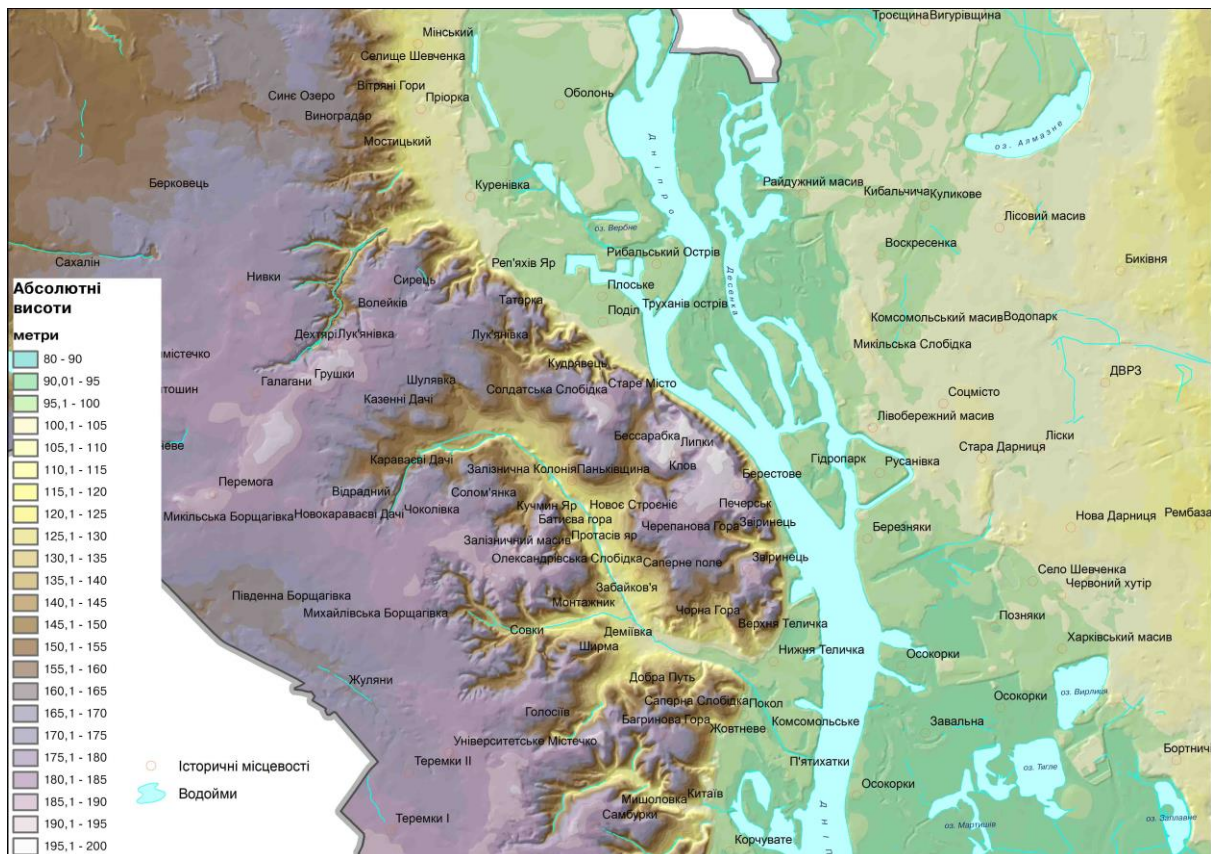

Рис. 1. Фізична поверхня м. Києва та історичні місцевості

Історичні чинники формування культурно-мистецького простору. Історія заснування міста овіяна легендами, однак має чітку територіальну прив'язку, що робить її ще більш таємничою і привабливою. Три гори

братів Кия, Щека та Хорива, на яких виникли окремі поселення, згодом злилися в єдине місто, оперезане річкою Либіддю, названою на честь їхньої сестри.

Велику роль у формуванні культурного простору майбутнього міста відіграли міжнародні християнські зв'язки. Ще на початку нашої ери, майже за тисячоліття до офіційної дати прийняття християнства, Київські гори відвідав один з апостолів – Андрій Первозваний. За словами літописця, він разом з учнями піднявся на місце, де стоїть нині Андріївська церква і встановив там хрест [2]

Після хрещення Київської Русі місто швидко зростало як в економічному, так і в культурному напрямку, про що свідчать духовно-архітектурні пам'ятки – Софія Київська, Києво-Печерська лавра, Михайлівський Золотоверхий. Активно розвивались міжнародні зв'язки, особливо за часів Ярослава Мудрого. Кожна наступна епоха суспільного розвитку залишала свій слід у природному та культурно-мистецькому просторі міста.

Про роль демографічних чинників у формуванні культурно-мистецького простору Києва найкраще свідчить статистика: за тисячоліття, що пройшло від часів заснування Софії Київської (у Новгородському літописі ця подія позначена 1017 роком), населення Києва зросло приблизно у 100 разів.

Нині у Києві зосереджується великий науковий і культурний потенціал. За останні роки приріст населення Києва відносно сталий – приблизно на 17-18 тисяч осіб за рік. Однак природний приріст населення досі від'ємний, оскільки смертність в столиці тривалий період перевищує народжуваність на 5 тисяч людей на рік. Приріст населення відбувається за рахунок міграційних процесів – щороку до столиці приїждить до 22 тисяч осіб: умовно, щороку Київ поглинає невеличке українське місто. Інститут демографії та соціальних досліджень НАНУ оцінює сукупне населення Києва, разом з незареєстрованими громадянами, у 3 144 тис. осіб. Разом з навколишніми передмістями Київ утворює Київську агломерацію із сукупним населенням 5,2 млн. мешканців [3].

Саме завдяки своєму культурно-мистецькому простору, Київ є найпривабливішим містом для постійного проживання в Україні. Тут відкриті широкі можливості для професійного та духовного розвитку, реалізації творчих здібностей. Тому найбільша частина приїжджих – це молодь, в тому числі студентська, що значно сприяє зростанню творчого потенціалу міста.

Останніми роками спостерігається особливе духовне піднесення української молоді, бажання впровадити європейські стандарти культури, чому сприяють глобалізаційні процеси, зацікавленість проблемами українців усього прогресивного світу.

З іншого боку, війна, що триває в Україні, виснажливо вплинула й на культурне життя, висунувши на передній план політичний, економічний, екологічний і моральний безлад. Тому сьогодні дуже гострою проблемою є

подолання соціально-економічної кризи, збереження досягнень культури, природних та історичних цінностей і не тільки в музеях і заповідниках, але, насамперед, у свідомості народу.

Особливості і принципи формування територіальної структури закладів культури і мистецтва. Особливістю розміщення закладів культури і мистецтва у місті Києві є збереження і розвиток єдності його природного, історичного, соціально-культурного простору, що в часі вимірюється вже тисячоліттями.

Основними осередками культурно-мистецького простору Києва до нині залишаються історичні Київські гори, які впродовж віків по мірі соціально-економічного та адміністративно-політичного зростання міста, територіально зливалися в єдине ціле. Цікаво, що інфраструктурою міста успадковані і впорядковані майже всі «непрохідні» природні форми рельєфу. Це стосується не тільки наземного але й підземного містобудівництва. Так, наприклад, давні частини міста – Верхнє місто (Старий Київ), Нижнє місто (Поділ) і Печерськ, що тривалий час розвивалися відносно самостійно, були сполучені системою узвозів та площ, а загальноміським центром став Майдан незалежності та Хрещатик – у традиційному розумінні «негативні» форми рельєфу. Так само неможливо собі уявити Київ без метро. Його тунелі прокладались у надзвичайно складних природно-інженерних умовах, однак майже всі станції метро визнані зразковими архітектурними об'єктами у галузі метробудування.

Планувальна структура міста з самого початку передбачала розвиток культурно-мистецького простору, а для планування та побудови духовних та культурних об'єктів запрошували найкращих спеціалістів з усього світу.

Так, наприклад, Успенський Собор та Софію Київську зводили візантійські будівничі, Велику Лаврську дзвіницю проектував німець Йоганн Шедель. Спорудження Нової печерської фортеці у 1830 році, що охопила майже весь Печерськ, проводилось за проектом військового інженера графа Карла Івановича Оппермана. Проект планування та забудови Міста 1837 року належить архітектору італійського походження – В.І.Беретті.

Велике значення для розвитку культурного життя міста завжди мали міські сади і парки загального користування.

Найдавніші серед них – Сади над Дніпром, Ботанічний сад університету, Миколаївський (тепер парк імені Т.Шевченка), Пушкінський на Брест-Литовському шосе.

На сьогодні Київ має багатofункціональну й привабливу культурно-мистецьку інфраструктуру як для жителів, так і для гостей міста, однак потужна урбанізація в межах Київської агломерації призвела до виникнення багатьох проблем, надто складних для вирішення в умовах великого міста.

Серед основних проблем – нерегламентована ущільнююча забудова, яка порушує рівновагу сучасних природних процесів, руйнує історично

сформовані природно-архітектурні ансамблі міста, перенаселення історичного центру, підвищене забруднення, в основному через паркування автомобілів, перенасиченість транспорту, відсутність пішохідної та велосипедної інфраструктури тощо. Все це негативно впливає і на територіальну структуру культурно-мистецького простору, викликає дискомфорт для жителів та туристів, руйнує цілісність і естетичне сприйняття образу міста.

Не меншою проблемою є поступове зменшення зацікавленості населення до освоєння культурно-мистецького простору. Особливо це стосується молоді, що пов'язано з багатьма соціальними процесами, які також потребують поглибленого аналізу.

Територіальна структура закладів культури і мистецтва м. Києва представлена на рис. 2.

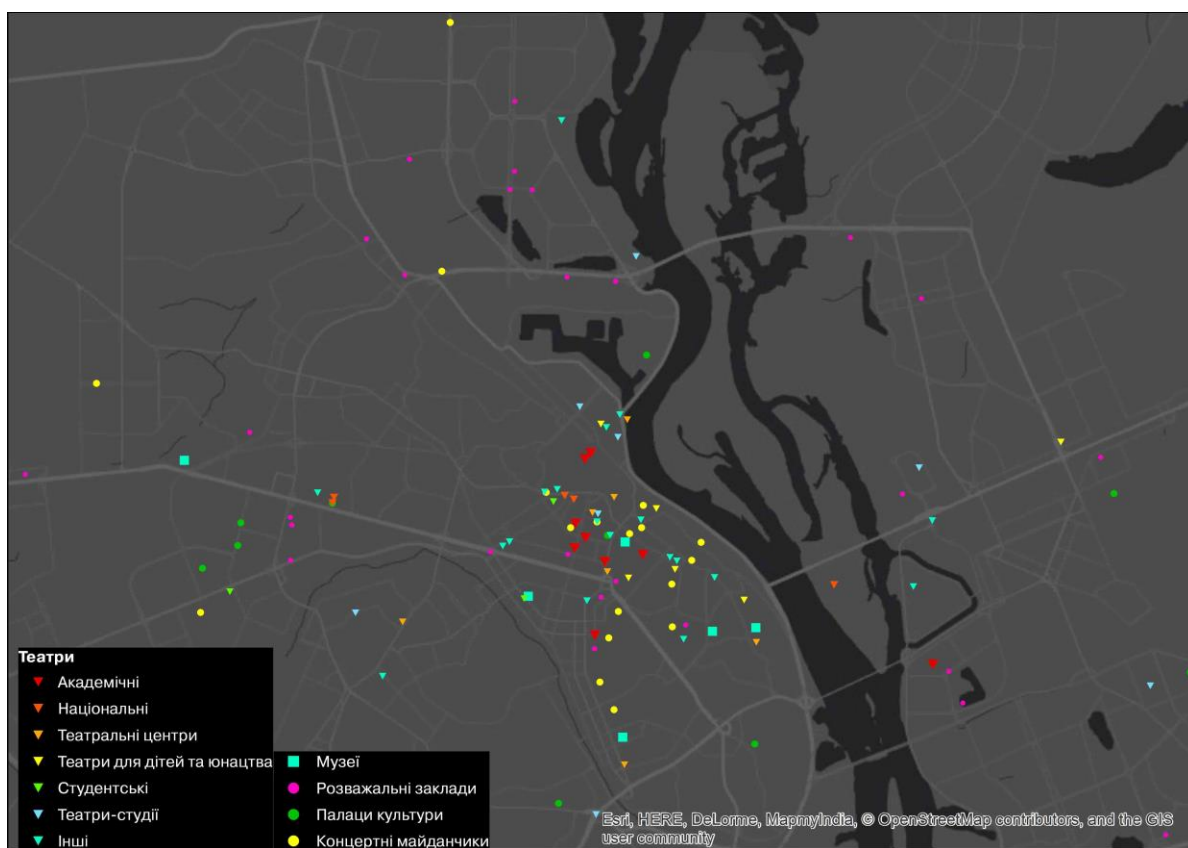

Рис. 2. Територіальна структура закладів культури і мистецтва м. Києва

Територіальна структура закладів культури і мистецтва відображає їх тяжіння до історичного центру міста, який і зараз залишається у вирі культурних подій. Прикладом може служити Музей Однієї Вулиці на Андріївському узвозі – одній з найдавніших і найсучасніших вулиць Києва. Саме це місце в першу чергу прагнуть відвідати гості столиці.

Музейні заклади міста Києва. Музеї Києва є не тільки складовою культурного простору міста, але й єдиного культурного простору України. Найвищий статус мають *національні музеї*, де зібрані провідні колекції

вітчизняного мистецтва. Традиційно вони розташовані в історичних місцевостях і будівлях Києва і є центрами культурно-мистецького простору міста. Так, наприклад, Національний музей історії України експонує понад 600 тисяч унікальних пам'яток історії та культури, що відображають розвиток суспільства України з найдавніших часів до сьогодення [4]. Це провідний історичний музей України. Розташований з 1944 року на Старокиївській горі – біля Київського Дитинця. У музеї історії України зберігаються етнографічні, археологічні пам'ятки, твори живопису і скульптури, нумізматичні колекції, стародруки та інші історичні експонати. Будівля музею, що є пам'яткою архітектури, збудована у 1937–1939 роках за проектом архітектора Йосипа Каракіса і спочатку призначалася для художньої школи. Цікаво, що в наш час музей поповнюється новими унікальними експозиціями, наприклад з 2016 року тут діє виставка «Українська Антарктида».

Одним із найбільших і найстаріших в Україні є Національний художній музей. За тривалий період існування (понад 100 років) в його фондах зібрано унікальну колекцію творів українського живопису, скульптури та графіки від XII ст. до сучасності. Завдяки цьому він став одним із центральних закладів зі збереження, вивчення та популяризації національного образотворчого мистецтва, джерелом духовної культури. Музей розташований в будівлі, яку створив 1899 року архітектор Городецький Владислав Владиславович цілеспрямовано для першого в Києві Міського музею.

Добре знаним в Україні та світі є Державний музей українського декоративного мистецтва, збірку якого складають понад 75 тисяч творів традиційного народного та професійного декоративного мистецтва України від XV століття до наших днів. Це різноманітні за матеріалом, формою, декоруванням і призначенням предмети домашнього вжитку. Всі вони мають визначені регіональні відмінності [5]. Музеї Києва можна поділити на історичні, краєзнавчі, мистецтвознавчі (художні), меморіальні, літературні, природознавчі, галузеві. Музеї кожного профілю поділяються залежно від спеціалізації на види і підвиди. Наприклад, до музеїв художнього профілю належать музеї образотворчого мистецтва, народної творчості, театральні, музичні; до музеїв природознавчого профілю – геологічні, палеонтологічні, ботанічні, зоологічні та ін., до галузевих – технічні, педагогічні, медичні тощо.

Прикладом меморіального є музейний комплекс, присвячений життю і творчості видатних співвітчизників – Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького. Його експозиції розміщені в меморіальних будинках які збереглися до сьогодні. Цікаво, що у цьому кварталі між вулицями Паньківською та Толстого нинішня нумерація будинків повністю відповідає номерам діляниць, затверджених ще у 1899 р. Наприкінці XIX — на початку XX ст. саме тут, на Маріїнсько-Благовіщенській вулиці були сусідами ці визначні родини. Це особливе

місце, де народжувались великі культурно-мистецькі ідеї, дістало назву «Українського Парнасу» [6].

Національні історико-архітектурні заповідники

Особливими духовними осередками Києва, що мають величезний вплив на формування його культурно-мистецького простору, є історико-архітектурні заповідники – Національний Києво-Печерський історико-культурний Заповідник на території Києво-Печерської лаври та Національний заповідник «Софія Київська», які вже понад чверть століття тому внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Національний заповідник «Софія Київська» заснований Ярославом Мудрим на території Софійського монастиря. До складу заповідника входять пам'ятки світового значення: Софійський собор з комплексом монастирських споруд, Золоті ворота, Кирилівська, Андріївська церква.

Київський собор Святої Софії справедливо називають найвеличнішою спорудою в Україні [7]. Вона є символом непохитності нашої держави впродовж її тисячолітньої історії.

Києво-Печерська Лавра із знаменитою дзвіницею, яку видно на десятки кілометрів – стародавній монастир, що займає 28 гектарів на схилах Дніпра і включає 144 споруди, 122 з яких – пам'ятки історії і культури. Серед них два унікальних підземних монастирських комплекси, храми, пам'ятки архітектури XI-XIX ст., виставкові приміщення тощо.

Обидва національні заповідники є величезними туристичними центрами, які щороку відвідують сотні тисяч гостей як з України, так із різних країн світу.

Заклади музичного мистецтва

Система музичної освіти у Києві включає три рівні. Провідними вищими навчальними музичними закладами є Національна музична академія ім. П. І. Чайковського та Київський інститут музики ім. Р. М. Глієра (КІМ). Вищій музичній освіті передуює освіта початкового і середнього рівнів, відповідними закладами яких є дитячі музичні школи (ДМШ) та музичні училища. Особливе місце займають спеціалізовані середні музичні школи при консерваторіях, що поєднують спеціальну музичну та загальну середню освіту.

Серед головних осередків сучасного музичного життя міста Києва є Національна опера України, Національна філармонія України, Будинки органної та камерної музики, Київський державний театр оперети. Концерти академічної музики проходять також у Великому та малому залах Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, концертному залі Будинку звукозапису, Будинку вчених, Будинку вчителя, Будинку Актора, концертних естрадах Центрального і Хрещатого парків та ін.

Концерти розважальної музики відбуваються в Палаці «Україна», Палаці Спорту, Жовтневому Палаці, Українському домі, ДК КПІ, Центральному домі художника, концертному залі FreeDom та інших залах. У теплу пору року концерти та фестивалі української етно- та рок-музики проходять на Співочому полі.

Періодично у Києві проводяться міжнародні музичні фестивалі, зокрема: академічної музики – «Київ Музик Фест», «Форум музики молодих», фестивалі фортепіанної, хорової та естрадної музики, численні музичні конкурси, зокрема, піаністів – пам'яті В. Горовиця, диригентів – ім. С. Турчака, хорових колективів – ім. М. Леонтовича, вокалістів – ім. Соломії Крушельницької, бандуристів – ім. Гната Хоткевича, а також багатопрофільний конкурс імені М. Лисенка[8].

У Києві працювали видатні музиканти – Микола Лисенко, Олександр Кошиць, Микола Леонтович, Яків Степовий, Кирило Стеценко, Рейнгольд Глієр, Болеслав Яворський, Левко Ревуцький, Борис Лятошинський, Микола Вілінський, Григорій Верьовка, Борис Гмиря Степан Турчак, Іван Карабиць, Володимир Симоненко та багато інших.

Заклади образотворчого мистецтва

Основними центрами образотворчого мистецтва в Києві є Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури та Національна спілка художників України. Багаті художні колекції представлені в художніх музеях – Національному художньому музеї, Музеї російського мистецтва та Музеї імені Богдана та Варвари Ханенків. Твори сучасних українських художників експонуються в галереї спілки художників, міській галереї мистецтв «Лавра», низці галерей на Андріївському узвозі, Мистецькому Арсеналі тощо.

Театри. В Києві на сьогоднішній день діє близько 50 театрів (рис. 2). Всі вони розраховані на різну аудиторію глядачів, відрізняються за репертуаром, акторським складом та режисерськими знахідками. Великі, всесвітньо відомі театри Києва поділяють культурний простір з невеликими театрами-студіями, що робить театральне життя Києва насиченим та різноманітним.

Справжньою окрасою Києва є Національний академічний театр опери й балету ім. Тараса Шевченка, який має балетну та оперну трупу, а також симфонічний оркестр. Театр має високу творчу репутацію протягом багатьох десятиліть не тільки в Україні, але й у різних країнах світу. Репертуар включає твори Лисенка, Чайковського, Моцарта, Бородіна, Верді, Пуччині, Адана, Леонкавалло, Римського-Корсакова, Мусоргського, а також багатьох інших композиторів зі світовими іменами. На сцені київського оперного театру в різний час виступали такі виконавці як Марія Литвиненко-Вольгемут, Іван Паторжинський, Михайло Гришко, Дмитро Гнатюк, Євгенія Мирошніченко, Анатолій Солов'яненко, Вікторія Лук'янець, Галина Туфтина, Анатолій Мокренко, Олена Потапова, Валерій Ковтун та інші.

Цікавою є історія одного з найпопулярніших українських театрів – національного академічного театру ім. І. Франка, який розпочав свою діяльність у Вінниці у 1920 році під керівництвом українського актора Гната Петровича Юри. Впродовж першого сезону актори показали глядачам 23 вистави, а театральні критики, відзначаючи популярність нового театру, назвали його «Театром нового століття». Тоді в трупу

входило багато молодих акторів, що стали через деякий час легендою українського театру, а Гнат Петрович Юра залишався його беззмінним художнім керівником протягом 46 років. У той час, на території України діяло кілька цікавих і самобутніх театрів, між якими встановилися відносини своєрідного творчого змагання. Найбільш тісні творчі відносини зв'язували акторів театру ім. Франко із трупю театру "Березиль", яким керував Лесь Курбас.

Нині театр імені Івана Франка є найулюбленішим для мешканців та гостей міста.

Висновки. Дослідження природних та історичних передумов розвитку духовності, культури та мистецтв Києва – архітектурного, образотворчого, музичного, літературного, театрального – підтверджує наш висновок про те, що культурно-мистецький простір Києва є складним і цікавим феноменом, який потребує поглибленого аналізу. Для зручності досліджень його можна уявити як систему, що включає не тільки культурні об'єкти (будівлі, споруди, заклади), але і явища та події, які віками розвиваються як у просторі, так і у часі. Особливе місце у формуванні культурного простору належить природному середовищу, яке зазнає дедалі більшого антропогенного навантаження. Проведені дослідження територіальної структури та сучасного стану культурно-мистецького простору м. Києва ілюструють необхідність підвищеної уваги до планування майбутнього розвитку міста, а також комплексного вирішення численних проблем, пов'язаних з охороною та збереженням найцінніших природних, історичних пам'яток міста, його нематеріальної культурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Закон України про культуру // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2011. - № 24. - Ст. 168
2. Ізборник. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/>
3. Куриленко О. Демографічне майбутнє Києва / О. Куриленко // А.С.Д. - Агентство стратегічних досліджень - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://sd.net.ua/2011/01/19/demografichne-majbutnye-kiyeva.html>
4. Шевченківська районна державна адміністрація в м. Києві. Офіційний сайт - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://shev.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=537&Itemid=39
5. Національний музей українського народного декоративного мистецтва - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.mundm.kiev.ua/>
6. Музей видатних діячів української культури. Офіційний сайт - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://mvduk.kiev.ua/?page_id=65
7. Історія Софійського Собору - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://sofiyskiy-sobor.polnaya.info/ua/istoriya_sofiivskogo_soboru.shtml
8. Сучасна українська музика - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://sites.google.com/site/ukrainianmodernmusic/sucasna-muzika/nezd> -

Список использованных источников:

1. Закон Украины про культуру // Ведомости Верховного Совета Украины (ВВС). - 2011. - № 24. - Ст. 168 (украинский)
2. Изборник. История Украины IX-XVIII ст. Первоисточники и интерпретации - [Електронний ресурс] - Режим доступа: <http://izbornyk.org.ua/> (украинский)

3. Куриленко О. Демографічне майбутнє Києва / О. Куриленко // А.С.Д. - Агентство стратегічних досліджень - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sd.net.ua/2011/01/19/demografichne-majbutnye-kiyeva.html> (український)
4. Шевченковская районная государственная администрация в г. Киеве. Официальный сайт - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://shev.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=537&Itemid=39 (український)
5. Национальный музей украинского народного декоративного искусства - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.mundm.kiev.ua/> (український)
6. Музей известных деятелей украинской культуры. Официальный сайт - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://mvdruk.kiev.ua/?page_id=65. (український)
7. История Софийского Собора - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://sofiyskiy-sobor.polnaya.info/ua/istoriya_sofiivskogo_soboru.shtml
8. Современная украинская музыка - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://sites.google.com/site/ukrainianmodernmusic/sucasna-muzika/nezd>

References

1. Zakon Ukrainy pro kulturu // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy (VVR). - 2011. - № 24. - Ст. 168
2. Izbornyk. Istoria Ukrainy IX-XVIII st. Pershodzherela ta interpretatsii - Resource Access:: <http://izbornyk.org.ua/>
3. Kurilenko O. Demografichne maybutne Kyiva / O. Kurilenko // A.S.D. – Agentstvo strategichnykh doslidzhen Resource Access:: <http://sd.net.ua/2011/01/19/demografichne-majbutnye-kiyeva.html>
4. Shevchenkivska rayonna derzhavna administratsia v m. Kyiv. Ofitsyni sait Resource Access: http://shev.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=537&Itemid=39
5. Natsionalnyi muzei ukrainskogo narodnogo dekoratyvnogo mystetstva Resource Access:: <http://www.mundm.kiev.ua/>
6. Muzei vydatnykh diyachiv ukrainskoi kultury Ofitsyni sait - Resource Access:: http://mvdruk.kiev.ua/?page_id=65
7. Istoria Sofiyskogo Soboru - Resource Access: http://sofiyskiy-sobor.polnaya.info/ua/istoriya_sofiivskogo_soboru.shtml
8. Suchasna ukrainska muzyka - Resource Access: <https://sites.google.com/site/ukrainianmodernmusic/sucasna-muzika/nezd>

УДК 911.3:94:001.32(477)

Шевчук Сергій Миколайович
кандидат географічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка, м.
Полтава, Україна,
e-mail: S_Sevchuk@online.ua

*ГАЛУЗЕВО-СТАТИСТИЧНА ШКОЛА УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬНОЇ
ГЕОГРАФІЇ (ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАДЕМІКА К.Г.
ВОБЛОГО)*

Метою дослідження є пізнання особливостей становлення, розвитку та персонального складу галузево-статистичної наукової школи в українській суспільній географії. Нагальною потребою сьогодення є така реконструкція минулої української суспільно-географічної науки, яка б дозволила об'єктивно і неупереджено показати дійсний внесок у її розвиток наукових шкіл та окремих учених. Витоки української суспільної географії пов'язані із формуванням антропогеографічної та галузево-статистичної шкіл у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Методика дослідження передбачала збір фактичних даних, аналіз первинної інформації, її формальну та генетичну систематизацію, а також виявлення конкретних емпіричних закономірностей функціонування галузево-статистичної школи.

На основі біографічного *методу* показано формування персонального складу наукової школи, висвітлено життєвий шлях та науковий доробок її представників, а саме К. Воблого, В. Кістяківського, О. Сухова, С. Остапенка, І. Феценка-Чопівського та Г. Кривченка. У результаті дослідження простежено роль галузево-статистичної школи у формуванні української суспільно-географічної науки; відображено історичні умови її становлення, розвитку та знищення; простежено особливості формування її персонального складу та організаційного оформлення; проаналізовано творчий доробок представників цієї наукової школи.

Наукова новизна полягає у тому, що у цій статті уперше комплексно досліджено галузево-статистичну школу української суспільної географії.

Практичне значення визначається тим, що матеріали дослідження можуть стати основою для подальших досліджень з історії розвитку української суспільної географії, вони дозволяють забезпечити більш раціональне обґрунтування завдань подальших наукових розвідок.

Ключові слова: українська суспільна географія, наукова школа, галузево-статистична школа, К. Воблий.

УДК 911.3:94:001.32(477)

Шевчук Сергей Николаевич.,
кандидат географических наук, доцент

Полтавский национальный
педагогический университет имени В.Г.
Короленко, г. Полтава, Украина,
e-mail: S_Sevchuk@online.ua

*ОТРАСЛЕВО-СТАТИСТИЧЕСКАЯ ШКОЛА УКРАИНСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ
ГЕОГРАФИИ (ДО 140-ЛЕТИЯ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ АКАДЕМИКА К.Г. ВОБЛОГО)*

Целью исследования является познание особенностей становления, развития и персонального состава отраслево-статистической научной школы в украинской общественной географии. Насущной потребностью сегодняшнего дня является такая реконструкция прошлого украинской общественно-географической науки, которая бы

позволила объективно и беспристрастно показать действительный вклад в ее развитие научных школ и отдельных ученых. Истоки украинской общественной географии связаны с формированием антропогеографической и отраслево-статистической школ в конце XIX – начале XX ст.

Методика исследования предусматривала сбор фактических данных, анализ первичной информации, ее формальную и генетическую систематизацию, а также выявление конкретных эмпирических закономерностей функционирования отраслево-статистической школы.

На основе биографического *метода* показано формирование персонального состава научной школы, освещены жизненный путь и научное наследие ее представителей, а именно К. Воблого, В. Кистяковского, А. Сухова, С. Остапенко, И. Фещенко-Чопивского и Г. Кривченка. В результате исследования прослежена роль отраслево-статистической школы в формировании украинской общественно-географической науки; отображены исторические условия ее становления, развития и уничтожения; прослежены особенности формирования ее персонального состава и организационного оформления; проанализированы творческие наработки представителей этой научной школы.

Научная новизна статьи состоит в том, что в ней впервые комплексно исследована отраслево-статистическая школа украинской общественной географии.

Практическое значение определяется тем, что материалы статьи могут стать основой для дальнейших исследований истории развития украинской общественной географии, они позволяют обеспечить более рациональное обоснование заданий дальнейших научных поисков.

Ключевые слова: украинская общественная география, научная школа, отраслево-статистическая школа, К. Воблый.

УДК 911.3:94:001.32(477)

Shevchuk Serhiy Mykolayovych,
candidate of geographical sciences, associate
professor

Poltava V.G. Korolenko National
Pedagogical University, Poltava, Ukraine,
e-mail: S_Sevchuk@online.ua

*INDUSTRY STATISTIC SCHOOL OF UKRAINIAN HUMAN GEOGRAPHY
(DEVOTED TO THE 140TH ANNIVERSARY OF ACADEMICIAN K.G.
VOBLYI'S DATE OF BIRTH)*

The aim of this research is to reveal the peculiarities of formation, development and personnel of industry statistic schools in the Ukrainian human geography. Nowadays there is the urgent need to reconstruct the past Ukrainian social and geographic science that allows showing objectively and impartially how scientific schools and scientists can contribute in its development. The origin of Ukrainian human geography relates to the anthropogeographical, industry statistic schools in the late XIX – early XX centuries.

The methods of this research include collecting facts, analysis of initial information, formal and genetic systematization and identification of specific empirical regulations of industry statistic schools functioning.

Based on the biographical *method* the author has shown the formation of industry statistic schools personnel including the biography and research papers of K. Voblii, O. Sukhov, S. Ostapenko, I Feshchenko-Chopivskiy and G. Kryvchenko. The article traces the role of industry statistic schools in formation of Ukrainian human geography and depicts the historical conditions of their formation, development and destruction, and the ways of forming and organizing the personnel; the author analyzes the research paper of some representatives of this scientific school.

For the first time the complex research has been done in terms of industry statistic schools in Ukrainian human geography.

The outcomes of this study can be used in further research in the development of human geography, and it allows putting forward objectives for further scientific investigations.

Key words: Ukrainian human geography, scientific school, industry statistic school, K. Vobliy.

Поставка проблеми та мети дослідження. Досить пізнє оформлення історії української суспільної географії в самостійний розділ науки призвело до того, що серйозні роботи з виявлення і вивчення наукових шкіл в українській географії фактично не велися, завдання їх спеціального дослідження не ставилося. Уявлення про наукові школи в географії формувалося стихійно під впливом традицій без урахування їх конкретно-історичної та теоретичної характеристики. Про наукову школу говорять як про унікальне явище, що виникає між ученими на основі спільності поглядів, і призводить їх до тісної співпраці, породжує неформальні взаємини, на тривалий час визначає шляхи розвитку нового знання. У вузькому сенсі наукову школу визначають як невеликий колектив, об'єднаний спільною системою поглядів, ідей, традицій, що передаються і розкриваються при зміні наукових поколінь.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. в українській науці склалися відносно сприятливі умови для формування власної суспільно-географічної школи. Цей процес становлення відбувався паралельно (хронологічно одночасно) на українських землях, що на той час перебували у складі різних імперій. Вчені, що працювали у Наддніпрянщині формували свої погляди на сутність тодішньої економічної географії у руслі російської школи статистики та економіки, що призвело до утвердження галузево-статистичного напрямку науки, а вчені Галичини були прихильниками європейської географії людини, тим самим започаткували антропогеографічний напрямок у науці. На думку проф. М. Пістуна науковими основами галузево-статистичного напрямку були описова статистика, комерційна географія, галузеві економіки та політекономія. Особливістю ж української описової статистики було її поєднання з географією. В свою чергу антропогеографічний напрям сформувався під впливом антропогеографічних ідей німецької і французької географічних шкіл, а також власних соціально-географічних, етногеографічних та країнознавчих досліджень [8]. Галузево-статистична школа в українській суспільній географії сформувалася як провідна наукова школа, як визнаний науковий напрям в розумінні сукупності нагромадженого соціально значущого знання, що характеризувала наукову складову географії, а тому може бути названа школою класичного наукового мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Школи-напрямки розвитку української суспільної географії досліджені досить слабо. В окремих дослідженнях проф. М. Пістуна [9], який виділив три напрямки розвитку суспільно-географічної думки в Україні у першій половині ХХ ст.

(галузево-статистичний, антропогеографічний та районний), а також детально проаналізовано нові напрямки розвитку науки, що оформилися у кін. ХХ – на поч. ХХІ ст. (соціально-географічний, регіонального сталого і збалансованого розвитку, геоінформаційний, історико-суспільно-географічний та митно-логістичний). Проф. О. Шаблій [6] здійснив обґрунтування чотирьох напрямів розвитку новітньої української суспільної географії: антропогеографія та географія етнічних земель; економічна географія, геоэкономика та регіональна статистика; соціально-економічна географія; політична географія та геополітика). Питання особливостей формування галузево-статистичної школи української суспільної географії ще не були предметом окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На поч. ХХ ст. в українській науці широкого розповсюдження набув термін «економічна географія», хоча сама наука була ще досить слабо диференційована від статистики й вони часто розумілися як складові економіки. Характерною рисою економіко-географічних робіт, виконаних українськими вченими кін. ХІХ – поч. ХХ ст., які працювали під впливом ідей російської школи, було їх галузево-статистичне спрямування. Ще у ході реформування суспільно-політичного та соціально-економічного життя в Росії активного розвитку набула т.зв. земська статистика, що заклала основи системного статистичного вивчення українських земель та накопичила значний статистичний матеріал про населення та господарську діяльність. Іншим методологічним джерелом формування економічної географії була комерційна географія, що формувалася у Росії також в кін. ХІХ – поч. ХХ ст. як географія торгівлі. Саме ці статистичні дослідження та їх конкретні результати, а також розвиток комерційної географії були методологічною основою для формування української економічної географії та демографії. Економіко-географічні дослідження були присвячені аналізу розвитку і розміщення окремих галузей господарства, що безпосередньо відображало практичну потребу у їх управлінні. Разом з тим, галузево-статистичні дослідження часто носили і регіональний характер, адже реалізовувалися на прикладі конкретних територіальних одиниць, як правило губерній. Прикладом можуть слугувати регіональні галузево-статистичні описи українських губерній, які з'явилися на поч. ХХ ст., зокрема Херсонської, Полтавської, Чернігівської та Катеринославської. Регіональними за своїми територіальними межами були і перші праці основоположника української школи галузево-статистичної економічної географії акад. К. Воблого. Галузево-статистичний підхід потребував також застосування порівняльно-історичного методу та вивчення економічних відносин, що виникали у процесі господарської діяльності. Показово, що у період 1930-х і інерційно 1940-х рр., коли в СРСР галузево-статистичну школу було оголошено «буржуазно-націоналістичною», тематика наукових праць акад. К. Воблого та представників його наукової школи носила саме історико-галузевий характер, розглядаючи історичні особливості розвитку різних галузей господарства. Виходячи із об'єктивних умов спеціалізації

господарства української економіки, найбільшого розвитку отримали галузево-статистичні дослідження сільського господарства України, зокрема вирощування цукрового буряку та виробництва цукру.

Отже, галузево-статистична парадигма економічної географії отримала широкий розвиток на українських землях в складі Російської імперії, де цей напрямок науки був обґрунтований проф. В. Деном. Українськими вченими було організовано дослідні роботи по обґрунтуванню розвитку і розміщення виробництв різних галузей господарства України, на принципах галузево-статистичного підходу, почали розвиватися географія галузей світового господарства, готувалися фундаментальні статистичні довідники з економічної географії України та її окремих регіонів.

Представниками галузево-статистичної школи української економічної географії були акад. К. Воблий, проф. В. Кістяківський, проф. О. Сухов, проф. С. Остапенко, проф. І. Феценко-Чопівський, проф. Г. Кривченко та інші. Основними напрямками досліджень представників галузево-статистичної школи було визначення наукових засад економічної географії як науки, вивчення розміщення продуктивних сил, економіко-географічне українознавство, географія промисловості та сільського господарства, географія природно-ресурсного потенціалу, а також географія торгівлі і комерційна географія.

Таблиця 1

Галузево-статистична школа в історії української суспільної географії кін. XIX – поч. XX ст.

Вчений	Напрямки науково-дослідної діяльності	Учні чи послідовники
К. Воблий	Економічна географія України, статистика, географія промисловості, географія сільського господарства, географічна регіоналістика	Л. Корецький Г. Кривченко К. Пярглі І. Рибачок С. Остапенко В. Юденич та ін.
В. Кістяківський	Комерційна географія України, географія торгівлі	
О. Сухов	Економічна географія України, географія промисловості, економічна географія зарубіжних країн	І. Ландо І. Мукомель О. Смирнов
С. Остапенко	Економічна географія України, статистика, етногеографія	
І. Феценко-Чопівський	Економічна географія України, географія промисловості	
Г. Кривченко	Географія сільського господарства, статистика, демогеографія	П. Гудзенко В. Симоненко М. Хилюк

Акад. К. Воблий (1876 – 1947) народився у 1876 р. на Полтавщині. Після закінчення початкової школи він навчався у Полтавському духовному училищі, а потім у Полтавській та Київській духовних семінаріях, здобувши вищу духовну освіту та ступінь кандидата богослов'я у 1900 р. В тому ж році, після невдалої спроби вступу до Київського університету, він вступив до Юр'ївського (Тартуського) університету, а через рік перевівся на юридичний факультет у Варшавський університет. Будучи студентом 3 курсу видав свою першу працю «Заатлантична еміграція, її причини і наслідки». Після закінчення Варшавського університету в 1904 р. зі ступенем кандидата права, К. Воблий залишився для подальшої наукової роботи і підготовки професорського звання на кафедрі політичної економії та статистики, де вивчав матеріали про розвиток господарства та еміграцію населення з Польщі. У 1906 р. видав працю «Розвиток фабрично-заводської промисловості в 10 губерніях Царства Польського з 1876 по 1906 рр.», а згодом «Нариси з історії Польської фабричної промисловості за 1764 – 1830 рр.», за яку Київським університетом йому було присуджено ступінь магістра.

Починаючи з 1906 р. К. Воблий працював у Київському університеті Св. Володимира та Київському комерційному інституті на кафедрі політичної економії та статистики. Підготував до друку університетський підручник із статистики який витримав три видання (1909, 1912, 1918 рр.). За час наукового стажування упродовж 1908 – 1909 рр. у Паризькому, Берлінському та Мюнхенському університетах ним була підготовлена дисертація «Третій професійно-промисловий перепис у Німеччині (досвід аналітико-методологічного дослідження)», захистивши яку у 1911 р. К. Воблий здобув науковий ступінь доктора політичної економії та статистики. З цього часу і до 1920 р. він працював на посадах професора Київського університету та декана Київського комерційного інституту. Видав ряд наукових праць, більшість із яких була присвячена просторовим аспектам економічних і соціальних процесів, які склали основу для формування галузево-статистичного напрямку в українській економічній географії.

У 1917 р. К. Воблий був обраний ректором Київського комерційного інституту, а в 1919 р. став академіком Української академії наук зі спеціальності «промисловість і торгівля», видав один із перших підручників з економічної географії України, який витримав ще ряд перевидань. З 1920 р. акад. К. Воблий працював також на посаді професора Інституту народного господарства (колишнього Комерційного інституту). Основні зусилля вченого упродовж 1920-х рр. були спрямовані на економіко-географічне вивчення галузей господарства України, які він розглядав у історичному, територіальному та міжгалузевому аспектах. З 1925 по 1930 рр. К. Воблий був керівником Семінару з вивчення продуктивних сил господарства України при ВУАН, а у 1927 – 1930 рр. очолював Комісію з вивчення народного господарства України [6].

У 1928 р. акад. К. Воблий був обраний віце-президентом АН УРСР. В цей час він працював над фундаментальною багатотомною монографією по дослідженню розвитку цукрової промисловості України «Нариси з історії розвитку українсько-російської цукробурякової промисловості», перші томи якої вийшли друком у 1928 – 1931 рр., а останні були заборонені радянською цензурою.

З початку 1930-х років у роботах акад. К.Воблий, під впливом репресивного апарату радянської держави, змушений був переглянути свої погляди на методологічні засади економіко-географічної науки та прийняти ідеї районної школи. Вихід публікацій вченого майже припинився, лише в окремих статтях досліджувалися проблема Великого Дніпра; розвиток і розміщення господарства України; мінерально-сировинні ресурси Полісся; економічна географія районів та міст України.

Акад. К.Воблий в 1933 р. виступив організатором кафедри економічної географії в Київському університеті, а у 1938 р. його було призначено завідувачем відділу економічної географії Інституту економіки АН УРСР. Центральною дослідницькою проблемою роботи Інституту було визначено проблематику комплексного розвитку народного господарства УРСР і окремих її районів, також започатковано дослідження з історії народного господарства УРСР, а провідною темою наукової роботи відділу економічної географії була тема «Розміщення і розвиток продуктивних сил економіко-географічних районів УРСР». Саме ці два осередки й були провідними центрами економіко-географічних досліджень в УРСР, у яких, під керівництвом К. Воблого, було розроблено фундаментальний підручник з економічної географії України, вихід якого обірвала Друга світова війна. З 1943 по 1947 рр. акад. К. Воблий очолював Інститут економіки АН УРСР. Уже в перші повоєнні роки Інститут економіки досяг значних наукових результатів роботи, зокрема було підготовлено перший том фундаментальної праці з економічної географії за редакцією акад. К. Воблого, а також друге видання збірника про стан господарства України.

Детально проаналізувавши науковий доробок академіка К. Воблого у ряді публікацій та в межах дисертаційного дослідження В. Матвієнко [5, с.10 – 14] виділив основні напрямки його науково-дослідної діяльності: дослідження проблем розвитку і розміщення продуктивних сил в районі Великого Дніпра, розробка теоретико-методичних основ розвитку промисловості, дослідження особливостей формування АПК, регіональна та інша проблематика. Помер К. Воблий у 1947 р.

Проф. О. Сухов (1881 – 1944) народився в 1881 р. у Петербурзі. Закінчивши гімназію, у 1902 вступив до Петербурзького технологічного інституту, де слухав лекції з економічної географії проф. В. Дена, проте через три роки був виключений за участь у революційному русі. У 1908 р. переїхав до Одеси, де невдовзі був заарештований і засланий за «антидержавну» діяльність на три роки у м. Онегу. Після заслання протягом 1911 – 1914 рр. навчався на природничому факультеті Ієнського університету (Німеччина). У 1917 р. від фракції соціал-демократів

(меншовиків) О. Сухова обрали членом ВЦВК. У 1919 р. він був обраний членом Одеської Думи [7]. У цей час почав активно займатися науковою та організаційно-викладацькою роботою. З 1921 р. О. Сухов брав участь у налагодженні освітнього процесу в Одеському інституті народного господарства, в якому вів плідну педагогічну роботу, створивши кафедру економічної географії та світового господарства. Перебуваючи на посаді професора О. Сухов розробив та читав курси економічної географії України, СРСР, Англії, Німеччини, Франції, США та ін. країн. У 1921 р. видав підручник з «Економічної географії України», а в 1930 р. підручник «Економічна географія СРСР та УРСР». Наукову роботу проф. О. Сухов проводив відразу в трьох науково-дослідних установах: голова політично-економічного відділу Одеської філії Всеукраїнської наукової асоціації сходознавців (1926 – 1930 рр.), дійсний член Українського науково-дослідного інституту сходознавства, завідуючий Одеської секції сходознавства Харківської науково-дослідної кафедри світового господарства (1926 – 1930 рр.). За кілька років існування секція мала сім аспірантів, які спеціалізувалися на вивченні економіки та народного господарства Туреччини, країн Арабського Сходу й Персії. Наприкінці 1920-х рр. діяльність секцій була припинена, а восени 1930 р., під час реорганізації Інституту народного господарства у Банківський інститут, переїхав до Новосибірська, де проф. О. Сухов до 1934 р. працював на посаді професора, завідувача кафедри економічної географії та науковим співробітником Промислово-економічного інституту. Після відновлення у 1934 р. Одеського державного університету його ректор І. Шмідт запропонував вченому очолити кафедру фізичної географії. Проф. О. Сухов повернувся в Одесу, а вже у 1938 р. його було заарештовано і відправлено до таборів Сибіру. Відбувши весь термін покарання, проф. О. Сухов так і не був звільнений вчасно, його залишили працювати як вільнонайманого в навчально-дослідному комбінаті Сиблагу НКВС ботаніком по збору лікарських трав. У 1944 р. проф. О. Сухов помер.

Проф. С. Остапенко (1881 – 1937) народився в 1881 р. на Житомирщині. Початкову освіту здобув у 1897 р. у місцевій школі, після чого навчався у сільськогосподарській школі. В 1904 р. С. Остапенко розпочав педагогічну діяльність у школі м. Турійськ на Волині, однак через рік роботи був заарештований і відсидів у в'язниці три роки. Після звільнення С. Остапенко переїхав до Києва, де у 1909 р. екстерном закінчив Володимирський кадетський корпус й вступив до Київського комерційного інституту, де був студентом проф. К. Воблого. У 1913 р. С. Остапенко був відряджений до Німеччини для поглиблення практичних знань з економіки. Після закінчення інституту С. Остапенко працював завідувачем статистичного бюро Балтського повітового земства, видав перші наукові праці «Перський ринок та його значення для Росії», «М'ясний експорт», «Економіка тваринництва та хлібне мито». У 1915 р. він переїхав до Харкова, де очолив статистичне бюро гірничодобувної промисловості Слобожанщини, однак уже в 1916 р. на запрошення К.

Воблого повернувся до Києва й працював приват-доцентом Київського комерційного інституту, викладаючи статистику та економічну географію [1]. У 1918 р. С. Остапенка було включено як економічного радника до української мирної делегації на переговорах у Брест-Литовському та Комісії з товарообміну із Центральними державами, що була утворена при РНМ УНР. В січні 1919 р. його призначили міністром народного господарства у складі першого уряду Директорії, а в лютому він сформував та очолив нову Раду народних міністрів.

Паралельно С. Остапенко займався викладацькою діяльністю, зокрема читав лекції з економічної географії України, економічної політики та економіки промисловості для студентів Економічно-адміністративного інституту, учнів кооперативної школи та слухачів консульських курсів. З 1919 р. С. Остапенко повністю перейшов на викладацьку роботу, зокрема почав працювати доцентом кафедри статистики та економічної географії у Кам'янець-Подільському університеті, а в 1920 р. повернувся до Києва, де влаштувався на роботу у редакцію журналу «Червоний шлях» та професора економічної географії Інституту народного господарства. Саме на цей період припав вихід більшості його наукових праць, в першу чергу підручників із навчальних дисциплін, які викладав С. Остапенко: «Економічна географія України» (1919 р.), «Політична економія» (1920 р.), «Курс статистики і демографії» (1920), «Важливі властивості українського народу в порівнянні з іншими народами» (1920 р.), «Капіталізм на Україні» (1924 р.), «Енергетика громадського господарювання за 1913 та 1923 роки» (1925 р.). В 1931 р. С. Остапенка заарештували і він потрапив до таборів, де й загинув у 1937 році.

Проф. І. Феценко-Чопівський (1884 – 1952) народився у 1884 р. на Житомирщині. Середню освіту здобув у 1903 р., закінчивши Житомирську гімназію. В тому ж році вступив до Київського політехнічного інституту на спеціальність «цукроваріння», однак у 1906 р. перевівся на спеціальність «металургія», за якою й здобув вищу освіту у 1908 р. Після закінчення інституту І. Феценко-Чопівський проходив дворічну практику в науково-дослідних металознавчих школах Німеччини, Італії, Франції. Повернувся до Києва і був призначений асистентом кафедри металургії Київського політехнічного інституту. Перед Першою світовою війною отримав стипендію для стажування в лабораторії металографії у Німеччині. Повернувшись до Києва, брав участь у подіях Української національної революції. В 1919 р. І. Феценко-Чопівський був призначений віце-прем'єром та міністром народного господарства українського уряду. Саме на цей час припало формування І. Феценка-Чопівського як українського економіко-географа. За особистим проханням М. Грушевського І. Феценко-Чопівський провів економіко-географічне дослідження природних ресурсів України та дав оцінку їх господарського використання. У 1917 р. він видав фундаментальну працю «Економічні нариси: природні багатства та велика промисловість України», а

доопрацювавши її у 1919 р. видав двотомник «Природні багатства України», перший том було присвячено аналізу мінерально-сировинних ресурсів України та її промисловості, а другий – сільському господарстві та переробній промисловості.

Після приходу до влади більшовиків змушений був емігрувати до Польщі, де повністю присвятив себе науково-педагогічній та громадській роботі, тут же в 1922 р. вийшли його праці: підручник «Економічна географія України», монографія «Цукрова промисловість України», стаття «Проблема палива і транспорту в Україні».

У 1922 р. І. Феценка-Чопівського запросили до Краківської гірничої академії для організації в цьому закладі металургійного напрямку. Його наукова діяльність перейшла виключно у площину металургії, вчений створив тут кафедру металографії та загальної металургії, в 1927 р. у Варшавській політехніці захистив докторську дисертацію, присвячену проблемі цементації заліза, що принесло йому світове визнання. І. Феценко-Чопівський співпрацював з НТШ у Львові, членом якого він був з 1925 р. У 1932 р. його обрали членом-кореспондентом Академії технічних наук Польщі. І. Феценко-Чопівський у своєму доробку мав понад 200 праць із проблем металургії та організації технічної освіти.

У 1945 р. проф. І. Феценка-Чопівського заарештували органи НКВС та вивезли до Києва, де засудили до 10 років таборів. У 1952 р. після тривалої хвороби в таборі Абезь він помер. В українську географічну науку постать І. Феценка-Чопівського була повернута проф. М. Костицею [4].

Проф. Г. Кривченко (1883 – 1960) народився у 1883 р. на Полтавщині. Після закінчення Лубенської гімназії у 1902 р. вступив на економічний відділ Петербурзького політехнічного інституту, був учнем В. Дена, однак у 1905 р. був заарештований і відправлений у Великий Устюг. Згодом отримав дозвіл виїхати у Мюнхен, де став студентом Університету, який і закінчив у 1910 р., тут же згодом отримав ступінь доктора політичної економії. У 1913 р. після повернення у Росію влаштувався на посаду керівника бюджетних досліджень Пензенського губернського земства. У 1915 р. Г. Кривченко переїхав до Саратова, а в 1916 р. до Петербургу, де працював до 1917 р. у статистично-економічному відділі Міністерства продовольства. З 1917 по 1919 рр. очолював статистичний відділ Міністерства торгівлі і промисловості України. У 1919 р. розпочав роботу в Демографічному інституті Українській академії наук, а в 1920 р. знову виїхав до Саратова, був обраний на посаду професора економічної географії та статистики Саратовського інституту народного господарства. З 1922 по 1931 рр. Г. Кривченко – професор економічної географії Київського інституту народного господарства, одночасно працював у різних установах та програмах ВУАН. Уникаючи переслідувань більшовицького режиму у 1931 р. переїхав до Полтави, де був призначений на посаду професора економічної географії та декана економічного факультету Полтавського

інституту м'ясної промисловості. В 1933 р. переїхав до Москви, і в тому ж році повернувся до Києва, де працював до 1941 р. на посаді начальника планового відділу Київського рибного тресту. У 1941 р. очолив відділ економічної географії НДІ географії Київського університету, а коли останній евакуювали залишався єдиним його штатним науковим співробітником, згодом був звільнений з цієї посади німцями. Після повернення Київського університету з евакуації проф. Г. Кривченко був призначений директором Інституту географії та професором кафедри економічної географії Київського університету [2]. З 1949 р. припинив викладацьку діяльність і працював лише як науковий співробітник Інституту географії. У 1952 р. Г. Кривченко змушений був підтвердити свій науковий ступінь, отриманий ще в дореволюційні часи, а тому захистив дисертацію «Географія сільського господарства Центрального Полісся і його головні проблеми (досвід аналізу його слабких місць і шляхів їх подолання)». Помер Г. Кривченко у 1960 р.

Висновок. Таким чином, в межах галузево-статистичної школи української суспільної географії, її представниками було закладено не лише основи вузівської економічної географії, а й відбулося зародження географії галузей господарства та географії природно-ресурсного потенціалу. У працях українських учених, що працювали в межах галузево-статистичної школи, спостерігалася позитивна тенденція україноцентризму у дослідженнях, що в сукупності з антропогеографічною школою призвело до формування української національної школи суспільної географії. Після відомих подій 1934 р., коли у СРСР «районна школа» М. Баранського – М. Колосовського була офіційно визнана єдиною і безальтернативною в економічній географії, а українська галузево-статистична школа припинила своє існування.

Список використаних джерел:

1. Антонюк С.Н. Сергій Степанович Остапенко (1881 –1937) / С. Н. Антонюк // Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. праць; голов. ред. А. П. Наливайко. – К.: КНЕУ, 2011. – № 29. – С. 240 – 247.
2. Державний архів м. Києва. – Ф. 1246. – Оп. 1. – Спр. 419.
3. Інститут архівознавства НБУ імені В.І. Вернадського. – Ф. 360. – Оп 3. – Спр. 22.
4. Костриця М.Ю. І.А. Феценко-Чопівський – автор праць з економічної географії / М.Ю. Костриця // Український географічний журнал. – 1997. – № 2. – С. 65 – 66.
5. Матвієнко В.М. Теоретичні аспекти української економічної і соціальної географії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / В.М. Матвієнко. – К., 2000. – 20 с.
6. Новітня українська суспільна географія. Хрестоматія / Упор. та автор біографічних статей проф. О. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 1008 с.
7. Петровський Е.П. Професор Одеського університету О. О. Сухов (1881–1944): нові дані про останні роки життя // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2004. – № 1/2. – С. 315–325.
8. Пістун М.Д. Передумови та аргументи формування української економіко-географічної школи в 20-х роках ХХ століття / М.Д. Пістун // Український географічний журнал. – 2004. – № 3. – С. 68 – 74.

9. Пістун М.Д. Розвиток суспільної географії в Україні у XX – на початку XXI сторіччя / М.Д. Пістун. – К., 2009. – 112 с.

Список использованных источников:

1. Антонюк С.Н. Сергей Степанович Остапенко (1881 – 1937) / С.Н. Антонюк // Стратегия экономического развития Украины: сб. науч. работ; глав. ред. А.П. Наливайко. – К.: КНЭУ, 2011. – № 29. – С. 240 – 247.
2. Государственный архив г. Киев. – Ф. 1246. – Оп. 1. – Дел. 419.
3. Институт архивоведения НБУ имени В.И. Вернадского. – Ф. 360. – Оп 3. – Дел. 22.
4. Кострица Н.Е. И.А. Фещенко-Чопивский – автор работ по экономической географии / Н.Е. Кострица // Украинский географический журнал. – 1997. – № 2. – С. 65 – 66.
5. Матвиенко В.Н. Теоретические аспекты украинской экономической и социальной географии: Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «экономическая и социальная география» / В.Н. Матвиенко. – К., 2000. – 20 с.
6. Новейшая украинская общественная география. Хрестоматия / Сост. и автор биографических статей проф. О. Шаблій. – Львов: Издательский центр ЛНУ имени Ивана Франко, 2007. – 1008 с.
7. Петровский Э.П. Профессор Одесского университета А.А. Сухов (1881 – 1944): новые данные о последних годах жизни // Из архивов ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2004. – № 1/2. – С. 315 – 325.
8. Пістун Н.Д. Предпосылки и аргументы формирования украинской экономико-географической школы в 20-х годах XX века / Н.Д. Пістун // Украинский географический журнал. – 2004. – № 3. – С. 68 – 74.
9. Пістун Н.Д. Развитие общественной географии в Украине в XX – начале XXI века / Н.Д. Пістун. – К., 2009. – 112 с.

References:

1. Antoniuk S.N. Sergey Ostapenko (1881 – 1937) / S.N. Antoniuk // Economic development strategy for Ukraine: Coll. science. publications; heads. ed. A.P. Nalyvayko. – K.: KNEU, 2011. – № 29. – P. 240 – 247.
2. State archives Kyiv. – Collection 1246. – Inventory 1. – Sheet 419.
3. Archival institute NBU named after V.I. Vernadsky. – Collection 360 – Inventory 3. – Sheet 22.
4. Kostrytsya M.Y. I.A. Feschenko-Chopivsky – author of works on economic geography / M.Y. Kostrytsya // Ukrainian geographical journal. – 1997. – № 2. – P. 65 – 66.
5. Matvienko V.M. Theoretical aspects of Ukrainian economic and social geography: Abstract of dissertation for the degree of Ph.D. Sciences specials. 11.00.02 «economic and social geography» / V.M. Matvienko. – K., 2000. – 20 p.
6. Modern Ukrainian human geography. Readings / Compiler and author of biographical articles prof. A. Shabliy. – Lviv: Publishing center of LNU Ivan Franko, 2007. – 1008 p.
7. Petrovskiy E.P. Odessa University professor A.A. Sukhov (1881 – 1944): new data on last years // Archives VUChK-GPU-NKVD-KGB. – 2004. – № 1/2. – S. 315 – 325.
8. Pistun M.D. Background and reasons of formation of Ukrainian economic and geographical school in the 20-ies / M.D. Pistun // Ukrainian geographical journal. – 2004. – № 3. – P. 68 – 74.
9. Pistun M.D. The development of human geography of Ukraine in the XX – XXI century / M.D. Pistun. – K., 2009. – 112 p.

УДК 911.375

Цвелих Євген Миколайович

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: dellamontag@ukr.net

Лук'янчук Петро Миколайович

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: petya_luka@ukr.net

ГЕОГРАФІЯ МІСТ-ПОБРАТИМІВ КИЄВА

Метою статті є комплексна оцінка побратимських зв'язків міста Києва, огляд їх динаміки, поточного стану та перспектив.

Методика. Методичні засади дослідження полягали в синтезі та аналізі зібраного авторами літературного та статистичного матеріалу. Детальна інформація отримана шляхом подання запитів до місцевих органів влади. При цьому застосовувався табличний метод.

Результат. Розглянуто історію участі Києва у міжнародному побратимському русі. Виконана класифікація побратимських угод за їх поточним станом. Розглянуто світові тенденції використання побратимських зв'язків і їх прояв на прикладі Києва.

Наукова новизна полягає в комплексній оцінці побратимських зв'язків міста Києва, вивчення яких не проводилось.

Практична значимість дослідження визначається його необхідністю для розуміння пріоритетних напрямів міжнародної співпраці на рівні муніципалітетів.

Ключові слова: міста-побратими, Київ, побратимський рух.

УДК 911.375

Цвелых Евгений Николаевич

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail:
dellamontag@ukr.net

Лукьянчук Петр Николаевич

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail:
petya_luka@ukr.net

ГЕОГРАФИЯ ГОРОДОВ-ПОБРАТИМОВ КИЕВА

Целью статьи является комплексная оценка побратимских связей города Киева, обзор их динамики, текущего состояния и перспектив.

Методика. Методические основы исследования заключались в синтезе и анализе собранного авторами литературного и статистического материала. Подробная информация получена путем подачи запросов в местные органы власти. При этом применялся табличный метод.

Результат. Рассмотрена история участия Киева в международном побратимском движении. Выполнена классификация побратимских соглашений за их текущим состоянием. Рассмотрены мировые тенденции использования побратимских связей и их проявление на примере Киева.

Научная новизна заключается в комплексной оценке побратимских связей города Киева, изучение которых не проводилось.

Практическая значимость исследования определяется его необходимостью для понимания приоритетных направлений международного сотрудничества на уровне муниципалитетов.

Ключевые слова: города-побратимы, Киев, побратимские движение.

Tsvelykh Yevhen Mykolayovych

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-
mail:dellamontag@ukr.net

Lukianchuk Petro Mykolayovych

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:petya_luka@ukr.net

GEOGRAPHY OF KYIV'S TWIN TOWNS

The purpose of the article is to assess the twinning linkages of the city of Kyiv, an overview of their dynamics, current status and prospects.

Methods. The methodological basis for the study was to synthesize and analyse the literary and statistical material collected by the authors. Detailed information is obtained through the submission of requests to local authorities. The table method was used.

Results. The history of the participation of Kyiv in the international twinning movement is considered. The twinning agreements have been classified for their current state. The world trends in the use of twinning links and their manifestation in the example of Kyiv are considered.

The scientific novelty is the integrated assessment of the twinning links of the city of Kyiv, which have not been studied.

The practical significance of the study is determined by its need to understand the priority areas of international cooperation at the municipal level.

Key words: twin towns, Kyiv, twinning.

Актуальність дослідження. Побратимські зв'язки зазвичай характеризують як явище, що з'явилося для досягнення кращого взаєморозуміння, зміцнення співпраці та дружби між їх населенням міст і регіонів різних країн, і набуло особливого поширення після Другої світової війни (хоча першу угоду про побратимство у сучасному вигляді було укладено між містами Кейлі (Велика Британія) і Пуа-дю-Нор (Франція) ще в 1920 році після закінчення Першої світової війни; а ще тисячу років тому (!), в 836 році, між німецьким Падеборном і французьким Ле-Маном була підписана взагалі перша у світі угода про співпрацю між містами [4, 5]. Подібні угоди зазвичай спрямовані на обмін досвідом, культурний (обмін делегаціями, художніми та спортивними колективами, виставками, а також літературою, кінофільмами, фотоматеріалами про життя міст тощо) та технічний обмін.

Ступінь вивченості проблематики. Проблема сучасного стану і історії становлення побратимських зв'язків, зокрема Києва та й інших українських міст, в географічній літературі практично не висвітлювалися. Більш того, отримати повну інформацію про дати встановлення та рівень побратимських зв'язків було неможливим. Навіть енциклопедичне видання «Київ» [6], можливо, найбільш об'єктивне і всебічне видання про наше місто за часів УРСР, подавало неправильні і неповні відомості про побратимські зв'язки.

Невелика інформація, що «гуляє» Всесвітньою мережею, взагалі подає відомості лише про загальновідомі міста-побратими, з ким у Києва

найтісніші взаємовідносини, починаючи ще з радянських часів (Краків, Ляйпциг, Тампере, Кіото). Інформація про рівень зв'язків чи статус відносин (угода про встановлення або угода лише про наміри) дісталася авторам лише з «перших рук», тобто від самої КМДА [2, 3]. Також практично недоступною і невідомою для киян стала інформація про систематичний розрив побратимських зв'язків Києва з російськими містами та суб'єктами Федерації.

Мета статті полягає в систематизації інформації про стан і динаміку побратимських зв'язків Києва з містами інших країн, а також у заповненні «прогалин» в інформації, викладених вище,

Виклад основного матеріалу. Всесвітня федерація поріднених міст була створена у квітні 1957 р. з ініціативи колишніх учасників французького руху Опору. Київ, як і більшість міст, які зачепили світові війни, у післявоєнний час активно брав участь у побратимському русі. Першим містом-побратимом ще у 1954 р. стало Тампере – третє за величиною місто Фінляндії, адміністративний центр провінції Пірканмаа, [2]. Вибір міста-побратима здійснюється за рішенням Київської міської ради депутатів трудящих на основі двосторонніх угод. Пізніше Київ поріднився з Ляйпцігом (НДР), Братиславою (ЧССР), Тулузою (Франція), Флоренцією (Італія), Кіото (Японія). Також за радянських часів Київ був побратимом польського Кракова [6], однак офіційні відносини були оформлені вже за часів Незалежності. Дві райони Києва – Дніпровський та Дарницький також поріднилися з французькими містами Роменвілем та Шалетт.

Міста-побратими знайшли своє відображення і у київській топоніміці. На їх честь було названо вулиці (Краківська, Тампере, Кіото, Лейпцизька, Шалетт тощо), площі (Сантьяго-де-Чилі), кінотеатри («Тампере», «Лейпціг»), парки (Кіото), встановлено пам'ятні знаки на честь міст (Лейпціга, Кракова, Братислави, Сантьяго).

Слід зазначити, що у рамках побратимського руху, договори про змагання укладали київські підприємства з підприємствами міст-побратимів, зазвичай із соціалістичних країн. Так, вели заочне змагання «Червоний гумовик» із заводом «Матадор» (Братислава), «Хімволокно» та хімкомбінат ім. Дімітрова (Братислава), київський «Укркабель» та Краківський кабельний завод, завод верстатів-автоматів та лейпцизький завод токарних верстатів тощо [6]. Міцніла і творча співдружність: Київський університет ім. Т. Г. Шевченка мав тісні зв'язки з колегами з Ляйпцига, театр ім. Івана Франка – з краківським театром ім. Ю. Словацького, Київське хореографічне училище – зі школою танцювального мистецтва «Терада» (Кіото).

Дані про поточний стан побратимських зв'язків наведені у таблиці. Угоди між містами були розділені на такі чотири групи: угоди про наміри, про встановлення, угоди про поновлення або перепідписання побратимських зв'язків та їх розірвання [2].

Таблиця – Поточний стан побратимських зв'язків м. Кісва

№	Місто	Статус у межах своєї держави	Угода про наміри	Угода про встановлення побратимських зв'язків	Останнє поновлення/перепідписання	Розірвання угод
1	Тампере	Адміністративний центр провінції Пирканмаа		30.12.1954	14.05.2004	
2	Лейпциг	Найбільше місто Вільної держави Саксонії		07.10.1956	03.02.1998	
3	Флоренція	Адміністративний центр регіону Тоскана		27.07.1967	1993	
4	Братислава	Столиця Словацької республіки		03.04.1969		
5	Кіото	Адміністративний центр префектури Кіото		07.09.1971		
6	Тулуза	Столиця регіону Південь-Піреней та департаменту Верхня		09.06.1975		
7	Одеса	Адміністративний центр комуни Одеса		22.04.1989		
8	Единбург	Адміністративний центр Шотландії		17.07.1989	27.05.1993	
9	Мюнхен	Столиця федеральної землі Баварія (Баварн)		06.10.1989		
10	Ухань	Столиця провінції Хубей		19.10.1990		
11	Вільнюс	Столиця Литовської Республіки		21.06.1991	05.11.1998	
12	Чикаго	Адміністративний центр округу Кук, (штат Іллінойс)		17.06.1991	14.10.2005	
13	Торонто	Адміністративний центр провінції Онтаріо		29.07.1991	10.05.2005	
14	Анкара	Столиця Турецької Республіки		10.02.1993		
15	Відень	Столиця Австрійської Республіки		26.05.1992		
16	Париж	Столиця Французької Республіки		07.11.1992		
17	Москва	Столиця Російської Федерації		22.10.1992		11.03.2016
18	Краків	Адміністративний центр Малопольського воєводства		19.02.1993		
19	Гельсінкі	Столиця Фінляндської Республіки		12.03.1993	11.09.1998	
20	Кишинів	Столиця Республіки Молдова		01.10.1993	22.12.1999	
21	Преторія	Столиця Південно-Африканської Республіки		05.10.1993		
22	Будапешт	Столиця Угорської Республіки		19.10.1993		
23	Пекін	Столиця Китайської Народної Республіки		13.12.1993	16.06.2000	
24	Варшава	Столиця Республіки Польща		04.02.1994	23.04.2000	
25	Гавана	Столиця Республіки Куба		21.02.1994		
26	Таллінн	Столиця Естонської Республіки		07.12.1994		
27	Єреван	Столиця Республіки Вірменія		14.09.1995	01.03.2001	
28	Афіни	Столиця Грецької Республіки		12.11.1996		
29	Мінськ	Столиця Республіки Білорусь		05.07.1997		

30	Софія	Столиця Республіки Болгарія		11.09.1997	
31	Баку	Столиця Азербайджанської Республіки		12.09.1997	
32	Мехіко	Столиця Мексиканських Сполучених Штатів		25.09.1997	
33	Бішкек	Столиця Киргизької Республіки		02.10.1997	
34	Брюссель	Столиця Королівства Бельгія		08.12.1997	
35	Ташкент	Столиця Республіки Узбекистан		16.01.1998	
36	Рига	Столиця Латвійської Республіки		11.06.1998	19.09.2007
37	Астана	Столиця Республіки Казахстан		29.05.1998	
38	Сантьяго-де-Чилі	Столиця Республіки Чилі		05.08.1998	08.09.2000
39	Стокгольм	Столиця Королівства Швеція		24.03.1999	
40	Тбілісі	Столиця Грузії		29.05.1999	
41	Рим	Столиця Італійської Республіки		02.11.1999	
42	Єрусалим	Столиця Держави Ізраїль (офіційна)		20.02.2000	
43	Ріо-де-Жанейро	Адміністративний центр штату Ріо-де-Жанейро		04.09.2000	
44	Бразилія	Столиця Федеративної Республіки Бразилія		05.09.2000	
45	Буенос-Айрес	Столиця Аргентинської Республіки		07.09.2000	
46	Лісабон	Столиця Португальської Республіки		26.10.2000	
47	Ашгабат	Столиця Туркменістану		14.05.2001	
48	Тріполі	Столиця Лівійської Республіки		29.05.2001	
49	Волгоград	Адміністративний центр Волгоградської області		11.07.2001	11.03.2016
50	Санкт-Петербург	Адміністративний центр Ленінградської області		27.07.2001	11.03.2016
51	Улан-Уде	Столиця Республіки Бурятія	08.10.2001	26.02.2002	11.03.2016
52	Республіка Комі	Республіка у складі Російської Федерації		06.12.2001	11.03.2016
53	Белград	Столиця Республіки Сербія		04.06.2002	
54	Одеська область	Область у складі Киргизької Республіки		01.07.2002	
55	Женева	Столиця кантону Женева		29.09.2003	
56	Махачкала	Столиця Республіки Дагестан		05.03.2004	11.03.2016
57	Джакарта	Столиця Республіки Індонезія	30.05.2005	21.06.2007	
58	Сучжоу	Місто окружного значення, провінція Цзянсу		14.06.2005	
59	Ліма	Столиця Республіки Перу	14.10.2005	25.02.2010	
60	Саратов	Адміністративний центр Саратовської області			
61	Роменівіль	Муніципалітет департаменту Сена-Сен-Дені	30.07.2007		
62	Шалетт-сюр-Луен	Муніципалітет департаменту Луаре		початок 1970-х 12.10.1974	

Актуальна інформація отримана шляхом подання запитів до виконавчих органів Київської міської ради, Дарницької та Дніпровської районних державних адміністрацій [2, 3]. На даний момент м. Київ має 53 міста та 1 регіон-побратим, що більше, ніж у будь-якого іншого українського міста. Крім того, два адміністративні райони Києва починаючи з 70-х років XX століття мають власні міста-побратими, однак формальні відносини підтримуються тільки між м. Шалетт-сюр-Луен та Дніпровським районом. Так, з метою ознайомлення з історичною спадщиною та традиціями Франції, у 2015 році на прохання української діаспори до міста Шалетт-сюр-Луен було запрошено представників дитячо-юнацької хореографічної студії «Щасливе дитинство» [3].

Нові побратими у столиці з'являлися у 2010 р. Останнє місто, з яким столиця підписувала попередню угоду – Саратов, і у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, встановлення повноцінних побратимських зв'язків малоймовірне. У 2009 р. було оголошено про роботу над проектом договору про співпрацю з м. Генуя (Італія), однак до підписання угод справа не дійшла. У 2010 р. в Києві відбувся українсько-китайський бізнес-форум, організований Народним урядом Гуанчжоу, КМДА та за підтримки Посольства КНР в Україні, під час якого віце-мер міста Гуанчжоу припустив можливість побратимства.

Останнім часом у світі побратимські зв'язки використовуються для досягнення тих чи інших політичних цілей. Наприклад, угода від 9 травня 2013 року між містом Шуша у Нагірному Карабасі (у 21-у річницю зайняття міста військами Вірменії) та містом Дьєндьєш в Угорщині, є фактичним визнанням Угорщиною даного міста частиною Азербайджану. Не менш поширеним є використання побратимських зв'язків для тієї чи іншої форми протесту (наприклад, розрив Міланом і Венецією у 2013 р. угод між цими містами та Санкт-Петербургом через заборону на «пропаганду гомосексуалізму»; також у 2013-2014 рр. впритул до розриву наблизились японське місто Хігаші-Осака та американський Глендейл, через встановлення в останньому пам'ятнику корейським працівникам «станцій комфорту» – жінкам, яких брали у сексуальне рабство задля обслуговування солдатів японської імперської армії) [4].

Дана тенденція не оминула і столицю України: 11 лютого 2016 р, Київська міська рада, враховуючи політичну ситуацію між державами, розірвала побратимські відносини з Москвою, Волгоградом, Санкт-Петербургом, Улан-Уде, Республікою Комі та Махачкалою. Відповідне рішення підтримали 97 депутатів. Виконавчому органу Київської міської ради доручили вжити організаційно-правових заходів щодо припинення дії двосторонніх договорів, угод, меморандумів, протоколів та інших документів, що були підписані з відповідними містами та регіонами РФ [1]. Побратимські відносини з містом Саратов, з яким 30 липня 2007 року було підписано угоду про наміри, не набрали чинності. Унаслідок російської збройної агресії не тільки Київ розірвав побратимства з російськими містами, а й Житомир, Рівне, Чернівці, Івано-Франківськ, Дніпро. З цієї ж причини у

2014 р. з Москвою і Санкт-Петербургом призупинила будь-які зв'язки столиця Чехії Прага[4].

Київ активно співпрацює зі своїми містами-побратимами, приймаючи та відправляючи офіційні делегації, проводячи офіційні заходи тощо. Також Київ, підтримуючи загальносвітовий тренд, не соромиться використовувати побратимські зв'язки як засіб політичного впливу або протесту.

Висновки. Незважаючи на те, що рівень і значення побратимських зв'язків у світі послаблюється, і відверто є «рудиментом» післявоєнного світу, Київ все ще підтримує контакти з містами-побратимами, перш за все, у культурній та освітній площинах. Про якість тісних економічних зв'язки з підприємствами міст-побратимів говорити не доводиться. Хоч Київ і має домовленості з понад 60-ма містами з усіх частин світу, рівень та характер стосунків є, очевидно, недостатніми для потенціалу міст.

Щодо перспектив та тенденцій, то, з одного боку, припинилися зв'язки Києва з містами та окремими суб'єктами Російської Федерації, з іншого боку, Київ вже у ХХІ ст. встановлює відносини з містами із за океану, зокрема зі США, в перспективі з Лімою (Перу).

Список використаних джерел:

1. Про деякі питання статусу міст-побратимів та регіонів-побратимів міста Києва, що розташовані на території Російської Федерації від 11 лютого 2016 року № 102/102 [Електронний ресурс] // Київська міська рада – Режим доступу до ресурсу: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/l_docki2.nsf/alldocWWW/8DDA2B234011475FC2257F7F0072B1A7?OpenDocument.
2. Відповідь на запит № 009-840 від 23.03.2016 [Електронний ресурс] // Виконавчий орган Київської міської ради – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/open?id=0BwUgfQ1oXLYYanZKdm0zX1ZpdFk>.
3. Відповідь на запит №2605/25/1/103 від 05.04.2016 [Електронний ресурс] // Дніпровська районна в місті Києві державна адміністрація – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/open?id=0BwUgfQ1oXLYYb0FJTf90bHN2Suk>.
4. The Origins of Town Twinning [Електронний ресурс] // The City of Inverness Town Twinning Committee. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20101231083242/http://www.highland.gov.uk/NR/rdonlyres/1C07A195-EF04-454D-81B8-ADAE15058FC/0/ICC9908.pdf>.
5. Twin towns and sister cities - Wikipedia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/Twin_towns_and_sister_cities.
6. Київ. Енциклопедичний довідник / за ред.. А. В. Кудрицького. – К. : УРЕ, 1981. – 736 с.

Список использованных источников:

1. О некоторых вопросах статуса городов-побратимов и регионов-побратимов Киева, расположенных на территории Российской Федерации от 11 февраля 2016 № 102/102 [Электронный ресурс] // Киевский городской совет - Режим доступа к ресурсу: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/l_docki2.nsf/alldocWWW/8DDA2B234011475FC2257F7F0072B1A7?OpenDocument. (украинский)
2. Ответ на запрос № 009-840 от 23.03.2016 [Электронный ресурс] // Исполнительный орган Киевского городского совета - Режим доступа к ресурсу: <https://drive.google.com/open?id=0BwUgfQ1oXLYYanZKdm0zX1ZpdFk>. (украинский)
3. Ответ на запрос №2605 / 25/1/103 от 05.04.2016 [Электронный ресурс] // Днепропетровская районная в городе Киеве государственная администрация - Режим доступа

- к ресурсу: <https://drive.google.com/open?id=0BwUgfQ1oXLYYb0FJTf90bHN2Suk>. (украинский)
4. The Origins of Town Twinning [Электронный ресурс] // The City of Inverness Town Twinning Committee. - 2008. - Режим доступа к ресурсу: <https://web.archive.org/web/20101231083242/http://www.highland.gov.uk/NR/rdonlyres/1C07A195-EF04-454D-81B8-ADAE15058FC/0/ICC9908.pdf>. (английский)
5. Twin towns and sister cities - Wikipedia [Электронный ресурс] - Режим доступа к ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/Twin_towns_and_sister_cities. (английский)
6. Киев. Энциклопедический справочник / Под ред . А.В. Кудрицкого. - К.: 1981. - 736 с. (украинский)

References

1. On some issues of sister cities and sister-region status Kiev, located on the territory of the Russian Federation on February 11, 2016 number 102/102// Kyiv City Council - Resource Access: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/l_docki2.nsf/alldocWWW/8DDA2B234011475FC2257F7F0072B1A7?OpenDocument. (in Ukrainian).
2. Reply to an inquiry from 03.23.2016 № 009-840 // The Executive Body of Kyiv City Council - Resource Access: <https://drive.google.com/open?id=0BwUgfQ1oXLYYanZKdm0zX1ZpdFk>. (in Ukrainian)
3. Reply to an inquiry from 05.04.2016 №2605 / 25/1/103 // Dneprovskiy district in Kyiv state administration - Resource Access: <https://drive.google.com/open?id=0BwUgfQ1oXLYYb0FJTf90bHN2Suk>. (in Ukrainian)
4. The Origins of Town Twinning [Электронный ресурс] // The City of Inverness Town Twinning Committee. - 2008. - Resource Access: <https://web.archive.org/web/20101231083242/http://www.highland.gov.uk/NR/rdonlyres/1C07A195-EF04-454D-81B8-ADAE15058FC/0/ICC9908.pdf>.
5. Twin towns and sister cities - Wikipedia Resource Access: https://en.wikipedia.org/wiki/Twin_towns_and_sister_cities.
6. Kudrytskyi A. V. (1981) Kyiv, Encyclopaedic reference book. Kiev. – 736 p.

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 551.586

Шевченко Ольга Григорівна
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
olenyatko@meta.ua.

Байдюк Тетяна Миколаївна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНИХ КЛІМАТИЧНИХ РЕСУРСІВ МІСТА КИЄВА В ЛІТНІЙ СЕЗОН ЗА ДОПОМОГОЮ МОДЕЛІ «RAYMAN»

Метою даного дослідження є оцінка біоклімату міста Києва під час календарного літа з використанням сучасного біокліматичного індексу (БІ) – фізіологічно-еквівалентної температури (ФЕТ).

Методика. Для отримання значень ФЕТ було використано модель «RayMan». Моделювання здійснювалося на основі матеріалів спостережень за температурою та відносною вологістю повітря, хмарністю та швидкістю вітру о 12 год на метеорологічній станції «Київ» за 1 червня – 31 серпня 2005–2014 рр. Ідентифікація випадків хвиль тепла (ХТ) ґрунтується на визначенні, рекомендованому Міжнародною групою експертів зі змін клімату (ІРСС).

Результати. Під час календарного літа в Києві більшість днів (від 70 до 86,8 % – в різні місяці) характеризується тепловим стресом різної інтенсивності, а середня повторюваність комфортної погоди варіюється лише від 10,6 до 20 %. Під час ХТ в Києві 92 % днів були з сильним та екстремальним тепловим стресом. Таким чином, влітку в Києві переважно спостерігаються погодні умови, що можуть призвести до перегріву організму та теплового стресу.

Наукова новизна. Оцінка біоклімату Києва вперше здійснена з використанням сучасного БІ – фізіологічно-еквівалентної температури, що ґрунтується на рівнянні енергетичного балансу людського організму та враховує всі групи чинників, що впливають на тепловідчуття людини в межах урбанізованого середовища, і є одним з найбільш об'єктивних комплексних показників для вирішення таких задач.

Практична значимість. Отримані результати можуть бути використані для підвищення комфортності міського середовища для його мешканців та туристів, шляхом розробки та впровадження заходів адаптації до спеки, вибору оптимального періоду для відвідання міста, розвитку інфраструктури для рекреації та туризму під час спекотних періодів.

Ключові слова: біоклімат, фізіологічно-еквівалентна температура, тепловий комфорт, тепловий стрес, хвиля тепла, рекреація.

УДК 551.586

Шевченко Ольга Григорьевна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: olenyatko@meta.ua.

Байдюк Татьяна Николаевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

ОЦЕНКА РЕКРЕАЦИОННЫХ КЛИМАТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ГОРОДА КИЕВА В ЛЕТНИЙ СЕЗОН С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МОДЕЛИ «RAYMAN»

Целью данного исследования является оценка биоклимата города Киева на протяжении календарного лета с использованием современного биоклиматического индекса (БИ) – физиологически-эквивалентной температуры (ФЭТ).

Методика. Для получения значений ФЭТ было использовано модель «RayMan». Моделирование осуществлялось на основе материалов наблюдений за температурой и относительной влажностью воздуха, облачностью и скоростью ветра в 12 ч на метеорологической станции «Киев» за 1 июня – 31 августа 2005–2014 гг. Основой для идентификации случаев волн тепла (ВТ) было определение, рекомендованное Международной группой экспертов по изменению климата (IPCC).

Результаты. Во время календарного лета в Киеве большинство дней (от 70 до 86,8 % – в разные месяцы) характеризуется тепловым стрессом различной интенсивности, а средняя повторяемость комфортной погоды варьируется в пределах 10,6–20 %. Во время ВТ в Киеве 92 % дней были с сильным и экстремальным тепловым стрессом. Таким образом, летом в Киеве преимущественно наблюдаются погодные условия, которые могут привести к перегреву организма и тепловому стрессу.

Научная новизна. Оценка биоклимата Киева впервые осуществлена с использованием современного БИ – физиологически-эквивалентной температуры, который основывается на уравнении энергетического баланса организма человека и учитывает все группы факторов, которые влияют на теплоощущение человека в урбанизированной среде, и, соответственно, является одним из самых объективных комплексных показателей для решения задач такого типа.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы для повышения комфортности городской среды для ее жителей и туристов, путем разработки и внедрения мер по адаптации к жаре, выбора оптимального периода для посещения города, развития инфраструктуры для рекреации и туризма во время жарких периодов.

Ключевые слова: биоклимат, физиологически-эквивалентная температура, тепловой комфорт, тепловой стресс, волна тепла, рекреация.

UDC 551.586

Shevchenko Olha Hryhorivna
Candidate Of Geographical Sciences,
Associate Professor
Baidiuk Tetiana Mykolaivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
olenyatko@meta.ua
Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine

ASSESSMENT OF THE RECREATION CLIMATIC RESOURCES OF KYIV IN SUMMER SEASON USING «RAYMAN» MODEL

Purpose. The aim of the study is assessment of bioclimate of Kyiv during the calendar summer using modern bioclimatic index (BI) - Physiologically Equivalent Temperature (PET).

Methods. RayMan model was used for obtaining PET values. The daily data of air temperature and relative humidity, cloud cover and wind speed measured at 12.00 UTC in the summer months June to August in 2005-2014 were used for simulations. Identification of heat waves (HW) cases based on the definition, recommended by the International Panel on Climate Change (IPCC).

Results. During the calendar summer most days characterized by thermal stress of different intensity - in different months their frequency varies from 70 to 86,8 % and mean frequency of comfort weather varies only from 10,6 to 20 %. During the HW cases in Kyiv 92 % of days characterize by strong and extreme heat stress. Thus, weather conditions which

observed during the summer in Kiev can lead to overheating of the body and heat stress in most cases.

Scientific novelty. Assessment of the bioclimate of Kyiv using modern BI - physiologically equivalent temperature was carried out for the first time. This index based on the equation of energy balance of the human body and takes into account all groups of the factors affecting on thermal perception of the human body in the urban environment, and it is one of the most objective BI for solving such type of tasks.

The practical significance. The obtained results can be used to enhance the comfort of residence and staying of a big amount of people in city by developing and implementing of adaptation measures to the heat, choosing of the optimal period for visiting of the city, the development of the infrastructure for recreation and tourism in the city during the hot periods.

Keywords: bioclimate, physiological equivalent temperature, thermal comfort, heat stress, heat wave, recreation.

Постановка проблеми та актуальність. Погодно-кліматичні умови конкретного регіону належать до визначальних чинників для розвитку рекреації та туризму. Проте, усереднені значення метеорологічних параметрів (температури та вологості повітря, напрямку та швидкості вітру, ін.), що використовуються для характеристики клімату певної території, не дають цілісного уявлення про сприятливий чи подразнюючий вплив атмосферного середовища на людський організм і тому для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу повинні застосовуватися лише в комплексі з результатами дослідження біоклімату, які отримані з використанням сучасних комплексних індексів.

В умовах глобального потепління, яке проявляється перш за все в зростанні температури повітря, в регіонах з помірним кліматом в теплий період року збільшується кількість днів з тепловим стресом, що знижує комфортність біоклімату та може негативно впливати на самопочуття людей. У великих містах мікрокліматичні особливості призводять до локального підвищення температури в їх центральній частині (в результаті виникнення явища острова тепла), посилюючи негативні наслідки від прояву глобальної зміни клімату. Мешканці Києва, що є багатомільйонним містом, влітку під час рекреації на відкритому повітрі можуть зазнавати теплового стресу, адже, за даними В.О. Балабух [1] середня температура за червень–серпень в 1991–2010 рр. вже зросла на 1,0°C порівняно з кліматичною нормою, а за даними Шевченко О.Г. та ін. [6], хоча острів тепла в Києві й має непостійний характер, проте його найбільша інтенсивність проявляється саме в літній період. Варто також взяти до уваги, що Київ є одним із основних центрів міського туризму в Україні, щорічна відвідуваність якого досягнула понад 1,5 млн. осіб [2].

Тому оцінка біоклімату м. Києва (як рекреаційного кліматичного ресурсу) є дуже актуальною. Її результати можуть бути використані для підвищення комфортності проживання та перебування в місті значної кількості людей, шляхом розробки та впровадження в місті заходів адаптації до спеки, вибору оптимального періоду для відвідання міста, розвитку інфраструктури для рекреації та туризму в місті під час спекотних періодів.

Метою даного дослідження є оцінка біоклімату міста Києва під час календарного літа з використанням сучасного спеціалізованого індексу та моделі «RayMan» для отримання його значень.

Аналіз останніх досліджень. Біокліматичні дослідження території України були започатковані кілька десятиліть тому. Для Києва вони були розпочаті Б.А. Айзенштатом та Л.І. Сакалі наприкінці 1970-х – у 1980-х рр. минулого сторіччя і продовжують здійснюватися різними дослідниками й нині [3]. Проте, на жаль, на сьогоднішній день в Україні для оцінки біоклімату активно використовуються найпростіші біокліматичні індекси, більшість з яких розроблена понад п'ятдесят років тому. Ці індекси дуже прості в розрахунках, але, переважно, враховують вплив на тепловідчуття людини лише метеорологічних параметрів, в той час як в усьому світі протягом останніх кількох десятиліть для біокліматичних оцінок використовують індекси, що ґрунтуються на енергетичному балансі людського організму. Серед європейських вчених одним з найпопулярніших таких індексів є фізіологічно-еквівалентна температура (ФЕТ), запропонована Н. Мауер і Р. Норре [9]. В роботі [4] наведено результати порівняння біокліматичних індексів, що найчастіше використовуються на території України, з ФЕТ та детально описано і обґрунтовано переваги останнього.

На сьогоднішній день за допомогою ФЕТ зроблено оцінки біоклімату в різних куточках нашої планети, в Україні це було здійснено лише для Одеси [8].

Матеріали та методи досліджень. Для оцінки біоклімату Києва нами було використано матеріали спостережень на метеорологічній станції «Київ» за температурою та відотною вологістю повітря, хмарністю та швидкістю вітру о 12:00 год за 1 червня – 31 серпня 2005–2014 рр.

Для отримання значень біокліматичного індексу фізіологічно-еквівалентної температури було використано модель «RayMan», розроблену в Метеорологічному інституті Фрайбурзького університету імені Альберта-Людвіга.

Для виявлення випадків хвиль тепла (ХТ) у Києві була використана інформація про максимальну температуру на метеорологічній станції «Київ» за кожен день з 1 червня по 31 серпня 1961–1990 рр. та 2005–2014 рр.

Виклад основного матеріалу. Біоклімат являє собою сукупність характеристик клімату, які визначають його комплексний вплив на організм людини на певній території. З метою оцінки особливостей біоклімату найчастіше використовують комплексні показники, що називаються біокліматичними індексами (БІ). БІ характеризують особливості теплової структури середовища і є опосередкованим індикатором стану теплового поля, що оточує людину. Досягнення теплового комфорту організму людини залежить від трьох груп чинників – фізіологічного стану організму, умов оточуючого середовища та одягу з відповідною термоізоляцією. До основних метеорологічних величин, що

впливають на енергетичний баланс людини належать температура повітря, тиск водяної пари, швидкість вітру та середня радіаційна температура оточуючого простору.

Як вже зазначалося вище, серед європейських вчених на сьогоднішній день одним з найпопулярніших БІ є фізіологічно-еквівалентна температура, що ґрунтуються на енергетичному балансі людського організму. ФЕТ – це величина, еквівалентна температурі повітря, що необхідна для відтворення у стандартному закритому приміщенні у середньостатистичної людини таких же значень температури шкіри та внутрішньої температури тіла, що і в умовах, які оцінюються. За типові умови в приміщенні беруться наступні: середня радіаційна температура дорівнює температурі повітря, швидкість вітру – 0,1 м/с, парціальний тиск водяної пари – 12 гПа (що приблизно дорівнює відносній вологості 50 % за температури повітря 20,0°C) [7]. Одиницями вимірювання ФЕТ є °C, що робить даний індекс дуже зручним для використання. Комфортним умовам відповідають значення ФЕТ в межах 18,1–23,0°C.

Основою для розрахунків фізіологічно-еквівалентної температури є Мюнхенська модель енергетичного балансу людини (MEMI). Розрахунок ФЕТ включає в себе наступні кроки:

- розрахунок теплового режиму тіла (за MEMI) для заданої комбінації метеорологічних параметрів;
- введення розрахованих значень середньої температури шкіри та внутрішньої температури тіла в модель MEMI та вирішення системи рівнянь енергетичного балансу людини, для температури повітря за наступних параметрів $V=0,1$ м/с, $V_P=12$ гПа та $T_{c.p.}=T_{нов.}$

В біокліматології для оцінки впливу клімату на людський організм інколи можуть використовуватися усереднені значення біокліматичного індексу. Проте, оскільки різні біокліматичні індекси мають різні одиниці вимірювання, різну кількість градацій для визначення комфортності/дискомфортності середовища та інші відмінності, то лише числове вираження біокліматичного індексу не завжди є показовим і тим більше числові значення різних БІ не можуть порівнюватися між собою. Найчастіше отримані значення БІ за якийсь період відносять до певної градації (наприклад, комфортної погоди, погоди з тепловим стресом, тощо) і розраховують повторюваність днів, що належать до цієї градації за обраний часовий відрізок. В даній роботі нами був використаний саме такий підхід для характеристики біоклімату міста Києва.

Розраховані значення ФЕТ для Києва за досліджуваний період знаходяться в межах 11,5–47,0°C. Значення ФЕТ у такому діапазоні потрапляють у 7 градацій: від помірного холодового стресу (таких спостерігалось 5 днів) до екстремального теплового (37 днів).

Середня повторюваність кількості днів з холодним стресом за період 2005–2014 рр. в червні становить 10 %, в липні – 2,6 %, у серпні – 7,1 %. Варто відмітити, що це переважно дні з легким холодним стресом,

який за умови правильного підбору одягу не може завдати суттєвої шкоди організму людини. Крім того, в окремі місяці протягом досліджуваного періоду днів з холодним стресом взагалі не було зафіксовано.

Комфортна погода найчастіше влітку спостерігається в червні – її повторюваність становить 20,0 %, в серпні повторюваність комфортної погоди дещо нижча – 17,8 %, а в липні вона становить лише 10,6 % (рис. 1).

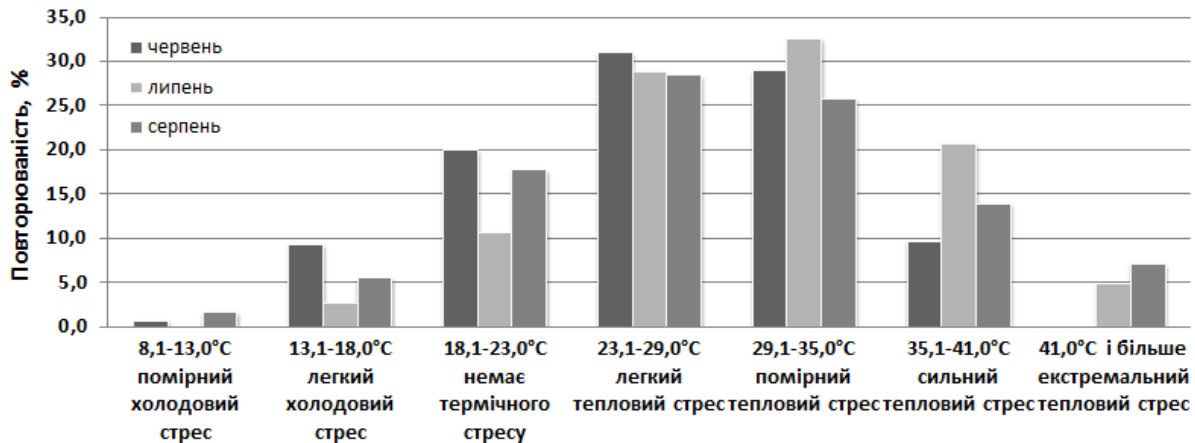

Рис. 1. Осереднена повторюваність ФЕТ за градаціями за 2005–2014 рр.

Середня повторюваність днів з тепловим стресом в червні становить 70%. В липні дещо вища – 86,8%. У серпні – 75,1%. Оскільки, влітку саме тепловий стрес є прямою небезпекою для життя і здоров'я населення, особливо для вразливих категорій, тому доцільно більш детально розглянути повторюваність днів з різною інтенсивністю теплового стресу (адже, легкий та екстремальний тепловий стрес мають різний вплив на людський організм).

В середньому за досліджуваний період майже кожен третій день в Києві характеризувався *легким тепловим стресом* (ФЕТ=23,1–29,0°C) (рис. 1). Середня повторюваність таких днів є майже однаковою у всі місяці: у червні – 31 %, у липні – 28,7 %, у серпні – 28,4 %.

Середня повторюваність днів з *помірним тепловим стресом* (ФЕТ=29,1–35,0°C) також є досить високою: у червні становить 29 %, у липні – 32,6 % і дещо нижча у серпні – 25,8 %.

Значно менше влітку в Києві спостерігається днів з *сильним тепловим стресом* (ФЕТ=35,1–41,0°C) – середня повторюваність таких днів у червні є втричі нижчою, ніж днів з помірним тепловим стресом, і становить 9,7 %. У серпні кількість днів з сильним тепловим стресом також є невисокою – 13,9%. І лише в липні в середньому кожен п'ятий день належить до цієї категорії – повторюваність – 20,7%.

Екстремальний тепловий стрес характеризується значеннями ФЕТ вище 41,0°C і становить найбільшу небезпеку для здоров'я та життя людей, тому його дослідження та прогнозування є дуже важливим, адже, може допомогти мінімізувати або уникнути негативних наслідків. У червні

за період 2005–2014 рр. днів з екстремальним тепловим стресом не зафіксовано взагалі. У липні середня повторюваність таких днів становить 4,8 %, у серпні – 7,1 %. Найвищого значення повторюваність днів з екстремальним тепловим стресом досягла в серпні 2010 р. – 35,5% (причинами цього була потужна хвиля тепла (ХТ), що спостерігалася в цей час).

Хвилі тепла – це періоди аномально спекотної погоди, що час від часу спостерігаються на різних територіях. Хоча, як показують дослідження цього явища за багатолітній період, ХТ спостерігалися і раніше, проте значну увагу до себе вони привернули лише після дуже інтенсивних та тривалих їх проявів у США в 1995 р., в Європі – 2003 та 2006 рр., в Росії – в 2010 р., в результаті яких значна кількість людей зазнала теплового стресу та було зафіксоване суттєве збільшення кількості смертей від перегріву. Наприклад, в Європі під час ХТ в червні–серпні 2003 р. загальна кількість жертв перевищила 50 000 осіб, у Москві під час відомої хвилі тепла 2010 р. лише в липні кількість смертей порівняно з липнем 2009 р. зросла на 4800 осіб [10]. Зростання інтересу до ХТ відбувається також завдяки тому, що згідно з найпоширенішими прогностичними моделями температура повітря на планеті в найближчі десятиліття продовжуватиме зростати і це відповідно викличе збільшення повторюваності проявів ХТ.

На сьогодні не існує єдиного універсального визначення хвиль тепла, що використовувалося б як критерій для виявлення цієї аномалії у всіх без винятку дослідженнях. У [5] обґрунтовано зручність використання визначення ХТ, що рекомендоване Міжнародною групою експертів зі змін клімату (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC), для дослідження проявів цієї аномалії на території України. Згідно цього визначення хвилею тепла вважається період, протягом якого максимальна добова температура повітря понад 5 послідовних днів перевищує середню максимальну температуру повітря для даного дня на даній станції за період 1961–1990 рр. на 5°C.

За період 2005–2014 рр. ґрунтуючись на визначенні ХТ, рекомендованому IPCC, в Києві було виявлено 6 випадків ХТ (табл. 1).

Тривалість та інтенсивність ХТ є дуже важливими характеристиками цієї метеорологічної аномалії. Тривалість ХТ, що спостерігалися в 2005–2014 рр. в Києві становила від 7 до 18 днів (табл. 1). Для характеристики інтенсивності ХТ, як правило, використовується кумулятивна T_{MAX} протягом окремої ХТ. Зазвичай кумулятивну T_{MAX} протягом окремої ХТ розраховують як суму різниць між максимальною добовою температурою повітря та певним граничним значенням, що залежить від визначення хвиль тепла, що використовується. В таблиці 1 представлені характеристики інтенсивності випадків ХТ, виявлених за 2005–2014 рр.

Таблиця 1.

Хвилі тепла в Києві в літній період 2005–2014 рр. та їх основні характеристики

<i>Рік</i>	<i>Дата</i>	<i>Кумулятивна T_{МАХ}, °C</i>	<i>Середня T_{МАХ}, °C</i>	<i>Тривалість, дні</i>	<i>Середнє значення ФЕТ під час ХТ</i>
2010	08.06–14.06	23,1	3,3	7	37,1
2010	14.07–24.07	35,1	3,2	11	40,5
2010	31.07–17.08	108,6	6,0	18	42,2
2012	02.07–09.07	28,4	3,6	8	38,0
2012	25.07–07.08	43,7	3,1	14	38,0
2014	30.07–06.08	18,3	2,3	8	37,7

Тривалість та інтенсивність ХТ описують їх з точки зору метеорології, проте не можуть повною мірою відобразити ступінь негативного впливу цього атмосферного явища на людський організм. Одне із завдань, яке може бути вирішене за допомогою біокліматичних індексів – це якраз і є визначення потенційного негативного впливу погодних умов на людину під час хвиль тепла. Тому були проаналізовані значення ФЕТ під час ХТ, що спостерігалися у Києві в 2005–2014 рр. Під час досліджуваних випадків ХТ розраховані значення ФЕТ знаходилися в межах 29,9–47,0°C, тобто, відповідали градаціям – помірний, сильний та екстремальний тепловий стрес. При цьому з 66 днів, коли спостерігалися ХТ лише 5 (8 % днів від загальної тривалості ХТ) характеризуються значенням ФЕТ нижче 35,0°C, що відповідає помірному тепловому стресу, днів зі слабким тепловим стресом або комфортною погодою під час випадків ХТ взагалі не зафіксовано. Відповідно, 92 % днів характеризувалися умовами сильного (59 %) та екстремального теплового стресу (33 %).

Розраховані середні значення ФЕТ під час кожної з досліджуваних ХТ знаходяться в межах 37,1–42,2°C (сильний та екстремальний тепловий стрес) (табл. 1). Як і слід було очікувати, найбільш несприятливі умови для мешканців міста спостерігалися під час хвилі тепла липня–серпня 2010 р. – середнє значення ФЕТ становило 42,2°C, що відповідає екстремальному тепловому стресу.

Висновки. Отримані результати свідчать, що під час календарного літа більшість днів (від 70 до 86,8 % – в різні місяці) характеризується тепловим стресом різної інтенсивності, а середня повторюваність комфортної погоди варіюється лише від 10,6 до 20 %. Під час ХТ в Києві 92 % днів були з сильним та екстремальним тепловим стресом. Таким чином, влітку в Києві переважно спостерігаються погодні умови, що можуть призвести до перегріву організму та теплового стресу, що свідчить про необхідність врахування погодно-кліматичних чинників при

плануванні рекреації і необхідність розробки плану адаптації міста до спеки. Туристам, обираючи час для відвідання міста, краще зупинитися на більш прохолодних періодах, або при відвідуванні міста влітку спланувати своє перебування таким чином, щоб мінімізувати негативний вплив спеки на організм.

Список використаних джерел:

1. Балабух В.О. Тенденції зміни частоти та інтенсивності екстремальних гідрометеорологічних явищ на території Донецької області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco.com.ua/content/tendenciyi-zmini-chastoti-ta-intensivnostiektremalnih-gidrometeorologichnih-yavishch-na>. – назва з екрану.
2. Головне управління статистики у місті Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1. – назва з екрану.
3. Клімат Києва / [за ред. Осадчого В.І., Косовця О.О., Бабіченко В.М.] – К.: Ніка-Центр, 2010. – 320 с.
4. Шевченко О.Г. Порівняльний аналіз біокліматичних індексів для оцінки комфортності урбанізованого середовища в теплий період / О.Г. Шевченко // Наук. збірник «Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія». – Том 3(42). – 2016. – С. 105–115.
5. Шевченко О. Г. Хвилі тепла та основні методологічні проблеми, що виникають при їх дослідженні / О.Г. Шевченко, С.І. Сніжко // Український гідрометеорологічний журнал, 2012. – № 10. – 57–63 с.
6. Шевченко О.Г. Особливості термічного режиму граничного шару атмосфери над Києвом / О.Г. Шевченко, Є.В. Самчук, С.І. Сніжко // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – 2012. – № 3–4. – С.7–13.
7. Hoppe P. The physiological equivalent temperature – a universal index for the biometeorological assessment of the thermal environment / P. Hoppe // International Journal of Biometeorology. – May 1999. – V. 43. – P. 71–75.
8. Katerusha O. Thermal bioclimate and climate tourism analysis for Odessa, Black Sea / O. Katerusha, A. Matzarakis, // Geografiska Annaler: Series A, Physical Geography. – 2015. – P.1–9.
9. Mayer H. Thermal comfort of man in different urban environments / H. Mayer, P. Hoppe, // Theoretical and Applied Climatology, 1987. – vol. 38, no. 1. – P. 43–49.
10. Rahmstorf S. Increase of extreme events in a warming world. / S. Rahmstorf, D. Coumou // PNAS, 2011. – Vol. 108 (44). – P. 125.

Список использованных источников:

1. Балабух В.А. Тенденции изменения частоты и интенсивности экстремальных гидрометеорологических явлений на территории Донецкой области. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eco.com.ua/content/tendenciyi-zmini-chastoti-ta-intensivnostiektremalnih-gidrometeorologichnih-yavishch-na>. – название с экрана. [укр.]
2. Главное управление статистики в городе Киеве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1. – название с экрана. [укр.]
3. Климат Киева / [под ред. Осадчего В.И., Косовца А.А., Бабиченко В.М.] – К.: Ника-Центр, 2010. – 320 с. [укр.]
4. Шевченко О. Г. Сравнительный анализ биоклиматических индексов для оценки комфортности урбанизированной среды в теплый период / О.Г. Шевченко // Научн. сборник «Гидрология, гидрохимия и гидроэкология». – Том 3 (42). – 2016. – С. 105–115. [укр.]
5. Шевченко О. Г. Волны тепла и основные методологические проблемы, возникающие при их исследовании / О.Г. Шевченко, С.И. Снежко // Украинский гидрометеорологический журнал, 2012. – № 10. – 57–63 с. [укр.]
6. Шевченко О. Г. Особенности термического режима пограничного слоя атмосферы над Киевом / О.Г. Шевченко, Е.В. Самчук, С.И. Снежко // Человек и окружающая среда. Проблемы неоекологии. – 2012. – № 3–4. – С.7–13. [укр.]
7. Hoppe P. The physiological equivalent temperature – a universal index for the biometeorological assessment of the thermal environment / P. Hoppe // International Journal of Biometeorology. – May 1999. – V. 43. – P. 71–75.

8. Katerusha O. Thermal bioclimate and climate tourism analysis for Odessa, Black Sea / O. Katerusha, A. Matzarakis, // *Geografiska Annaler: Series A, Physical Geography*. – 2015. – P.1–9.
9. Mayer H. Thermal comfort of man in different urban environments / H. Mayer, P. Hoppe, // *Theoretical and Applied Climatology*, 1987. – vol. 38, no. 1. – P. 43–49.
10. Rahmstorf S. Increase of extreme events in a warming world. / S. Rahmstorf, D. Coumou // *PNAS*, 2011. – Vol. 108 (44). – P. 125.

References

1. Balabukh V.O. Tendenciji zminy chastoty ta intensyvnosti ekstremalnykh gidrometeorologichnykh javyshh na terytoriji Doneckjkoji oblasti [Trends in the frequency and intensity of extreme meteorological phenomena in the Donetsk region]. Retrieved from <http://eco.com.ua/content/tendenciyi-zmini-chastoti-ta-intensivnostiekstremalnih-gidrometeorologichnih-yavishch-na> [in ukr.].
2. Holovne upravlinnya statystyky u misti Kyievi [The Main Department of Statistics in Kiev]. Retrieved from www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1 [in ukr.].
3. Klimat Kyieva [Climate of Kyiv] / za red. Osadchoho V.I., Kosovtsya O.O., Babichenko V.M.. – K.: Nika-Tsent, 2010. – 320 p. [in ukr.].
4. Shevchenko O.H. Porivnyal'nyy analiz bioklimatychnykh indeksiv dlya otsinky komfortnosti urbanizovanoho seredovishcha v teplyy period [Comparative analysis of bioclimatic indices for estimation of comfort in urban areas in warm period]. *Nauk. zbirnyk «Hidrolohiya, hidrokimiya i hidroekolohiya»*, 2016, Vol. 3(42), pp. 105–115. [in ukr.].
5. Shevchenko O. H., Snizhko S. I. Khvyli tepla ta osnovni metodolohichni problemy, shcho vynykayut' pry yikh doslidzhenni [The heat waves and main methodological problems, which appears during the research]. *Ukrayins'kyi hidrometeorolohichnyy zhurnal*, 2012, Vol. 10, pp. 57–63. [in ukr.].
6. Shevchenko O.H., Samchuk Ye.V., Snizhko S.I. Osoblyvosti termichnoho rezhymu hranychnoho sharu atmosfery nad Kyievom [Characteristics of temperature conditions of atmospheric boundary layer in Kyiv city]. *Lyudyna ta dovkillya. Problemy neoekolohiyi*, 2012, Vol. 3–4, pp. 7–13. [in ukr.].
7. Hoppe P. The physiological equivalent temperature – a universal index for the biometeorological assessment of the thermal environment / P. Hoppe // *International Journal of Biometeorology*. – May 1999. – V. 43. – P. 71–75.
8. Katerusha O. Thermal bioclimate and climate tourism analysis for Odessa, Black Sea / O. Katerusha, A. Matzarakis, // *Geografiska Annaler: Series A, Physical Geography*. – 2015. – P.1–9.
9. Mayer H. Thermal comfort of man in different urban environments / H. Mayer, P. Hoppe, // *Theoretical and Applied Climatology*, 1987. – vol. 38, no. 1. – P. 43–49.
10. Rahmstorf S. Increase of extreme events in a warming world. / S. Rahmstorf, D. Coumou // *PNAS*, 2011. – Vol. 108 (44). – P. 125.

УДК 556.5

Кирилюк Олена Володимирівна,
кандидат географічних наук

Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна,
e-mail: kiriluk_elena@i.ua

Кирилюк Сергій Миколайович
кандидат географічних наук

Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ТИПОЛОГІЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОДНИХ ТІЛ СУББАСЕЙНУ ДЕРЕЛУЮ

Мета. Основним завданням роботи є ідентифікація водних тіл у суббасейні Дерелую та проведення їх типології.

Методика. Оскільки суббасейн Дерелую входить до транскордонного басейну Пруту, то типологію водних тіл у ньому необхідно проводити згідно з єдиними методологічними підходами, запропонованими у Водній Рамковій Директиві Європейського Союзу (ВРД ЄС). Першим кроком у ідентифікації є визначення категорії водного тіла. І тільки після цього водні тіла розподіляються на типи згідно системи А або згідно системи В. У нашій роботі використано систему А – абіотичну типологію та відповідні дескриптори.

Результати. Виконано абіотичну типологію водних тіл суббасейну річки Дерелуй. Водні тіла у суббасейні представлені 2 категоріями – річки, істотно змінені та штучні водні тіла, сумарна кількість яких становить 162. Виділено 127 річкових водних тіл, які належать до 4 типів. Ідентифіковано 27 штучних водних тіл та 8 – істотно змінених водних тіла.

Наукова новизна. Ідентифікацію та типологію проведено не тільки для основної річки, а й її приток, довжина яких подекуди складає менше 10 км.

Практична значимість. Типологія поверхневих водних тіл (об'єктів) є одним із першочергових і обов'язкових етапів при впровадженні ВРД ЄС. Важливим моментом є визначення істотно змінених водних тіл (кандидати та потенційні).

Ключові слова: водне тіло, істотно змінене водне тіло, суббасейн, річка, штучне водне тіло.

УДК 556.5

Кирилюк Елена Владимировна,
кандидат географических наук,

Черновицкого национального университета
имени Юрия Федьковича, г. Черновцы,
Украина, e-mail: kiriluk_elena@i.ua

Кирилюк Сергей Николаевич
кандидат географических наук

Черновицкого национального университета
имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ТИПОЛОГИЯ ПОВЕРХНОСТНЫХ ВОДНЫХ ТЕЛ СУББАСЕЙНА ДЕРЕЛУЯ

Цель. Основным заданием является идентификация водных тел в суббасейне Дерелуя и проведение их типологии.

Методика. Поскольку суббасейн Дерелуя входит в трансграничный бассейн Прута, то типология водных тел в нем необходимо проводить согласно с едиными методологическими подходами, предложенными в Водной Рамочной Директиве Европейского Союза (ВРД ЕС). Первым шагом при идентификации является определение категории водного тела. И только после этого водные тела

распределяются на типы согласно системы А или согласно системы В. В нашей работе использована система А – абиотическая типология и соответствующие дескрипторы.

Результаты. Выполнена абиотическая типология водных тел суббассейна реки Дерелуй. Водные тела в суббассейне представлены 2 категориями – реки, существенно измененные и искусственные водные тела, суммарное количество которых составляет 162. Выделено 127 речных водных тел, которые принадлежат к 4 типам. Идентифицировано 27 искусственных водных тел и 8 – существенно измененные водные тела.

Научная новизна. Идентификация и типология проведена не только для основной реки, но и ее притоков, длина которых иногда составляет меньше 10 км.

Практическая значимость. Типология поверхностных водных тел (объектов) является одним из первоочередных и обязательных этапов при внедрении ВРД ЕС. Важный момент – определение существенно измененных водных тел (кандидаты и потенциальные).

Ключевые слова: водное тело, существенно измененное водное тело, суббассейн, река, искусственное водное тело.

UDC 556.5

Kyryliuk Olena Volodymyrivna
Candidate of Geographical Sciences

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University, Chernivtsi, Ukraine,
e-mail: kiriluk_elen@i.ua

Kyryliuk Serhii Mykolaiovych
Candidate of Geographical Sciences

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University, Chernivtsi, Ukraine

IDENTIFICATION AND TYPOLOGY OF SURFACE WATER BODIES IN DERELUY RIVER SUB-BASIN

Purpose. The main objective of this article is the identification of water bodies in the sub-basin of Dereluy river basin and their typology.

Methods. As part of the transboundary Prut River Basin, Dereluy river sub-basin, the typology of water bodies, it should be done in accordance with common methodological approach proposed in the Water Framework Directive of the European Union (EU WFD). The first step is to identify the definition of water bodies. And only after that water body types divided according to system A or under system B. In our study used the system A - abiotic typology and appropriate descriptors.

Results. Abiotic typology of water bodies in sub-basin of Dereluy River is fulfilled. There are 2 categories of water bodies in the sub-basin - rivers, significantly modified and artificial water bodies, the total amount of which is 162. Allocated 127 river water bodies belong to 4 types. Identified 27 artificial water bodies and 8 - substantially modified water body.

Scientific novelty. Identification and typology conducted not only for the main river and for its tributaries with the length less than 10 km.

The practical significance. Typology of surface water bodies (objects) is a crucial and mandatory step in the implementation of the EU WFD. The important point is to determine significantly modified water bodies (potential and candidates).

Keywords: water body substantially modified water body, sub-basin, river, an artificial water body

Вступ. Суббасейн Дерелую входит до верхньої частини басейну Пруту (Рис.1). Основна річка Дерелуй є річкою IV порядку, малою річкою

згідно Водного Кодексу України та середньою згідно Водної Рамкової Директиви Європейського Союзу (ВРД ЄС [1]). Гіпсометричний тип водозбору – височинний. Середній похил водозбору становить 4,94°, середня густота річкової мережі – 1,13 км/км², звивистість головної річки – 1,55, лісистість – 31,74%, урбанізованість водозбору – 9,441%. Басейн річки розміщений в районі передгірної зони Чернівецької області. Річка Дерелуй протікає територією Глибоцького та Сторожинецького районів області і є лівим допливом Пруту. Загальна довжина річки – 34 км. Площа водозбірного басейну складає 313 км². Середній похил становить 4,9 м/км. Річка бере початок північніше м. Глибока на висоті близько 400 м над рівнем моря, впадає у р. Прут біля с. Остриця. До басейну входить і південно-західна частина м. Чернівці.

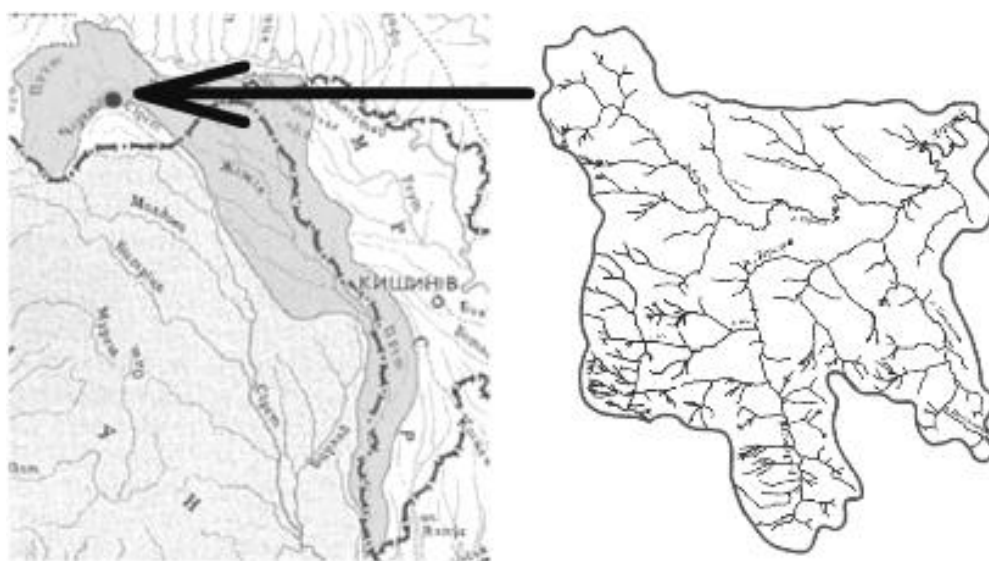

Рис. 1. Місце суббасейну Дерелую у басейні річки Прут

Типологія поверхневих водних тіл (об'єктів) є одним із першочергових і обов'язкових етапів при впровадженні ВРД ЄС. Тип водного тіла по суті є його «ідентифікаційним кодом», що включає в себе чіткий набір абіотичних та, іноді, біотичних параметрів, які характерні саме йому [4].

Матеріали та методи. У зв'язку із входженням суббасейну Дерелую до транскордонного басейну Пруту, то типологію водних тіл у ньому необхідно проводити згідно з єдиними методологічними підходами, запропонованими у ВРД ЄС. Першим кроком при проведенні типології є визначення категорії поверхневого водного тіла: річка, озеро, перехідні або прибережні води, штучні та істотно змінені. При цьому водні тіла різних категорій в жодному разі не можуть бути об'єднані в один тип. Далі всі водні тіла кожної категорії мають бути розподілені на типи згідно системи А або В, що наведені в ВРД ЄС.

Водні тіла суббасейну Дерелую представлені 2 категоріями – річками, істотно зміненими та штучними водними тілами. Транзитних та

прибережних водних тіл, озерних об'єктів (природних водойм) у межах суббасейну немає.

Таблиця 1

Гідрографічна характеристика річок Дерелую (за типологією ВРД)*

	<i>Середня висота водозбору, м</i>	<i>Площа водозбору, км²</i>	<i>Довжина, км</i>
Дерелуй	267,5	313	34
Коровія	300	112	24,4
Невільниця	285,5	35,8	12,8
б/н	295	38,6	11,0

*Примітка:

Типологія висоти:	низовина	< 200 м
	височина	> 200 м
Типологія розміру за площею басейну (ВРД)	малі	< 100 км ²
	середні	100 – 1000 км ²
Типологія розміру за довжиною	малі	10 – 100 км
	середні	100 – 500 км

При використанні системи А поверхневі водні об'єкти в межах району річкового басейну мають спочатку бути розмежовані за відповідними екорегіонами згідно з географічними територіями. Водні об'єкти в межах кожного екорегіону розподіляються за типами поверхневих водних об'єктів згідно з дескрипторами, указаними для системи А. Для штучних та істотно змінених поверхневих водних об'єктів повинна бути запроваджена диференціація згідно з дескрипторами для будь-яких категорій поверхневих вод, які найбільше нагадують зазначені істотно змінені або штучні водні об'єкти. Для річкових водних тіл у подальшому виконується оцінка екологічного стану, а для стосовно істотно змінених водних тіл та штучних водних тіл – оцінка екологічного потенціалу.

Результати і обговорення. Типологія річок виконувалася за системою А (додаток II ВРД ЄС) з використанням чотирьох дескрипторів з числа чотирьох обов'язкових: екорегіон, середньозважена висота водозбору над рівнем моря, площа водозбору та геологічна будова підстильних порід. Оскільки жодного біотичного дескриптора не було використано, типологія річкових водних тіл є абіотичною. Басейн розташований в межах 10 екорегіону, виділеного у ВРД ЄС – *Карпати (Carpathian)* (Рис.2).

Основним принципом фізико-географічного районування, прийнятого в Україні, є ландшафтно-генетичний. Згідно розробленого в Україні фізико-географічного районування цей екорегіон відноситься до фізико-географічної провінції – Українські Карпати, яка в свою чергу є частиною Карпатської гірської країни. Басейн річки розташований в межах

Прутсько-Сіретського та Верхньопрутського фізико-географічних районів області Передкарпаття.

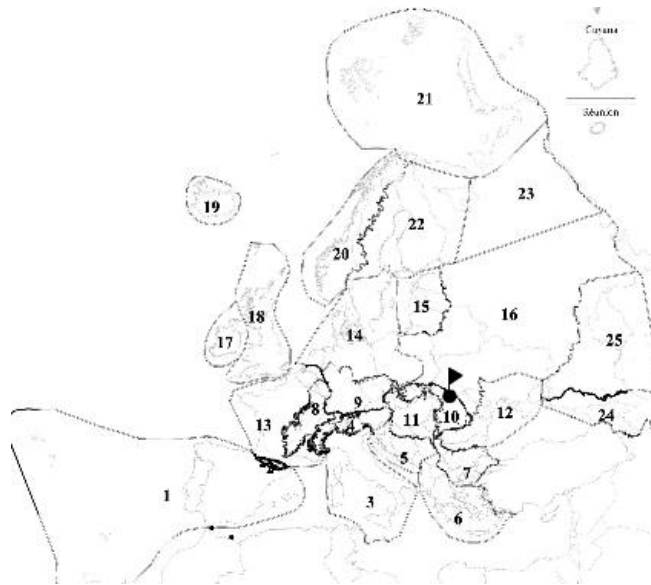

Рис. 2. Місце суббасейну річки Дерелуй серед екорегіонів річок та озер (згідно ВРД ЄС)

Таблиця 2

Водні тіла суббасейну річки Дерелуй (вздовж течії основної річки)

Код водного тіла	Категорія водного об'єкту	Назва типу	Код типу	Висоти, м БС
der_01_1	річка	мала річка на передгір'ї у карбонатних породах	sm_up_ca	400 – 200
der_02_1	річка	середня річка на передгір'ї у карбонатних породах	mid_up_ca	200 – 190
der_03_1	річка	середня річка на низині у карбонатних породах	mid_low_ca	190 - 145

До малих річок віднесено річки з площею водозбору від 10 до 100 км², середніх – 100- 1000 км². Річка Дерелуй та її притока Коровія відносяться до середньої річки, усі інші притоки у межах басейну – до малих. За середньою висотою над рівнем моря річкові басейни були розподілені на 2. Перші – це ті, що розташовані на низині, тобто середня висота водозбору нижче 200 метрів (найнижча відмітка басейну Дерелую – 145 метрів над рівнем моря). Другий тип – це річкові басейни, що мають середню висоту від 200 до 400 метрів над рівнем моря. Назва цього типу – «річки на передгір'ї». Притока б/н впадає у Дерелуй на позначці 200 м над рівнем моря, тому вона відповідно до дескриптору висоту відноситься до «річки на передгір'ї». Найбільша кількість типів водних тіл характерна для річки Коровії – 3, її ж притоки – річки Кися, Яблоновець, Вільховець – включають по 2 типи.

Водні тіла приток Дерелую

Код водного тіла	Категорія водного об'єкту	Назва типу	Код типу	Висоти, м БС
<i>р. Коровія</i>				
der_cor_01_1	річка	мала річка на передгір'ї у карбонатних породах	sm_up_ca	370 – 225
der_cor_02_1	річка	середня річка на передгір'ї у карбонатних породах	mid_up_ca	225 – 200
der_cor_03_1	річка	середня річка на низині у карбонатних породах	mid_low_ca	200 – 175
<i>р. Невільниця</i>				
der_nev_01_1	річка	мала річка на передгір'ї у карбонатних породах	sm_up_ca	360 – 200
der_nev_02_1	річка	мала річка на низині у карбонатних породах	sm_low_ca	200 – 172
<i>р. б/н</i>				
der_unk_01_1	річка	мала річка на передгір'ї у карбонатних породах	sm_up_ca	400 – 200

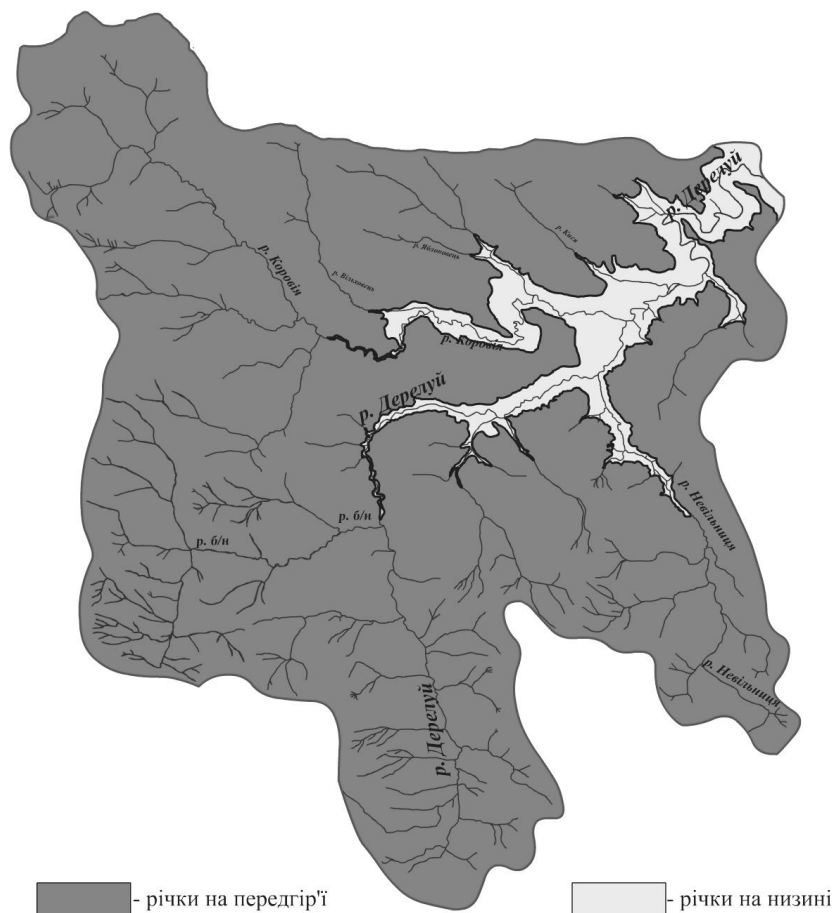

Рис. 3. Поділ водних тіл суббасейну річки Дерелуй за дескриптором висоти

При проведенні типології за геологічною будовою підстилаючих порід, виходили з того, що іонний склад поверхневих вод багато в чому залежить від складу порід, в яких протікає та чи інша річка. ВРД виділяє три типи: карбонатні (вапнякові), кремнієві та органічні. До типу «карбонатні» віднесено усі виділені водні тіла у межах суббасейну. Жодного водного тіла не віднесено до типу «органічні» та «кремнієві» з огляду на відсутність порід такого типу у басейні.

Код типу річкових водних тіл відображає всі чотири дескриптора у наступній послідовності: екорегіон (К – «Карпати»), середня висота водозбору (1 – низина, 2 – височина (передгір'я)), площа водозбору (М – малі, С- середні), геологія (КА- карбонатні).

Таблиця 4

Типологія річкових водних тіл суббасейну Дерелую

Номер типу	Код водного тіла	Назва типу	Код типу	Кількість річкових водних тіл
<i>Малі (типи № 1 - 2)</i>				
K_2_M_KA	der_01	мала річка на передгір'ї у карбонатних породах	sm_up_ca	87
K_1_M_KA	der_nev_02	мала річка на низині у карбонатних породах	sm_low_ca	6
<i>Середні (тип № 3)</i>				
K_2_C_KA	der_02	середня річка на передгір'ї у карбонатних породах	mid_up_ca	18
K_1_C_KA	der_03	середня річка на низині у карбонатних породах	mid_low_ca	16
<i>Всього</i>				<i>127</i>

Штучні водні тіла. До цієї категорії відносяться водні об'єкти, створені в результаті людської діяльності там де до того не існувало таких природних водних об'єктів. У суббасейні Дерелую таких водних тіл є 27, загальною площею 116,2 га, які зосереджені на притоках основної річки.

Диференціація штучних водних об'єктів виконується за аналогією з типологією озер за дескрипторами системи А ВРД ЄС, де враховується висота місцевості (в основному - на низині), глибина (стави мають глибину від 2 до 5 м), розмір (стави – від 0,3-0,8 до 22,96 га (або 0,003-0,008 – 0,23 км² відповідно) та геологія (карбонатна).

Істотно змінені водні тіла (ІЗВО). До цієї категорії відносяться водні тіла, які зазнали значних змін антропогенного походження. Тобто це водні тіла категорії «річка» або «озеро», що втратили свої природні риси. Підставою до віднесення водного тіла до категорії «істотно змінене» мають бути зміни морфології русла, берегів, заплави та/або гідрологічного режиму. Зміни мають бути масштабними по відношенню до розміру водного тіла та мати постійний характер. До істотно змінених водних тіл попередньо віднесено 8 об'єктів (7 з них - на притоках річки Дерелуй та

гирлову ділянку Дерелую). Вони отримали статус «кандидата» до ІЗВО за результатами оцінки гідроморфологічних змін. Зміни носять глибокий, постійний характер і як для річок такого розміру – широкомасштабний. Керуючись підходом Міжнародної Комісії із захисту р. Дунай, до кандидатів до ІЗВО належать ті природні водні об'єкти, які мають 4 та 5 класи гідроморфологічної якості. Ті об'єкти, якість яких оцінена 3-ім класом, відносяться до потенційних кандидатів. Із 8 об'єктів 2 об'єкти віднесено до потенційного кандидата, а 6 – до кандидата до ІЗВО. Усі ІЗВО диференційовані відповідно до річкових водних тіл.

Згідно статті 4 (3) ВРД ЄС передумовою для визнання того чи іншого поверхневого водного тіла істотно зміненим є ризик недосягнення ним доброго екологічного статусу (за результатами оцінки даних високого рівня надійності) та через зміни його характеру внаслідок гідроморфологічних змін.

Висновки. У результаті типологізації річок суббасейну Дерелую було виділено 127 річкових водних тіл, які належать до 4 типів водних об'єктів – К_2_М_КА, К_1_М_КА, К_2_С_КА та К_1_С_КА. Кожний із виділених типів характеризує приналежність до екорегіону, розмір річки, висотне положення і опосередковано іонний склад поверхневих вод (який багато в чому залежить від складу порід, в яких протікає річка). Також у межах суббасейну виділено 27 штучних водних тіл та 8 істотно змінених водних об'єкти, з яких 2 є потенційним кандидатом, а 6 – кандидатами до ІЗВО. Сумарна кількість водних тіл у межах суббасейну Дерелую становить 162.

Список використаних джерел:

1. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення. – К., 2006. – 240 с.
2. Кирилюк О.В. Геогідроморфологічне обґрунтування методики оцінки стану басейнових систем малих річок (на прикладі річок Гукова, Дерелую та Виженки): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук / Олена Володимирівна Кирилюк/ 11.00.07 – гідрологія суші, водні ресурси, гідрохімія/ Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2013. – 20 с.
3. Національний план управління басейном р. Тиса – Україна (версія 3.0) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buvrtysa.gov.ua/download/National%20plan%203.0.pdf>
4. Управління транскордонним басейном Дніпра: суббасейн річки Прип'яті: монографія / під ред. О.Г. Ободовського, А.П. Станкевича та С.А. Афанасьєва. – К.: Кафедра, 2012. – 448 с. (російською мовою).

Список использованных источников:

1. Водная Рамочная Директива ЕС 2000/60/ЕС. Основные термины и их определение. – К., 2006. – 240 с. (на украинском языке)
2. Кирилюк Е.В. Геогидроморфологическое обоснование методики оценки состояния бассейновых систем малых рек (на примере рек Гукова, Дерелуя и Виженки): Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата географических наук / Елена Владимировна Кирилюк/ 11.00.07 – гидрология суши, водные ресурсы, гидрохимия/ Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича. – Черновцы, 2013. – 20 с. (на украинском языке)
3. Национальный план управления бассейном р. Тиса – Украина (версия 3.0) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://buvrtysa.gov.ua/download/National%20plan%203.0.pdf> (на украинском языке)

4. Управление трансграничным бассейном Днепра: суббассейн реки Припяти: монография / под ред. А.Г. Ободовского, А.П. Станкевича и С.А. Афанасьева. – К.: Кафедра, 2012. – 448 с.

References

- 1.EU Water Framework Directive 2000/60/EC. Definitions of Main Terms, 2006, Kyiv, 240 p. [in Ukrainian]
- 2.Kyryliyk O., 2013. Geohydromorphologic feasibility of evaluation method for the conditions of the small rivers basin systems (the case of Gukiv, Dereluy and Vizhenka) [Synopsis: 11.00.07 –hydrology of land, water resources, hydro-chemistry]. Chernivtsi National University, Chernivtsi: 20 p. . [in Ukrainian]
- 3.The national basin management plan of Tisa river - Ukraine (version 3.0) [electronic resource]. – Access: <http://buvrtysa.gov.ua/download/National%20plan%203.0.pdf> . [in Ukrainian]
- 4.Management of the transboundary Dnieper River basin: Pripyat river sub-basin: a monograph / ed. A.G. Obodovsky, A.P. Stankevich and S.A. Afanasyev., 2012, Kyiv, 448 p. . [in Russian]

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Андрійчук Ірина Анатоліївна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: irochka_1994@ukr.net.
2. *Байдюк Тетяна Миколаївна* – студентка кафедри метеорології та кліматології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tania_baidiuk@ukr.net.
3. *Басюк Дарія Іванівна* – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри туристичного та готельного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: daruna.b@gmail.com.
4. *Бейдик Олександр Олексійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: beydik@mail.ru.
5. *Безуглий Віталій Вікторович* – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана геолого-географічного факультету, доцент кафедри фізичної та економічної географії, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна, e-mail: vetalbezugly@ukr.net.
6. *Бондарчук Юлія Сергіївна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: iulia_bondarchuk@ukr.net.
7. *Бондарець Ольга Ігорівна* – студентка кафедри фізичної географії, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: bo.olia_93@mail.ru.
8. *Бортник Сергій Юрійович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри землезнавства та геоморфології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: bs_7@ukr.net.
9. *Бортник Софія Сергіївна* – студентка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
10. *Голубцов Олександр Григорович* – кандидат географічних наук, старший науковий співробітник, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
11. *Гринасюк Анастасія Русланівна* – аспірантка кафедри туризму та готельного господарства, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: a.g.hrnyasiuk@gmail.com
12. *Долгова Катерина Сергіївна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: kate.dolhova@gmail.com.
13. *Долинська Олеся Олегівна* – аспірантка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: olesyunchyk@mail.ru

14. *Заваріка Галина Михайлівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна, e-mail: Dgalina_10@mail.ru
15. *Зеленко Олена Олександрівна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєверодонецьк, Україна, e-mail: zelenko@i.ua
16. *Килимчук Анна Анатоліївна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: elphenok@bigmir.net.
17. *Кирилюк Олена Володимирівна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри гідрометеорології та водних ресурсів, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна, e-mail: kiriluk_elena@i.ua.
18. *Кирилюк Сергій Миколайович* – кандидат географічних наук, докторант кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна.
19. *Королук Юлія Анатоліївна* – студентка кафедри туризму і готельного господарства, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєверодонецьк, Україна, e-mail: Korolyuk93@mail.ru.
20. *Корома Наталія Степанівна* – кандидат географічних наук, інженер НДС «Регіональних проблем економіки і політики», географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: geo.nkoroma@gmail.com.
21. *Кучер Павло Вікторович* – викладач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, м. Львів, Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com.
22. *Лаврук Тетяна Миколаївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри землезнавства та геоморфології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: lavrukt@ukr.net.
23. *Лук'янчук Петро Миколайович* – інженер, географічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: petya_luka@ukr.net.
24. *Михалюк Марина Михайлівна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.
25. *Марчук Андрій Володимирович* – студент кафедри фізичної географії, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: voland2173@gmail.com.
26. *Мазуркевич Ірина Олександрівна* – кандидат економічних наук, доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Вінниця, Україна, e-mail: Ryushka78@mail.ru

27. *Поліщук Ірина Григорівна* – інженер кафедри землезнавства та геоморфології географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: irinka_polishchuk@rambler.ru.
28. *Примак Тетяна Юхимівна* – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу, Національний університет харчових технологій, Київ, Україна, e-mail: prymak17@yandex.ru
29. *Рибій Аліна Олександрівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
30. *Сидорук Юлія Олександрівна* – інженер кафедри землезнавства та геоморфології географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: sudoryk_yulia@ukr.net.
31. *Сировець Сергій Юрійович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: lgtinfo@ukr.net.
32. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
33. *Устименко Леся Миколаївна* – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна, e-mail: ustilesia@gmail.com.
34. *Ткачук Леоніла Миколаївна* – кандидат географічних наук, доцент, докторант кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: inohodez@ukr.net.
35. *Фесюк Василь Олександрович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри фізичної географії, Східноєвропейський національний університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.
36. *Цвєлих Євген Миколайович* – провідний інженер, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: dellamontag@ukr.net.
37. *Цесьців Діана Степанівна* – аспірантка кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна, e-mail: dianakarpyn@gmail.com.
38. *Шевчук Сергій Миколайович* – кандидат географічних наук, доцент, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна, e-mail: S_Sevchuk@online.ua.
39. *Шепелева Наталія Валеріївна* – студентка кафедри туризму і готельного господарства, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна, e-mail: natali.shepeleva.94@mail.ru.

40. *Шевченко Ольга Григорівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри метеорології та кліматології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: olenyutko@meta.ua.
41. *Чабан Тетяна Юріївна* – магістрант, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Вінниця, Україна.
42. *Яценко Борис Павлович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: boris.yatsenko@gmail.com.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Андрійчук Ирина Анатольевна* – студентка кафедри страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: irochka_1994@ukr.net.
2. *Байдюк Татьяна Николаевна* – студентка кафедры метеорологии и климатологии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: tania_baidiuk@ukr.net.
3. *Басюк Дарья Ивановна* – доктор экономических наук, доцент, заведующая кафедрой туристического и гостиничного бизнеса Национального университета пищевых технологий, г. Киев, Украина, e-mail: daruna.b@gmail.com.
4. *Бейдык Александр Алексеевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: beydik@mail.ru.
5. *Безуглый Виталий Викторович* – кандидат педагогических наук, доцент, заместитель декана геолого-географического факультета, доцент кафедры физической и экономической географии Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днипро, Украина, e-mail: vetalbezugly@ukr.net.
6. *Бондарчук Юлия Сергеевна* – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: iulia_bondarchuk@ukr.net.
7. *Бондарец Ольга Игоревна* – студентка кафедры физической географии, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: bo.olia_93@mail.ru.
8. *Бортник Сергей Юркевич* – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой землеведения и геоморфологи, географического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: bs_7@ukr.net.

9. *Бортник Софія Сергіївна* – студентка кафедри економічної і соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
10. *Голубцов Александр Григорьевич* – кандидат географічних наук, старший науковий співробітник, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
11. *Гринасюк Анастасія Русланівна* – аспірантка кафедри туризму і готельно-ресторанного господарства, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: a.r.hrynasiuk@gmail.com.
12. *Долгова Катерина Сергіївна* – аспірантка кафедри краєзнавства і туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: kate.dolhova@gmail.com.
13. *Долинська Олеся Олегівна* – аспірантка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна e-mail: olesyunchyk@mail.ru
14. *Заварика Галина Михайлівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного господарства, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Северодонецьк, Україна, e-mail: Dgalina_10@mail.ru.
15. *Зеленко Елена Александровна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного господарства, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.
16. *Килимчук Анна Анатоліївна* – аспірантка кафедри краєзнавства і туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: elphenok@bigmir.net.
17. *Кирилюк Елена Владимировна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри гідрометеорології і водних ресурсів, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: kiriluk_elena@i.ua.
18. *Кирилюк Сергей Николаевич* – кандидат географічних наук, докторант кафедри фізичної географії, геоморфології і палеогеографії, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна.
19. *Корольок Юлія Анатоліївна* – студентка кафедри туризму і готельно-ресторанного господарства, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Северодонецьк, Україна, e-mail: Korolyuk93@mail.ru.
20. *Корома Наталья Степанівна* – кандидат географічних наук, інженер НИС «Регіональних проблем економіки і політики», географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна., e-mail: geo.nkoroma@gmail.com.
21. *Кучер Павел Вікторович* – викладач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, м. Львів, Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com.
22. *Лаврук Татяна Ніколаївна* – кандидат географічних наук кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри землеродознавства і

- геоморфологии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: lavrukt@ukr.net.
23. *Лукьянчук Петр Николаевич* – инженер, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: petya_luka@ukr.net
24. *Михалюк Марина Михайловна* – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.
25. *Марчук Андрей Владимирович* – студент кафедры физической географии, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинской, г. Луцк, Украина, e-mail: voland2173@gmail.com.
26. *Мазуркевич Ирина Александровна* – кандидат экономических наук, доцент Винницкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Винница, Украина, e-mail: Ryushka78@mail.ru
27. *Полищук Ирина Григорьевна* – инженер кафедры землеведения и геоморфологии географического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: irinka_polishchuk@rambler.ru.
28. *Примак Татьяна Ефимовна* – кандидат физико-математических наук, доцент, доцент кафедры туристического и гостиничного бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина, e-mail: prymak17@yandex.ru.
29. *Рыбий Алина Александровна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
30. *Сыдорук Юлия Александровна* – инженер кафедры землеведения и геоморфологии географического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: sudoryk_yulia@ukr.net.
31. *Сыровец Сергей Юрьевич* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: lgtinfo@ukr.net.
32. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
33. *Ткачук Леонила Николаевна* – кандидат географических наук, доцент, докторант кафедры страноведения и туризма, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Киев, Украина, e-mail: inohodez@ukr.net.
34. *Устименко Леся Николаевна* – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры международного туризма, Киевский национальный

университет культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-mail: ustilesia@gmail.com.

35. *Фесюк Валисий Александрович* – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедры физической географии, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина.
36. *Цвельх Евгений Николаевич* – ведущий инженер, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: dellamontag@ukr.net
37. *Цесьцив Диана Степановна* – аспирантка кафедры туризма, Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина, e-mail: dianakarpyn@gmail.com.
38. *Шевчук Сергей Николаевич* – кандидат географических наук, доцент Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, г. Полтава, Украина, e-mail: S_Sevchuk@online.ua.
39. *Шепелева Наталия Валерьевна* – студентка кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: natali.shepeleva.94@mail.ru.
40. *Шевченко Ольга Григорьевна* – кандидат географических наук, доцент, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, доцент кафедры метеорологии и климатологии, г. Киев, Украина, e-mail: olenyatk@meta.ua.
41. *Чабан Татьяна Юрьевна* – магистрант, Винницкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Винница, Украина.
42. *Яценко Борис Павлович* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: boris.yatsenko@gmail.com.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Andriichuk Iryna Anatoliivna* – Student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: irochka_1994@ukr.net.
2. *Baydyuk Tetyana Mykolayivna* – Student of Meteorology and Climatology, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: tania_baidiuk@ukr.net.
3. *Basyuk Dariya Ivanivna* – Doctor of Science in Economics, Professor, Head of Tourism and Hospitality Department, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: daruna.b@gmail.com.
4. *Beidyk Oleksandr Oleksiiiovych* – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: beydik@mail.ru.

5. *Bezuhlyy Vitaliy Viktorovych* – Candidate Of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor Of The Department Of Physical And Economic Geography Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipro, Ukraine, e-mail: vetalbezugly@ukr.net.
6. *Bondarchuk Yuliya Serhiyivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: iulia_bondarchuk@ukr.net.
7. *Bondarets' Ol'ha Ihorivna* – Student Of Physical Geography Department, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Luts'k, Ukraine, e-mail: bo.olia_93@mail.ru.
8. *Bortnyk Serhiy Yuriyovych* – Doctor Of Geographical Sciences, Professor, Head Department Of Earth Sciences And Geomorphology, Faculty Of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: bs_7@ukr.net.
9. *Bortnyk Sofia Serhiyivna* – Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
10. *Holubtsov Oleksandr Hryhorovych* – Candidate Of Geographical Sciences, Senior Research Fellow, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
11. *Hrynasiuk Anastasiia Ruslanovna* – Graduate Student Of The Department Of Tourism And Hospitality Management, Faculty Of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Luts'k, Ukraine, e-mail: a.r.hrynasiuk@gmail.com.
12. *Dolhova Kateryna Serhiyivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: kate.dolhova@gmail.com.
13. *Dolynska Olesya Olehivna* – Postgraduate Student, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: olesyunchyk@mail.ru.
14. *Zavarika Halyna Mykhaylivna* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor Of Tourism and Hospitality Management Department, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, Syevyerodonets'k, Ukraine, e-mail: Dgalina_10@mail.ru.
15. *Zelenko Olena Oleksandrivna* – PhD of Economics, Associate Professor, Assistant Professor Of Tourism and Hospitality Management Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Syevyerodonets'k, Ukraine.
16. *Kylymchuk Anna Anatoliivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: elphenok@bigmir.net.
17. *Kyrylyuk Olena Volodymyrivna* – Candidate of Geographical Sciences, Assistant Hydrometeorology and Water Resources Department, Faculty of Geography, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: kiriluk_elena@i.ua.
18. *Kyrylyuk Serhiy Mykolayovych* – Candidate of Geographical Sciences, Doctoral Student of Physical Geography, Geomorphology And Paleogeography Department Faculty of Geography, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine.

19. *Koroliuk Iuliia Anatolievna* – Student Of Tourism and Hospitality Management Department, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, Syevyerodonets'k, Ukraine, e-mail: Korolyuk93@mail.ru.
20. *Koroma Nataliya Stepanivna* – Candidate of Geographical Sciences, engineer NDS "Regional economic issues and policies" Geography Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: geo.nkoroma@gmail.com.
21. *Kucher Pavlo Victorovych* – Lecturer of Tourism Department, Lviv State University of Physical Culture Named After Ivan Boberskyi. Lviv, Ukraine, e-mail: zevumi55@gmail.com.
22. *Lavruk Temiana Mykolayivna* – Candidate Of Geographical Sciences Associate Professor, Assistant Professor Of Earth Science and Geomorphology Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: lavrukt@ukr.net.
23. *Lukianchuk Petro Mykolayovych* – Engineer, Faculty Of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: petya_luka@ukr.net.
24. *Mykhalyuk Maryna Mykhaylivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.
25. *Marchuk Andrii Volodumurovych* – Student of Physical Geography Department, Faculty Of Geography, Eastern National University named after Lesya Ukrainian, Lutsk, Ukraine, e-mail: voland2173@gmail.com.
26. *Mazurkievich Irina Oleksandivna* – PhD in Economics, Associate Professor, Vinnitsa trade and economic institute KNTEU, Vinnitsa, Ukraine, e-mail: Ryushka78@mail.ru.
27. *Polishchuk Iryna Hryhorivna* – engineer of department of Earth sciences and geomorphology, faculty of geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: irinka_polishchuk@rambler.ru
28. *Prymak Tetyana Yukhymivna* – PhD in Physics and Mathematics, Associate professor, Assistant Professor of Tourism and Hospitality Department, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: prymak17@yandex.ru.
29. *Rybiy Alina Oleksandrivna* – Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
30. *Sydoruk Yuliya Oleksandrivna* – Engineer Of Department Of Earth Sciences And Geomorphology, Faculty Of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: sudoryk_yulia@ukr.net.
31. *Syrovets Serhii Yuriiovych* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: lgtinfo@ukr.net.
32. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor Of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
33. *Tkachuk Leonila Mikolayvna* – Candidate Of Geography Sciences, Associate

- Professor, Doctoral Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: inohodez@ukr.net.
34. *Ustymenko Lesia Mykolaivna* – PhD of Pedagogic, Associate Professor, Assistant Professor Of Department Of International Tourism, Kyiv National University Of Culture And Arts, Kyiv, Ukraine e-mail: ustilesia@gmail.com.
35. *Fesyuk Vasyl' Oleksandrovykh* – Doctor of Geography Science, Proffessor, Head of physical geography Department, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine.
36. *Tsvelykh Yevhen Mykolayovych* – Lead Engineer Of Faculty Of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, e-mail: dellamontag@ukr.net.
37. *Tses'tsiv Diana Stepanivna* – Graduate Student of Tourism Department, Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine, e-mail: dianakarpyn@gmail.com.
38. *Shevchuk Serhiy Mykolayovych* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine, e-mail: S_Shevchuk@online.ua.
39. *Shepelieva Natalija Valer'evna* – Student Of Tourism and Hospitality Management Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Syevyerodonets'k, Ukraine, e-mail: natali.shepeleva.94@mail.ru.
40. *Shevchenko Ol'ha Hryhorivna* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Meteorology and Climatology department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: olenyatko@meta.ua.
41. *Chaban Tatiana Yuriyevna* – Master, Vinnitsa Trade And Economic Institute KNTEU, Vinnitsa, Ukraine.
42. *Yatsenko Borys Pavlovych* – Doctor Of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: boris.yatsenko@gmail.com.

КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА

Статті чергового, 37-го часопису, присвячені актуальній проблематиці в туризмі і географії. Переважає туристична проблематика, яка охоплює широке коло питань: від глобальних (вплив політичного чинника) і регіональних (розвиток в країнах ЄС) до проблем розвитку окремих видів туризму (дитячого, еногастрономічного, спортивного) в регіонах України.

Загальна спрямованість статей: від загальних проблем, притаманних певним видам туризму, до можливостей розвитку в Україні, її регіонах пріоритетних видів туристичної діяльності. Зокрема, як пріоритетні розглядаються винно-гастрономічний, подієвий, спортивний, релігійний туризм. Частина статей присвячена традиційно аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів (наприклад, в районі Шацьких озер, у м. Києві). Привертає увагу туристичний проект «Шлях Радзівілів», який цілком «вписується» в ідею європейської інтеграції, зазначеній 2006 р. як „Великий Культурний шлях Ради Європи“ (Mayor Cultural Route of the Council of Europe).

У розділі «Географія» переважають матеріали з суспільної географії і країнознавства. Актуальність досліджень визначається статтями з геоконфліктології (Г.Заваріка, Б. Яценко зі співавторами). Традиційними є дослідження з історії розвитку суспільно-географічної думки (С.Шевчук).

Природничо-географічні дослідження репрезентовані результатами рекреаційно-кліматичних досліджень в м. Києві та гідрологічних досліджень у Чернівецькій області.

Представлені матеріали містять актуальний матеріал, який до того не був оприлюднений, оригінальне авторське бачення проблемних питань розвитку рекреації і туризму, а також розвитку регіонів України.

Слід зауважити, що ряд статей пройшли більш ніж подвійне рецензування, поки запропонована стаття не набула достовірності і актуальності. Авторам, особливо молодим, варто уважніше ставитись до матеріалів, які вони пропонують в якості аналітичних, особливо якщо мова йде про вторинну інформацію.

Сподіваюсь, читачі отримають цікаву і корисну для власних досліджень інформацію з матеріалів даного збірника.

Рецензент:

заступник директора
Інституту географії
Національної Академії Наук України,
доктор географічних наук,
ст. наук. співробітник

С.А. Лісовський

ЗМІСТ

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Бейдик О.О., Короба Н.С., Сировець С.Ю.</i> СВІТОВИЙ ТУРИСТСЬКИЙ РУХ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗАГРОЗ.....	3
<i>Безуглий В.В.</i> ТУРИЗМ ЯК ГАЛУЗЬ ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ..	16
<i>Ткачук Л.М.</i> ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ.....	26
<i>Басюк Д.І., Примакевич Т.Ю.</i> ГАСТРОНАЦІОНАЛІЗМ – ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ.....	36
<i>Смирнов І.Г. Бондарчук Ю.С.</i> ЛОГІСТИЧНИЙ, ГЕОГРАФІЧНИЙ ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	48
<i>Устименко Л.М.</i> РЕКРЕАЦІЙНІ ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ КУРОРТНОЇ СПРАВИ.....	61
<i>Долгова К.С.</i> ДИТЯЧИЙ ТУРИЗМ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	70
<i>Корольок Ю.А., Заваріка Г.М.</i> ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ВАРІАНТ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ У ТУРИЗМІ.....	80
<i>Чабан Т.Ю., Мазуркевич І.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	88
<i>Кучер П.В.</i> ГЕОПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА САКРАЛЬНИХ СПОРУД РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	95
<i>Долинська О.О.</i> БАЛЬНЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	110
<i>Марчук А.В., Фесюк В.О.</i> СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	119
<i>Зеленко О.О., Шепелєва Н.В.</i> ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ НА ЛУГАНЩИНІ.....	130
<i>Цесюків Д.С.</i> РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	140
<i>Гринасюк А.Р.</i> АТРАКТИВНІСТЬ ЛАНДШАФТІВ ШАЦЬКО-ЛЮБОМЛЬСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ.....	153
<i>Фесюк В.О., Бондарець О.І.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИСТИЧНОГО ОСВОЄННЯ «ШЛЯХУ РАДЗИВІЛІВ».....	166
<i>Бортник С.Ю., Поліщук І.Г., Сидорук Ю.О.</i> ФЕСТИВАЛЬНИЙ РУХ У МІСТІ КИЄВІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	172
<i>Цвєлих Є.М.</i> ПРОМИСЛОВА СПАДЩИНА КИЄВА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОСВОЄННЯ ЯК ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ.....	182

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Заваріка Г.М.</i> ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ КОНФЛІКТНОЇ МОДЕЛІ СУСПІЛЬСТВА.....	189
---	-----

<i>Яценко Б.П., Андрійчук І.А., Рибій А.О., США ЯК ФАКТОР СИЛИ В ГЕОКОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ В АЗІЇ (2001-2015 р.).....</i>	198
<i>Килимчук А.А. СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....</i>	207
<i>Михалюк М.М. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАХІДНОЇ ГЕОГРАФІЇ КУЛЬТУРИ.....</i>	216
<i>Лаврук Т.М., Голубцов О.Г., Бортник С.С., ПЕРЕДУМОВИ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ М. КИЄВА.....</i>	227
<i>Шевчук С.М. ГАЛУЗЕВО-СТАТИСТИЧНА ШКОЛА УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ (ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАДЕМІКА К.Г. ВОБЛОГО).....</i>	240
<i>Цвєлих Є.М., Лук'янчук П.М. ГЕОГРАФІЯ МІСТ-ПОБРАТИМІВ КИЄВА.....</i>	252

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Шевченко О.Г., Байдюк Т.М. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНИХ КЛІМАТИЧНИХ РЕСУРСІВ МІСТА КИЄВА В ЛІТНІЙ СЕЗОН ЗА ДОПОМОГОЮ МОДЕЛІ «RAYMAN»</i>	260
<i>Кирилюк О.В., Кирилюк С.М. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ТИПОЛОГІЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОДНИХ ТІЛ СУББАСЕЙНУ ДЕРЕЛУЮ.....</i>	270
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....</i>	279
<i>КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА.....</i>	289

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Бейдык А.А., Короба Н.С., Сыровец С.Ю. МИРОВОЕ ТУРИСТСКОЕ ДВИЖЕНИЕ: СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ УГРОЗ.....</i>	3
<i>Безуглый В.В. ТУРИЗМ КАК ОТРАСЛЬ ЭКОНОМИКИ СТРАН ЕВРОСОЮЗА.....</i>	16
<i>Ткачук Л.Н. ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ НА РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ.....</i>	26
<i>Басюк Д.И., Примаков Т.Е. ГАСТРОНАЦИОНАЛИЗМ - ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНСКОГО ТУРИЗМА.....</i>	36
<i>Смирнов И.Г., Бондарчук Ю.С. ЛОГИСТИЧЕСКИЙ, ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ И МАРКЕТИНГОВЫЙ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА В КОНТЕКСТЕ ЕГО УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ.....</i>	48
<i>Устименко Л.Н. РЕКРЕАЦИОННЫЕ ИННОВАЦИИ В ОРГАНИЗАЦИИ КУРОРТНОГО ДЕЛА.....</i>	61
<i>Долгова Е.С. ДЕТСКИЙ ТУРИЗМ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ.....</i>	70

<i>Королук Ю.А., Заварика Г.М.</i> ДОПОЛНИТЕЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ КАК ВАРИАНТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ В ТУРИЗМЕ.....	80
<i>Чабан Т.Ю., Мазуркевич И.А.</i> ОСОБЕННОСТИ ТУРИСТИЧЕСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	88
<i>Кучер П.В.</i> ГЕОПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАСПРОСТРАНЕНИЯ И ХАРАКТЕРИСТИКА САКРАЛЬНЫХ СООРУЖЕНИЙ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	95
<i>Долинская О.О.</i> БАЛЬНЕОЛОГИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ.....	110
<i>Марчук А.В., Фесюк В.А.</i> СПОРТИВНЫЙ ТУРИЗМ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ).....	119
<i>Зеленко Е.А., Шепелева Н.В.</i> ИННОВАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА НА ЛУГАНЩИНЫ.....	130
<i>Цесъцив Д.С.</i> РЕПРЕЗЕНТАТИВНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ОТДЕЛЬНЫХ РАЙОНОВ ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ.....	140
<i>Гринасюк А.Р.</i> АТТРАКТИВНОСТЬ ЛАНДШАФТОВ ШАЦКО-ЛЮБОМЛЬСКОГО РЕКРЕАЦИОННОГО РАЙОНА.....	153
<i>Фесюк В.А., Бондарец О.И.</i> ПЕРСПЕКТИВЫ ТУРИСТИЧЕСКОГО ОСВОЕНИЯ «ПУТИ РАДЗИВИЛЛОВ».....	166
<i>Бортник С.Ю., Полищук И.Г., Сыдорук Ю.А.</i> ФЕСТИВАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ГОРОДЕ КИЕВЕ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ.....	172
<i>Цвельх Е.Н.</i> ПРОМЫШЛЕННОЕ НАСЛЕДИЕ КИЕВА: НЫНЕШНЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОСВОЕНИЯ КАК ТУРИСТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ.....	182

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

<i>Заварика Г.М.</i> ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ КОНФЛИКТНОЙ МОДЕЛИ ОБЩЕСТВА.....	189
<i>Яценко Б.П., Андрийчук И.А., Рыбий А.А.,</i> США КАК ФАКТОР СИЛЫ В ГЕОКОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЯХ В АЗИИ (2001 - 2015 р.).....	198
<i>Килимчук А.А.</i> СПЕЦИАЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЗОНЫ КАК ОБЪЕКТ ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ.....	207
<i>Михалюк М.М.</i> СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАПАДНОЙ ГЕОГРАФИИ КУЛЬТУРЫ.....	216
<i>Лаврук Т.Н., Голубцов А.Г., Бортник С.С.</i> ПРЕДПОСЫЛКИ И ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОСТРАНСТВА Г. КИЕВА.....	227
<i>Шевчук С.Н.</i> ОТРАСЛЕВО-СТАТИСТИЧЕСКАЯ ШКОЛА УКРАИНСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ (ДО 140-ЛЕТИЯ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ АКАДЕМИКА К.Г. ВОБЛОГО).....	240
<i>Цвельх Е.Н., Лукьянчук П.Н.</i> ГЕОГРАФИЯ ГОРОДОВ-ПОБРАТИМОВ КИЕВА.....	252

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Шевченко О.Г., Байдюк Т.Н.</i> ОЦЕНКА РЕКРЕАЦИОННЫХ КЛИМАТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ГОРОДА КИЕВА В ЛЕТНИЙ СЕЗОН С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МОДЕЛИ «RAYMAN».....	260
---	-----

<i>Кирилюк Е.В., Кирилюк С.Н. ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ТИПОЛОГИЯ ПОВЕРХНОСТНЫХ ВОДНЫХ ТЕЛ СУББАСЕЙНА ДЕРЕЛУЯ.....</i>	270
<i>ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ</i>	279
<i>КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА</i>	289

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Beydyk O.O., Koroma N.S., Syrovets S.Y. TOURIST WORLD MOVEMENT: STATE, TRENDS AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF CURRENT GEOPOLITICAL MENACES.....</i>	3
<i>Bezugly V.V. TOURISM AS A BRANCH OF THE ECONOMY OF THE EUROPEAN UNION.....</i>	16
<i>Tkachuk L.M. THE IMPACT OF POLITICAL INSTABILITY ON TOURIST DESTINATION DEVELOPMENT.....</i>	26
<i>Basyuk D.I., Prymak T.Y. GASTRONATIONALISM - CHALLENGES AND PROSPECTS FOR UKRAINIAN TOURISM.....</i>	36
<i>Smyrnov I.G., Bondarchuk Y. S. LOGISTICAL, MARKETING AND GEOGRAPHICAL ASPECTS OF RURAL TOURISM IN THE CONTEXT OF ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....</i>	48
<i>Dolhova K.S. CHILDREN'S TOURISM: RESEARCH EXPERIENCE ABROAD.....</i>	61
<i>Koroliuk I.A. Zavarika H.M. THE AUGMENTED REALITY AS A VARIANT OF USING INNOVATIONS IN TOURISM.....</i>	70
<i>Ustymenko L.M. RECREATIONAL INNOVATIONS IN THE ORGANIZATION OF THE RESORT BUSINESS.....</i>	80
<i>Chaban T.Y., Mazurkievich I.O. FEATURES OF TOURIST AND RECREATIONAL POTENTIAL OF LVIV REGION.....</i>	88
<i>Kucher P.V. GEOSPATIAL DISTRIBUTION AND CHARACTERISTICS OF SACRAL BUILDING IN RIVNE REGION.....</i>	95
<i>Dolynska O.O. BALNEOLOGICAL RESOURCES OF KHMELNYTSKYI REGION.....</i>	110
<i>Marchuk A.V, Fesyuk V.A. SPORTS TOURISM: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT (IN EXAMPLE OF VOLYN REGION).....</i>	119
<i>Zelenko O.O., Shepelieva N.V. INNOVATIVE DIRECTIONS OF EVENT TOURISM DEVELOPMENT IN LUHASK REGION.....</i>	130
<i>Tsestviv D.S. THE REPRESENTATIVE TOURISTS' RESOURCES OF SEPARATE AREAS IN VINNITSA REGION.....</i>	140
<i>Hrynasiuk A.R. LANDSCAPE'S ATTRACTIVENESS OF SHATSKIKH-LYUBOMLSKY RECREATIONAL AREA.....</i>	153
<i>Fesiuk V.S., Bondarets O.I. PROSPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT «WAY OF RADZIVILS».....</i>	166
<i>Bortnyk S.Y., Polishchuk I.G., Sydoruk Y.O. FESTIVAL MOVEMENT</i>	

DURING THE YEARS OF INDEPENDENCY IN KIEV.....	172
<i>Tsvelykh Y.M.</i> INDUSTRIAL HERITAGE KYIV: STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF TOURIST FACILITIES.....	182
 <i>II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES</i>	
<i>Zavarika G.M.</i> THE THEORETICAL JUSTIFICATION OF THE CONFLICT MODEL OF SOCIETY.....	189
<i>Yatsenko B.P., Andriichuk I.A., Rybii A.O.</i> , USA AS AN POWER FACTOR IN THE GEOKONFLICTS SITUATION IN ASIA (2001 - 2015).....	198
<i>Kylymchuk A.A.</i> SPECIAL ECONOMIC ZONES AS AN OBJECT OF HUMAN GEOGRAPHY ANALYSIS.....	207
<i>Mikhaliuk M.M.</i> CURRENT RESEARCH CONCEPTS OF WESTERN CULTURAL GEOGRAPHY.....	216
<i>Lavruk T.M, Golubtsov O.G, Bortnik S.S.</i> BACKGROUND AND FACTORS FORMING OF THE CULTURAL AND ART SPACE OF KYIV.....	227
<i>Shevchuk S.N.</i> INDUSTRY STATISTIC SCHOOL OF UKRAINIAN HUMAN GEOGRAPHY (DEVOTED TO THE 140TH ANNIVERSARY OF ACADEMICIAN K.G. VOBLIY'S DATE OF BIRTH).....	240
<i>Tsvelykh Y.M., Lukianchuk P.M.</i> GEOGRAPHY OF KYIV'S TWIN TOWNS.....	252
 <i>III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE</i>	
<i>Shevchenko O.G., Baydyuk T.M.</i> ASSESSMENT OF THE RECREATION CLIMATIC RESOURCES OF KYIV IN SUMMER SEASON USING «RAYMAN» MODEL.....	260
<i>Kyryliuk O.V., Kyryliuk S.M.</i> IDENTIFICATION AND TYPOLOGY OF SURFACE WATER BODIES IN DERELUY RIVER SUB-BASIN.....	270
 <i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	279
 <i>REVIEWER COLUMN</i>	289